

IACOBI

CONCENATII

IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBRI QVATVOR.

In quibus causarum forensium apices Iudiciorum difficillimi nodi ac ἀντινομιῶν *dissolutiones resoluuntur.*

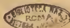
LVGDVNI,
APVD GVLIELMVM ROVILLIVM
Sub Scuto Veneto
1556.

S. Andrea della Valle.

ILLVSTRISS. PRIN-CIPI ET REVEREN. CARD. LOTHARINGO, OBSERVAN. CAROLO LOTHARINGO,

Iacobus Concenatius S.

PVD ROMANOS *olim mos erat. Car. Reueren. atque Illustriss. vt Equites qui longißimum tempus militassent, equum in forum ad Duúmuiros, quos censores appellabant, deducerent: Vt commemoratis expeditionibus ac ducibus sub quibus meruissent, pro meritis collaudarentur. Quo honorifico instituto virtutéq; & gloria adductus, istos meos studiorum labores vigiliasq;, sicuti iandudum feci, tibi Antistiti amplis. nuncupo ac defero. Ex quo enim in laudis & gloriæ cupiditatisq; spe verso, semper dedi operam, vt huiuscemodi meos conatus, meamq; erga te obseruantiam (quam certo iudicio susceptam, quoad voles seruabo) posses prospicere. Idipsum quemadmodum forte contigerit, si non tibi hæc interpellatio molesta est, conabor breuiter exponere. Plurimum habet momenti, gustum optimarum rerum, protinus inseruisse teneris annis. Cumprimùm enim contemplare cœpi, quàm multos ditarit, & ad summam dignitatem autoritatémq; Iurisprudentia erexerit, Simulq; essem non tantùm natura sitiens, verùmetiam inesset in me insatiabilis quædam cupiditas ac voluntas cognoscendi res nouas, varias regiones ac mores hominum: ad id maximè mihi Regia Aula apposita videbatur. Quò cùm me contulissem, studio atque amore tui accensus & inflamatus, in tuam fidem sponte, non quidem repentina aliqua voluntate, aut fortuitò, Sed propter tuas eximias virtutes, orbi terrarum notas atque illustres dedi, teq; deligere ac diligere cœpi. Alij prius diligunt, quàm deligant. Ego quidemcertè te vnum iudicio patronum ac Mecœnatem meum elegi, quem ante me diligerem, quem mihi penè Deum fortunæ ac nominis mei statuerem, posteà constantia sum adductus. Porrò ibi aliquandiu commoratus, cùm Romam ad commitia Pontificia cogitares, in patriam domúmq; redij. Vt quarum laudum gloriam adamo, quibus artibus eæ laudes comparantur, in his elaborarem. Vbi mea optimarum artium studia, quibus à pueritia mirificè sum oblectatus, in aliquo otio, & in foro iudicando recolui, & illis me penitus dedi ac dicaui. Quæ vt meæ in te obseruantiæ testimonum sempiternum essent, tibi trado ac nuncupo. Vtinam suis vndique numeris adeò absolutum opus sit, vt tibi nunquam poßit obrepere tædium, in hoc thesauro meo versanti. Est mihi quidem bona spes, quòd tu conatus nostros sis boni consulturus, cùm huiuscemodi esse videantur, vt à communi Reip. vtilitate non discedant. In labore enim virtutibúsq; hanc ætatem ita exercendam statui, vt ciuitatis personam gerere, & in ciuilibus exigua mea industria vigere poßit. Qui cùm rem honestam mihi, qui de Rep. bene mereri desidero, cupiam: nihil mihi potest, nisi rectum & honestum contingere. Hac igitur fretus spe, vt quam tibi Antistiti amplißimo, de me opinionem ex meis scriptis iandudum asserui, retinerem ac conseruarem,* QVAESTIONVM *iuris singularium libros quatuor dignitati tuæ amplißimæ nuncupo ac defero. Institueram alios duos, De rebus ecclesiasticis, déq; emphyteutico iure, ex consli-*

tutione Imperatoris LOTHARINGI, *libro primo feudorum*, Titulo *decimonono, coaddere. Cùm tamen in illis paria in contrarijs paribus momenta rationum inuenirem, in vtramque partem differerem, de omnibus quærerem, nihil certi constituerem, facilè ab vtraque parte asserta iustimerem, visum mihi est faciendum, vt super eisdē Senatusconsultum amplissimum & tuam imprimus voluntatem spectarem. Interim quæ à me profecta sunt literarum monumenta, in laudem dignitatis tuæ amplissimæ euulgata, tibi literarum amantissimo defero, Simulq; instituti mei rationem accipe*

FVIT *accepta à Platone, Philosophandi ratio triplex, omnium quantùm est qui viuant, hominū honoratissime. Vna, de vita & moribus: Altera, de natura & rebus occultis: Tertia, de differēdo. Duæ enim sunt artes, quibus perfecta ratio & oratio compleatur, vna inueniendi, altera differendi, qua quid verum, quid falsum, quid repugnet iudicando demōstratur. In hac tertia philosophiæ parte, quæ est in ratione, & in differendo, adeò à nostris diligens adhibetur obseruatio, adeò in plerisque iuris quæstionibus longam & litigiosam disputationem adhibent, vt in subterraneis & obscuris antris plerunque maneamus: vt nihil tam certum, quin obstet scrupulus, vt denique hinc nascatur summa varietas. Omnis enim cognitio, multis est obstricta difficultatibus. Eaq; est in ipsis rebus obscuritas, & in iudicijs nostris infirmitas, vt quid maximè probabile sit, vix occurrat. Et non sine causa & doctissimi & antiquissimi inuenire posse quod cupierunt, diffisi sunt, ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. Quot enim homines, tot sententiæ, & suus cuique mos est: vt Persius ait,*

Mille hominum species, & rerum discolor vsus,
Velle suum cuique est, nec voto viuitur vno.

Plerisque enim qui percepta legū non tenēt, vsque adeò insita est illa φιλαυτία, vt rationibus & procerū autoritatibus conuicti, non cedant tamen, sed tergiuersentur, & in absurdissima sententia pertinaciter maneant, vel manifesta negātes ac reclamantes aduersus suam ipsorum conscientiam. Qui cum perspicuis dubia deberent illustrare, dubijs perspicua conantur tollere. De quibus impleta sunt volumina à nostris, dum omnia conquirūt cōtra sensus & perspicuitatē, contraq; omnem consuetudinem, cōtraq; rationem & autoritatem veterum Iurisconsultorum. Illuc ego adduci vix poteram, vt quæ Paulus, Papinianus & cæteri Iurisconsultissimi viri sentiunt, plerisque vera non viderentur, Quos frangerem si possem, ne diutius molesti sint, erunt enim nisi cauerimus: quibus nihil sentire melius fuisset, quā praua sentire. Eorum tria genera esse animaduerto. Quorumdam enim iudicium est, qui putant id verum esse, quod cuique videtur. Aliud, qui præter permotiones intimas, nihil putāt esse iudicij. Aliud, qui omne iudicium in sensibus, & in rerum notitijs pertinaciter constituunt. Quod non modò rectè nō fit, sed omnino fieri non debet. Nam & in minimis quidem rebus pertinacia reprehenditur & calumnia coërcetur, cum quibus frustra disceptandum. Ludit enim operam quisquis, cum id genus hominum pertinacium disceptat, qui dicunt lucem tenebras, & tenebras lucem, conantes clarissimis rebus tenebras obducere. Quos quid facere putem de abditis rebus & obscuris, cum lucem eripere conantur? Qui errare malunt, vt eam sententiam quam adamarunt, pugnacissimè defendant, quàm sine pertinacia quid constantissimè dicatur, exquirant. Ea potius tametsi incognita sentiunt, & tanquàm ad saxum ad ea adhærescunt, quæ vna alicuius oratione audierunt, quem iudicant fuisse sapientem, plerunque ut amico obsequantur astricti, quàm quod sit optimum spectent. Ipsi in suo decreto, sicut in cæteris rebus fluctuant, maximè vbi summa consistit. Facilius nostram rationem intelliges, si prius quod illi dicant, cognoueris. Ipsi suam ipsorum inscitiam excusantes, dicunt posse accidere sapienti, vt cùm omnia fecerit, diligentissimeq; circunspexerit, existat aliquid quod & verisimile videatur, & absit longissimè à vero. Quod si ita sit, quomodò sibi confidere poterunt? Vt enim confidant, notum his esse debebit insigne veri. Quo obscuro & oppresso, quod tandem verum sibi videbuntur attingere? Sed quid tam obscurum dici potest, quàm quod loquuntur? Si id quod significatur, aut falsum sit, aut nihil sit omnino, nihil prorsus veri elicere poterimus. Eorum enim quæ videntur, alia falsa sunt, alia vera. Nihil autem magis assentiri potest, hoc esse illud, quàm si inter illa omnino nihil intersit. Habeo enim regulam, vt talia visa vera iudicem, qualia falsa esse non possunt. Ab hac mihi non licet, transuersum, vt aiunt, digitum discedere, ne confundam omnia. Veri enim & falsi non modò cognitio, sed & natura

tolle

tolletur. si nihil erit quod intersit. Denique disputari quidem omnibus licet subtiliter, absit tamen pertinacia. Iurisprudentia enim cum inuenta sit, quasi veri & falsi disceptatrix ac iudex, differentum inter se reprehensiones non sunt vituperandæ, maximè quòd sine reprehensione disputari non poßit. Maledicta autem contumeliæ, tum iracundiæ, contentiones concertationesq; in disputando necessariæ, indignæ mihi Iurisprudentia videntur. Non enim cum iracundia, aut pertinacia rectè disputari potest. Veri igitur inueniendi causa, vtq; res occultißimas apperiam, & in lucem proferam, Quæstionem propositam in vtranque partem defendere instituimus. Quod non ostentatione aliqua adductus, aut studio certandi suscepi. Sed vt verum inuenirem, falsa à veris, & quæ non possint percipi, ab his quæ possunt, distinguerem. Nostræ enim disputationes nihil aliud agunt, nisi vt in vtranque partem dicendo, & audiendo eliciamus, & aliquid exprimamus, quod aut verum sit, aut ad id quàm proximè accedat. Proinde cùm nulla necessitate cogar, omnia quæ præscripta sunt, defendere, Nec is sim, qui quicquid videtur, tale dicam esse, quod videtur, Epicurus hoc viderit, & multa alia: non quidem omnia approbo, sed omnibus rebus auditis, cognitis etiam reliquorum sententiis: quod perceptum, quod comprehensum, quod cognitum habeo, quod ita verum sit, vt falsum esse non poßit, probo. Res notas, notis verbis appello. Alij nomina noua quærunt, quibus idem dicant. Pugnantium sententias expendo, non numero. Adiumenta nostra expono, contrariáq; dissoluo. Quod verum sit, in singulis sequor. In quibus causis, rei natura facit deliberationem, ad ipsam rem, omnem rationem accommodo. In quibus extranea causa conficit deliberationem, in his eam ipsam causam adaugeo, aut deprimo. Conclusio cùm extrema sit, caput esse facimus ea, quæ perspicua videntur. Qui ea scit, is etiam si quid obrutum erit, poterit eruere, semperq; esse in disputando suus. Proinde in procerum Iurisconsultorũ responsis inuicem pugnantibus, diuersitatis rationem pro virili exquiro. Sin nouum fortassè aliquod inuentum, vel occultè positum sit, quod inuicem pugnet, vel aliam naturam inducat: primò spectamus, an aliquomodò prior constitutio ad priores trahi poßit. Sin minus, semper posteriores constitutiones, anterioribus præponimus (posterior enim præualere debet) & in perspicuis constanter ac firmiter manemus. Non enim satis est iudicare, quid faciendum sit: sed stare etiam oprtet in eo quod sit iudicatum. Hoc pacto quæstionem confecisse videbor, quæ appetitio cognitionis est, quæstionisq; finis inuentio. Falsa autem nemo inuenit, nec ea quæ incerta permanent, inuenta dici possunt. Inducto igitur constitutoq; probabili, & eo quidem expedito, soluto ac libero, cui nihil contrarium & inuolutum se offerat, ei acquiesco & adsentior. Illud certum, comprehensum, perceptum, ratum, firmum, stabile & fixum esse statuo, & efficio, quod nulla ratione pelli, mutaríue queat. Et ita habeo, quod opto, id enim quæro, quod mihi ita videatur verum, vt non poßit id falsum videri. Mihi autem eæ veræ videntur opiniones, quæ honestæ & laudabiles, quæ in senatu, quæ apud populum, quæ in omni cœtu concilioq; proferendæ sint. Natura cupiditatẽ ingenuit homini veri inueniendi, cùm vacui curis, etiam quod in cœlo fiat, scire cupimus. Satis igitur mihi factum arbitrabor, si verum, quod summa cura studioq; conquiro, inuenerim. Itaque licet maximam actionem esse putem, repugnare visis, obsistere opinionibus, assensúsq; suos firmè substinere. Tamen ne cuiquam assentati esse videamur, contra eos qui scopum non attigerunt, dicere instituimus. Contra quos non mehercule soleo temere, non quò illis admodum adsentiar, sed pudore impedior, ita multa dicunt, quæ vix intelligam. Quia noua verba, nouos intellectus, nouas conclusiones fingunt, deserunt vsitatas, & à iurisconsultißimis viris approbatas. At quanta conantur? Quanta ab illis varietas argumentorum, ratione concludentium, eorúmq; cum captiosis interrogationibus dißimilitudo? Itaque aut omitto contrà omnino velle aliquid, aut spatiũ sumo ad cogitandum. A quorum ratione plerunque decisco, & ea quæ ab ipsis nouata sunt, reprobo, & qua de causa dissidium fiat, doceo, vt videamus satísne iusta sit ista defectio. Et ita omne mihi certamen instituo, non pertinacia, aut studio vincendi, vt mihi quidem videtur, Sed earum rerum obscuritate, quæ multos ad ignorantiã adduxerat, qui nihil veritati relinquebant. Adeò vt ipsam veritatem in profundo demersam videremus, & contra veritatẽ dies plerosque deducerũt. Nostra igitur tota spes vincendi ratióque persuadendi, posita est in confirmatione & confutatione. Quid enim est tam futile, quàm quic-

quam approbare non cognitum? Nos igitur & terroribus & cupiditatibus detractis, & omnium falsarum opinionum temeritate direpta, certissimam veritatis ducem sequemur. Maiorem partem, meliorem vincere non patiemur. Non enim plurium calculi, sed ratio ipsa vincere debet. Hoc meum institutum, quia ne Iupiter quidem omnibus placet, si quis labefactare velit, cùm facilè etiam absentibus nobis veritas se ipsa defendat, vulgi inanem reprehensionem non reformidabo. Si enim ea dixi, Sole ipso illustriora & clariora sunt, si omnia dixi hausta è fonte naturæ, si tota oratio nostra, omnem sibi fidem sensibus confirmat, id est, incorruptis atque integris testibus, adeò vt neque deprauatè, neque corruptè iudicatum censeri possit: in quo alij à nobis dissentire poterunt? Perspicuitas enim illa satis magnam vim habet, vt ipsa per se ea quæ sunt, omnibus ita vt sunt, indicet. In quibus cùm maiore quadam opus sit, vel arte, vel diligentia: ne ab his quæ clara sunt, ipsa per se, quasi præstigijs quibusdam & captionibus depellamur: semper mecum statui, animum honestis excolendum disciplinis. Quarum rerum nunquam me pigebit, quòd nihil omnino dispendij, sed plurimum emolumenti ex his possit proficisci, si non in præsens, certè in posterum: si non mihi, saltem posteris. In magnis enim & voluisse, & omnibus vestigijs, summo studio, exactissima cura, exquisita diligentia, ad amussim, fixis oculis, certis adductus argumentis & pluribus experimentis, exactiore consideratione hæc obseruasse, inquisiuisse, peruestigasse & pensitasse sat erit. In consultando enim cùm cunctatio tutior sit, periculosa autem celeritas: meo cum animo verso, etiam atque etiam expendens, & attentius accuratiusq; considerans. Et ita vides Card. Reueren. atque Illustriss. sudare me iamdudum laborantem, quomodò ea tuear, quæ suscepi. Explicaui sententiam meam, & eo quidem consilio, tuam voluntatem vt intelligerem. Quare tanti facio, quanti æstimaueris. Maximumq; laboris mei præmium consequar, si mei studiorum conatus tibi ex sententia obtigerint, ac nos iuueris. Hæc enim lex in tenui nostra fortuna cùm sancita sit, vt à potentibus opes petamus, & vicissim nos illis obsequia præstemus: facilis est coniectura, ea maximè expetenda esse ex ipsis, quæ plurimum & dignitatis & autoritatis habent. Ego quid possim nescio, vel potius me parum posse sentio: Illud tamen tibi polliceor, quæcunque saluti dignitatiq; tuæ conducere arbitrabor, studio esse facturum. In omni denique fortuna, quæcunque fuerit oblata, amplitudinem tuam complectar. Interim officium, operam, studium, laborem meum dignitati tuæ defero.

IN QVAESTIONES IVRIS utrinque compositas àb Iacobo Concenatio

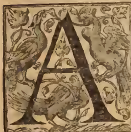
B. Anuli τὸ ἔπος.

E ferro silici colliso extudit Achates
Ignem, qui ex ictu splendidus emicuit.
Sic Iacobus agens hac Concenatius arte,
Verum ex conflictis sensibus elicuit.
Tractante in partem quo Lemmata Iuris vtramque:
Quaestio discussis soluitur ambiguis.
Hic Iacobus hic est, dignus certare forensi
Militia, ambabus partibus ἀμφίμαχος.

DIALOGVS
AVLICVS AD CONSOBRINVM NICOLAVM MELLERIVM,

Iudicem obſeruan.

CONSILIVM AVLICVS.

NTONIVS PIVS nihil ſolitus erat agere, nec in bellicis, nec in ciuilibus, de quo nõ prius conferret cum grauibus viris. Quem imitatus, te potiſsimùm quia perplus ſcis, quid facto opus ſit, cùm iandudum inſtituti mei moderatorẽ elegerim: viſum mihi eſt faciendum, vt quæ nos inter nos plerunque diſſeruerimus, hoc dialogo recenſere. AVLICVS. Eſt mihi ſcrupulus & res ſeria, quæ me iandudum multùm torquet, neque me tantùm, Verùm multos neutiquam indoctos. Quam tibi Cõſilij non imperito, ſed fideli & beneuolo libenter apperiam, vt certum conſilium de tua ſententia capere poſsim, vt inſtruar conſilijs idoneis ad hoc noſtrum negotium, vt tandem autoritatem tuam ſequutus, ſi ceciderit vt opto, omnes me & ſapienter & fortiter feciſſe dicant. Nemo enim melius alteri quàm tu ſuadere poteſt. CONSILIVM. Quod meum conſilium exquiris, id eſt tale, vt capere facilius ipſe poſsim, quàm alteri dare: tamen quoniam ita vis, faciam. Igitur quid te in triuio & ancipiti conſilio teneat, aperito, vt tibi opituler. AVL. Cum ea tua ſit voluntas, humanitas & beneuolẽtia erga me, libenter amplector talem aminum. Ego quantum humano cõſilio efficere potui, circunſpectis rebus omnibus, rationibusq; ſubductis, ſummam feci cogitationum mearum, quam tibi, ſi potero, breuiter exponam. Cùm in me inexauſta ſit Aulæ, incredibilis magiſtratus, atque imprimis ſtudioſorum Mecœnatis cupiditas me teneat: meo cum animo verſo, etiam atque etiam expendens, & attentius accuratiusq; quid mihi ſtatuendum ſit, conſiderans. Quare à te peto conſilium, vt ſoleo. Mihi enim hac in re & conſilijs opus eſt tuis, & amore & fide. Magnitudo rei magnam fortaſis orationem deſiderat: coniunctio verò noſtrorum animorum, breuitate contenta eſt. C. Ad hæc, niſi moleſtum eſt, habeo quæ velim. A. At me, niſi te audire vellem, cenſes hæc dicturum fuiſſe: Igitur quid tibi Conſilij prudenti, fideliterq; ſuadenti videatur, aperito. C. Cũ à me rẽ ſæpè deliberatã, & multũ agitatã requiras, nullã morã interponã, quin ſenſum hac in re tibi aperiã meũ. A. Morẽ tibi gerã. Credibile enim nõ eſt, quãtum ego in cõſilijs & prudẽtia tua, quodq; maximũ eſt quantũ in amore & fide ponam. C. Ea dicã, quæ te probaturũ eſſe cõfido. A. Pertinax nõ ero, libẽterq; aſſentiar, ſi ea quæ dices, mihi probaueris: neq; ſolũ rata mihi erũt, ſed etiã grata. C. Probabo modò iſta ſis æquitate, quã oſtẽdis. Ego vt deſideria Aulæ deponas, cẽſeo, donec inſtituti tui rationẽ ſubduceris. A. Spes. C. In aula, ſpe incerta, certus labor ſumitur. A. Cũ tñ nati factiq; ſimus, vt & agendi aliquid & diligẽdi aliquos, & liberalitatis & referẽdæ gratiæ principia in nobis contineamus: labor ab inſtituto me nõ abducet. C. Non nego pericula magna. A. Sed quemadmodũ qui ingenuis ſtudijs atque artibus delectãtur: nec valetudinis, nec rei familiaris habent rationem: ita omnia pericula ſubeunt, qui Aulæ fructus captant. C.

Sed

Sed interim ſpes incerta precio emēda eſt.A. Sūptus faciat oportet,ꝗ quęrit lucrū.C.At multi ſunt aulici cōpetitores,hoc eſt,honores ac dignitates ambiētes.A.In ſtadijs ꝗ valēt animo ad curſū,multitudine nō terrētur.C.Sūma eſt varietas rerū.A. Hoc me ab inſtituto nō abducet.C.Mane,nōdū etiā dixi,quod volui,Flexibiles ſunt hominū volūtates. A.Cor hominū ī manu Dei eſt,quocūꝗ vult,vertit illud.C.Sine dicā,Multę ſunt in aula vanitates.A.Hæc vbiꝗ.C. Inuidet illis.ꝗ ꝓ virtutē honores ac dignitates obtinēt, Cū tamē certamē eſſet potius ſuſcipiēdū , & adnitēdum pro viribus , vt vitæ probitate illis eſſent pares , qui eos dignitate antecellūt.A.Nihil cōſtitui pōt,quod nō incurrat in magnam aliquā difficultatem.C.Multæ cū ſint inſidiæ bonis,exeas Aula,ſi velis eſſe pius.A. Refutāda mihi quidē videtur,nec vera,nec pia vituperatio.In aula enim tam ſancta tāꝗ ſeuera morum diſciplina eſt:vt non ſingulis ſolū hominibus , verū etiā vniuerſis ciuitatibus ac rebus publicis,grauiſsima vitæ & documēta & exēpla præbeat. C.Eſto , tamen iter diſsuadeo.A.Ineſt in nobis inſatiabilis quędā Aulę cupiditas. C. Parū feliciter tibi quādoque cōtigit.Nūc te obiurgari patere,ſi iure.A.Iterū experiar.C.Propone res præteritas,ad exemplum futurarum.Res enim incertæ & ocultæ facilè explicantur , cū cōferūtur cū his,quæ ſunt apertæ & iam cognitæ.A.Cū meū ſit,ſic agitare animo,vt non adhibeam in cōſilium cogitationū mearū deſperationē,aut timorem:nō debeo ita cedere animo,quaſi aliquid euenerit , quod contingere nūquam poſſe putauerimus.C.Adhuc ſtas animo.A.Conſcientia rectæ volūtatis & officiorū,maxima rerum incommodarum lætitia & conſolatio eſſe ſolet.Quibus ſi quando mutuò nō reſpōdeatur,apud me plus officij reſidere facilè patiar.Atque ita dū præſtitimus quod potuimus,moderatius ferimus,ſi ex animi ſentētia nō ſucceſſerit.C.Quid ſi fęlicius tibi nō contingat?A.Idē quod pecudes,quæ depulſæ,ſui generis ſequuntur greges.vt bos armēta,ſic ego bonos & doctos viros, ubicūꝗ fuerint,ſequar.C.Quæſo perſpice qui curſus rerū, qui exitus futurus ſit,A.Si ſingula incommoda perpēdamus,nihil unquā aggredi,nihil ſuſcipere auſi erimus.C.Fac quæſo qui ego ſim,eſſe te,tecum loquere,te audi.In conſulendo cunctatio tutior eſt,periculoſa autem celeritas,nō dico hæc temere,cui dicā uideo.Quod ſi tibi obtēperaueris , ſi eo cōſilio utaris,utere arbitratu tuo.A.Inter me atque te nihil intereſſe unquā duxi,præter uolūtatē inſtitutæ uitæ.Quòd te minime reprehēdēda ratio,ad honeſtū otiū,me autē ad honorū ſtudiū ducat.C.Quæro equidē cauſas oēs uiuendi arbitratu meo.Vt amputata circunciſaꝗ omni inanitate & errore,naturę finibus contētus,liberè poſsim uiuere.A.Te & iſtam rationem otij tui laudo & probo.C.Eam igitur ſequere,teꝗ iſta cura relaxa.Muta conſiliū,aut quāobrē non opus ſit,mihi cedo.A.Ardet ambitus.C.Si certū eſt facere,facias,poſtquā in eā uitā te reuolutū denuo uideo eſſe. Verū ne pòſt cōferas culpā in me,poſtquā nihil ſuadēdo perficio.A.Nondū.C. Cupio nō obtūdere te,ſi nō delecteris conſilio meo.Cupio enim diſſuadere,ne permaneas in incepto:& uelim,ſi potes,mihi obtēperes.A.Nō poſſum.C. Ego quādoque in tua perſtiti ſentētia, nunc uerò quæ anteà putabā eſſe præclara,cū expertus ſim,ꝙ eſſent inania,cū cauſis tantū forēſibus,muſiſꝗ meis rationē habere cogito. Tu ut idē facias , ſolitudineꝗ delecteris, cenſeo.A.Te equidē minime reprehēdēda ratio ad honeſtū otiū,me autē ad honorū ſtudiū ducit.Cùm enim in ſolitudine nemo uitā agere uelit,ne cū infinita quidē uoluptatū abūdātia,à ſolitudine prorſus aborret animus.C.Et tamē nihil tibi debet eſſe iucūdius, nō modò miſeris temporibus,ſed etiā traquillis & optatis , præſertim animis defatigatis,qui ex magnis occupationibus requiē quærūt.Vel eruditis,qui ſemper aliquid ex ſe ꝓmāt,q̄d alios delectet,ſeipſos laudibus illuſtret.A.Tu liber es omni cura.C.Cur igitur rē eā tā ſtudioſe curas,quæ multas tibi dabit curas?Quæſo auſculta me,Neminem enim tam modeſtū,tā attentū,tā oculatū inuenias, quin in proprijs æſtimandis,quadam animi propēſione corruptus cæcutiat,atque hallucinetur.Cēſeo igitur ut te nobis , tuiſꝗ omnibus quibus es,fuiſtiꝗ ſemꝑ chariſsimus,domi ſaluū cōſerues,incolumitati tuę conſulas. vbi commodius ac liberius uiuere poteris,Scis ſaxum uolutum, nō obduci muſco

A. Scio & hominē ignauū esse, qui tecto & vmbra gaudet. Et ideo cū Horatio dicēdū est,

Ite pedes, quocunque ferent, quocunque per vndas.

Quare qui per multas regiones nō peragrāt & incolūt, nihil vnquā magni suscipere poterūt. C. At nescis nihil miserabilius, quā in incerta sede vagari? Cū diu cogitādū sit, quod semel faciēdū statuerimus, periculosa autē celeritas: omnia sic age, vt nō committas, vt ea quę geras, fortuitò gessisse videaris. Quare si iam habes statutū, quod tibi agēdum putes, in quo nō sit cōiunctū cōsiliū tuū cū meo, supersedeas hoc labore itineris. A. Iubesne? C. Iubeo, cogo, atq; impero. A. Sed interim nihil mediocre futuri. C. Cū eos & laudare & admirari debeamus, q naturā per se habēt moderatā: tū verò multò etiā magis, qui eam moderationē cōsilio prudētiaq; cōfirmarūt. A. Sed interim quid agā, quid das cōsilij? Te oro porrò hac in re adiutor sis mihi. C. Iandudū dixi ideq; nūc dico, Exple animū mulis tuis. A. Dixti pulchrè, nunquam vidi melius consilium dari. Volūtas tua mihi valde grata esset, & minimè noua, & cōsiliū mihi quidē optatū. Tamen cū fortuna erigat ad gloriā, virtus extollat ad laudem, Princeps tribuat honorē: certis adductus argumētis, Reuerenatque Illustriss. Card. CAROLVM LOTHARINGVM diuinū ac singularē virū, altū & excellētē, magno animo, verè forte, omnium virtutū autorē, florentē ætate, opibus, honoribus, ingenio, ppinquis, affinibus, amicis: Mecœnatē, patrē, Deū ac parentē iandudū statui fortunæ ac nominis mei. C. Si te in suā familiā ac clientellā insinuet, te nec hortor, nec rogo, vt domū redeas, quin hinc tecū ipse euolare cuperem. A V. Ipsi insigni ac immortali virtute, pietate, fide, constātia prædito, oratione suaui & ad gloriā nato, viro bono, magnanimo, fortissimo & prudētissimo, in omni deniq; genere laudis excellēti, iādudū dedi. C. Agnosco te flarentē desiderio sui. A. Sū equidē, ptim, ppter eximias suas virtutes, quibus ornatus est: partim etiā quòd omnia teneat, & faueat ingenijs. C. Fac vt quā maximè te diligat, Mihi crede nihil potes, quod iucūdius sit, deportare, Si in Car. LOTHARINGI suauissimi doctissimiq; hominis amicitiā veneris. A. Eò tēdunt omnes conatus nostri, quos ab adolescētia sibi detuli, ut me in fidē suā cōferre. C. Quos? A. Elucubrata. C. Tuum institutū probo, modò dignitatis ac pulchritudinis plena. Nā quæ sunt ampla & pulchra, diu placere possunt: quę lepida & concinna, cito satietate afficiunt hominum sensum. A. Hoc pro meo iure dicam, me laborasse, & industria curasse, ut disciplinā legalē non in postremis ponerē, in qua nullū argumētū prętantius excogitare possumus, quā efficere, ut nihil in legibus contrarium appareat. C. Industria tua uirtutē, virtus gloriam cōparabit. A. Idipsum quanti Antistes amplissimus fecerit, nescio: hoc tamen unum scio, quod habeo in manibus, quod iandudum ad ipsum institui, nō prius de manibus deposuimus quam à me limatū politius, & accuratius tractatū fuerit. Et ideo cū nati uideamur, ad agēdū semper aliquid dignū uiro, item quia à nulla re honesta, periculi, aut laboris magnitudine deduci non oportet: honesta studia, quę in initio porpositę uitę molesta sunt, posteà uerò summā uoluptatē adferūt suscepimus, res magnas appetimus, res humiles contemnimus, laborem sufferrimus. C. si nihil agis, nisi id quod agis, fieri non potest, quin multum efficias. A. Necessariò faciēdum est, ut paucis rationem nostri consilij demus. Quia impellimur natura, prodesse quam plurimis: non enim facile est inuenire, qui quod sciat, non tradat alteri, QVAESTIONES iuris, quas literis cōsignauimus, ut monumētis mādaremus: in laudē dignitatis suæ amplissimæ euulgare instituimus. C. Sed interim etiam atque etiā uide, ne quicquam nisi exquisita diligentia elucubratum. & id præclarum, sibi deferas. Insignia uirtutis, multi etiā sine uirtute assequuntur: tāti uiri amicitiā cōsequi, sola uirtus potest. Eos enim in precio tātū habet, quos benemeritos didicerit. A. Scio multis uigilijs, multo sudore, multo labore multa opera hāc rem mihi constare. C. Age igitur. eā teq; ipsum da Car. Reuerē. CAROLO LOTHARINGO, omniū doctrinarū amātissimo & studiosissimo. A. Cùm à Regis negotiis, à Reip. curis aliquando vacat: otiū ita sumit, vt nūquā eā solitudinē, quā uacatio à rebus publicis adfert, lāguere patiat. Ita ut cum P. Scipio

Scipione verè posit dicere, Nunquam se minus otiosum, quam cùm otiosus: nec minus solum, quam cum solus. Tātum enim requietis ac delectationis habet, quantū aut in philosophia, aut in Reip. cogitatione consumit. Qui ingenium, laborem, fidem suam Regi promptam expositamq́ præbet. Summum integritatis, iustitiæ, clementiæ, fidei testimonium Regi iandudum dedit, Vir domus suæ clarus & nobilis, summo loco natus. C. Omnibus numeris grauitatis, constantiæ, prudentiæ temperantiæ, fortitudinis, integritatis absolutus est. A V L. Ardua difficiliaq́ consilij dexteritate expedit, cōficit, transigit. C O N S. Industria, pudore, innocentia, humanitate, liberisq́ delectatur, præsul doctissimus. A. Siue in negotijs laborem, in periculis fortitudinem, in prouidendo consilium desideremus: hæc tanta in ipso sunt, quanta in omnibus reliquis principibus quos aut audiuimus, aut vidimus, non fuerint. C O N S. Non immeritò, cùm omnibus propè natura datum sit, vt qua in familia laus aliqua floret, hāc fere qui sunt eius stirpis, cupidissimè prosequantur. A. Nobilissima quidem, fœlix & superis egregiè chara L O T H A R I N G I A domus, totius Galliæ Reip. oraculum, ac omnis vitæ philosophicæ receptaculum, antiquior Codro, semper in amicitia fideq́ Regis permansit. C O N. Vtile est Reip. nobiles homines esse dignos maioribus suis. Valet enim apud omnes clarorum hominum, & bene de Resp. meritorum memoria, etiam nostrorum. A. Cardina. L O T H A R I N G V S, parente sapientissimo, fortissimo, moderatissimo natus est. Cui si vita data longior esset, Oceanum Macedonum gloria transuolasset. Idem quoque Reueren. atque Illustriss. Card. G V I S I A N V M reliquit, in quo omnia sunt, quæ aut fortuna hominibus, aut natura largitur. Nullam absoluti præsulis dotem in eo desideramus. Sūmo est ingenio, summa prudentia, summa autoritate & gloria præditus, in omnibus vitæ partibus integerrimus, atque absolutissimus, valde liberalis. Achilles Argiuo clipeo dignus, generosus ac maiorem immodùm venerandus Princeps G V I S I A N V S, in magnis Galliæ procellis, non modò fert omnes labores & omnia pericula constanter ac fortiter: sed addit etiam vltro, & pene exposcit pro Regis dignitate & gloria. vsque adeò vt nemo secundis suis rebus tam iucūde ad commodum & vtilitatem suam perfruatur, quàm ipse in turbulentis & asperis Galliæ Reip. negotijs, alacri animo versatur, quo fidei suæ satisfaciat. Quod etsi iure ac merito pro tanti Regis honore ac commodo faciat: tamen rarum propeq́ inauditum in se fidei ac virtutis exemplum omnes circūspicientes, admirantur. C O N S. Malus quispiam genius, bellum hoc intestinum, inter christianissimum Frācorum Regem & Imperatorem excitauit & difficilius cōponetur, quòd affinis adsit affini, tunc enim latius se spargit incendium. A. Sed incredibile est, quàm grauissimos labores vigiliasq́ maximas, Reueren. Card. L O T H A R I N G V S susceperit, vt inducias iniret, quò facilius tandem pristinam beneuolentiam reconciliaret. C. Cum tamen videamus tres orbis monarchas, adeò capitalibus odijs, in mutuum exitium ruere, vt nec vlla orbis Christiani pars immunis sit à belli furijs, difficillimum erit, vt pax sequestrata perseueret. nam tres illi reliquos omnes protrahunt in belli consortium. Omnes sunt talibus animis, ut nemo uelit alteri cedere. Interim Turcha in otio nō est, molitur dira. A. Car. tamen L O T H A R I N G V S, hortatur ad concordiam. C O N. Sed uincent, mihi crede, quælibet recta consilia furiæ. Proinde in huiusmodi bellorum perturbatione, quanquam omnia sunt metuenda, nihil tamen magis quàm perfidiam timemus. A. Sed summo studio atque opera Card. L O T H A R I N G I, publico commodo, de ditionis finibus inter Regem & imperatorem transactum est. Fœdus hac lege factum est, ut quilibet imperij ac regni fines, fineret & libere & suis uiuere legibus. C O N. Incredibile Regi commodū est, tā illustre sapientesq́ principes in aula habere. A V L. Card. L O T H A R I N G V S in iudicando de rebus ad Reip. vtilitatem pertinentibus Aristarchum, in consilijs Dedalum; Princeps G V I S I A N V S in laboribus ferēdis Herculē superat. C O. Nihil quicquam tam magnifice dicemus, quin id ipsorum

virtus exuperet. A V L. Hæc tamen quàm libenter audio, ac proferam? Cùm enim ve-nit mihi in mentem (venit autem sæpissimè) quantùm Card. LOTHARINGVS in omni doctrinę genere doctus & studijs religionis nostræ (cuius nulla est, nec melior, nec sanctior) confirmatus sit, omnes animi curas ac solicitudines deprimit. C O N S. Hæc omnia ipsorum virtutum exempla, apud vniuersos principes plurimum pondus habebunt. A V L. Virtus, pietas, religio, humanitas, artium & cæterarum rerum optimarum studia, suum ius & honorem, otiumque non ad commoditatem solùm & trāquilitatem: sed etiam ad dignitatem cōparatum, ipsorum sapientia obtinent. C O N S. Gemmas nominas, non homines, singulari virtute præditos. A V L. Ego potius dicam ipsam esse virtutem. Quibus quò plus per fortunam accessit honoris ac dignitatis: hoc ipsi plus addūt dementiæ benignitatisq̀. In illis hæc insunt, Mites dementesq̀ natura, Peculiarē enim mansuetudinis dotem, viri illi illustres habent. C O N S. Eos igitur admirentur omnes, quòd natura tantis insignibus atque ornamentis affecerit. A V L. Hi nisi succurrissent rebus humanis, iandudum quæreremus, vbinam essent homines, ubi pietas, ubi philosophia, ubi literæ. C. Gallia si plures ipsis similes uiros ferret, multò foret uberior, Sed videbimur assentatiuncula quadā, aucupari ipsorum gratiam velle. A. Ego magis illos inuidos esse arbitror, qui eos non admirantur, quam quod assentatores esse videamur, qui eos laudemus. Proinde est ne hoc assentari, tantorum virorum insignia ornamenta recensere? Quorum incredibilis magnitudo, non modo opinionem vincit omnium, quæ de virtute ipsorum est, sed etiam gloriam superiorum. C O N S. Sed interim dum studium consumimus, in rebus præclare gestis, tantorum virorum memoriæ prodendis: simul considerare debemus, nihil esse omittendum, quamobrē eis quos laudamus, non nos similes præbeamus. Ita fiet, vt fata optatis respondeant. A V L. Coniunctissima tecū sum & sentētia & voluntate. C O N S. Si bene fortunāte Mercurio, nauigationē tuā perfeceris: si ipsa fortuna, terminus nostrarum cōtētionū esse voluerit: si consilij tui bene fortiterque suscepti euentus, fęliciter tibi contigerit: si Mecœnas tuus, ad res graues & frugiferas te accōmodauerit: si nominis sui splendore fias ornatior: oro obtestorq̀ te pro nostra vetere coniunctione, ac necessitudine, proq̀ summa mea in te beneuolentia, & tua in me pariter, vt me participem, vel socium, uel ministrum consiliorum tuorum instituas. Efficiet magnitudo & uis amoris mei erga te, ut in his quę dixeris, quæq̀ ab adolescentia pulcherrimè a sapiētibus uiris tradita, memoria & sciētia comprehendisti, fęlicissimè utaris, & te iuuem quamplurimùm. Sapientia enim habitat in consilio, & salus ubi multa consilia. Dissipantur autem omnes cogitationes, ubi nō est consilium. A. Si ex animi sententia successerit, perpetuam sui memoriam habebimus. Tibique dabo bouem tantum, ut porrecto ultra Tayetum montem collo, bibat ex aurora. C O N S. Quid istud? Quę res tam repente mores mutauit tuos? Quod proluuium? Quę isthęc subita est largitas? A V L. Dicam tibi, Quia Iurisprudentia potentē & liberalē efficit. C O N S. O te fęlicem? A V L. Sed iam extra iocum. Teipsum quia prudentis multiq̀ consilij & officii semper mihi fuit admonitio tua: quocunque tēpore mihi potestas pręsentis tui fuerit, habebo omnium moderatorem actionū mearum. Vt tibi cui salus mea fuit, etiam dignitas sit curæ. C O N S. Lætabor si omnia, summa cum uirtute consequaris, & ut omnibus in rebus, meis optatis fortuna respōdeat: hoc uelim in maximis rebus & maximè necessarijs habeas, ut quod authore me uelle cœpisti, adiutore assequere: & quo consilio profectus es, id assiduitate & uirtute assequare. A V L. Ego sic diffido factis meis, ut tamen ob animi propensam uoluntatem obtemperandi uoluntati diuinæ, bonam spem conceperim fore, ut Deus pro sua bonitate boni consulturus sit, quòd semper studuerim bene uiuere. C O N S. Bene sentire, recteq̀ facere, seq̀ optimorum consiliorum conscientia substinere, satis est ad bene beateq̀ uiuendum. A V L. Ego in uita mea, nulla unquam uoluptate tanta sum affectus, quanta afficior hac integritate.

INDEX QVAESTIONVM.

Ex primo libro.

Ex libro secundo.

Ex libro tertio.

b

Ex libro quarto.

Illic qui vir iners qui strenuus ipsa docet res.

IVRISCONS RESPON. VEL INTERpretata, vel animaduersa.

Ex pnadectis.

INDEX RERVM AC VERBORVM, QVAE IN HOC opere continentur.

Actu

Fideiuss

G

H

N

O

P

Q

R

S

T

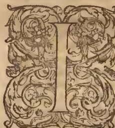
IACOBI CONCENATII IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBER PRIMVS.

CAP. I.

MAGISTRATVS AN REQVISITVS vel ex officio tantum ius dicat.

EPITOME.

1 Iudex libellum ex officio exhibere cogit. & nume.34.
2 Iudex in quacunque parte iudicij, interrogationes facere potest & num. 19.
3 Iudex testis conditionem ex officio inquirere potest.
4 Iudex domesticum, pauperis, adulteri, consocij criminis, amicissimi testimonium ex officio repellere potest.
5 Iudex testium numerum illegitimum reijcit.
6 Iudex post dedicta testificata partes, uel testes iterum audire, & examinare, uel alios admittere potest. & nu 10.44.47.49.
7 Iudex ubi minus à partibus dictum fuerit, ex officio supplet.
8 Iudex dilationem etiam nemine petente dare potest. & numero 26.40.
9 Iudex pia negotia ex officio suscipit.
10 Iudex fauore Reip. etiam ultro se ingerit, iurgia dirimit, delicta punit, quaestionem finium & aquaeductus terminat, exulem pellit.
11 Iudex iuramentum calumniae, autoritate propria defert. & numero 30.51.
12 Iudex ad ea que ad fiscum pertinet, etiam ultro officium suum interponit.
13 Iudex pupillis & furiosis ex officio prospicit. & numero 28. 41.46.50.
14 Iudex aduocatum etiam non petenti dare potest.
15 Iudex ex officio animaduertit, utrùm arrogatio permittenda sit.
16 Iudex ex officio, accusationis abolitionem repellere potest. & nume. 35.42.
17 Iudex omnes instrumenti circumstantias ex officio perpendere debet.
18 Iudex cautionem damni infecti, etiam ultro exigere tenetur. & nume. 29.41.
19 Iudex ex officio facit, ne lites ultra definita tempora protrahantur.
20 Iudex in omnibus bonaefidei iudicijs ex officio cognoscit cuius intersit.
21 Iudex ex officio sententiam fert, & exequi mandat. & numero 31.33.45.
22 Iudex ad quem, uel à quo, quatenus ex officio suppleat.
23 Iudex sententiam per errorem latã ex officio corrigere potest. & nume. 32.
24 Iudex quod ipso iure nullum est, ex officio reijcit. & nu.32.33.
25 Iudicis potestas, ultra id quod in iudicium deductum est, non porrigitur, maximè circa ea, quae priuatum commodum respiciunt.
26 Actus in iudicio ad partis petitionem faciendus est.
27 Nemo duorum uicem supplere potest.
30 Iudex ad ea quae sunt facti, ex officio non supplet.
31 Iudex exceptionem inutilem, nisi parte instante, non repellit.
34 Libellus incertus, nisi opponatur, procedit.
36 Iudicis officium, tacitam habet conditionem, si petatur.
37 In quibus iudex etiam parte petente, interponere se nõ possit.
38 Iudicibus omnia permissa.

IVS dicentis officium adeo latissimũ est, vt vltro, etiam non requisitus, Reipub. forensibusq; sese negotiis interponat. Idipsum instituimus pluribus dicere, vt res intelligatur.

1 †Primò, libellus cùm de iudicij substantia sit, ei qui ad iudicium vocatur, offerendus est: auth. offeratur. de lit. contesta. Quem etiam si nemo petat, cũ partes iudicis sint, omnes litis circunstantias perpendere. xxx. q. v. cap. fin. Ipse iudex libellum ex officio suo offerre coget: ca. j. extrà de lib. obl. Eundemq; actorẽ compellet, vt caueat de lite prosequẽda, antequàm libellum offerat contra reum: l. generaliter. C. de episc. & cleric.

2 †Praetereà, in causis ordinarijs, vbicũq; iudicem aequitas mouerit, ex proprio officio, in quacũq; parte iudicij, interrogationes facere potest: l. si sine. l. vbicunq;. l. pe. ff. de inter. ac. Lanfran. de causa dele. nu. xlvij. l. offidius. uer. imperator. de leg. iij. Puta, heredi, si velit esse haeres: l. si curatoris. in fi. ff. de iur. de lib. Sed non tantũ potest, uerùm etiã ex officio tenetur: l. iudices. ff. de iudic. c. fina. xxx. q. v. Etiam post conclusionem in causa: c. cùm Ioan. uers. uerùm. extrà de fide instru. Proinde hae interrogationes, quae hodie ex officio

iudicis,etiam delegati fiunt,olim fiebant iure actionis:Barto.post glos.l.j.ff. de interro.act.Et fiunt uiua uoce sine scriptura:Bald.l.si curatoris.C. de iur.delib. Oldra.consil.ciiij.in fine.

3 †Tertiò,testium conditio,fides, dignitas ac mores spectandi sunt:l.ij.gloss. inimicitiæ.l.iij.ff. de testib. Vtrùm sit in dignitate constitutus,vel plebeius:honestæ & inculpatæ uitæ, & bonæ opinionis:§. sancimus.auth.de testib. An notatus & reprehensus:locuples, uel pauper:inimicus,uel amicus: l.iij.ff.de test.Ias.l.exigendi.nu.vj.C.de iud. Iudex qui aut per inquisitionẽ,aut per semiplenã ꝓbationẽ, per hoĩs,uel legis præsumptionẽ,veritatẽ inquirere debet:glo.ueritatem.§.j. auth.de tabel.Franc.de Cur.l. admonẽdi. colum. xxx.ff.de iureiur.Testis conditionem ex officio cum litigantibus,quorum interest,inquirere & examinare debet: c.cùm causam. extrà de testib.§.j.auth.de tabel. l.ij.ff. de testib.l.scire.§.cum reliquis. de tu .& cura.gloss.offici.j.§.sancimus.auth. de testib.gloss. de minoribus.§.si præses. l.j.ff.de mag.conuc.glo.inimicus.& glo. inimicitiæ:l.iij.ff.de testib. Corsc.lingu. ver.Testis.De Puteo,de sindicatu. c.iudex.pag.cxlj.nu.xj.& sequ. Vt omnibus adminiculis perpensis,sine scrupulo sententiam ferat.

4 †Qui si domesticum ac mercenarium,si pauperis,adulteris,consocij criminis testimonium agnoscat,cũ sit iure improbatum:l.ij.l.etiam.C.de testib.l.de minore.§.tormenta.ff.de quæst. Lanfranc. de testib.nu.xlviij.c.in literis. extrà de testib.& ibi Felin.l.pen.ff. eodẽ. Alexan.de Imol.consil.xxiiij.col.iiij.in ij. parte,& in c. literis.de offic.deleg.Card. c.insinuante.e. Bar.l.j.§. Item Cornelio. ff.de quæst.Ange.l. seruos. C.quemodò & quando.Etiam si tres in eadem causa deposuerint:Ias.l.apertissimi.nume.ix.C. de iudic.Quamuis illud nemo obijciat, iudex ultro & non requisitus, ex officio supplendo,repellere potest:Imo.c.ex insinuatione. de app.c.per tuas.de testibus. Ang.l.si pars.ff.de inoffic.testa.& in l.fin. si pars hæred. pet. In extrema quoque cõstituti paupertate,ipso iure à testimonio repelluntur:Bart.& Alexan.l.spadonẽ.§. est autem.ff.de excusat. tuto. de Areti. consi. xiij.nu.xvj.& cõsi.xxiij. Ias.l.si constante.nume.dij.cum seq.ff.sol.matri.Alexand.de Imo.consi.xv.in ij.parte. & consil.cviij.Panor.c.si quis testium. nu. viij extrà de testib.Socin.in suo tractatu fallent.Reg.lxxxix.uersi.pauper. Decius cõsil.dxiij.volumi. ij. Pecunia enim facilè corrumpi possunt:gloss.diuitiarũ.§. sancimus.auth.de testib. Quos meritò iudex ex officio repellere potest: Ias.l. exigendi.C.de procur.Authẽ. si uerò.nu.iiij. C.de iu.Adulteri,testes esse prohibetur: l.scio.ff.de test.Testes qui antè in eundẽ reum testimoniũ dixerunt,produci non possunt:l.produci.ff.de test. Idem de his, qui sunt participes criminis. l. quoniam. C.de testib.Quos meritò ex officio suo, etiam nemine petẽte,iudex repellere potest.A quibus tamen fidem notitiæ postulabit:d.l.quoniã.Potest & summa necessitudine coniunctos non admittere: Ias.l. exigendi.d.Auth.si uerò.

5 †Quartò,cùm vni tantùm testi non creditur.ff.de quæst.l. maritus. Et infinitus testium numerus iure prohibitus sit:cum iudex moderare, & quos tantũ necessarios putauerit, admittere ex officio potest: l.j.in fin.ff.de testibus.

6 †Quintò,licet post didicita testificata, nemo alios testes producere possit: §. illud tamen. authen.de testib.authẽ.at qui semel.C.de probat.Tamen iudex ad ueritatẽ cognoscendã, pro qua inuigilare debet:§.j.auth.de tabel.Nõ solùm testes iam productos & examinatos, si nihil omnino,aut obscurè ad interrogata respõderunt:ut uel reddant rationem eorum, de quibus deposuerunt: l. quoniam. C. de testib.uel apertius deponant: c. cùm clamor.extrà de testib. Etiam post didicita testificata,ex officio iterum examinare poterit: Alber.l.non solùm.C.de test. Aret.l.ij.de duob.reis.glos.non habebit. §.illud.auth.de testib.l. repeti.ff.de quæstio.l.de ætate .§.quod autem.§.nihil.ff. de interro.actio.Panormi.c.cùm causam. numero ix.ff.de iuram.calum.Sola enim testis depositio,absque alijs legitimis ad-

mini

miniculis approbata, nullius momenti est:l.solam.C.de testib. Porrò ita demũ iudex post dicita testificata, testes iterum examinare poterit, si inquisitio causæ criminalis facienda sit. Inno. extrà de testib. c.cum clamor. Archidi. iiij.q.iij.c. placuit. Bald.l.presbyteri.C.de episc. & cleric. In ciuilibus quoque, consensu partiũ, posteà alios testes ex officio recipere potest. Bald. in l.si quis testibus.col.fin. C. de testibus .auth.si quis in aliquo. col.j. versic. iuxta.C.de eden. Innocen.c. significauit.c. cùm causam.ext.de testi. Ias.l.patre. nume.xxv.ff.de his qui sunt sui. Quæstionem etiam a reo, quandocunque repetere potest:l.repeti:&ibi Bar.ff.de quæst. Castren. consil.iij.volumi.ij. Cùm enim accusatus, innoxius fortè criminis, metu, aliaue ex causa delictum plerũque fateatur: l.j.§.si quis vltro.ff.de quæsti. Aequum est, vt iudex vltro iterum eundem interroget:d.l.repeti. Et testes adibeat, quibus aut absoluatur aut cõdemnetur reus: Ro.sing.dxxxvj. Cùm igitur partes iudicis sint vt etiam non requisitus, de innocentia rei inquirat:l.si non defendatur.ff. de pœn. Tempus, causam, voluntatem, ac personarum cõditionem spectare debet: c.occidit.xxiij.q.viij. Et ideò vitam ac mores actoris ac rei, diligenter inquirere debet:cap.imprimis.§.quia igitur.ij. q.j.cap.quærendum.ij.q.vj. Cors.singu. versi.testis. Hinc est, quòd si quis testari volẽs ĩpediatur: iudex ex officio seipsũ, testes & tabell. testatori exibet: vt liberè testamentum faciat: l.curent.ff. de testi.

7 †In ciuilibus quoque vbi minus à litigantibus dictum fuerit, iudex ex officio supplet. Et proferre id debet, quod sciat legibus, & iuri publico conuenire: l.j. C. vt quæ desi.aduocat. vt si petenti centum, obijciatur exceptio transactionis: iudex contemplatione officij quæret, de quanta pecunia nominatim transactum sit: l. age.C.de transact. animaduertet an promissio metu, vel dolo facta sit: an solutio, vel pactum subsequutum fuerit: Bald.c. fraternitatis.nu.vij.de testib.in auth.

8 †Sexto si litigantes velint aliquid in iudicio deducere, iudex ex officio, etiã nemine petẽte dilationem dare potest: Bal. l.j.col.ij.versic. vlterius.C.vt quæ desi.aduoca. Qui hunc ordinem seruare debet, vt post litem contestatam, si actor comparere neglexerit, iudex executoribus dilationem decem dierum dabit, eamq; tertio ad summum:l properandum.§.& si quidem. C. de iudicijs. Itaque ad producendum instrumentum, vnicam tantùm dilationem iudex dare solitus est:l. oratione.ff.de ferijs. Quæ dilatio, triginta dierum & non amplius esse debet: authen.iubemus.C.de iudic. Eamq; ad summùm tertio dare poterit: vt l.j.C.de dilat. maximè in prosequenda appellatione:l. ij.de tempo.app. Aliquando tamen sex, & aliquando nouem, pro ratione loci ac tẽporis:l.j.C.de dilat. Si post dilationes nihil actum sit, iudex pro qualitate negotij, ex officio decernere debebit: d.§.& si. Si tamen quis absque rationabili causa petat, iudex ex officio & nemine instante denegabit:l.ij.C.vt intra cert.tempus.

9 †Septimò ea quæ ad pias causas relicta sunt, iudex motu proprio & non requisitus, præstare ac persoluere compellit. vt si hæredi à testatore nominatim iniunctũ sit, vt monumentum faciat: quamuis stricto iure, nulla teneatur actione, ad monumentum faciendum, tamen à iudice ex officio compellitur:l.hæreditas.ff.de pet. hæredi. Si fidei hæredis commissum sit, vt collegium ædificet: iudex autoritate propria hæredem coget, vt defuncti voluntatem impleat:c.nos.extrà de testam. Si pro redemptione captiuorum legatum relictum sit, & nemini fuerit nominatim onus iniunctum: episcopus propria autoritate legatum exigere poterit, vt defuncti voluntati satisfaciat:l. nulli.§. sin autem.C.de episco.& cleric. Si ecclesiæ iniuria inferatur, iudex ex officio in reos animaduertere debet:l.si quis in hoc.C. episc.& cleric. Si sepulchrum violatum fuerit, non tantùm iudex ex officio vendicare potest, verùm etiã tenetur. Adeò vt si vendicare neglexerit, in pœnam viginti librarum incidat:l.si quis. C. de sepul. violat.glos.in l.iij.ff.eo.

10 †Octauò fauore reipub. iudex officium suum, etiam vltro & non requisitus impartitur. Et ideò contentiones & iurgia,

tametsi non requisitus, pacare debet: l. congruit.ff.de offic. præsi.§. deinde.auth. de mand. prin.Ias. l.quod iussit.nu. xxv. & sequen.ff. de re iud.quia interest Reipub.ne delicta maneant impunita: l.ita vulneratus.§.cùm neque.ff.ad leg. Aquil. l.si longius.§.j.ff. de iudic.l.qui seruum.ij. respon.de itin.actu. Iudex vltro etiã non requisitus, ea vindicare tenetur: l.seruos. in fin.C.ad leg. Iul.de vi. Et potest supplere de facto, etiam nemine petente: vt sup. nume.vj. probauimus. Si quæstio sit de finibus, ad officium iudicis pertinet, mẽsorem etiam vltro mittere: l.si irruptione. §.j.ff. fi.regun. §.fin.Instit.de offic.iudi. Si controuersia aquæ ducendæ moueatur, iudicis officio aqua diuidenda erit: l.si quis.ij.& ibi Barto.de venden.reb. ciuit. lib.xj.C. Licet contra exulem nemo opponat, tamen iudex ex officio suo poterit: Iac.de Aret. l.item apud.§. quod ait.ff.de iniur. Quia publicè interest, ne exules audiantur.

11 †Nono, iuramentum calumniæ, & in litem, potest iudex autoritate propria deferre: l.quia tantundem.ff.de nego.gest. Ias.l.in depositi.nu.iiij.de re iud. Puta, Ei qui nouum opus nuntiat: l.de pupillo.ff. de noui oper.nuntia. Aut ei qui post acceptum iudicium, vsu hominem ceperit: debet eo nomine de dolo malo cauere: l. si post.ff.de rei vendic. Et iudicialem stipulationem iudex eo nomine ex officio exigere debet: l. stipulationũ aliæ.versi.iudiciales.de verb.ob. Remittere autẽ etiã aduersario cõsentiẽte, nõ potest: l.ij.§.sed quia veremur.C.de iur.cal. Quia nõ pro cõmodo priuatorũ, sed pro cõmuni vtilitate huiusmodi iusiurandũ receptũ est.

12 †Decimò, bona vacantia cùm ad principem pertineant, iudex ex officio pro principe inuestigare, & possessionẽ accipere tenetur: l.defensionis. de iur.fisc.lib. x.C.l.fi.cum gloss. Instantia.de bo. vacan. co.lib. Reum etiam nemine instante mulctare poterit: Lanfranc.de petit.nume.v. In criminalibus, etiam si nemo petat, iudex testes producere potest: l. vti.C. ad legem Cornel.de fal. Lanfranc. de testib. numero xij. Bald.l. presbyteri.j. versicul. iuxta.C.de episcop.& cleric.& sup.nu.vj.

13 †Vndecimò, iudex tutorẽ pupillo dare: l.illud.ff.de tutoribus & curatorib.§.j. institu.de Atil. tuto. Et eundem gerere atque administrare tutelam, ex officio cogit: l.j.de administra.tuto. Et suspectũ adimere ex officio, etiam non requisitus, & absque vlla accusatione potest: l.j.§.damus.l.iij.§.j.ff. de suspect. tuto.l.j. §.item solent.de offic.præfect. vrb. Non tamen aliter tenetur, quàm si monitus nõ dederit: l.j.§.magistratibus.ff.de magist. conuenien. vt in iudicio damni infecti: l. iiij.§.in eum.cum sequen.ff. de damn. infecto. Proinde siue vltro, siue admonitus tutorem det: eos vocare debet, qui pupillo, vel adulto coniuncti sunt: Bal.l.j.colũ. penulti.de milit. vasal. qui contumeliosus est. Puta, si tutor inuentarium nõ fecerit, vel pecuniam pupilli ad prædiorũ emptionem conferre neglexerit: iudex eundem ex officio suspectum notabit: §. penulti.d.l.iij. Si pupillus neminem habeat, qui pro se stipulari possit: iudex ex officio aliquem dabit, qui ipsi pupillo caueat: l.iij.ff.rem pupil. Si minor se in integrum restitui postulat, iudex ex officio suo cognoscit, vtrùm diligens paterfam.fuerit, vt lapsum eum per ætatem verisimile non sit: l.j.C. qui & aduer. quos. Iudex curatorẽ bonis ex officio dare potest: l.i.ff.de curato.bon.dan. Et in creandis tutoribus, vel curatoribus, mores eorum ex officio inquiret: l.scire. §.cum reliquis.de tuto.& curato.

14. †Duodecimò, quos lex postulare prohibet, eosdem iudex ex officio repellere poterit: l.quos prohibet.ff.de postu. Puta, Miles si procurator esse velit, iudex etiamsi nemo opponat, eum repellere poterit: l.filius.§.veterani.ff.de procur. Quibus meritò curatorẽ vel aduocatũ, etiam nemine petẽte dare potest. Puta, Mente capto, vel minori, si nemo curatorẽ, vel aduocatũ petat: iudex etiã vltro & nõ requisitus dabit: l.fina. §. sed & si quis.C. de admi.tuto.l. Fulsinius.§.adeò.ff. ex quib. cau. Imperitum quoque ex officio cõpellere poterit, vt aduocatũ accipiat: Host.c. pastoralis.de iud. Hinc est, ꝙ vbi quis iu

dici-

dicis dãdi licentiã ac potestatẽ habet, ibidem ex officio cognoscere potest: l. ij. C. de peda. iudicib.

15 †Decimotertiò, in arrogatione, iudex ex officio suo omnes circunstantias perpendit, vtrùm permittẽda sit, nec'ne. Nemini enim permittitur arrogare eum, cuius curã administrauit: si minor viginti quinque annis sit is, qui arrogatur. Animaduertet ne turpis arrogãdi causa subsit: l. nec ei. ff. de adop. An salubris adoptio pupillo possit intelligi. Cuius vitæ sit is qui velit pupillũ redigere in familiam suã, cuius ætatis, an permittendũ ei, qui alios habet liberos: §. verùm. d. l. nec ei. vt certè permittendũ non est. Ne illegitimum quidẽ extantibus alijs legitimis arrogare potest: vt infra loco suo dicet.

16 †Decimoquartò, si quis accusatione in aliquẽ proposita destiterit: accusatus nullam infamiæ notam subit: l. rescripto. §. si quis. ff. de mu. & honor. Quid si fortè accusationẽ persequi destiterit: iudex animaduertere debet, vtrùm fraudulenter & pecunia corruptus, reuocare suam accusationem velit: l. j. in princi. ff. ad senat. Turpil. quòd si ita esse animauertit: nec abolitionem accusationis, tametsi nemo instet, non esse abolendã, nõ admittet: d. l. j. & l. ij. C. de abol. l. j. de calũ. Et ex officio suo persequetur & inquiret: c. j. & ij. ext. de collu. deteg. Et hunc præuaricatorem extra ordinẽ puniet: d. l. j. de cal. l. j. & ij. ff. de præuarica. Et iudex sine accusatore, lenocinio maritũ damnare potest: l. ij. §. nam Claudius. ff. de adult. Quia facti quæstio, in arbitrio iudicãtis est: l. j. ff. ad Turpillianum.

17 †Decimoquintò, iudex, quẽ oportet omnia scire: c. iudicantẽ. xxx. q. v. Ex officio omnes circunstãtias instrumẽti perpendere debet. Vt si in aliqua parte vitiatũ esse agnouerit, nullã ei fidem adhibeat: c. inter. ext. de fid. instr. Et ideò iudex animaduertere debet, ne instrumentũ in iudicio productũ, falsum sit, tametsi à parte non petatur: c. inter. ext. de fid. instrumẽto. §. j. authen. de tabellio.

18 †Decimosextò, iudex aut diem constituere, intra quẽ de damno infecto caueatur: l. iiij. §. j. ff. de dam. infec. Aut actionẽ magistratibus municipalibus iniungere tenetur: l. j. e. §. duas. d. l. iiij. Qui si cautionem exigere non curauerit, quanti ea res est, cuius damni infecti nomine cautũ nõ erit, iudicium datur: d. l. iiij. §. eum qui. Quam cautionem iudex vltro & non requisitus exhibere debet: cp sibi nominatim cautionis præstãdæ actio iniuncta sit: d. §. duas.

19 †Decimoseptimò, Causæ ciuiles triennio iure terminari ac dirimi debent: l. properandum. C. de iudic. Causæ criminales biennio: d. l. properandum. l. i. C. vt intra certũ temp. Et ideò iudex prospicere debet, ne vltra definita tempora lites protrahantur: d. l. properandum.

20 †Decimooctauò, ei cuius interest, ad exhibendũ actio cõpetit: l. iij. §. sciendũ. ff. ad exiben. Iudex autẽ ex officio summatim cognoscere debet, an eius intersit: §. iudex. e. In omnibus enim bonæfidei iudicijs, sicut & in arbitrarijs, iudex æstimat, quantũ alteri ex litigatoribus intersit, vel restituere oporteat: Iasõ. in depositi. nu. iij. ff. de re iud. §. in bonæfidei. Institu. de act. in omnibus enim actionibus bonæfidei omnia veniunt, quæ æquum est venire, tametsi de illis nominatim actum non sit: l. sed. §. i. ff. de contrahen. emptio. l. quia tantundem. de nego. gest.

21 †Decimononò, Iudex sententiã rei litigiosæ, etiã vltro & nõ requisitus ferre debet: l. vtique. ff. de rei vendi. Etiamsi re litigiosa perempta: l. si seruns. ff. iudic. sol. Quod propter fructus receptum est: l. si homo. ff. de re iud. Sed & quam sententiam tulit, etiã nõ requisitus exequi mandabit: c. in literis. ext. de off. deleg. & hoc infra annũ. c. quærẽti. ext. de offic. deleg.

22 †Vicesimò, Iudex à quo, vel ad quẽ post interpositã appellationẽ, etiã nemine petente, sine aliqua dilatione apostolos dare debet: l. eos. §. apostolos. C. de ap. Iudex verò ad quẽ propositis corã se appellationis causis, absente parte appellante, suas partes supplebit: l. ampliorẽ. e. Supplendo de iure, & inducendo legẽ pro absente, vel respõdendo legi cõtra eum inductã: l. j. C. vt quæ desi. aduoc. glo. adimple-

re:d.l.ampliorem. Si appellans postquã ab exceptione peremptoria succubuerit, postmodũ in definitiua restitui velit, iudex ex officio ipsum excludet. de. cùm à repulsione.de appellatio.

23 † Vicesimoprimò, Iudex ex officio & nemine requirente, errorẽ suũ post sentẽtiam diffinitiuã corrigere, vel grauamen illatũ reuocare ex officio potest: Bal.l.j.ij. C.senten.rescin. non poss.Ias.l. quod ius sit.num.xxv.ff.de re iud.

24 † Postremò, vbi aliquid est nullũ ipso iure, parte nõ petente, iudex supplere potest: glo.l.vbi pactum.de transac.Bar.l.lecta.Si cer.pe.vt scilicet declaret nullũ esse. Puta, vbi iuris ordo deficit, qui ne partium quidẽ consensu mutari potest: inn.c.significauit.c.causam.de testi. Bal.auth. si quis.col.ij.C.de eden.Ias.l. patre.nu.xv. ff.de his qui sunt sui. Quicquid in iudicio gestũ est, ipso iure inutile redditur. Ideò iudex etiã non requisitus, & nemine petente, vt litigantes, iuris formam sequantur, ex officio cogere potest. Innumerabilia dici possunt in hanc sententiã, sed non necesse est. Nihil enim est, de quo minus dubitari possit.

25 CONTRA. † Scipio Licinium prætereuntẽ cùm vidisset, hunc, inquit virum scio peierasse. Verum quoniam illũ nullus defert, nõ possum simul & accusator esse, & iudex. Sit hoc in iudice, cõtra superiorẽ cõmunem sententiam moderationis & iustitiæ exemplũ. Cice. Rhet.ad Heren.lib.iiij. Senatus officium est, consilio ciuitatẽ iuuare: Magistratus officiũ est, opera & diligentia consequi voluntatẽ Senatus. Populi officiũ est, res optimas & homines idoneos, maximè suis sententijs eligere & probare. Accusatoris officiũ est, inferre crimina. Defensoris, diluere & ꝓpulsare. Testis est dicere quę scierit, aut audierit. Quęsitoris est, vnũquemque horũ in officio suo continere. Ergo iudex potestatẽ suam, vltra id quod in iudicium deductũ est, excedere non debet: l.vt fundus. ff. cõ.diu. Ro. sing.cccccccxlviij. Alioqui vt potè plus nimio curiosus, acriter puniẽdus est, ꝙ negotijs ad se non pertinẽtibus, se ingerat: l.si quis.ij.& ibi Bar.de aquæ duc.li.xj.C. Et ideò prudentis iudicis est, libelli formam & qualitatẽ actionis propositæ diligenter perpẽdere, & iuxta eiusdẽ tenorẽ, sententiã ferre, alioqui ineptus iudicabitur: l.vt fundus.ff.cõ.diui.l.fi.C.de fidei com.liber.c.licet heli.ext.de simo. Omni enim artifici, imperitia artis pro culpa imputatur: l.si quis fundũ.§.Celsus.ff.lo. Turpeq; est doctori, cũ culpa redarguit ipsum: §.præterea. Institu.de leg. Aquil. Quare litẽ suã facit iudex, qui per imperitiam malè iudicat: Instit.de obligat. quæ ex quasi deli. in prin. Quin etiã cùm iuris scientiam iudices scire debeant, ipsi si prætextu cõmunis sententiæ errent, nõ excusantur: Exod.xxiij.in princ.& versicul j. Quoniam vel ex legibus scriptis, vel ex legum similitudinibus ius reddere debent: l.non possunt.ff.de legib.

26 Præterea, † actus iudicialis, ad partis petitionẽ faciẽdus est: l.ad peremptorium. ff.de iud. Dilationes enim nõ nisi petentibus dantur: l.ij.C.vt intra cert. tempus. caus.cri.l.j.in prin.C.de dilatio.

27 † Tertio, cùm difficilè sit, vt quis duorũ vicẽ substineat: l. ille.§.tempestiuũ. ff. ad Treb.l.si plures.ff. de pact. Et litigantiũ, & iudicis partes nemo simul suscipere poterit: l.quisquis.C.de postul. Et ideò nisi requisitus, & parte instante officiũ suum interponere non debet.

28 † Quartò, adeundus est iudex, vt tutores, vel curatores dentur: l.ij. ff. de ferijs. l.ij.de cura.bo.dan.l.j.C.qui pet.tut. Nec aliter tenetur, quàm si monitus nõ dederit: l.j.§. magistratibus. ff. de magi.conuen. Ergo iudex pupillis non nisi petentibus succurrit: l.qui habet.§.j.ff.de tute.l.j.C.qui petant tutor. ipsis enim nisi petatur, tutorem, vel curatorem dare non potest: l.ij.C.de offi.eius, qui vicem alicu. iudic. obtinet. Sed nec inuito adulto curatorem dare quisquam potest: Alexand. l.j.nu.v. ff. de iurisdict. omn. iudicum. Et bonorum possessionem pupillo tantùm petenti, & non vltro dare debet: l.bonorum.ij.C.qui admit.

29 † Quintò, cautio damni infecti certam conditionẽ habet, si petatur: l.iiij.§. hoc autem.

autem.ff.de dam.infect. Non igitur iudex,nisi requisitꝰ interponere se poterit.

30 †Sexto,cùm probationes à litigantibus exigendæ sint:l.quinquaginta.ff. de probatio.l. qui accusare. l.procurator.C. de eden.l.doce.de rei vendic. Et fides instrumẽtorum, ac depositiones testium idem operẽtur:l.in exercẽdis.C. de fide instru. l.notionem.§.instrumentorum.de verb. signi. Quibus non aliter creditur,quàm si à partibus fuerint approbatæ; l.iij. C. de fid.instru.l.j.§. edenda.C.de eden. Ergo etiam si iudex haberet illam potestatem,ex officio probationes facere:tamen nisi à partibus approbarentur, omnino inutiles erunt. Sed iudex ex mero officio exgibere testes non poterit:l. non ex omnibus.ff.de arbit. Cùm hoc ad litigantes pertineat:l.si quando.C.de testi. Cui iudex competentes dilationes, ad suas faciendas probationes dabit. Porrò si cui probandi necessitas incumbit, in postea rum nihil probet: iudex secundum acta decernere debet: l. properandum.§.& si quidem.C.de iudi. Ergo nõ potest iudex ex mero officio inquirere de facto; c. ad audientiam.ij. de iureiur. & ibi per Inn. Hinc est, quòd iudex ex officio & nõ requisitus, neq; emptorem cogere potest, vt soluat, neque venditorem, vt tradat. quia solutio rei venditæ & traditio,magis facti,quàm iuris sunt:l.consilio. in fi. ff.de curat.furios.

31 †Septimò,iudex nõ potest parte absente sententiam ferre, nisi ille qui est præsens petat: Iaf.l.furioso.nu.iiij.ff. de iud. l.libellorũ.in fi.ff. de accusa. Verùm ex iusta causa absens & non cõtumax,quãdocunque restituetur: l. accusatoribus. C.de accus. Non igitur debet iudex officium suum impartiri, nisi parte petente: l.iiij.§.hoc autem iudicium.ff. de dam. infec.l. properandũ.§. sin autẽ.C. de iud.

32 †Octauò, quando aliquid est nullum ope exceptiõis, nisi pars opponat, iudex ex officio supplere non poterit:glo.l.vbi pactũ.de transact.Bar.l.lecta. si cert. pet.

33 †Nonò, his quæ priuatum commodum respiciunt, iudex irrequisitus non supplet: sed tum demum cùm imploratur officium suum,se interponere debet: l.iiij.§.hoc autem.ff.de dam.infect.Puta, Reo interdicto cõuento,sibi nõ aliter exceptio datur,quàm si petat: l.j.§. Labeo. ff.de flu. Et reus opponens exceptionem obscurè,perinde ac si non excepisset,succumbit:Feli.in proœ. Decret. Arct.l.antistiti.de acquir.hær. Si quidem per actorem opposita exceptio fuerit; Bald.l.ab Anastasio.C.mand.

34 †Decimò, si quis porrigat libellũ,in actione personali,causam remotã nõ inferens,puta,mihi debes decem, ad quæ peto te condẽnari. Nec exprimat causam, propter quam debeantur:procedit libellus,si non opponatur:l.fi.C.de ann. exce. Ang.l.j.de edẽ. Imo. But.c. significantibus.ext.de lib.obl. Sicq; libellus incertus nõ procedit,si petatur: glosa l.fin. C. de ann.exce.l.fi.de lib.obl.Qđ si litigãtes tacuerũt,vltro sese offerre iudex nõ poterit.

35 †Vndecimò, accusatore mortuo,vel aliter suã accusationẽ non persequẽte,nomen rei absoluit; l. rescripto.§. si quis.ff. de mu.& ho.l.aut priuati.ff. ad Turpil. l. fi.C. si reus vel accus.mor.fue. Postulãte tamen reo; l.libellorũ.in fi.ff.de accus. Verùm si accusatore absente, vel nõ contumace,ad postulationẽ rei,causã nõ cognita,sentẽtiam absolutoriã dixerit: nihilominus idẽ accusator coram eodẽ iudice quãdocunq; suã accusationẽ persequi poterit:l.si accusatoribus.C.de accu.

36 †Postremò,iudicis officiũ, tacitam habet cõditionẽ,si petatur. Patet in eo,qui nouum opus nuntiat,qui parte petente, de calumnia iurare tenetur: Bal.l.de pupillo.§.qui opus. & ibi glo.autore.ff. de no.ope.nuntia.

37 CONTRA.† Quòd neque ex officio,neq; reqsitus,iudex interponere se possit.Nã si mala medicamẽta & venena,in fa.hærc.iudiciũ veniãt, ibi iudex omnino esse non debet.Boni enim & innocẽtis viri officio eum fungi oportet: l. iiij.ff.fa.hær. Ei qui interdicto conuenitur,exceptio dãda nõ est:l.j.§. Labeo. ff. de flumi. Quã iudex ne peteti quidẽ dare potest. Natalis dies domini, septem habet anteriores,& totidẽ sequẽtes,qui-

bus causæ forenses intermittantur: l.ij. in fi.C.de ferijs.Interim iudex nec requisitus,quicquam decernere poterit.

38 CONCLVSIO.† Post hãc subtilem, vel spinosam potius in vtrãque partem disputationem: veritatem, si ipsa per se loquatur, nec tam pertinaces habeat patronos, concessuram arbitror, iudices omnia in criminalibus iudicijs, & alijs quæ tantùm iuris sunt, posse: l. vbi.C.de fal.l.j.C. vt quæ desi.aduoc.Iudicibus enim quod libet,licet:& quod licet,possunt:& quod possunt,audent:& quod audent, si faciãt nemini molestum esse debet. Verùm ne hac potestate sibi permissa iudex abutatur: existimet non omnia quæ potest expedire.

39 SOLVTIO.† Iudex in quacunque parte iudicij interrogationes proponere potest. Eas tamen moderare debet, vt nisi pro intentione iudicij valde fuerint necessariæ,non proponat. Ange.l.si in rem.de rei vendic.

40 † Dilationes,licet ad partis petitionem dentur:l.j.in princ.C.de dilat.l.ad peremptorium.ff.de iudic. Tamen si litigantes absentes fuerint,iudex etiam nemine petente dilationem dabit: Bald.l.j. col.ij. versi.vlterius.C.vt quæ desi.aduo.

41 † De tutoribus,vel curatoribus pupillo à iudice ex officio dandis,hoc summũ erit,quòd licet tutor à iudice peti possit, nihilominus ex officio eum dare poterit. Non ob.§.j.l.qui habet.de tute. Si enim pupillus contra tutorem agere velit, & habendi tutorem, tutor dari non possit: eo casu iudex non aliter dabit, quàm si petatur: d.§.j. In curatoribus dandis, si quidem furioso, iudex vltro & nõ requisitus dabit:l.fi.§.sed.C.de admi.tut.l.fulsinus.§.adeo.ff.ex quib.cau. Adulto autem non petenti,vel inuito non datur: l. j.C.qui pet.tut.§.item inuiti.Instit.de curat.l.inuitus.§.is qui.ff.de procur.

42 † Quantùm ad accusationem, coram iudice proponẽdam attinet. Verum est, quòd iudex ex officio animaduertere debet,vtrum accusationis abolitio permittenda sit:l.1.in princ.ff.ad senat. Turpil. Abolere autem crimen non aliter poterit, quàm si à reo petitum sit:l.libellorũ. in fi.ff.de accus.

43 † De dãni infecti cautione,hoc in summa dictum sit:vt non aliter eã iudex exigere teneatur, quàm si petita fuerit:l.iiij. §.hoc autem.ff.de dam.infec.Quod si petentibus non dederit, quanti interest, in eum iudicium datur: d.l.iiij.§.cum qui. arg.l.j.§.magistratibus.ff.de mag.cõue.

44 † Quod dictũ est,de testibus.Iudex ex mero officio in causa ciuili exhibere non potest,quod si exhibet,nullam fidem faciũt. Quia non potest iudex in causa ciuili inquirere de facto,ex mero officio:c.ad audientiam.ij.de iureiur.& ibi per Inno.In criminalibus vero testes ex officio administrare poterit: Innoc. extrà de testib.c. cum clamor. Archidia.iiij.q.iij.c.placuit. Bal.l.presbyteri.C.de epis.& cler.

45 † De sententia, verum est, quod eam iudex etiam vltro & non requisitus ferre potest:l.vtrique.ff.de rei vendic. Tamen operæpreciuм est, quod vtraque parte præsente,vel vocata ferat:l. si accusatoribus. C.de accus.

46 INTERPRETATIO. Caius probat,tam præsenti, quàm absenti, vel ignoranti,tutorem à iudice dari, vel adimi posse:l.illud.& seq. ff. de tuto. & cura.l.j.§.damus.ff.de suspec. tut. Vtrũ autem vltro & non requisitus, non meminit. Nos dicamus, etiam vltro tutorem pupillo à iudice dandum,vel suspectum adimendum esse:§.j.Instit. de Atil. tut.l.iij.§.prætereà.ff.de suspec.tu.Quin etiam si tutores minus idonei ab ipso dati fuerint,teneatur:l.j.§.si curatores.ff.de de magistra.conuenien. Quod si idonei dati,posteà facultatibus lapsi,secus est:§. si magistratus.d.l.j.

47 † Imperat.ait,fidem notitiæ,à testibus exigendam esse: l.quoniam.C.de testib. Addas à iudice, tametsi requisitus non fuerit.

48 † Impe.ait,in his causis, in quibus præsides solebant ex officio cognoscere,dandi iudices licentiam habebant: l.ij. C. de ped.iud.In quibus autẽ ex officio cognoscere possint,latissimè suprà scripsimus.

49 † Tit. de interrogatorijs actionibus, &

de confeſsis: vtrùm habeant locum, quãdo iudex nemine petente interrogat, an etiam quando ex officio. Exiſtimarim locũ habere, quando etiam non requiſitus & vltro interrogationes in iudicio proponit. l. vbicunque. ff. de interro. actio.

50 † Vlp. probat, furioſo indefenſo, curatorem dandum eſſe: l. fulſinus. §. adeo. ff. ex quibus cauſis. Addas, etiamſi nemo petat.

51 ANIMADVERSIO. † Barto. poſt Accur. l. de pupillo. §. qui opus. ff. de no. oper. nuntia. falſo ſibi perſuaſit, iuramẽtum de calumnia, niſi parte requirente, à iudice offerri non poſſe, cùm tamen à mero iudicis officio pendeat: l. v. §4. ff. de verb. oblig.

52 † Paul. Caſt. poſt Accur. ait, verbum, condemno, vel, abſoluo, poſitum in ſcriptura ſententiæ, poteſt per iudicem mutari, antequàm ſit pronunciatum, poſteà non: l. actorum. ff. de re iud. Hoc non dicit lex. Imo cenſet potius, iudicem verba ſententiæ quandocunque emendare & corrigere poſſe, modo tenor ſententiæ non immutetur. Qua de re, cap. ſequen. pluribus.

CAP. II.

IVDEX SENTENTIAM SVAM *vtrùm reuocare poſsit.*

EPITOME.

1 ☞ *Iudex ſententiam ſuam reuocare non poteſt. numero 8. cum ſequen.*
ij *Iudex ſententiam ſuam interpretari non poteſt.*
3 *Iudex ſententiam ſuam corrigere non poteſt. & nu. 9.*
4 *Arbiter ſententiam ſuam emendare non poteſt.*
5 *Iudex ſententiam ſuam interlocutoriam reuocare non poteſt. & nume. 7. 29.*
6 *Sententia ſine ſcriptis lata, reuocari non poteſt. & nu. 8.*
13 *Iudex ſuam ſententiam mitigare non poteſt.*
14 *Propter contumaciam, aut fauore pupillorum, uel propter falſa inſtrumenta, ſententiam ſuam iudex reuocare poteſt. & nume. 15. 16.*

1 IVDICES † non ſubitas, ſed deliberatione habita, poſt negotium ſententias ponderatas, ſibi antè formẽt: & eas emendatas, ſtatim in libellum, ſecuta fidelitate conferant, ſcriptasq́ ex libello partibus legant. Sed ne ſit eis poſtea reuocandi copia: l. quod iuſſit. l. Paulus. ff. de re iudicata. Olim ſenatuſconſulta non prius enuntiabantur quàm delata eſſent ad ærarium. vbi vulgabantur & referebãtur ijs, ad quos pertinebant, id eſt, pronuntiabantur partibus, vt noſtri loquuntur: & inde quamprimùm ea exequi neceſſe erat. Itaq; poſtquàm delata erãt ad ærarium, non erat ſenatui integrum, aut reuocare ea, aut mutare quod antè poterat: Tacitus libro tertio, Factum S. C. ne decreta patrum ante diem ad ærarium deferentur, id'que vitæ ſpatium damnatis prorogaretur. Sed non ſenatui libertas ad pœnitendum erat, neque Tyberius interiectu temporis mitigabatur. Ergo hæc prorogatio ſpeciem humanitatis aliquam habuit, ſed re vera nullam, aut eam totam poſitam in arbitrio Tyberij, cùm ſenatui non eſſet pœnitendi poteſtas, quod olim permiſſum erat, vſque dum ad ærarium delata eſſent ſenatuſconſulta. Igitur iudices ſententiam ſemel latam reuocare nõ poſſunt. Adeò vt ſi poſteà aliam ferant, vltima eſt ipſo iure nulla: l. prima. C. quando prouoca. non eſt neceſ. & ibi Bald. colum. ij. verſiculo, ex prædictis. Philip. Franc. c. dilecto. colum. xxvij. verſi. xlj. de appella. & gl. infirmabitur. l. j. ff. de fer. Sed nec ſucceſſor iudicis, ſententiam ab anteceſſore ſuo latam reuocare, vel quicquam ei detrahere poterit: l. j. C. ſenten. reſcind. non poſſe.

2 Præterea, † Iudex ſentẽtiam ſuam interpretari non poteſt: l. ab executore. ff. de app. Etiãſi eodẽ die velit: l. cùm quærebatur. ff. de re iud. l. diui. de pœn. l. ſ. in fi. ff. de quæſt. Aret. l. qui ex pluribus. de verborum obliga. De Bellamera. deci. lj. xcij. cccccxlij.

3 † Tertiò, Iudex ſententiam ſuam corrigere non poteſt: l. iudex. ff. de re iudic. l. hac lege. C. de ſen. ex peric. Tametſi eodẽ die velit: d. l. cùm quærebatur. & ſeq. Et ideò poſt ſententiam latam, ſi iudex ampliare, vel minuere pœnam velit, non

ex falsis testibus, & pecunia corruptis,
sententia lata fuerit: gloss.l.j.C. sententia
rescin.non poss.Bartol.l.si ex falsis. circa
princ.C.de transact.l.diuus.ff.de re iudi.
17 †Postremò, sententia quæ sine scriptis
lata est, ipso iure nullius est mométi, nec
sententiæ nomen meretur:l.j.& toto ti-
tu.C.de senten.ex peric.recitan.Ergo aliã
iudex in scriptis ferre poterit.

18 CONCLVSIO. †Prior sententia
vera est, vt iudex suam sententiam
reuocare nõ possit. Quia nõ facilè quic-
quam ex solennibus immutandum est:
l.diuus.ff.de in integ.restitu.l.& si nihil.
de reg.iur.Eum autem sententiam dice-
re existimamus, qui ea mente quid pro-
nuntiat, vt secundum id discedere eos à
tota cõtrouersia velit: l.dicere.ff.de arbi.

19 SOLVTIO.†Interlocutoria senten-
tia licet reuocari possit: tamen cùm
quis pronuntiat se iudicem competentẽ,
vel incõpetentẽ: tunc habet vim diffiniti-
uæ, nec reuocari potest. Secunda amplia-
tio, statutorum fauore recepta est.

20 †Tertia semetipsam interpretatur, ut
eatenus iudex scripturam sententiæ cor-
rigere possit, dum decretũ nõ mutatur.
Quarta, propter iudiciorũ ordinem ser-
uanda est. Quinta, quia sententia inter-
locutoria erat, iudex grauamen illatũ re-
uocare poterit: c.si à iudice. de app.in vj.
Sexta, fauore ecclesiæ procedit.

21 †Septima cõmunem conclusionem non
impedit. Non ob.d.§.fin. Ibi enim nõ ex-
primitur, a quo mulcta remittenda sit.
Nos iuxta communem sententiã, a prin-
cipe tantùm remittendã probamus. Præ-
tereà, non ob.d.l.fin.in fin. Quia ibi sunt
duo vincula, quæ sunt fortiora vno. Iu-
dex enim primò tulerat sententiam, vltra
vires iurisdictiõis, hoc est, excedebat sum
mã in sua iurisdictiõe limitatã, vel quod sen-
tẽtiã in scriptis nõ tulerat. Et licerat ipso
iure nulla, sicut cùm alibi, quàm in loco
destinato fertur: l.si vt proponis.C.quo.
& quando iud. Prætereà reus non habe-
bat in ære. Et ita à rectore prouinciæ im-
petrari potest, vt idem iudex iterum sen
tentiam ferat: l.j.C.de senten.ex pericu.
recitan.l.si quis.C.de precib.imper.offer.
& toto titu.eo.In §.in seruos. Magis iu-
risconsul. videtur dare consilium iudici,
vt si animaduertat reum in ære non ha-
bere, luat pœnas. Quòd autem duas fe-
rat sententias, nusquàm expressum est,
nec colligi aliquo modo potest. Cætera
cõtraria, exceptiones sunt ad cõclusionẽ.

22 ANIMADVERSIO.† Quando
quæritur, vtrùm iudex suã senten-
tiã reuocare possit. Quidam existimãt,
iudicem ordinarium posse: Barto.l.si præ
ses.j.oppo.C.quo.& quan.iud.& l.ij.ad fi.
ff.si quis in ius voca.non ierit. Sed quænã
differentiæ ratio in ordinario, atque in
delegato. Nos igitur dicemus, neutrum
sententiam diffinitiuam reuocare posse,
vtrunque verò interlocutoriã posse: Fel.c.
significantibus. col.j.de offi.delega. Ro.
sing.ccxix.Soc.c. qualiter.j.de accu. Bald.
d.l.penul.circa finem quæst.pe.C.de pact.

CAP. III.

VERBA AMBIGVA VTRVM A *Iudice interpretationem recipiant.*

EPITOME.

1 *Iudex solutionem debiti ad certam diem conferre potest. & nume. 9. 10. 14.*
2 *Verba ambigua ultimarum uoluntatum, à iudice interpretanda.*
3 *Heres ad deliberandum, uel restituendum, uel soluendum, diem à iudice obtinet.*
4 *Possidendi tempus à iudice petendum.*
5 *Stipulationis dies, à iudice exprimitur.*
6 *Tempus modicum, minimum, uel maximum quid, à iudice exprimendum est. & nu. 11.*
7 *Tutoris negligentia quando sibi noceat.*
8 *Pœnæ sunt arbitrariæ.*
9 *Iudex secundum leges ius dicit.*
11 *Illico, & tempus modicum, quomodò interpretandum. & nu. 6.*
12 *Tempus largius, unius anni dicitur.*
13 *Iudex quando possit prorogare terminum solutionis.*

VERBA ambigua à
iudice iterpretationem
recipere certum est. Pu-
1 ta, †Debitori si solutio-
nis tempus à creditore
præscriptum non fuerit
iudex tempus illi ex æquo & bono cum
competenti cautione, ad soluendum da-
bit, quod illi sufficere pro suis facultati-
bus videbitur: l.si debitori.ff.de iud.l.ij.&
iiij.§.si quis condemnatus.l. debitoribus,

§.hi qui.ff.de re iudic.Præp.c.cùm sit Ro-
mana.colum.v.in fin.versi.quòd si ab ho-
mine.de appel.extrà in auth.Roma.sing.
dix.dxxxix. cxcj.Specul.§. videndum.de
execu.senten.Corse.sing. versi.cautio.
2 Præterea, paterfa.cùm filium hæredem
faceret,testamento vasa argentea sic vxo-
ri legauit,Antonius hæres meus, Mar-
garetę vxori meæ triginta pondo vaso-
rum argentorum dato quæ volet: Post
mortem eius,vasa prætiosa & celata ma-
gnificè illa petit. Antonius se quæ velit
ipse xxx.pondo debere dicit. Hîc verbi,
Quæ volet,interpretatio, cõtrouersiam
parit. Quæ meritò ad iudicem remit-
tenda est.
Cùm ex testamento quæritur, quid sit
penus.Aut cùm ex lege prædij quæritur,
quæ sunt ruta cæsa. Aut si lex sit, quæ iu-
beat eos,qui propter tempestatẽ nauim
reliquerunt, omnia perdere:eorum na-
uim cæteraq; esse,si nauis conseruata sit,
qui remanserint in naui. Magnitudine.
tempestatis omnes perterriti, nauim re-
liquerunt,& in scapham conscenderunt
præter vnum ægrotum: is propter mor
bum exire & fugere non potuit. Casu &
fortuitu nauis in portu incolumis delata
est:illam ægrotus possidet: nauim petit
ille,cuius fuerat,In huiusmodi quæstio-
nibus, cùm plura significantur scripto,
propter verbi,aut verborum ambigui-
tatem,vt liceat ei qui contradicat, eò tra-
here significationem scripti, quò expe-
diat,aut velit.Aut etiam si ambiguè scri
ptum non sit,& à verbis volũtatẽ & sen-
tentiam scriptoris abducere,vel alio se ea
dem de re contrariè scripto defendere ve
lit,tum disceptatio ex scripti cõtentione
existit.In quibus ambiguis quum disce-
ptatur,quid maximè significent, in scri-
pti,sententiæq; contentione, vtrùm po-
tius sequatur iudex:in contrarijs scriptis,
vtrùm magis sit comprobandum,in vo-
luntate ipsius pendet.
3 †Tertiò,hæres si tempus ad deliberan-
dum petat,iudex diem dabit:l.j.ff. de iu-
re delib.Aut si testator hæredem rogaue
rit,vt liberis suis quibus volet, hæredita-
tem restituat.Nisi hæres statim declaret,
omnibus petitio competit: l.cùm quidã.
in fin.de lega.ij. Iudex autem declarabit,
quando hæres in mora esse dicatur.In pe-
cunia legata,confitenti hæredi,modicum
tempus ad soluendum,à iudice dandum
est:l.si domus.§.in pecunia.de lega.j.Hæ-
res fideiussori testatoris,id quod ante a-
ditam hæreditatem ab eo solutũ est, sta-
tim debet soluere:l.quod dicimus.ff. de
solut.Tamen cum aliquo temporis tem-
peramẽto intelligitur,quod à iudice de-
clarandum est.
4 †Quartò, cùm non statim, vbi prætor
immisit in possessionem,simul possidere
iubeat,sed tum demum,cùm iusta causa
sibi videbitur.Ergo interuallum aliquod
esse debebit:l.si finita.§.non autẽ.ff.de dã-
no infecto.Quod ab eodem iudice expri
mendum est:§.etsi.institu.de offic. iudic.
5 †Quintò, cùm ita stipulatus sim fundũ,
vel hominem ephesi dari, inest tempus,
Non enim continuò agere poteris, sed
tum demum cùm tantum temporis prę-
terierit,quo traditio fieri possit:§.fin. In-
stitut.de inuti.stipu.Aut si quis filium sui
iuris & ex eo nepotem in sua potestate
habens,nepos bono.pos.patris sui eman
cipati accipiat: de conferendis quoq; suis
bonis cauere debet:l.si quis.ff.de coll.bo.
Stipulatio autem collationis tũc commit-
titur,cùm interpellatus cum aliquo spa-
tio,quo conferre potuit, non facit: §.sti-
pulatio.d.l.si quis.Quod autẽ accipi de-
beat,incertum est.Et ideò ad iudicem re-
mittimus:l.continuus.§. cùm ita.de verb.
obligatio.l.si cùm dies.in fin.ff.de arbit.
Interdum etiam pura stipulatio dilatio-
nem capit. Veluti,si id quod in vtero est,
aut fructus futuros,aut domum ædifica-
ri stipulatus quis sit, tunc incipit actio,
cùm ea per rerum naturam præstari po
test: l.interdum.eod.
6 †Sextò,qui nõ ad modicum tempus su-
perficiem conduxit,sibi in rem actio cõ-
petit:l.j.§.& sanè.ff.de superficie.Modi-
cum autem tempus quod sit,à iudice ex-
primitur.Si non verò procuratori soluã,
ratum autem dominus habeat: quod so-
lutũ est,liberatio contigit:l. verò. in fi.ff.
de sol.Ratũ autẽ habere dominus debet,

mox

moxcũ primũ certior factus est. Quod cum quodam temporis spatio accipi debet: l.ratum.c. Si quis bona fide, domino absente, vsu possessionem ceperit: eo reuerso, restitutionis auxilium habet, non perpetuò, sed ita demum, si intra modicum tempus, postquàm rediit, hoc contigit: l.ab hostibus, in fin. ff.ex quib. cau. Quod arbitrio iudicis committendũ est.

7 †Septimò, si res tẽpore perituras nõ vẽdiderit, suum periculum facit: l. mulier. §. sed enim. ff.ad Trebel. Non enim protinus, sicuti ipsum oportuerat, officio suo functus est: l.tutor qui repertorium. §.j. ff.de admini.tuto. Sed non præcipitanter agendum est. Et propterea à iudice interpretabitur, vt existimet infra quod tempus diligens paterfamil. huiusmodi res vendere possit.

8 †Postremò, Pœnæ cùm iure nõ sint terminatæ, iudicis arbitrio imponũtur. Puta, In eum qui falsam scripturã exhibet: l. penulti. C.de probat. In periurum: l.nullum. C.de testib. in calumniatorem: l.j. C. de calumnia. in eum qui per diuersas curias aduersarium trahit, animaduertit: l. nulli. & ibi Ias. C.de iud.

CONTRA. Nobis aliter videtur, rectè, secusne posteà.

9 †Primò, iudex non potissimùm obseruare debet, ne aliter iudicet, quã legibus & moribus proditum est: Instit. de offic. iudic. in princ. Sed licet, quod vbi dies non est appositus, præsenti die debetur. l. eum qui Cal. §.i.de verbo.obli. Ergo diutius solutionẽ differre iudex non poterit.

10 †Præterea, Præsupposito posse, iudicis tamẽ potestas restricta ac terminata est: vt iudex non possit, vltra quatuor mensium dilationem, debiti solutionem prorogare: l.i. & ij. C.de vsur.rei iudic. gloss. in d.l. debitoribus. Alij dicunt, quòd in maioribus summis, non plus quàm tres menses: in minoribus, duos duntaxat ad soluẽdum dare possit. l.in fraudem. §. fiscalibus. ff.de iure fisc.

11 †Tertiò, Tempus modicum, cùm sit lege interpretatum: non est in potestate iudicantis, aliquid addere, vel minuere. Modicum autem tempus, decem dierũ dicitur. vt in constituto: l. promissor Stichi. §.si fine. ff.de consti.pecu. Aliquando triginta dierũ est. Vt in eo qui ius viæ, modico tempore habuisse dicitur: l.j. §.siue igitur. ff.de itin.act.priu. Si illico statuendum quid sit, quod de triduo intelligimus: l.fina. C.de iud. Iudex aliter decernere non poterit.

12 †Postremò, Largius tempus quia legis autoritate, anno terminatur: non est in ius dicentis potestate, amplius addere, vel minuere: l.j. §.largius. ff.succes. edic.

13 CONCLVSIO. † Quoties lex, vel contrahentes, diem non adiecerũt, licet iuris rigore, præsenti die debeatur: tamẽ ex æquo & bono iudex diẽ assignare ac prorogare põt: l.i. ff.de iur. deliberan. Proinde si dies appositus fuerit, licet statim nondum lapsa die dare teneatur. Quia id addidisse creditorem verisimile est, vtilitatis suæ causa, nõ vt debitori dilationem concederet: l.liber homo. §.ideò. vbi Altia.de verbo.obligatio. Tamen iudex humanitate, causa debitoris cognita, cur persoluere non possit, terminum prorogare poterit, tametsi strictò iure non possit: l.legem. C.de pact.

14 †Quod potissimũ in debitis fiscalibus procedit. Quorum solutionem vltra terminos iuris prorogare, nõ est iudici permissum: d.§.fiscalibus. In cæteris, secus est.

CAP. IIII.

CONCESSA IVRISDICTIONE

quæ tacitè veniant.

EPITOME.

1 ☞ *Principi, uel proconsuli, uel legato proconsulis iurisdictione concessa, quæ tacitè ueniant. & nume. 6.*
2 *Qui ius exequendi habet, eiusdem causæ cognitionem habere uidetur. & nu. 9. 37.*
3 *Iudex qui pignus rei iudicatæ exequitur, de proprietate cognoscere debet.*
4 *Cui mandatur causæ cognitio, eidem etiam executio. & numero 10. 18. 27.*
5 *Iudex qui interrogare potest, etiam iusiurandum deferre poterit.*
6 *Iudex qui ius gladij habet, etiam ciuiliter damnare poterit. & nume. 11. 12. 19.*
7 *Procuratoris dati accessoria. & nu. 13. 10.*
8 *Cui prohibetur maius, prohibetur minus. num. 14.*
12 *Iudex qui ciuiliter cognoscit, criminaliter non poterit. & numero, 13. 15.*

14 *Iudex absoluere potest, condemnare non. numero. 8, 13. 18.*
15 *Iurisdictionis accessoria non aliter insunt, quàm si exprimantur. & nume. 14.*
16 *Iurisdictione concessa, quæ ueniant.*
18 *Iudex qui ius capitis habet, in insulam relegare non potest. & nume. 12, 18. 19.*
17 *Iudex delegatus super proprietate, an super possessione cognoscere possit. & nume. 4.*

VI iurisdictio data est, ea quoque concessa esse videntur, sine quibus iurisdictio explicari non potuit: l. ij. ff. de iurisdictio. omn. iudic.

1 †Patet in principe, cui omnis iurisdictio á populo data est: l. j. ff. de constitu. princip. l. ij. §. quòd ad magistratus. de origi. iur. l. fina. C. de legib. Cuius meritò constitutiones, legis vim habēt: d. l. i. & §. quod principi. Institu. de iur. natur. Post principem nemo ipso proconsule maius Imperium habebat: l. ideò. ff. de officio proconsul. Ad quem, rerum omnium cognitio insolidùm pertinebat: l. si in aliquam. & l. nec. eod. Eadem & in legato proconsulis obseruanda sunt: l. j. §. damus. ff. de suspect. tutor.

2 †Et ideò cui executio causę delegata est, veritatem inquirere debebit, vt si fraus insit, de integro cognoscat: l. iiij. C. si contra ius. l. fina. de rescript. Tacitam enim habet conditionem executio, si causa propter quam concessa est, vera sit: l. fin. C. de diuer. rescript.

3 †Præterea, Iudex qui pignus rei iudicatæ exequitur, de proprietate cognoscere debet. Quòd si animaduertat eius fuisse, qui condemnatus est, rem iudicatam exequetur: l. à diuo. §. si super. de re iudica. Edi enim ratio intelligitur, vt à capite edatur: l. argentarius. §. edi. de eden.

4 †Tertiò, cui causæ cognitio decidenda mandata est, eidē censetur permissa executio: Lanfranc. de appellatio. nume. xxxviij. Aut si iudex datus cognoscat de iuribus ecclesiæ, etiam de possessione cognoscere poterit: Imo. c. episcopi. de reb. ec. non alienan. Vt si quis vsumfructum integrum, alter proprietatem petat. Aut si quis dominij ius excipiat, alter sibi pignoratum dicat, idem iudex erit: l. cognitio. in fin. ff. de libe. causa.

5 †Quartò, Iudex qui clientem interrogarē potest, eidem iusiurandum deferre poterit: Bald. consilio incipien. Statuto Perusij. Et supra capit. j. numero xj.

6 Quintò, qui ius capitis habet, multò magis ciuiliter cognoscere poterit. Exemplum est militis, qui cùm nisi coram suo iudice in ciuilibus cōueniri nequeat, multò minus in criminalibus: l. ex eo. de agē. in reb. l. lib. xj. C. Sicut qui potest adulterum interficere, eundem multò magis contumelia afficere poterit: l. nec. ff. de adulter. Alcia. l. in fin. nume. xij. de liber. Et vbi permittitur laico clericum verberare, eundem ad iudicē trahere poterit: cap. iij. de sententia excōmu. And. c. cùm non ab homine. de iud. Et qui contumacem cogere potest, vt veniat, multò magis damnare si non venerit: cap. prudentiam. §. cæterùm. de officio deleg. Nemo enim iurisdictionis onus susciperet, si coērcitionem saltem modicam nō haberet: l. fina. de officio eius.

7 Sextò, procurator datus ad legatum petendum, cogere hæredem potest, vt tabulas exhibeat: l. ad rem. l. legatum. ff. de procur. c. licet. de probatio. Ad agendum enim datus, vtique ad litem perficiendā datus censetur: l. si procuratorem. codē. Denique in iudicijs, qui potest quod maius est, potest quoque quod est minus.

8 † Qui verò inferiore ordine indignus est, multò minus superiorem merebitur: l. iiij. de senat. l. non debet. j. de regul. iur. Cùm enim quid prohibetur, prohibentur omnia quę sequūtur ex illo: Imo. c. cxciiij. ij. parte. Cyn. l. ij. C. si rector. prouin. vt si cōdemnare non possis, quantò minus absoluere: l. nemo. ff. de reg. iur.

9 CONTRA. †Qui sententiam tulit, eam exequendi ius non habet, sed is tantum, qui eum iudicem, vel arbitrū dedit: l. à diuo pio. ff. de re iu. Executor quoque de causa cognoscere non poterit. Cùm enim executor is dicatur, qui post sententiam, audita omni & discussa lite prolatam, in iudicatæ rei vigorem, ad effectum producit: l. penulti. C. de exceptio. rei iudica. Causæ cognitio sibi

sibi permissa non creditur, Adeò vt si cognoscat, vel pronunciet, nihil valet quod gestum erit: l. si vt proponis. eodem.

10 †Deinde, is cui causæ cognitio mandata est, executionē facere nō potest: vt l. solēt. de offi. procōs. c. accusatus iij. q. vj. l. quoties. §. adeò. C. vbi senat. Quia cū aliquid oneris noiatim alicui iniūgitur, cętera nō cēsentur esse permissa: l. cū prętor. ff. de iu.

11 †Tertiò, qui criminaliter damnare potest, ciuiliter non poterit: And. c. in pœnis. de reg. iur. in vj. Exemplum est in defensoribus ciuitatum, qui in causis pecuniarijs vsque ad tricentum aureos cognoscere possunt, in criminalibus, nihil minus. §. iudicatæ. auth. de defens. ciuita. Latrunculator de re pecuniaria iudicare nō poterit: l. solemus. in fi. ff. de iud. Are. l. ij. de leg. j. Sed nec in insulam relegandi ius habet: l. inter. §. j. ff. de inter. l. j. §. qui deportatus. de leg. iij. Adeo vt si aliter fecerit, nihilominus damnatus, testamēti factionem non amittit: l. si quis. §. eius. ff. de iniust. rup.

12 †Quartò, iudex qui causarum ciuilium cognitionē habet, capite dānare non poterit. Patet in legato, qui animaduertēdi ius nō habet: l. j. in fi. de offi. eius. l. si quid. de offic. proconsul.

13 †Quintò, Procurator datus vt sibi satisfieret, non tamen in iudicio agere. vel in diē prorogare poterit: arg. l. sed si tantùm: de pact. l. qui Romæ. §. Calistratus. de verb. ob. Cui locorū publicorum procuratio data est, is interdicto, quod vi aut dam vti non poterit: l. iij. §. planè. ff. quod vi, aut clam.

14 †Sextò, Iudex laicus, sine consensu episcopi, dericū condemnare nō potest, absoluere vtique: glo. manu. §. illud. auth. vt deri. apud prop. episc. Patet in inquisitoribus, qui accusatos absoluere possunt, condemnare nō: Doc. c. cùm inferior. de maio. & obed. c. non potest. de re iudica. Patet in viro illustri delinquēte, qui licet à quolibet iudice absolui possit: cōdemnari tamen nisi à principe non poterit: gloss. l. iiij. l. ij. vt dig. ordo seruetur. d. glos. manu. Bal. l. quoties. C. vbi senat.

15 †Denique cùm consequens antecedenti non aliter insit, quā si exprimatur: l. j. §. quæ deposi. ff. deposi. ita demum consequentia iudicij insunt, si exprimantur: l. cùm Aquil. §. j. de transactio.

16 CONCLVSIO. †Hæc sententia fixo talo perpetuò stetit, vt quoties tractat̄ de æqparatis, & omnimo dò subrogatis, ex natura actus: l. diuus. de vsu & habita. l. si non fuerit. pro soc. vel ex antecedenti consequenti've necessario: l. ij. de iur. om. iud. l. illud. de acquir. hære. Siue iure, siue consuetudine cōsequatur: l. cuicunque. §. pen. de inutil. stip. Vel propter connexitatem: l. Lucius. §. Paulus. ff. de admin. tuto. Vel quia mutuò se respiciant: l. alteri. de adim. legat. vel quia per argumentum à contrario sensu id suadetur: l. si quādo. in fi. de cō. & dem. Videtur propter similitudinem, de ipsis quoque dispositū esse: l. fin. in fi. manda. l. in quartam. de leg. j. Et ideò concessa iurisdictione, omnia veniūt, sine quibus iurisdictio explicari non potest. Intelligimus concessam personis idoneis: l. vt gradatim. de mu. & hono. idonei sunt, qui lege nō prohibētur: l. cùm prætor: ff. de iudic. l. nulli. qnod quilq; vniuer. l. qui accusare. de accus. Dicemus in l. ij. de iur. omn. iudicum.

17 SOLVTIO. †Probauimus eū causę cognitionem habere, cui ius executionis datum est. Non obst. cont. Nam vbi nulla causæ cognitio necessaria est, frustra eam exigimus: l. executione. l. si vt proponis. C. de exec. rei iudi. Prætereà animaduertēdū est, cui executio mādata sit. Si enim egregiæ personæ, eidem etiam causæ cognitio mandata cēsetur: l. à diuo. §. si super. ff. de re iudic. Maximè quando executio sine causæ cognitione fieri non potest: d. §. si super. d. §. in venditis. Sin meris executoribus, vt sunt apparitores & seruientes, cognoscere quicquam nō poterunt: l. si vt proponis. l. penulti. C. de execu. rei iudic.

18 †Probauimus eum ius exequendi habere, cui causæ cognitio mādata est. Non ob. cont. Si enim expresè prohibita executio fuerit, dicendum est, mādata causæ cognitione, executionem mandatam nō videri. l. j. C. si cont. ius. Alioqui permissa

censebitur:l.solent.de offic.proconſ. Inn. c.ad hæc.de offic.archid. Ang.§. Marcellus.l.ſi prætor.ff.de iud.

19 †Probauimus cū poſſe ciuiliter cognoſcere, q in facinorosos homines animaduertēdi ius habet. Contrariū verū eſt, quādo iuriſdictionis fines, lege præſcripti ac limitati ſunt. Cùm enim mandati forma ſpectanda ſit, eam excedere non licet:l. nō diſtinguemus.§.de viro. de arbit. lin minus, qui punit in criminalibus, ciuiliter cognoſcere poterit: gloſſ. per legitimos. in fin.§.ſ.in proce. Inſtitu.

20 Dictū eſt, eum procuratorē poſſe litem perficere, qui ad agendum datus eſt. Nō ob.cont. Procurator enim iudicialis, cum extraiudiciali nihil cōmune habet. Procurator ad iudicia, poſt litem conteſtatam alium procuratorē dare poteſt.l.nulla.C. de procur. Antè non:l.quod quis.e. Niſi in rem ſuā datus fuerit:l.illam.C. de don. vel à domino mādatū habuerit de ſubſtituēdo:l.itē.§.decuriones. quod cuiuſque vniuerſ. Procurator verò ad negotia, aliū poteſt liberè & quandocunque dare. Cui ſufficit decimū octauum annum attigiſſe:ad iudicia verò vigeſimum quintum:l. ſi procuratorē.§.ſi quis.ff.manda.

21 †Probauimus eum in inſulam relegare nō poſſe, qui ius capitis habet. Intelligas, ſi inſula in finibus ſuæ iuriſdictionis non ſit:glo. rub.ff.de his qui in exil.dati ſunt. lib.x.C. Pronuntiet tamen ſe in inſulam relegare, deinde petat à principe, vt damnato inſulam aſsignet.

22 Dictum eſt, eum non poſſe criminaliter cognoſcere, qui iuriſdictionē in ciuilibus habet. Quod in legato ſpeciale eſt, partim q ſibi limitata fuiſſet iuriſdictio, partim etiā q nemo poſsit gladij poteſtatem ſibi datā, in alium trāſferre: l. nemo poteſt. de regul.iur. l. ſolent. de offic.proconſul.

23 Dictum eſt, iudicē poſſe abſoluere, non condemnare. Hoc autoritate iuris nō defenditur. vt infra.

24 †Poſtremò, quod diximus, ita demum conſequentia iudicij ineſſe, ſi exprimantur. Hoc verum eſt, quando antecedēs ſine conſequenti eſſe poteſt:l. neque.C.de probatio.l.ante. Si ſerui.vendi.

25 EXCEPTIO.† Dictum eſt, neminem poſſe gladij poteſtatem ſibi datam, ad alium transferre. Hæc ſententia vera eſt, quando quis ab alio, quā à principe delegatur. Qui ius capitis ſibi à populo datum in alium transferre poteſt:l.à iudice.C.de iud. Philipp. Franc.c. cùm cauſam.colum.v.verſicu. decimo & vltimo.de appel.in authen.

26 Probauimus proconſulis & legati poteſtatem æqualem: l.cognitio. de officio eius. Excipitur quando legati poteſtas limitata eſt:l.ſi quid.de offic.proconſul. vt cum maior animaduerſio à legato proconſulis remittenda eſt:d.l. ſi quid. vt cū proconſul mandat cognitionem legatis, vt re cognita ad ſe remittant, vt innocentem ipſe liberet. Quod genus mandati, extraordinariū eſt:l.ſolent. de off. pconſ.

27 ANIMADVERSIO.† Salicet.ne ſcio quid Scythicum olfaciat. Ait ipſe, delegatum ſuper proprietate, non habere cognitionem ſuper poſſeſſione:l.iij. Si à non compe. iudic. ò plumbeum pugionem. Quis enim illud ſecundum conceſſerit? Qui enim ſuper proprietate cognoſcit, idem ſuper poſſeſſione cognoſcendi ius habet: d.l.nulli.C.de iud. & ſup. nume.iiij.

28 †Accur.d.glo.manu. gloſ.iiij.l.ij. vt dig. or.ſer. Bal. l.quoties.C.vbi ſenat. ſentiūt, iudicem abſoluere poſſe, non condemnare. Mouetur Accur.l.quoties.C.vbi ſena. Quem locū offendi non deprauatum, quòd ad ſcripturam attinet, ſed deprauatè interpretatum. Nec à recentoribus tantùm ſed ab Accur. Bal. cæteriſq veteribus. Locus eſt, in tit. vbi ſenat. vel clariſ. Adſcribam verba Imper. Contra viros illuſtres delinquentes, neminem præterquàm ipſi principi, aliquid ſtatuere permittitur:l. quoties.verſic. adeò. vt in epiſcopo delinquente.§.illud.authen. vt der. apud prop.epiſco. Quem iudex inferior coërcere non poteſt, cùm nullum in eum imperium habeat:c. Labeo.extr. qui filij ſint legit. Quod autem abſoluere poſsit, nuſquā meminit lex. Et tamen non veritus eſt Accur.glo.manu.d. §. illud. gloſſ.

abſol

absoluendo. d.l. quoties. & reliqui hinc elicere, iudicem absoluere posse, non cōdemnare. Sit ergo conclusio huiuscemodi aduersus insignes errores interpretū, quod is qui potest absoluere, potest condemnare. Et qui non potest condemnare, minus absoluere: c. accusatus. iij. q. vj.

20 INTERPRETATIO. †Caius ait, si cui aqua & igni interdictum est (cui successit relegatio: l. iij. ff. ad legem Iul.) testamentum eius quod antè fecit, vel post eà fecerit, non valet: l. eius. §. j. de testa. Intellige, si à principe sententia fuerit approbata. Aut ab eo lata, qui infra terminos suæ iurisdictionis insulā habebat. Nam nemo testamenti factionem antè perdit, quàm sententia legitimè lata fuerit: l. qui vltimo. ff. de poen.

CAP. V.

MAGISTRATVS VTRVM SIBI vel Reipub. stipulari censeatur.

EPITOME.

1 ☞ *Magistratus in dubio sibi stipulari censetur. & numero sequenti.*
3 *Creditor pignus uendens, ipse solus euictione tenetur.*
4 *Magistratus nomen officij apponens, eius cōtemplatione contraxisse uidetur.*
5 *Iurisdictio ordinaria, quando in dubio concessa uideatur.*
6 *Magistratus in dubio, procuratorio nomine cōtraxisse uidetur.*
7 *Actus ut ualeat interpretandus est.*
8 *Non refert, praecedat mandatum, an ratihabitio sequatur.*
9 *Magistratus quando contēplatione officij contraxisse dicatur.*

1 MAGISTRATVS cōtrahendo, sibi non autē Reip. stipulari cēsetur. Cùm enim ad positionem alicuius actus, non sequatur positio alicuius contractus, vel quasi cōtractus, qui ab ipso actu posit esse remotus & separatus: l. pro hærede. ff. de acquir. hæredit. Et officiū magistratus, cū cōtractibus qui ab ipsis fiunt, nihil cōmune habeat: meritò simpliciter stipulādo, sibi tātùm stipulari videtur: l. si stipulatus fuero. la v. §. Crisogonus. in fin. de verb. obliga.

2 †Præterea, si quis mandauit alteri, vt certum Caio crederet. Licet Caius eadem mandatori soluat, non tamen liberatur. Magis enim creditor suo nomine stipulatus uidetur: l. Papinianus. l. si filiusfam. ff. mand. Ita etiā si magistratus contemplatione officij contraxisse nō expresserit, priuato noīe contraxisse videbitur.

3 †Tertiò, creditor qui pignus vendidit, ipse solus nō autem debitor euictione tenetur. l. j. & l. ij. C. cred. euic. pig. non habere. Ita etiam qui cū magistratu contraxerunt, cōtra eosdē tantùm ipsis actio competit: l. qui seruum. & §. nisi. ff. de interro. actionib.

4 CONTRA. †Si magistratus in cōtractu officij nomē apponat, eius cōtēplatione cōtractus factus esse creditur: l. fin. ff. de insti. actio. Ergo tunc neque sibi, neque in eum actio competit.

5 †Præterea, cùm iursdictio non in re certa, sed in genere conceditur: in dubio censetur concessa iurisdictio ordinaria: l. j. in prin. & §. cū vrbē. ff. de offic. præfect. vrb. l. fin. ibi, qui vel certæ. C. vbi & apud quē. auth. habita. ne fil. p̄ patre. ar. l. certarū. de testa. tut. Meritò magistratus cōtrahendo, in factū excipere poterūt: l. qui seruū. §. nisi. ff. de inter. act. quasi non autoritate propria, sed ex potestate sibi cōcessa cōtraxerint: ar. l. j. in prin. de exer. act. l. fi. ff. de insti. act. Qui enim mādatam iurisdictionē suscipit, proprium nihil habet, sed eius qui mandauit iurisdictione vtitur: l. j. §. qui. de off. cius. l. j. §. damus. de suspe. tut. l. solēt. de iur. om. iudi. Hinc vulgatus ille versiculus, Qui per aliū facit, per seipsum facere videtur: l. j. §. deiecisse. de vi & vi arma.

6 †Tertiò. licet autoritate publica, vel eorū nomine, à quibus magistratus potestatē acceperit, se cōtraxisse nō exprimat: procuratoris tamen nomine id se facere præsumitur: l. post dotem. & ibi Ias. nume. lx. ff. sol. mat. Ad similitudinē patris, nomine filiæ stipulantis: ar. d. l. post dotē. Ergo etiam si officij & dignitatis nomē magistratus nō exprimat, intelligēdū erit autoritate Reip. & cōtemplatione officij cōtraxisse: §. cumq́. in j. const. Insti. l. j. §. omnia. C. de uete. iur. enuc. A Ripa, rubri. de cōsti. numero. xiij. & c. cùm aliquibus. de rescript. in vj.

7 †Quarto, cùm actus interpretandus sit,

vt quantùm fieri posſit, valeat: l. quoties. ff. de reb. dub. l. quoties. ıj. de ver. ob. l. iıj. de mil. test. Meliore via vtendo, quò cautius res agat, autoritate publica cõtraxiſſe dicemus, c. nisi. verſi. pro bono. extr. de præbendis.

8 †Quintò, non refert, præcedat mandatum, an ratihabitio ſequatur: l. ratihabitionem. de regu. iur. in vj. vt in non vero procutore: l. verò. ff. de sol. Et in filiofa. l. fin. C. ad Maced. Ergo ſi Reſp. gesta per magiſtratũ quandocunque rata habeat: eadẽ nominatim ſibi iniuncta videbuntur: l. ei qui. in fi. C. quod cum eo. Et ideò ipſa remanet obligata, non autem magiſtratus priuato nomine: l. hoc iure. ff. de donat. arg. l. cũ poſt. §. 4. de admi. tu. Et cõtra eandem tantùm actio competit: c. in cauſis. §. quia verò. extrà. de elect.

9 CONCLVSIO. †Quando magiſtratus Reip. nomine contrahit, & nomen officıj sui, & pro vtilitate publica idipſum ſe gerere dicit: c. prætereà. de officio delega. Tunc in Rempub. actio cõpetit: l. ſi ego. ff. quod vi aut dam. Dummodò mandati fines non excesserit: ar. l. cùm poſt. §. 4. ff. de admi. tut. Sicut de facto ſocıj dicimus, quod ſocietati nõ nocet, ſi eius contemplatione factũ, proteſtatus non fuerit: l. ſi vnus. §. 1. ff pro soc. Et cũ his, ſimul ad contraria reſponſum ſit.

CAP. VI.

EXECVTIO SENTENTIAE *quado pr[illegible]ſcribatur*

EPITOME.

1 ☞ *Factum iudicis & contrahentium æquiparatur.*
2 *Conſuetudines decennio inducuntur.*
3 *Executio rei iudicatæ, quadraginta annis præſcribitur. & nu. 1. Sententia quando in rem iudicatam tranſeat. eodem.*
4 *Lis ſi xxx. ann. ceſſauerit, præſcribitur.*
5 *Omnes actiones triginta annis præſcribuntur.*

1 FACTVM † iudicis & contrahentiũ cum æquiparetur: l. 1. ſi in cauſ. iudi. pig. ca. Facta autem cõtrahentiũ nõ ſint perpetua; quia aut partiũ conſenſu, aut diuturno ſilentio extinguũtur. Ita perimitur ius executionis rei iudicatæ, per diuturnã taciturnitatem.

2 †Et quẽadmodũ mores & cõſuetudines decennio inducũtur: §. ex nõ ſcripto. gloſ. diuturni. Inſti. de iur. natu. Ita etiã res iudicata decennio præſcribetur. Omnes enim actiones, his finibus terminari ſolent. §. 1. Inſtit. de vſucap.

3 CONTRA. †Executio rei iudicatæ, nõ niſi quadraginta annis præſcribitur: Io. And. In addi. ad Spec. Incip. §. ſeq. contra tit. de execu. sent. §. poſtremò. Bal. l. debitori. col. fi. C. de pac. Tranſit autem ſententia in rem iudicatã, poſt decem dies latæ ſentẽtiæ: ıj. q. 1. c. ſicut fine. l. cum reis. C. de pœn. c. quòd ad cõſultationem. extrà de ſenten. & re iudica.

4 †Idem dicendũ ſi lis inchoata per quadraginta annos ceſſauerit: actio enim ſpatio quadraginta annorũ, quia eã aduerſarius perſequi deſtiterit, præſcribitur: l. fi. C. de præſcri. xxx. annorum.

5 CONCLVSIO. †Cùm omnes actiones quæ minori tempore nõ ſunt limitatæ, triginta annorũ præſcriptione tollantur: Bal. d. l. debitori. Salice. l. ſicut. C. de præſcri. xxx. an. Executio rei iudicatæ ıjſdem finibus præſcribetur

CAP. VII.

CIVILIS CAVSA VTRVM CVM *Criminali concurrere poſſit*

EPITOME.

1 ☞ *Cauſarum criminalium & ciuilium differentia.*
2 *Pro iniuria illata, & ciuiliter & criminaliter agi poteſt.*
3 *Delata querela fiſco, omne ius remiſſum cenſetur.*
4 *Multæ actiones ſimul non intentandæ.*
5 *Quãdo ciuilier & criminaliter agere poſſimus, & quãdo non.*

1 CRIMINALES cauſas cum ciuilibus nihil cõmune habere certũ eſt. Infra biẽniũ, criminales cauſæ expediuntur: l. fin. C. vt infra cer. temp. Ciuiles, trienniũ metã poſtulãt, cũ frequẽtiores ſint. l. liberã. ff. de li. leg. Criminales, cõcluſionẽ nõ poſtulãt, nec vitiatur

tur libellus, cõclusione omissa: l. necesse plũ. C. de fal. c. libellus. de accu. Ciuiles verò postulãt: l. edita. C. de edẽ. In criminalibus, fisco cõcluditur: l. agraria. ff. de term. amo. l. licitatio. §. quod illicitè. ff. de publ. In ciuilibus parti: d. l. agraria. & d. §. qđ illicitè. Qui criminis alicuius arguuntur, nullam habet arã, nullũ've asyllũ. Vt sunt publici latrones: xxiij. q. iiij. c. sicut antiqui tus. c. inter. extr. de immu. ec. Homicidæ, adulteri, virginũ raptores, tributorũ exactores. Fiscaliũ enim ratio, & militibus & priuatis, ipsisq; ædibus & cũctæ Reip. vtilis & necessaria est. Quibus meritò omne auxiliũ denegatur: §. neque. auth. de mãd. prin. Nec datũ, seruãdũ est. Non enim poterunt legẽ implorare, quã contempserũt: l. auxiliũ. ff. de minor. In ciuilibus, nihil istorũ. Nõ eñ permissum est, ad ędes cõfugiẽtes abducere. Quicq; aliter fecerint, magistratũ lædunt: l. j. C. de his qui ad ecc. cõfu. In ius tamẽ vocari poterunt: vt videlicet moneantur, coram suo iudice comparere.

2 †Postremò, ad coërcendã improborũ audaciã ꝓspectũ est, vt & ciuiliter & criminaliter simul pro iniuria illata agi possit: l. licitatio. §. quod illicitè. ff. de pub. Et ita partim parti læsæ quanti sua interest: partim fisco, cuius finis est, peccati vltio ad vindictã publicã: l. agraria. ff. de term. amo. cõdemnatur reus. Cum igitur iustũ hoc sit iudiciũ: c. tuæ. in fi. ext. de ꝓcu. d. §. quod illicitè. Vtrumque simul intentari poterit.

2 CONTRA. † Cũ quis defert querelam fisco, censetur eidẽ omne ius remisisse. Quia cũ iniuriarũ actio tẽdat ad merã vindictã: l. cũ emancipati: §. emãcipatus. ff. de colla. bo. Accusando criminaliter, excluditur ciuilis persequutio iniuriæ: l. si pupillus. §. videamus. ff. de neg. gest. l. sed si vnus. §. si ante iudicẽ, vbi Bar. & Alex. ff. de iniur. Sicut & ciuiliter agendo, actionẽ criminalẽ deinde intẽtare nõ licet: l. interdũ. & ibi Bar. ff. de pub. iud. l. j. ff. de vi bon. rapt. §. quoties. l. nemo. ff. de reg. iur.

4 † Præterea cũ multę actiones pro vna & eadẽ re nõ sint cumulandæ, posito ꝗ ciuilis omnino exclusa non sit, tamẽ donec sopita & decisa criminali causa, ciuilis persequutio suspendenda est. Vna enim prę occupata, alteri nocet: l. prætor edixit. §. si dicatur. in prin. vbi docto. ff. de iniur. l. j. C. quando. ciui. act.

5 CONCLVSIO. † Verùm est, ꝗ delata querela fisco, ciuilis persecutio excludit: Nisi delator protestatus fuerit quòd saluum sibi maneat ius agẽdi ciuiliter, pro iniuria & interesse: Ang. in trac. malefic versi. & ad querelam. num. xciij. Porrò ante rem iudicatam, vna per alteram non tollitur: l. j. C. quando ciuil. Per sententiam autem tollitur, quia iudex iniuriam vendicasse censetur: d. §. si ante. ca. at si clerici. in fin. ext. de iudic. l. interdũ. §. qui furem. ff. de fur.

CAP. VIII.

QVI CONSILIVM DAT, AN *teneatur.*

EPITOME.

1 ☞ *Confeßio in tormentis facta, facit semiplenam probationem*
2 *Qui consilium dat, non tenetur.*
3 *Fur non est, qui consilium fugiendi seruo dat. & numero 9. & num. 14.*
4 *Consilium non cogit.*
5 *Prosenecta an ex consilio obligetur. & nu. 16.*
6 *Consilium rei turpis, consilium non est. & nu. 17.*
7 *Locator an teneatur pro culpa conductoris.*
8 *Qui consilium & opem fert, reus est.*
9 *Qui tantùm consilium dedit, tenetur.*
10 *Ex consilio quod effectum non sortitur, obligamur. & numero. 6. 18.*
11 *Consilium, uel opem quando quis dare uideatur.*
12 *Consilium quid.*
13 *Ex consilio quando quis obligetur & quando non. & numero 18.*
15 *Ex bono consilio, ex quo inde malum nascitur, nulla actio est.*
16 *Doli actio perpetua.*
18 *Quando quis ex solo consilio obligetur, & quando non.*
19 *Delictum an statim post consilium commissum fuerit, nec ne, multum interest.*
20 *Qui minus deliquit, quàm consilium datum sit an qui consilium dedit, teneatur.*
21 *Qui prius deliquit quàm consilium datum sit, an qui consiliũ dedit, teneatur.*
22 *Pœna eius qui consulit, & qui delictum committit, an sit eadem. & nume. 27.*
23 *Quod per alium facio, per meipsum facere uideor.*
24 *Pœna falsi testis, aut periurij, uel eius qui consilium dedit, ut falsum diceret.*

21 *Accusatorem quæ deceant.*
26 *Quando tametsi mandatum consiliumque meum præcedat, non obliger.*

VM quidam in manifesto corrupti crimine deprehensi & conuicti & capitis postulaui fuissent, hi Tenedrij tibicines Mattheum Armãdum virum summa vitæ innocentia integritateq́; grauiter & inique sceleris participẽ fuisse, idque cõsilio cuiusdã Phrynondæ, vel Ballionis aduersarij sui asserebant. Quẽ grauamus actione calũniæ, & intendimus legem Rhemmiã, quæ dictat, vt qui crimen intendit, quod probare nõ possit, pœnã ferat, quã laturus erat reus, si conuictus fuisset: l. j. ff. ad Turpil. Hic licet constanter ac nulla animi perturbatione in iudicium apparuisset: tamen scelere & crudelitate aduersariorũ, in eculeo ac summo cruciatu à iudicibus iniectus est, vt si quid de furto sentiret, id totum exprimeret. Is verò homo impurissimus quò Matthei caput atrocius impugnaret, magnas cũ illo amicitias à primis vsq́; annis iudici retulit. Sed post eaquã summo corporis inter malleum & incudẽ cruciatu, ac omni arte inuestigandi percunctati fuissent: nullam in eo suspitionẽ nõ modo nõ viderunt, sed ne suspicari quidem potuerunt. Reliqua adhuc maiora intelligemus, quibus tãdem facilius statuemus, quid de homine illo, qui in Mattheum fallatiam intendebat, iudicare conueniret. Ego hac semper opinione tractus sui, vt qui nihil cõmiserit, nullam pœnã timere debeat. Nam videt optimam sibi conscientiam inesse, qua se contra omnes insidias atque vim defendi posse arbitratur. Tantam semper potentiam veritas habuit, vt nullis machinis, aut cuiusquam hominis ingenio, aut arte subuerti possit. Qui licet nullum in causis patronum, aut defensorẽ obtinuisset: veritas tamẽ ipsa ex se defenditur. Dij immortales quanto robore, atque animi magnitudine is semp extiterit. Alter fuit M. Didus homo sanè nobilissimus, qui cũ accusaretur Drusum hominẽ sapientissimum interfecisse: quo vultu, qua claritate in iudiciũ apparuit? Alter fuit L. Castritius vir fortissimus atque integerrimus, qui priusq́; in iudiciũ vocaretur, corã senatu cõparuit. Alter fuit Popilius clarissimus atque sapiẽtissimus vir. Qui cùm grauissimis accusationibus à quibusdam pessimis hominibus diffamatus fuisset, ad eius defensionẽ præsto aduolauit. Alter fuit Marius, homo nobilissimus, qui cũ à senatu ex vrbe repulsus fuisset, ea quæ in ipsum falsò ficta & conflata fuerãt, deuoluere voluit: quia sine scelere, sine crimine esse intelligebat. Sperabatq́; plus veritatẽ, quã multorum inuidiam posse debere. Accusatores multos in ciuitate habere, vtile est; vt metu coerceatur audacia. Verũtamen hoc ita vtile est, vt ne planẽ illudamur ab accusatoribus, vt certè Mattheus fuit.

1 †Qui in tormẽta cõiectus, tametsi innoxius, cõfessus est. Quæ cõfessio semiplenã probationẽ facit: gl. cõstiterit: l. si qs. C. de cust. reo. Cæterũ rei criminis qui eũ iniquè aduersarij consilio accusauerant,

2 suam accusationem reuocarunt. †Qui propterea in aliquo non tenebitur, q̃ consilium dederit: l. ij. in fi. ff. manda. §. tua. Instit. eod.

3 †Qui seruo persuasit vt fugeret, fur nõ est: l. qui seruo. ff. de furt. Non enim qui malũ consiliũ dedit, furtũ facit. Non magis quàm si quis alteri persuaserit, vt se præcipitaret, aut manus sibi inferret: hæc enim furti nõ admittũt actionẽ. Et ideò qui nullam opẽ ad furtũ faciendũ adhibuit, sed tantũ cõsiliũ dedit, atqui hortatus est ad furtũ faciendũ, furti non tenetur: §. certè. Insti. de obli. quæ ex delict.

4 †Consiliũ enim nõ cogit: l. j. ff. de inof. testa. l. is qui. ff. de rei vend. l. pacto. ff. de transact. l. age. C. de transact.

5 †Tertiò, si prosenecta interuenerit, faciendi nominis causa, quasi mãdator nõ tenetur: l. ij. ff. de prosenec.

6 †Quartò, si consilium dederit quis, vt conuitium alteri fiat, non tamen factum sit, non tenetur: l. si remunerãdi. §. rei turpis. ff. manda. l. item apud. §. si curauerit. ff. de iniurijs.

Contrà

7 CONTRA. † Si hominem locaueris, vt nouas vites poneret, & lapides ab eodem sublatos in vicini prædiũ proiecerit: si tuo consilio factum sit, interdicto, quod vi aut clã teneberis: l. semper. §. j. ff. quod vi aut clam. §. j. authenti. vt omnes obed. iudicib. prouinc. & ibi Ange. de Vbal.

8 † Præterea, cùm Titio honesto viro pecuniam credere vellem, subiecisti aliũ mihi Titium egenum, quasi ille esset locuples, & nummos acceptos cũ eo diuisisti: furti teneberis, quasi ope tua, consilioque tuo factum sit: l. si quis vxori. §. cum Titio. ff. de fur. l. qui seruo. §. j. ff. de ser. corrup. Idem dicẽdum, si quis vxori res mariti subtrahenti, opem & consilium accõmodauerit, furti enim teneturl. sed & si. §. seruus. l. si quis vxori. in prin. ff. de iniur. vxor verò rerum amotarum: l. si rem. ff. de act. re. amot. Dolo enim malo non tantùm is facit, qui accepit: verùm etiam qui consilium dedit: l. ij. §. dolo autem. ff. de vi bo. rap.

9 † Tertiò, qui tantùm consilium dedit, tenetur. vt si consilio mandatoq; meo facta fuerit alicui iniuria, iniuriarum tenebor: l. non solùm. & §. si mandato. & ibi Bar. ff. de iniur. Et ideò non tantùm is iniuriarum tenetur, qui iniuriam facit, hoc est, qui percussit: verùm etiam qui cõsilium dedit: §. pe. Institu. de iniur. l. non solùm. eod. Qui enim occasionem damni dat, damnum dedisse videtur: l. supra iter. §. Cassius. in fi. ff. de aqua plu. arcen.

Quartò, si quis seruo persuaserit, vt chirographum debitorum corrumpat: non tãtum furti, verum etiam serui corrupti tenebitur: l. Neratius. §. qui seruo. ff. de ser. cor. Idem dicendum si alicui persuaserit, vt arborem ascẽderet, vel in puteum descenderet, & ceciderit, & aliqua corporis parte lædatur, vel moriatur: vtilis actio in me danda est: §. cæterum. Insti. de iniur.

10 † Quintò, qui solicitat alienas interturbare nuptias, seu cõsilium dat: & si effectu sceleris potitus nõ fuerit, tamen propter voluntatẽ perniciosæ libidinis, extra ordinem punitur: l. j. ff. de extraord. cri. C. si quacun. præd. po. toto titu. Idem dicendum, si quis ad struendas in principem insidias, consilium dederit. Eadem enim seueritate voluntas sceleris, qua effectus punitur: c. si quis cum militibus. vj. q. j. Idem si quis ambulauerit, hominis necãdi causa: non enim minus punitur, quã si hominẽ occidisset: l. is qui. ij. C. ad leg. Cor. de sicar. Quam sententiam in eo qui alterum veneno necare voluerit, intellexerim. In eum verò qui telo, secus est. Nõ enim aliter in eum actio datur, quàm si facinus peregerit: l. j. §. j. ff. quod quis. iu. Prępo. c. proposuisti. ver. non. ex tex. ibi, ipso actu. de appel. extrà in auth.

11 CONCLVSIO. † Si cõsiliũ fraudulentum non fuerit, nemo obligatur: l. consilij. ff. de reg. iur. Nã sicut sine dolo malo nemo furtũ facit: ita nec consilium, vel opem sine dolo malo ferre potest: l. furti. §. rectè. ff. de fur. Et ideò si dolus & calliditas intercesserit, de dolo actio cõpetit: d. l. consilij. Sicq; consilium quandoq; in bonã, quandoq; in malam partẽ sumitur: glo. suasionibus. §. cũcq;. in proœ. insti. Et ideò licet quis ex consilio non teneatur: si tamen dolus & fraus intercesserit, & effectus subsequatur, tenebitur.

SOLVTIO. Pro solutione cõtrariorum, pręfari imprimis necesse est, quando quis consiliũ, vel opem dare videatur. Consilium dat, qui persuadet & impellit atq; instruit cõsilio, ad furtum faciendum: l. in furti. §. consiliũ. ff. de fur. opem fert, qui ministerium, atque adiumentum ad surripiendas res, præbet. §. opem. eo. Opem autem & cõsilium fert, non solũ si idcirco cõsulat, ad delinquendum, verùm etiã si inimicitiarũ tantùm causa fecerit: §. ope. e. Similiter ope & cõsilio eius furtũ admitti videtur, qui scalas fortẽ fenestris supponit: aut ipsas fenestras, vel ostiũ effringit, vt alius furtũ faceret: §. ope. Insti. de obl. quæ ex delict. Et ideò aliud est factũ eius qui ope, aliud eius qui cõsilio deliquit: l. sæpe. §. item. de verbo. signifi.

12 † Itaque videamus, nullisne notis dicti deprehendere possimus, vtrùm consilij

vim habeat constitutio, an præcepti. Cũ nihil audis, nisi, Hortamur, Ordinamus, Mandamus, cõsilium est. Cùm audis, Iubemus, Districtè præcipimus, præsertim si accedant minæ, præceptũ est. Quando quod cõsulitur, priuatã vtilitatẽ respicit, consiliũ est: sin publicam, præceptũ. Dominus cùm ait, Nolite omnino iurare: Num quemuis iurantẽ obnoxium facit gehennæ? Non arbitror. Consiliũ enim est, non præceptũ. Perspicio vicinũ meũ proximum esse periculo, & arreptũ clam admoneo, vt sese subducat ab ebriosorũ & alcatorũ commercio: ille monitorem aspernatus, perditius incipit viuere, quã anteà, num hic illum obstringit admonitio? Videtur quidem certè. Igitur neque consulendo, neque exortando fugimus laqueum. At istud vnde mihi liquet, cũ vix aliud accuratius, aut seuerius interdixerit, quàm ne iuremus. Discemus à doctoribus. Et Pau. cũ dat consiliũ, nõ obligat ad gehennam. Quia non vult injicere laqueum infirmis. Est igitur in manu condentis legem, obstringere ad gehennam, aut non obstringere. Et sanctũ est cauere, ne quibuslibet cõstitutionibus illaqueamus imbecilles. Noli furari, præceptum est. Noli omnino resistere malo, consilium est. At hoc posterius magis habet speciem præcepti, quàm illud prius. Hoc est præfectis in manu, vtrum velint esse præceptum, quod instituunt, an cõsilium. Etenim qui non vult sua constitutione quenquã ad vllum crimẽ astringere: nimirum vult eã esse cõsilium, non præceptũ. Sed non expedit hoc scire vulgus, ne protinus clamitent esse cõsilium, quod seruare non libet. Vt si minori, vel mulieri bona sua alienare prohibeatur: licet hoc consilium, priuatã vtilitatẽ respiciat, & nimirum alienare possint: Castren. l. legis. nu. vj. in fi. ff. de legib. Non tamen ipsis patefaciendum est. Cæterum quòd ad rem præsentem attinet, quomodocunque appellemus eum qui cõsulit, nihil interest. Nam siue mandator, siue persuasor, siue consultor, pro eodem accipi solet: Bar. l. nõ solũ. §. si mãdato. ibi. venio. ff. de iniur. Qui quando ex cõsilio obligetur, & quãdo non videndum est.

14 †Dictum est, cum nõ teneri, qui seruo consiliũ dedit, vt fugeret. Posteà contrà. Prima locũ habet, quãdo consilium non fuit executioni mãdatũ. In altera sic. Hoc enim iure vtimur, vt & opẽ tulisse, & cõsilium dedisse tum demũ noceat, cũ effectus & contractatio subsequuta est: l. si quis vxori. §. quare. ff. de fur. Ideoq; licet is qui consiliũ dat, non teneatur: si tamẽ ex cõsilio delictum subsequutũ sit, tenebitur: §. sed & si. in fi. l. q seruo. ff. de fur.

15 †Sed quia bonũ consilium quis dãdo, potest suadere malũ: l. j. §. persuadere. ff. de ser. corru. Ideò adijcitur, qui dolo malo consiliũ dat, tenetur: d. §. persuadere. Hinc est, q non tantum is iniuriarum tenetur, qui iniuriã fecit, hoc est, qui persuasit: verùm ille quoque, qui dolo fecit, vel qui curauit, vt cui mala pugno percuteretur: l. non solum. ff. de iniur.

16 †Proxeneta, licet nõ teneatur: tamen si dolo & calliditate creditorẽ circumuenerit, de dolo tenebitur. Et si cũ sciret quẽpiã facultatibus labi, sui lucri gratia ipsum falsò laudauerit, de dolo in eũ iudicium dandum est: l. q si cum scires. ff. de dolo.

17 †Quod dictum est, ex turpi cõsilio nullam actionẽ dari. Turpe consiliũ, nullũ est, vt actionẽ pariat ei qui cõsuluit. Ei tamen parit, in cuius perniciẽ cõsulitur: §. Proculus. l. non solum. ff. de iniur.

18 †Ex cõsilio quod effectũ suũ sortitũ nõ est, si atrox delictũ sit, perinde tenetur is qui cõsulit, ac si delictũ & facinus executum fuisset: l. j. ff. de extraor. cri. Bar. l. nõ solũ. §. si mãdato. col. ij. ibi. Sed gratia. ff. de iniur. Quod si leue delictũ, secus est: l. item apud. §. si curauerit. ff. de iniur.

19 †Præterea multũ refert, vtrũ longo tẽporis interuallo post datum consilium, delictum cõmissum fuerit. Imò quandocunque tenebitur, nisi tacitè, vel expressè fuerit reuocatum: Inno. c. ad audiẽtiam. extrà de homicid. Sufficit autem cum aduersario beneuolentiam conciliasse: l. iiij. ff. de adi. legat. Castren. l. sancimus. C. de testa. Bartol. l. qui alienam. §. is putat. ff. de acqui. hær. Cautius tamẽ fiet, si cui mãdauerat, vt delictum perpetraret: signi

significet vt desistat: Innocen.d.c.ad audiẽtiam. Bald.l.mandatum.C. manda.glos.c. si sacerdos. extrà de offic.ordina.& glos. de trahant.demen.j.de priuil.

20 Quòd si aliter delinquatur, quàm consilium datum sit: licet dicendum videatur, non teneri eum, qui cõsulit. Tamen quia qui mandat sequentia, mandat quoque præcedẽtia, quæ sunt ad illa accessoria: l. ad rem.ff.de procura. Nihilominus tenebitur: l. iam.§.quid tamen.ff.iud.sol.

21 Quid si multò grauius delinquat, quã consiliũ datum sit? Vt si tibi mãdauero, vt vulnus in Titium incuteres, non tamen occideres. Quia quodlibet vulnus quantũcunque modicum, mortale est. Meritò si moriatur, etiam qui consilium dedit, tenebitur: cap.fina.de homicid.lib. vj.l.non solùm.& §.si mandato.ff. de iniur.§.non solùm.Institu.eod.

22 †Pœnæ autem diuersæ statuẽdæ erunt: Jas.l.si quis id quod. nu.ij.ff.de iuris.om. iud. Cùm enim qui plus deliquit plus puniatur: l.quicunque.C.de serui. fug. Plus autem delinquat, qui facinus committit, quam qui cõsilium dat: ergo grauius puniendus: l.respiciendũ.j.l.aut facta.§.qualitate.ff.de pœn.cap. sicut dignum. extrà de homicid.ca.v.de senten. excommu. Et ideo qui consilium dedit, actione prætoria: qui facit, lege Cornelia tenetur: glo. j.d.l.non solùm. Imò cùm par vtriusque delictum sit, eadem actione conueniuntur, similiq; pœna plectuntur: l.non solũ. C.de accusatio. Hippol.l.quæstionis habendæ. nume. xxvj. ff.de quæst.l.de vno quoque.nume.xxxvj.ff.de re iudica. Cur enim diuersam pœnam statueremus, cũ censeatur delictũ cõmisisse, qui cõsuluit: l. j.§. deiecisse.§. quoties.l.iij.§.cũ procurator. ff.de vi & vi ar.l.hoc iure §.j.ff.de reg.iur. Patet in interdicto, quod vi aut dam.

23 †Nam siue ego fecerim, siue fieri iussi, hoc interdicto tenebor: l.aut qui.in fin.ff. quod vi, aut dam. Similiter cũ dicimus, ex adulterio commisso, neminem impunitum euasurũ: l.hæc verba.ff.ad leg. Iul. de adult. Quod edictũ & ad eũ qui suasit, & ad eum qui stuprum, vel adulteriũ cõmisit, pertinet: d.l.hæc verba. Patet in eo, cuius mandato tutela gesta est. Nam etiam ipsemet gessisse videtur, qui mandauit: l.ita.§.gessisse.ff.de admi.tut. Et conuitium fecisse non tantùm is videtur, qui vociferatus est: verũ is quoque qui cõcitauit alios, vt vociferarẽt: l.item. §. fecisse. ff.de iniur. Et iudiciũ quod datur in eũ, qui ediciũ prętoris corruperit: etiã in eũ locũ habet, qui mãdauit vt corrumperetur: l.si quis.§.fi.de iur.om.iudicum.

24 Postremò qui falsum testimonium dolo malo dixerunt, quo Matheus publico iudicio capitalis rei damnaretur, vltimo supplicio dãnandi sunt: xxiij.q. v.c.rex.cũ glo. l.j. §.j.ff.de sicar.l.si quis maior.C.de trãs.quæ pœna talionis est. Falsus igitur homicidij testis, vt homicida, lege Cor. de falsis punitur: Bal.c.j.§.iniuria, de pace iur.fir.Ias.§.item si quis.de act.§.pœna autem iniuriarum.c. In veteri testamẽto ita scriptum est, si fuerit testis mendax, reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit: Deuter.c.xix. Non misereberis eius, sed animã pro anima, dentem pro dente, oculũ pro oculo, manũ pro manu, pedẽ pro pede exiges: d.c.xix. Eadem in eo statuẽda sunt, qui efficit vt alius, falsum diceret: v.q.vj.c.quia iuxta patrũ. Proinde in contractibus qui falsum testimonium dicit, infamia notatur: c.quicũque.vj.q.j. Deũq; tantùm vltorẽ habet: l.ij.C.de reb.cre. Imò virgis cedendus est: l.si duo.in fi.ff. de iureiur. Quibuscũque priuilegijs nõ obstãtibus: l.nullum penitus.C. de testi. Actoris quoque non probantis calumnia, etiã criminaliter coërcenda est. l.qui calũniatores.C.de calum. Sententia verò in reum lata, rescinditur: l.falsam.C.de fal.instru.

25 †Proinde actor ne pœnam possit euadere, vt se subscribat necesse est. Alioqui accusatio non recipitur: l.nõ prius quenquàm.C.de cal.c. qualiter.ij. §. verùm.ext. de accu. Deinde talionis pœnã stipulari debet, & fideiussorẽ de prosequẽda lite dabit. Quã si nõ fuerit prosequutus, monẽdus est, & extra ordinẽ puniendus: l. fina.ff. de furt. Temeritas enim agẽtium, etiam extraordinaria animaduersione coërcenda est: l.qui crimen.C.de his qui accu.non pos.l.si veteris instrumento.de fide instru.

26 SINGVLARE.† Si tibi mandauero, vt nouum opus faceres, tu alteri: non potest videri meo iussu factum. Teneberis ergo & tu & ille: l. si ego. ff. quod vi aut clam. Bal. l. j. §. fin autem. circa fi. C. de cad. tol. Hipp. sing. dcccxj. Si tibi mando, vt Titium occidas, & tu iam occidisti: non teneor nec ex mãdato, nec ex aliqua ratione: Ias. l. quo minus. num. cccxiij. ff. de flumi. Hinc est, quòd si colonus fundum locauerit, res posterioris cõductoris dño nõ obligantur, sed fructus dumtaxat: l. si in lege. §. si colonus. ff. loc.

27 ANIMADVERSIO.† Accursius glo. l. non solùm. ff. de iniu. cũ diuersam in consulentem, & in delictum committẽtem pœnam statuit, falsus est. Nec probat §. illud. l. lex Cor. ff. de iniur. Quem tamen vt pro virili defendamus, dicendum est, eum furti manifesti puniendum, qui in furto deprehenditur. Qui autẽ consilium dedit, nõ autem deprehenditur, furti nec manifesti tenetur: l. is qui opẽ. ff. de fur.

CAP. IX.

IN IVDICIIS QVI TACET vtrum consentire videatur.

EPITOME.

1 ☞ Taciturnitas in iudicio consensum operatur.
2 Hæres in iudicio interrogatus, si taceat, acquiescit interrogationi. & nu. 14. 29.
3 Creditor in iudicio tacens, consentire uidetur. 13. 10. 24. 29. 30.
4 Consentit, qui non contradicit: ut in dato aduocato. 12. 19 & sequen. 26.
5 Clericus quando laici iudicium subire poßit.
6 Sententia scientibus & tacentibus partibus lata, cõnsensum inducit. 10.
7 Debitoris taciturnitas quando consensum inducat: 17. 20.
8 Mariti, aut emptoris taciturnitas, quatenus sibi noceat.
9 Illegitimè interrogatus, tametsi taceat, non consentit.
10 Tacens quando depositionibus testium non consentiat. 8. 16. 17.
11 Qui uni iudiciali actui tacitè consentit, in cæteris consensum non arguit.
12 Arbiter, uel aduocatus deputatus, tacendo non consentit, 25.
13 Sententia quatenus retractari poßit. 18.
14 Tacens quando habeatur pro consentiente, & quando non. 28.
15 Siue agatur de damno, siue de commodo nostro, tacendo consentire uidemur.
18 Taciturnitas eius qui scit, consensum operatur.
19 Tacens & præsens, consentire uidetur.
20 Tacens sponte, consentit. & nu. 16.
21 Filius tacendo, an consentire uideatur.
22 Tacens dolosè, consentit.
23 Qui delictum permitit, ipsemet delinquit. 31.
27 Exceptiones illegitimæ quatenus in iudicio admittãtur. nu. 10.
29 Dominus permittens uasallo rem emphyteuticariam alienare, an donare præsumatur.

QVAEDAM olim erãt senatusconsulta, quæ tacita appellabãtur: vt si fortè aliqua vis immineret, quæ cogeret senatũ humilia consilia capere, vel aliqua constituere, quæ prius non oporteret dici, quã effici: vel si nolent, ad neminem aliqua peruenire, senatusconsultum tacitum fiebat. Ita vt non scribæ, non censuales, illis actionibus interessent, senatoribus exceptis. Qui omnium censualium, scribarum'que officium implebant, ne quid fortè proderetur: autor Capitolinus in Gordiano. Huius senatusconsulti, opinor Põtif. meminit, in c. ij. dist. xliij. Præfectos admonens, vt in silentio prudentes, in sermone vtiles & callidi sint. Ne aut tacenda præferant, aut taceant vbi non est locus. Nam qui verba effundit, perinde notatur ac si taceret, dum loqui cõuenit. Mediocritas igitur omnibus in rebus seruanda est, maximè taciturnitatis & sermonis. In qua operæpretiũ est, vt neruos omnes nostros intendamus.

1 †Partem igitur adfirmatiuã primò prosequentes, probabimus in iudicio præsentem & tacentem consentire: Angel. l. j. §. Marcel. ff. si cui plus. Ias. l. quæ dotis. nu. lxxij. sol. mat.

2 † Vt si quis vt pote hæres, in ius vocatus non responderit, insolidum condemnatur: l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interro. actio. Si hæres prædia vendiderit, & cohæres pretium acceperit: euictis his, si cohæredes præsentes fuerint, nec dissentiant: quisque videtur partem suam vendidisse: l. quidam. ff. de euict. Et sentẽtia aduersus alterum hæredem lata, valet: l. sæpè. §. sed. ff. de re iudica. Sua enim taciturnitas & contumacia, consensus vicem obtinet: l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interrog. act. c. si. lxv. dist. Alteri tamen cohæredi non agenti, non nocet: l. si petitor. in fi. ff. de iud. Rub. C. Res inter alios acta

acta. Iudici igitur, obseruandū est, ne absente eo cuius causa in iudicium ducitur, sententiā ꝓferat: c. caueat. iij. q. ix. Aut saltē vocatus sit: l. fin. C. si per vim. Possessionis enim status, cuiusquā autoritate non aliter immutatur, quàm is cuius interest, præsens fuerit: l. de vno. de re iudic. Aut vocatus non comparuerit, quod plerumque fit voce præconia.
3 † Vt in distrahēdis bonis, qui tertio iuxta cōsuetudinem vocati, si non compareāt, pignoris obligationem amittunt: l. si eo tempore. C. de remiss. pig. l. Titius. ff. qui. mo. pig. Alienationi enim pignoris tunc creditor cōsentiisse videtur, iusq; pignoris amitit, cùm autoritate iudicis admonitus, tacuerit, ac ius suū persequi neglexerit: Cast. l. quæ dotis. num. xij. solut. mat. l. sicut. §. voluntate. ff. quib. mo. pig. l. apud. §. quæsitum. de doli excep. Bal. l. dotalē. sol. mat. l. codicillis. §. j. de leg. j. Ias. d. l. quæ dotis. nu. lxij. l. si verò. §. idem pupillus. manda. l. j. C. quibus res pig. Inno. c. j. de his quæ fiunt à maiore parte cap. Abb. c. ij. col. ij. de his quæ fiunt à præla. c. vestra. ad fin. loc. c. fi. colum. ij. de ferijs. Alexan. d. l. quæ dotis. Anto. Butr. c. cū omnes. viij. col. & c. quæ
4 in ecclesiarū. vlt. col. de const. † Nam quādo præsens contradicendo potuit actum impedire, tacendo cōsentire videtur: glo. manifestū. §. pater. l. fideiussor. ij. ff. de pigno. vt si aliquis ꝓ me in iudicio, sine mādato meo, me tamen præsente & nō cōtradicente patrocinetur, volantate & cōsensu meo causam agit: gloss. in l. quo. ff. rem ra. hab. Bal. c. ex parte. nu. xxv. de cōfess. c. ex parte, nu. viij. de rescri. Hip. sing. cccclxxxvij. Inno. c. ex parte dec. c. nulli. de rescr. Alb. c. cū in iure peritus. vlt. col. c. cū olim. pe. col. in fin. de procur. in vj. Et qui sciens recipit instrumentū, in quo aduocatus, vel substitutus aduocato cōstituitur, huic muneri sese obstringit. de. j. de procu. Abb. c. nō iniustè. pe. col. Castr. l. si filiusfa. la ij. nu. ij. ff. ad Maced. absenti. ff. de proc. Cui si cautū fuerit, ex stipulatu actio dienti cōpetit: l. si procurator. ff. de verb. ob. Sicut etiam eidem præiudicat: c. cū olim. j. versi. protinus. ext. off. dele. vt si aduocatus positionibus ab aduersario sibi factis, iussusq; à iudice respōdere, taceat, seu contumax est, pro confesso haberi debet: c. ij. de cōfess. in vj. Ang. authen. hoc amplius. C. de fideic. Ias. l. quæ dotis. nu. lxix. in fi. sol. mat. Imol. l. si se. in princ. ff. de re iud. Ro. sing. cccccdxxxviij. Idem dicendū, si quis sciens aduocati sui confessionē, incontinenti nō reuocauerit, sibi enim nocet: l. j. C. de erro. aduoca. Nisi fuerit rusticus, qui quandocunque eā reuocare potest. Bal. c. fi. de confess. c. si cautum. de fid. instru. Si aduocatus mandatum à me sibi datum sciēte & patiēte me excesserit: idipsum tacitè prorogasse videor: Ias. l. quæ dotis. nu. lxxviij. ff. so. ma.
5 Præterea, si clericus iudicis nō sui iurisdictionem adeat, præsente episcopo & nō cōtradicēte: videtur episcopus cōsentire: Abb. c. significasti. de so. cōpe. Io. And. Ant. But. c. L. & C. de offic. deleg.
6 † Tertiò, quando in sententia cōtinetur litis contestatio, receptis confessionibus partium, facta publicatione testiū, præstito iuramento de calumnia, cū simil. Si sententia lata sit, partibus præsentibus, & non contradicentibus: sententia probat acta sic præcessisse: l. iij. & ibi Bald. C. quo. & quando iud. Ang. §. fi. Insti. de fideius. Bar. l. j. versi. vlterius. C. de rela: Cy. auth. si quis in aliquo. C. de edē. Cū igitur iudex decernit aliquid parte præsente, cui displicet, ne taceat, sed ꝓuocet: l. fina. C. de sent. quæ sine cer. quan. Inno. c. cp ad consultationē. de re iud. Ange. de Perus. & Imo. l. ille. §. si de. ff ad Treb. vel nō cōsentiat, quod idem est: l. si quis litig. C. de episc. aud. Cui igitur actio, vel defensio alicuius rei competebat, si tacuerit & passus fuerit alium agere, cōsentire videtur, & res iudicata super eadē re sibi nocebit: cap. pe. ext. de sent. & re iud.
7 † Vt si debitor patiatī creditorē, pignoris ꝓprietatē distrahere: sentētia aduersus creditorem lata, nocet debitori, cui de ea re actio, vel defensio primū cōpetebat: l. sępè. ver. sed. ff. de re iu. Si ꝓ se fideiubere, vel mādare patiatur debitor: ipsemet fideiussisse, vel mādasse credit: l. remunerādi §. si passus.
8 l. qui patit. ff. mād. † Aut maritus si sororum, vel vxorē de ꝓprietate rei in dotē

C

acceptæ,experiri patiatur: sententia ad-
uersus socerũ,vel vxorẽ lata (cui de ea re
actio vel defensio primũ cõ petebat) no-
cebit.Quia patientia mariti, consensum
inducit:d.versi.sed.Si filiusfa. mutuo pe-
cunias acceperit,& pater sciẽs taceat, ap-
probasse videtur:l.si filiusfa.pater.ff. ad
Maced.Aut si emptor venditorẽ de pro
prietate rei emptæ agere patiatur:senten
tia sciente vẽditore lata,ipsi nocet:d. ver.
sed.Postremò,seruus in iudicio interro-
gatus,perinde fidem facit,acsi liber esset:
l.quæro.in fi.ff.de ædil.edic.l.cùm proba
tio.ff.de proba.l.j.§.diuus.ff. de quæstio.
Ergo in iudicio testis esse poterit.

9 CONTRA.† In iudicio qui tacet,
negare videtur. Qui enim illegiti-
mè interrogatur,tametsi taceat, nunquã
consentit:vt puta, lite inter patrẽ & filiũ
mota,filius interrogatus tacet:non tamẽ
consentit, sed perinde habetur, acsi non
esset interrogatus:l.si filius.ff.de interro.
10 actio. †Deinde, si testis nõ iuratus,vel
aliàs iuris ordine omisso deponat: licet
parte præsente & tacẽte ac non contradi-
cente,nõ tamen cõsentire videtur. Ioan.
And.c.nuper.de testi.Ias.l.quæ dotis.nu.
cvij.ff.sol.matr.Tametsi alioqui à cliente
iusiurandũ remitti possit: c tuis, de testi.
glo.l.j.in prin.ff.de ferijs.Idem dicendũ,
si seruus me tacẽte ac non contradicente,
in iudicio interrogatur. Cum enim ipso
iure nulla sit interrogatio:l.si sine. §.sed
si.ff.de inter.ac. Nõ valebit quod actum
erit.Seruus enim in iudicio cõparere nõ
potest:l.seruus.C.de indic.
11 †Tertiò,si quis vno iudiciali actui ex-
præssè cõsentit,tacẽdo,& nõ cõtradicẽdo
cæteris,eos nihilominus approbasse non
creditur:glo.partibus.de.sæpe.ad fin.de
verb.ob.Vt si qs in vno actu corã iudice
non suo cõparuerit,in alijs iudiciũ subi-
re nõ cogitur.Abb.c.quoni.i.col.fi. de pro
bat.c.præsentiũ.iiij.col.de test.fal.d.l.quæ
dot.in fine.
12 †Quartò, quoties mea interest aliquid
nõ fieri, tametsi taceã,cõsentire non vi-
deor:vt si me quis procuratorẽ constituat,
per taciturnitatẽ acceptasse non videor,
nisi nominatim approbem:l.filiusf.§.in-
uitũ.ff.de proc. Hinc est, qd' si in instru-
mento dictũ fuerit, Titius constituit pro
curatorem suũ Caium præsentem & in-
telligentẽ: nõ propterea censetur Caius,
procuratoratoris onus suscepisse,nisi ex-
pressè acceptauerit:Bal.& Castrẽ.l. inui-
tus.C.de procur.in cõpromissario & ar-
bitro idem statuendũ est: ar.d.§.inuitũ.et
clemen.j.de procurat.
13 †Quintò,non videtur consentire credi-
tor,si sciente eo debitor pignus vendide-
rit.Cũ ideò passus sit venire,quod vbique du-
rare pignus intelligeret:l. sicut.§. non vi-
detur.ff.quib.mod.pig.
14 Prostremò,si ex duobus hæredibus alter
condẽnetur,licet cũ cohærede suo agi scie
rit:tamẽ alteri integra defensio est:d.l.sæ
pè.in prin.&ver si.item.Cohæredis enim
taciturnitas,consensum non operatur.

15 CONTRA.†Tacens consentire,vel
negare non videtur.Sentẽtiæ enim
litigantes tacentes neque acquiescere,ne-
que eã per decẽ dies reprobare videntur:
c.anteriorum.ij.q.vj.l.ad solutionẽ.ff. de
re iudic.l.ab eo.C.quõ & quando iudex.
Posteà taciturnitate eam approbant:§.si
verò.auth.de his qui ingre.ad app.vt à si-
mili de his dicimus,quibus bon.poss.cõ-
petit:l.j.§.ita.ff.si tab.nullæ.Quod si præ
textu falsorum instrumentorũ sententia
lata fuerit: licet clientuli tacendo consen-
tire,eamque approbare videantur: tamen
vsque ad vicesimum annũ retractari po-
terit:c.cũ venerabilis.§.intelligimus.ext.
de exceptio.Possem addere sexcenta,hoc
enim genere rerum plena sunt omnia.

16 CONCLVSIO.†Ipsum ostij limen
pede attingam,si ita res omnis cõ-
prehensa sit. Siue agatur de dãno,siue de
commodo eius qui scit,& præsens est,&
non inuitus,nec dolo malo tacet,seu per-
mittit id,quod cõtradicendo poterat im-
pedire: taciturnitas ipsius cõsensum ope-
ratur.Singula explicemus.
17 †De damno.Nostra enim interesse opor
tet,vt taciturnitas consensum operetur:
Ias.l.quæ dotis.nu.xcj.ff.sol.matr.vt in re
communi inter fratres ab altero donata.
Cæteris enim scientibus & tacẽtibus valet
donatio:l.si seruus.ff.de do.int.uir.et ux.

Cõmodo

Commodo. vt si patiar aliquem fideiu-
bere pro me, vel aliàs interuenire, man-
dati teneor: l. si remunerandi. §. si passus.
l. qui patitur. ff. mand. Et ideò taciturni-
tas mea, tametsi mihi ꝓ futura sit, cõsen-
sum operabit. Ias. d. l. quæ dotis. nu. lxk.
18 †Qui scit. vt in sententia, sciẽtibus enim
nocet: l. sæpè. ver. sed. ff. de re iud. Ignorã-
tis autem deteriorem conditionem face-
cere non licet: l. qui vas. §. vetare. ff. de vsu.
l. iij. C. de remis. pig. l. Caius. ff. de pig. act.
19 †Præsens. Absenti enim taciturnitas no-
cere non debet.
20 Non inuitus. †Si debitor me inuito pi-
gnus alteri obligauerit, mihi nõ nocet: l.
iij. C. de remiss. pign. Si quis rem meam
me inuito vendat, inutilis venditio est: l.
rem alienã. de contrahẽ. empt. l. ij. C. cõm.
diu. l. ij. si ali. res. Si tutor inuitus consen-
tierit, cõsensus non præiudicat: l. j. in fi. ff.
de auto. tut. Inuitum multipliciter accipi-
mus. Ius quod patronus in libertũ habet,
ipsi liberto metus est. Et meritò taciturni-
tas liberti, consensum non operabitur: l. j.
§. quæ onerãdæ. ff. quar. re. act. Mulier cũ
virũ timere præsumatur: Inno. c. prælatũ,
quod met. caus. Alienationi à marito fa-
ctæ nequã per taciturnitatẽ consentire vi-
debitur: glo. metu. d. §. quæ onerãdæ. Cle-
ricus propter reuerentiã, quam episcopo
suo debet, tametsi episcopo alienante ta-
ceat, cõsentire nõ videbitur: d. glos. metu.
21 Guid. consil. dvj. †Potestas quam pater
in filiũ habet, ipsi filio metus est. Et ideò
silentiũ propter patris reuerentiã magis
arguit dissensum quàm cõsensumm: Bal.
l. j. colum. ij. ver. & ego. C. de bon. mater.
Quincunq; enim propter meticulosam
reuerẽtiam erubescit loqui, taciturnitas
cõsensum non operabitur: Bal. l. filiusfa.
§. inuitus. ibi, in glo. iij. ff. de procur. Imò
paterna reuerentia consensum nõ impe-
dit, vt in contrahendo matrimon. ... c. j. §.
porrò. de spõ. imp. in vj. l. sed ea. ff. de spõ.
In dote recuperãda: l. iij. §. voluntatem. ff.
solu. matri. In adoptionibus: l. in adopt.
de adop. l. fin. C. eo. In legitimatione: §. ge-
neraliter. Instit. quib. mod. sui. Denique
quoties euidens non est filij incõmodũ,
patre pro ipso agente, filius tacẽs consen-
tire videtur: d. §. quæ onerãde. l. interpo-
sitas. C. de trãsac. Pater verò qui nõ con-
tradicit his quæ per filiũ gesta sunt, tacen-
do obligatur. l. j. de filijs fa. lib. x. C. l. spu-
rij. §. pater. ff. de decu. Igitur inuitus nõ tã-
tùm dicitur is, qui prouocat, vel contradi-
cit. Verũ etiã qui exprẹsè nõ consensisse
probatur: vt in aduocato, qui si exprẹsè
non consentiat, inuitus dicitur: l. filiusfa.
§. inuitum. ff. de procur. Cũ non liceat in-
uito vicino ædificare: l. luminũ. ff. de ser-
uit. vrb. præd. inuitum non tantùm puta-
bimus eum, qui cõtradicit, verũ etiã qui
non consentit: l. inuitũ. eo. Ad diuortium
qui nõ cõsenti, ipso inuito diuertisse dici-
tur: l. in eo. §. inuitũ. ff. de ritu nũp. Cõsen-
tire autem videtur, qui præsens non con-
tradicit: And. c. fi. de iud. in vj. l. honores.
ff. de decur.
22 †Nec dolo. Qui enim dolosè tacet, per-
inde est, ac si exprẹsè consentiret. vt pu-
ta, Marito res uxoris, uoluntate sua di-
strahẽte, iuuatur uxor Velleiano. Quòd
si ipsa sciente & tacente, maritus rem dò-
talem, ut pote suã alienauerit: tantũ ope-
ratur ipsius dolosus consensus, ut retra-
ctare alienaitionem nequeat: l. si sine uo-
luntate. C. ad Velley. l. ij. de reb. alie. Idem
dicendum, si quis in fraudem creditoris
ignorantis dissimulet rem suã obligari:
l. ij. C. si alie. res. uel nõ audire fingat: Bal.
l. suus hæres. C. de repu. hære.
23 †Permittit. Qui permittit delictũ, ipse-
met delinqui: l. cùm in plures. §. locator.
ff. loca. l. iij. de assess. auth. credentes. C. de
hæret. c. ephesis. xliij. dist. Quia delicto
consensum adhibet: c. ij. de accusat. in vj.
l. semper qui non prohibet. de reg. iur. c.
error. liij. dist. Si quidem prohibere pos-
set: l. nullũ crimẽ. de reg. iur. Ias. l. quę do-
tis. nume. xcv. ff. solu. mat. l. j. §. magistra-
tum. de exerc. act. Bal. de procura. in au-
then. nume. xix. Patet in cõcessione deci-
mæ: c. ij. ext. de his quæ fi. à præl. Idem in
delictis seruorũ, quibus dominus consen-
tire uisus est, si non prohibuerit: l. iij. &
seq. l. in delictis. ff. de nox. act. l. i. §. sciẽtiã.
de tri. act. Sed ne maior thylaco accessio,
quòd digressio lõgior sit, quàm res ipsa,
ad solutionem ueniendum est.

24 SOLVTIO.† Probauimus credito-
ris taciturnitatẽ, cõsensum operari.
Posteà contrà. Prior sentẽtia locum
habet, quãdo creditor autoritate iudicis
admonitus, nõ cõparuit. Cùm enim præ-
toris decretũ contempserit, ius pignoris
amittit: d. §. qui tacuit. Ias. d. l. quæ dotis.
nume. lxix. Idem dicendum, si Respubli.
pignus sciente & tacente creditore eme-
rit: videtur enim consentire creditor. Po
sterior verò sententia locũ habet, quãdo
debitor extra iudiciũ vẽdidit. Tunc enim
non videtur consentire creditor, tametsi
25 sciat debitorem alienare.† Probauimus
arbitrum ita demũ compromissum sus-
cepisse si expressè consentiat. Quæ sentẽ-
tia vera est, quãdo nuda est volũtas, nul-
lo alio actu approbata. Quòd si arbiter
in compromissi vtilitatem aliquid gesse
rit, suscepisse videtur: Ias. d. l. quæ dotis.
26 nu. ix.† Probauimus taciturnitatem nõ
nocere, si seruus in iudicio interrogatus
fuerit. Quòd si extra iudicium, secus est.
Diximus eũ à me procuratorẽ datũ vide
ri, qui in iudicio me psente & tacẽte agit.
Deinde cont. ꝙ si constituam procurato-
rem præsentem & tacentem, non tamen
onus acceptasse creditur. Differentiæ
ratio esse potest, quòd in primo casu taci
turnitas aliјs actibus apparentibus com-
probetur. Nempe ꝙ cliens præsens per-
mittat procuratorem agere. At constitu-
to procuratore tacente, donec alio appa-
rente actu comprobetur, sua taciturnitas
consensum non inducit, maximè ꝙ pro-
curator inuitus dari non soleat: l. filiusfa.
27 §. inuitum. ff. de procur.† Cum dictũ est,
depositionẽ testis iure improbari, vt exu
lis & similium, ne tacenti quidem noce-
re. Adeò vt quandocunque expelli pos-
sint: Bald. l. si quis testibus. colum. finali.
C. de testibus. Si tamen cliens nihil ho-
rum exceperit, quæ suum duntaxat fa-
uorem spectabant: vt si inimicus, vel do-
mesticus. Hæc si à principio opposita nõ
fuerunt, eorum depositioni tacitè cõsen-
28 sisse videtur.† Proinde in quibus verbo
rum solennitas requiritur, tunc sola taci-
turnitas consensum non inducit. Vt in eo
qui testamentum edidit, quem oportet
vt voce propria hæredem nuncupet: l. iu-
bemus. C. de testa. vt in stipulationibus,
quæ interrogatione & responsione per-
ficiuntur: l. j. ff. de verb. obligat.
29 INTERPRETATIO.† Non corri
git legẽ, qui bona fide restituit, quod
omissum erat: Vlpia. ait, l. de ætate. §. qui
tacuit. ff. de interrogatoriis actio. Qui
tacuit apud prætorem, in ea causa est, vt
instituta actione, insolidum conuenia-
tur, quasi negauerit se hæredem esse. Po-
steriora verba controuersiam pariunt.
Non enim satis sibi constat. Si enim con
tumacia hæredis, arguat hæredẽ esse nol-
le, in ipsum nulla actio competit. Sin ta-
cendo fateri videatur, actioni locus erit: l.
non solùm. in principio, ff. de procurato-
ribus. Bart. d. §. qui tacuit. vnà cum Acc.
sese torquet ad verum legis sensum eli
ciendum, quos tamen metuo, ne vix sibi
constent. Ait lex, qui tacuit apud præto-
rem, in ea causa est, vt instituta actione,
insolidũ conueniatur, quasi negauerit se
hæredem esse. Hinc elicit Barto. ꝙ tacens
quoad sui commodum, habetur pro ne-
gante, & insolidũ conuenitur. Hoc Axio
ma omnino pugnat cũ eiusdẽ Iurisconſ.
respon. dum ait, quasi negauerit se hære-
dem esse. Nulla enim in eum hæreditaria
actio cõpetit, qui se pro hęrede nõ gerit.
Et ideò malè iactis ab eodem fundamen
tis, non mirũ si se nequeat euoluere. Va-
leat igitur cum suis distinctionibus. In-
terim Iurisconsult. responso succurredo,
Crediderim eam fuisse legislatoris sentẽ-
tiam, vt coram prætore tacens, consensis-
se videatur: c. nonne. ext. de præsumpt. c.
ij. de accu. in vj. l. cùm ostendimus. §. fi. ff.
de fideiuſ. tuto. Barto. l. j. in fin. not. C. de
dilat. Ergo ad Vlpi. respon. negatiua ad-
denda est, dũ ait, quasi negauerit, legas,
quasi non negauerit. Alioqui nullus sen-
sus. Hinc ex eiusdẽ responso elicimus eũ
qui tacet, quoad sui incõmodum, fateri.
Vbi præsupponimus, hæreditatẽ ære alie
no omnino obstrictã esse. Vnde interro-
gatus à prætore, si hæres esset, cũ tacuerit,
fateri videtur se hæredem esse, & ean-
dem hæreditatẽ nullo cõfecto inuẽtario
acceptare. Et ideò quasi profiteatur se hę-
redem

redem esse in solidum conuenitur.

30 Marcel. † ait, l. sicut. §. nō videtur. ff. qb. mod. pig. Non videtur consensisse creditor, si sciente eo debitor rem vendiderit. Quæ sententia vera est, nisi debitor iudicialiter vendiderit. l. si eo tēpore. C. de remis. pig. l. Titiū Semproniū. §. fi. ff. quib. 31 mod. pig. † Iabol. ait. l. pe. ff. de furt. Qui scit sibi rapi, & quia non potest prohibere quieuit, furti agere potest. Quòd si potuit prohibere, nec prohibuit, nihilominus furti aget. Et hoc modo, patronus quoque liberto, & is cuius magna verecundia, ei quē in præsentia pudor ad resistēdum impedit, furtū facere solet. Sed quomodo furti dominus aget, cùm non sit furtū. Furtū enim est contrectatio rei alienæ, inuito domino. Hîc autē dici nō potest, inuito domino commissum esse, cùm prohibere posset, ne furtum fieret. Iurisc.sul. spectat voluntatē eius, qui furtum committit, qui fortè existimabat dominum non animaduertere. Et ideò iuxta mentem & voluntatem ipsius contractabat rem aliena, inuito domino. Cū autē in delictis, voluntatem spectemus: l. diuus. ff. ad leg. Cor. de sicar. in eum furti agi poterit. Quod sequitur, Et hoc modo patronus liberto, & is cuius magna verecundia ad resistendū impedit, furtū facere solet. Aduerte quòd dixerit, furtū facere. Non enim propterea furti actio cōpetit, vt si filius patri: l. serui. ff. de fur. §. hi qui. Insti. de ob. quæ ex delic. Vel seruus domino. Inst. de nox. act. l. cùm seruus. ff. e. Vel parēs filio: l. honori. l. parēs. ff. de obseq. vel patronus liberto furtum fecerit: d. l. honori. d. l. parens. Furtū quidem committitur, & res est furtiua, non tamen actio furti competit. Qui mihi videtur germanus legis sensus, si rem acu attingamus.

IACOBI CONCENATII

IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

MATRIMONIVM AN CONSENSV *dissoluatur*

EPITOME.

1 *Vxor quæ dicenda.*
2 *Maritus libellum repudij quando uxori dare possit, & nu. 3. 11.*
3 *Vxor à marito diuertere potest, & nume. 7.*
4 *Matrimonium captiuitate soluitur. & nume. 8. & 11.*
5 *Post diuortium, aliud contrahi coniugibus matrimonium permissum. & nu. 9. & 12.*
6 *Matrimonium semel contractum non soluitur,*
10 *Quod Deus copulauit, homo non separet.*

1

VXOR † tribus modis olim habebatur, vsu, farre coēptione: vt refert Boe. ij. Thop. com. Sed confarratio solis pontificibus conueniebat. Quæ autē in manu per coemptionem conuenerant, eæ matresfa. uocabantur, quæ verò vsu vel farre minimè. Coēmptio verò certis solennitatibus peragebatur & se coēmēdo inuicē interrogabāt. Vir ita, An sibi mulier materfa. esse vellet? Illa respondebat velle. Mulier, An sibi vir paterfa. esse vellet? Ille velle respōdebat. Itaque mulier viri cōueniebat in manum, & erat materfa. viro, loco filiæ, Cic. In Tho. Si ita Fabiæ pecunia legata est à viro, si ei viro materfa. esset, si ea in manū viri nō cōuenerit, nihil debetur. Qui opinor, de concubina intelligunt. Concubinā appellat Demosthenes, in orat. cont. Neæram, quam propter quotidianam corporis curationem habemus: meretrices verò voluptatis gratia: uxores porrò ad legitimos liberos procreandos & fidelē custodiā

rei domesticæ habendã: ut sunt hi qui ex
matrimonio ꝓcreati sunt, quod aqua tã-
tùm & igni olim cõstare dicebãt. Scæuo-
la, virgini, inquit, in hortos deductæ, an-
te diem tertiũ, quàm ibi nuptiæ fierẽt, &
priusquã aqua & ignis acciperetur, decẽ
aureos obtulit. Vbi Accur. ignẽ & aquã
malè intellexit, de face & teda nuptiali.
Hodie verò secundũ leges, moresq́ue Ro
manos constituitur: §. 4. instit. de nup. vxo
resq́ue & matronæ & matresfa. tametsi nõ-
dũ nati liberi fuerint, appellant. quæ con
sortes nõ modò lectigenialis, sed etiã bo-
norũ fortunarumq́ue sunt, & in matrimo-
nium cũ viro conueniunt & manẽt, eò sic
appellatæ, ꝙ in spe & omine mox adipi-
2 scendorũ filiorũ esse dicant. † Dissoluitur
autem matrimonium, non tantũ morte,
Pau. Ro. 7. §. deinceps. auth. de nup. Ve-
rùm etiã repudio: l. consensu. C. de repud.
vt si vxor nõ fuerit grata viro, Deute. xx-
iiij. Romanis lex erat, ne qua mulier pro
pelli posset, nisi deliquisset. Plutarcus
sic scribit, posuit aliquas leges, quarũ hæc
vehemẽtißima, viro vxorẽ vt liceat abij-
cere veneficã, adulteram, quã vinũ bibis-
se deprehẽderit, partus, vel clauiũ suppo
strice. Quæ delicta magistratus vnà cum
marito & cognatione coërcebat. Et mari
tus vel ab ea diuertebat, adiudicatis sibi
bonis delinquentis, vel morte mulctaba-
tur. Capitalis enim fuit partus supposi-
tio: l. 1. C. ad leg. Iul. de fal. Qua lege factũ
est; vt intra quingentos viginti annos,
3 Romæ diuortiũ nullũ fuerit. † Correlati-
uorũ autẽ cum eadem natura sit, idem de
vxore aduersus maritũ statuemus. Si ta-
men vxor sine causa repudiũ miserit, do-
tem & ante nuptias donationem amit-
tit. §. si verò altera. authen. de nupt. l.
consensu. §. nam mulier. §. si verò filiæ. C.
4 de repud. l. mulier quæ. versicu. Brasidas.
ff. ad Trebellianũ. † Captiuitate quo-
que matrimoniũ soluitur. l. nõ vt. ff. de ca
pti. Seruitus enim subsequuta, matrimo
niũ dissoluit: §. si verò decretũ. authen. de
nup. Adeò vt ne postliminio quidẽ resti
tuitur, nisi nouo vtriusq́ue consensu: l. cùm
5 duæ. ff. de capt. † Itaq́ue adeò vel diuortio,
vel captiuitate matrimoniũ soluitur, ut

& maritus aliã ducere, & uxor alteri nu-
bere poßit: l. pe. §. uxor. ff. sol. mat. l. post.
de iur. dot. §. si uerò altera. auth. de nup.
Deute. xxiiij. xlij. Leuit. 2. Gen: v. usq́ue
ad cap. xix. §. 1. Instit. de pat. potesta.

CONTRA. Videamus quã in con-
trarium ꝓnuntiabit sententiã ratio.
6 † Cùm uiri & mulieris indiuidua uitæ cõ
suetudo sit, matrimoniũ semel cõtractũ,
nisi per mortẽ solui nõ poterit: Paul. Ro
ma. 7. §. quia uerò ex consensu. authẽ. ut
lic. mat. & auiæ. Matrimonij enim uotũ,
iuris est sine cõtrouersia diuini: quo præ-
cipitur, ne semel copulati separent: Mat.
xix. Et ideò quos Deus coniunxit, homo
ne separet. Deute. xxij. in fi. Ro. 7. Hinc
apud Romanos lata olim lex erat, ut qui
uxorẽ reliquisset, nisi ob causam, publi-
catione bonorum mulctaretur, quæ par-
tim Cereri, partim relictæ uxori tribue-
rentur. Qui ad tempus diuerteret, sacri-
ficare eum iubebat Dijs inferis, vt citius
7 reduceretur cum uxore in gratiam. † De
uxore, ne à marito diuertat, ita à Plutar-
cho traditur, posuit, inquit, aliquas leges
(de Romulo loquens) quarũ hæc uehe-
mentißima, uxori nulla de causa licere ui
8 rum relinquere. † Sed ne deportatione
quidem matrimoniũ solui manifestũ est:
l. sed si. ff. de bo. dam. §. deportato. authe.
9 de nup. l. j. C. de repud. † Prætereà, licet ex
legitima causa diuortium permittatur:
auth. sed nouo iure. C. de repud. Animus
tamen indiuiduus erit, ut neque maritus
aliam uxorem ducere, neque uxor alteri
nubere poßit: c. tua. extr. de adul. §. quia
verò ex cõsensu. auth. ut lic. matr. & auiç.
Quia perpetuam & indiuiduã uitæ con-
suetudinem retinent, c. tua. ext. de adult.
§. 1. insti. de pa. po. Et ideò quicũq́ue repu-
diauerit uxorem suã, nisi ob stuprum, &
aliã duxerit, aut qui repudiatã duxerit, is
cõmittit adulteriũ. Math. x. Luc. 16. Mu
lier quoq́ue adultera uocabitur. Paul. Ro-
manis. 7. Ieremias. cap. 3.

10 CONCLVSIO. † Quæ dicta sunt,
licet mihi in utramque partem &
paria uideantur: tamen ex euangelica di-
sciplina nobis summũ proponemus, ut
uxorem nisi adulteram dimittere non li-
ceat

ceat. Qua dimissa aliud contrahi matrimonium non poterit. Eorum enim quos Deus copulauit, indiuidua vitae consuetudo est: Matth. xix. Et ideò coniugium rectè cōtractum, cùm ab homine nō possit dirimi: dicendum est, sequuto diuortio, aliud eisdem coniugibus cōtrahi matrimonium permissum non esse. In re autem praesenti si quid turbae sit, quamprimùm in gratiam eam redigam.

11 SOLVTIO. † In veteri testamento, propter duritiam cordis haebreorum permissum erat, vxores suas ex qualibet causa repudiare, & aliam ducere, Deutero. cap. xxiiij. Hodie nisi ex legitima causa non permittitur. Et sequuto diuortio, neque maritus aliam ducere, neque vxor alteri nubere potest.

12 † Itaque matrimonium deportatione tamdiu non soluitur, dum vir mariti affectionem, & mulier vxoris animum retinet: d. l. sed. sup. nu. viij. Matth. cap. v.

13 INTELLECTVS. † Vlpia. ait, vxor diuortio facto partem dotis receperat, partē apud virum reliquerat: deinde alteri nupserat, & item vidua facta, apud priorem virū redijt, dos primi matrimonij, in sequenti repetita censetur: l. penul. §. vxor. ff. solu. matrimo. l. post diuortium. ff. de iur. dot. sup. nu. v. Vlpia. respon. tribus constat numeris, quorum prior, testamento veteri defendi potest, sequens nulla autoritate comprobatur, posterior in cōsequētiā trahitur, dū probat dotem prioris matrimonij, in sequenti repetitam censeri. Idipsum agemus infra loco suo pluribus. De duabus igitur prioribus partibus tantùm videndu est. Annuit Iurisconf. diuortio facto, mulierem alteri nubere posse. Defenditur haec sententia (tametsi alioqui propter sacrae scripturę autoritatē non recepta: Matth. x. Luc. vj.) per ea quae ex Deut. xxiiij. Leui. ij. Gene. v. & sequen. sup. nu. v. retulimus. Quod ait iurisc. vxorem diuortio facto, non solùm alteri nubere, verūetiam secundo marito mortuo, ad priorem redire posse, permissum videri. Eius respōsum merito, per eandem met veteris testamēti autoritatem improbamus, dum dicitur, cùm egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit, dederitque ei libellum repudij, non potest prior maritus recipere eam in vxorē. Et ideò Vlpia. respon. omnino obliteratum est, adeò vt ne vestigia quidem huius constitutionis remaneant. Qui tamē veniam meretur, quòd tum sacrae scripturae autoritas, omnibus non constaret. Domitius enim Vlpianus iurisperitissimus, vnà cum Fabio Sabinio, Sabini insignis viri filio & Catone, in albo dictellae & familiae Alexādri Seueri, qui ante Christi aduentum regnauerat inscriptus erat. Defendi quoque Vlpia. potest, quòd nihil decidat, vtrùm sequuto diuortio, aliud eisdem cōiugibus matrimonium contrahere permissum sit. Sed vbi iure esset permissum, tunc quantum ad dotis tacitam constitutionem decidit, vt censeatur esse repetita.

CAP. II.

DOTIS AVGMENTVM VTRVM *vxori debeatur, si maritus ante primum concubitum decesserit.*

EPITOME.

1 *Donationis natura.*
2 *Nuptias consensus faciunt nu. 10.*
3 *Conditio quando pro impleta censeatur.*
4 *Tacita conditio donationis propter nuptias. 8.*
5 *Non sufficit factum, nisi iure factum.*
6 *Donatio propter nuptias, morte sequuta reuocatur.*
7 *Dotis augmentum, quatenus non sequutis nuptijs debeatur.*
9 *Matrimonium quomodo consensu contrahatur.*
11 *Dos promissa, an propriè dos dicatur.*

1 DOTIS † augmentum, vxori eius deberi, qui ante primum concubitum decesserit, certum est. Idipsum imprimis suadet donationis vis. Eo enim animo quis donat, vt statim velit fieri accipientis: l. j. ff. de dona. Statim, cùm perfecta donatio est. Perficitur autē cùm donator suam voluntatem scriptis, aut sine scriptis manifestauerit: § aliae. Institu. de donat.

2 † Praetereà, nuptias non concubitus, sed consensus faciunt: l. nuptias. ff. de regu. iur. l. cui fuerit. de condi. & demon. l. cū

hic status. §. si mulier. de donat. inter vir. c. nondum. xxxij. q. j. Cùm igitur vtriusque cōsensu nuptiæ perfectæ sunt, tametsi carnali copula nō sequuta, maritus decesserit, augmentum debetur.

3 †Postremò, quoties per vxorem, cuius interest conditionem impleri, nō fit quò minus impleatur: perinde habenda est, ac si impleta esset: l. iure. ff. de cōdi. & demon. Annotauimus in l. diem mu. iiij. de offi. asses. sub Axionatibus lib. j. Pandec. Et ideò augmentum debetur: arg. l. generaliter. ibi. acceptor. C. de reuo. donat.

4 CONTRA. †Donatio propter nuptias, tacitam habet conditionem, si vota nuptiarū, re ipsa processerint: l. sancimus. C. de nup. l. stipulationē. l. quod autē. ff. de iur. dot. Sine quibus nihil datū intelligitur: l. cùm nullæ. C. de donat. ante nup. Ergo cùm hic non præcesserint, nihil donatum videri debet: l. quod sponsæ. eo. Hac enim mente donauit sponsus sponsæ, vt nuptijs non sequutis, res donata auferatur. Et ideò hæres sponsi, ipso mortuo, augmentum dotis præstare nō tenebitur: l. prima, in fi. ff. de donat.

5 †Præterea, non sufficit factum, nisi iure factum sit. Vt si testator filiæ cùm nupserit, centum leget. Nam si nondum nubilis ætatis, in domum mariti deducatur, non paruit conditioni: l. hæc conditio. ff. de condit. & demonstr. Hinc & illud traditum est, non videri eū fideiussorem dedisse, qui idoneum nō dederit: l. ij. ff. de fideius. Nec seruus ab eo libertate donatus censetur, qui eū manumittere non potuit: l. pe. C. si manci. fue. alie. Nec pupillo, vel furioso solutum censetur, si sine tutoris, vel curatoris consensu fiat: l. si seruo decem. ff. de solu. l. Mæuia. ff. de cōdi. & demon. Cùm igitur non sufficiat factum, nisi iure factum sit. Et nō sufficiat, nuptias fuisse inceptas, nisi iure perficiantur, augmentum non debebitur.

6 †Postremo hæredes sponsi, quæ spōsæ datæ fuerunt, vendicare poterunt: quanto minus augmentum debebitur: l. Deo nobis. §. nam & mariti, ibi, propter casum mortis. C. de episcop. & cler. Probatur in spōso qui religionem vouit (sicuti, modò nō sequuta carnali copula potest) tametsi sponsa obstet: c. ex public. extra de conuers. coniug. tenebitur enim sponsa, quæcunque acceperat, restituere: d. §. nam & maritis.

7 CONCLVSIO. † si maritus integram dotem consecutus fuerit, integrum augmentum vxori debetur. Sin dimidiam, dimidium quoque consequetur vxor, & sic pro rata: auth. sed quæ. C. de pac. cōuē. l. Attilicinus. ff. de pac. do. Guido deci. cclxxiij. cccexxx. Masue. de dote, fol. xxxviij. colū. ij. ibi, itē fuit conuentū. Nic. Boer. q. ij. nu. vj. vsque ad nu. xlj.

8 SOLVTIO. †Quòd dictū est, donationem sponso factam, tacitam habere conditionem, si nuptiarū vota processerint: sup. nu. iiij. Si facto vxoris non processerint, arras amittit. Sin facto mariti, cōduplicabit, nisi fauore religionis: d. l. Deo nobis. Hic autem morte præuētus, ad nuptiarū vota ventum non est, & ideò nō minus pro rata augmentū debetur: l. cum virum. C. de dona. ante nupt.

9 Hinc dubitatio proponitur, an dos promissa, propriè dos sit? Cùm dotis appellatio, ad substātiam referatur matrimonij: vt vbi matrimonium est, ibi dos sit: vbi nuptiæ nō, sunt ibi nulla dos. Dotem in sponsalibus promissam, non puto propriè dotem esse, cum nondum sit matrimonium: l. iij. C. de iure dotium. l. fina. C. de donat. ante nup. §. si aduersus. de nup. Licet lata quadam significatione, propter spem illam probabilem futurarum nuptiarum, dici possit dos. Sequuto verò matrimonio, licet tātum promissa sit, dos propriè appellatur: l. si mulier ita dotem. de condi. indeb. Quo casu copulam carnalem non spectamus, sed consensum præsentem duntaxat. Cum nuptias consensus, non concubitus faciant.

INTERPRETATIO. † Vlpia. ait, nuptias non concubitus, sed cōsensus faciunt: l. nuptias. ff. de regulis iuris. Hoc ideò, cum concubitus, facti sit, & non iuris: & facta in meris terminis naturalibus relinquantur, non autem legis autoritate iuuentur: ideo Iurisconsultus factum, hoc est, concubitum non

spect

spectauit, sed consensum tantum, qui iu-
11 ris est. †Et ideò matrimoniũ solo consen
su nulla stipulatione interposita, contra-
hi poterit: l. sufficit. ff. de sponſ. Nuptiæ
enim cõsistere nõ possunt, nisi consentiãt
partes: l. ij. ff. de ritu nup. Consensus autẽ
etiã inter absentes, nutu perficit: l. deniq;.
co. l. nutu. de leg. Iure tamẽ põtificio, ver
borũ conceptio necessaria est, quibus ex-
primatur consensus, mutis exceptis: c. tuę.
extrà de sponsalibus.

CAP. III.

ALIMENTA VXORI RELICTA, *an restituta dote debeantur*

EPITOME.

1 ☞ *Vxor conuolando ad secundas nuptias, alimẽta sibi relicta amittit. & nume. 4. 5.*
2 *Alimenta uxori relicta, ubi præstanda.*
3 *Vxor quandiu dotẽ non repetit, alimenta sibi præstanda sunt.*
5 *Actus conditionalis non censetur.*
6 *Alimenta uxori relicta, quatenus debeantur.*
7 *Transactio super alimentis quando ualeat.*

1 MARITVS cùm in cõ-
tractu matrimonij ali-
menta vxori suæ reli-
quisset, quæsitum est, si
post mortẽ mariti dos
restituta fuerit, an ali-
menta nihilominus debeãtur. In testamẽ
to vbi alimẽta vxori relicta sunt, & secũ-
do nupsit, deberi desinunt: l. j. C. si secun.
2 nup. mul. †Ob id enim sibi alimẽta lega-
ta videntur, vt cũ hæredibus simul viue-
ret. Quod cũ secundò nupserit, discessit
ab illa societate. Hæredes autẽ maritũ re-
cipere non cogũtur: ar. l. non aliter. ff. de
vsu. & hab. Minus quoque alibi præsta-
re alimenta cogi poterunt: l. j. C. vbi pup.
3 educa. deb. †Præterea si vxori legatũ ali-
mentorum, quandiu dotẽ nõ repetierit,
relictũ sit, hæres ab ea præstatione solu-
tus est, vbi dotem soluerit: l. Labeo. ff. de
cõd. insti. l. amplius. & ibi Bar. col. fi. ff. rẽ
rat. hab. Ias. l. quæ de legato. nu. xx. de le. j.
4 CONTRA. †Alimenta vxori in cõ
tractu matrimonij relicta, tametsi
ad secũda vota conuolauerit, auferre nõ
potest; auth. hoc. auth. quod locũ. l. foemi-
5 næ. l. hac. §. his. C. de sec. nup. †Præterea,
In ambiguis nunquàm ea accipitur inter-
pretatio, vt actus cõditionalis reddatur:
Bart. l. cũ mota. C. de transact. Non enim
facilè conditio subaudienda est: l. ita sti-
pulatus. §. Crisogonus. in fi. de ver. ob. Et
ideo legatũ alimentorum vxori relictũ,
in diẽ potius, quã sub conditione præsu-
mitur: l. si Titio. in fi. quando di. leg. ced.
6 CONCLVSIO. †Alimenta vxori
siue inter viuos, siue in vltima vo-
lũtate pure relicta: siue ad secunda vota
conuolauerit, siue dos sibi fuerit restitu-
ta, nihilominus sibi debebuntur: Bald.
dicta authen. hoc. Quòd si sub conditio-
ne, hoc est, quãdiu in habitu viduali per
manserit, vel quandiu dotem non petie-
rit; tunc existente conditione, legatũ exti-
7 guitur. Verũ quomodocunq; super ali-
mentis relictis transigatur, sciant omnes,
nisi autore pretore facta fuerit trãsactio,
non valere, si quidẽ de alimentis in vlti-
mis voluntatibus relictis agatur: l. cũ hi.
§. hęc non. ff. de transac. Si inter viuos, se-
cus est: §. plane. e. l. Ias. l. quæ de legato. nu.
xxiij. de leg. j.

CAP. IIII.

QVI DOTEM PROMITTIT, AN EX *substantia sua promisisse intelligatur*

EPITOME.

1 ☞ *Pater uel mater dotẽ promittens ex suo promisisse præsumitur. & nume. 5. 8. 9.*
2 *Patruus filiæ curator, quatenus dotẽ cõstituẽdo, donare uideat.*
3 *Mulier pro restitutione dotis quibus tacitè obligat. 7. 10.*
4 *Auus dotem constituens, donare censetur.*
6 *Filiusfa. pro quocunque constituat, donasse non censetur.*

1 PATER aliunde filio,
vel filiæ obstrictus, si
simpliciter, p filia dotẽ
dederit, vel, p filio ante
nuptias donationẽ fe-
cerit: ex sua substantia
non in deductionẽ facere intelligitur: l. co
gnouimus. in prin. C. de hære. l. si pater.
§. vtrãq;. C. de dot. pmiſ. Tametsi ex filiæ
peculio se constituisse, pponat: l. fi. in fin.
C. de dot. pmiſ. In matre idẽ statuendum
2 est: d. l. cognouimus. † Præterea patruus
cùm neptis curator esset, si sciẽs, locuptio-
rem dotem pro ipsa constituat, reliquum
donasse censetur: l. cùm post. §. præterea.
ff. de administra. tuto. Ne dolus sibi pro
futurus sit; l. ij. §. verba. ff. ad Velleyanũ.

Nec eam donationem reuocare poterit: l. nec ignorans. C. de dona. l. cuius per errorem. ff. de reg. iur. l. j. de condi. inde. vt in eo decimus, qui sciens indebitũ soluerit: l. qui ob rem. ff. de condi. inde. l. cum qui. §. j. ff. de inoffi. test. Non enim potest repetere: l. quod quis. ff. de cõdi. inde. Et ideò perinde tenebitur, ac si creditori puellæ pecuniam se daturum spopondisset: d. §. prætereà. Aut de euictione teneretur: l. procurator qui pro euictione. ff. de proc. Idem dicendũ, si incertus de æstimatione bonorum pupillæ, aut promissione facta, æs alienum minuat patrimonium pupillæ. Non minus integram dotem præstare tenebitur: §. j. d. l. cùm post. Verùm quatenus facere potest, tantum cõueniendus est: l. si extraneus. ff. de iure dot.

3 †Et habet mulierem obligatam, quæ etiam manente matrimonio tenebitur. §. sed. d. l. cùm post. l. si mandato. §. item. ff. manda.

4 †Tertiò, auus filij nomine dotem nepti constituens, donare cõsetur: l. & nihil. ff. de in rem ver. l. dedit. ff. de cura. bon. Et ideò filiusfa. qui pro dote filiæ suæ, mutuo pecuniã accepit: quatenus pater pro nepte daturus erat, in rem patris versum videbitur: l. & ideò. in fi. ff. de in rẽ vers. Et senatuscons. omnino cessabit: l. sed Iul. §. sed & ad Maced.

5 CONTRA. † Pater aliunde filio, vel filiæ obstrictus, dotem cõstituẽdo, animo cõpensandi constituisse videtur: infra ca. viij. dicetur. Puta, cõcubina cum virum suum hæredem instituisset, eũdemq; rogasset hæreditatem filiæ suæ restituere. Naturalis pater eidem filiæ dotem deinde constituit, non tamen ex suo constituisse putatur, sed ex fideicõmisso à matre facto: l. vxorem. §. pater. de legatis iij.

6 †Præterea, si filiusfa. filiæ suæ, vel sorori, vel nepti ex altero filio dotẽ cõstituat, vel pro fratre soluat: ex suo constituisse non videtur, sed ex re patris sui potius: l. iij. C. de neg. ge. l. & nihil. ff. de in rẽ vers.

7 †Tertiò, qui dotem constituit, tacitẽ stipulatus censetur, vt soluto matrimonio sibi dos restituatur: l. j. §. accedat. C. de rei vxo. actio.

8 CONCLVSIO. † Fauore filiorũ ac dotis receptũ est, vt parentes dotem constituentes, ex sua propria substãtia, tametsi aliunde filijs teneantur, constituisse videantur.

9 SOLVTIO. † Quod dictum est, sup. nu. v. patrem filiæ aliũde obstrictum, dotem cõnstituentem, compensandi animo factũ videri. Hoc intellige, quãdo pater filiæ dotem dedit, eamq; posteà alienauit. Nam deinde quod pro filia cõstituit, vel legat, compensandi animo factum creditur. Non refragatur exemplum de concubina supra nu. v. allatum. Cum conclusio nostra ad parentes tantũ legitimos referenda sit.

10 † De tacita stipulatione dotis restituẽdæ, hoc in summa dictum sit, quòd extraneus dans dotem, nec vllam stipulationẽ dotis restituendæ interponat, mulier rei vxoriæ actionem habebit: l. j. §. accedit. C. de rei vxo. actio. l. si cum dotem. in princ. ff. sol. mat. Bal. de dote. in iiij. parte. ij. co. nu. x. Et in vj. parte. in speciali. xx. xlij. Si tamen mulier in ea opinione sit, vt credat se pro dotis restitutione obligatam: quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit: l. cum his. §. si mulier. ff. de condictio. indebiti.

CAP. V.

DOS AN TACITE CONSTItuta censeatur.

EPITOME.

1 Maritus censetur dominus bonorum vxoris. & nume. 7. 10. 11. 12.
2 Dos, peculium, & locatio, sola patientia constituuntur. numero 15. 16.
3 Accessorium regulatur secundum naturam sui principalis. & numero 18.
4 Dos incerta promissa debetur. nu. 6. 12. 19.
5 Matrimonium sine dote esse potest. nu. 5.
7 Patientia quando consensum operetur. nume. 10. 14. 15. 17.
8 Mulierum genus auarissimum.
9 Consensus qui contractum perficit, quomodò declaretur.
11 Dos an sola patientia & nudo pacto constituatur. & numero. 15.
11 In ambiguis pro dote interpretatio fit.
13 Dote constituta, facilius vxor retinetur.
14 Dos alienari non potest.

Stipu

18 *Stipulatio, uel sententia incerta, ad rem certam relata ualet.*
20 *Quando muliere nubente, tacitè dos constituta censeatur.*
22 *Dos sequuto matrimonio, tacitè constituta non censetur.*
23 *Actio hypothecaria pro dote, quatenus competat.*
24 *Dos prioris matrimonij, an in secundo repetita censeatur.*

1 MVLIER † Quæ nulla dotis mẽtione facta, alteri nupsit, omnium bonorum suorum dotem constituisse videtur: glo. l. mulier. ff. de iu. do. Arist. in Thopicis. In his enim quę iuris sunt, patientia consensum & traditionem operatur: l. quemadmodum. §. j. ff. de iur. dot. l. pe. ff. de serui. l. seruitutes. in prin. ff. de ser. vrb. præd. Dotis autem nomen, iuris est: glo. sed dotis. l. quod dicitur. ff. de impen. in reb. dot. Ergo patientia, consensum operabitur. l. ad exactionẽ. C. de dot. promis. Maximè quòd constitui soleat dos, propter onera matrimonij substinenda: Azo in summa, de iur. dot. circa prin.

2 † Et ita dos peculij instar habet: l. quod dicitur. §. cum glo. sed dotis. ff. de impen. in reb. dot. Peculium enim sola patientia constituitur: l. non solùm. ff. de pecul. l. quidam Tubero. §. sunt quidã. ff. de impen. in reb. dot. Sicut locatio: l. item quæritur. §. qui impleto. l. cùm in plures. §. locator. ff. loca. l. legem. C. cod.

3 Prætereà, Accessorium regulatur secũdum naturam sui principalis: reg. accessoriũ. in vj. Sed dos accessoria est ad matrimonium. Nõ enim dos sine matrimonio esse potest: l. iij. ff. de iur. dotiũ. Ergo contracto matrimonio, tacitè dos constituta censebitur.

4 † Postremò, dos incerta si promissa sit, nihilominus debetur: l. cùm post. §. gener. ff. de iur. dotiũ. Quantò magis certa dos ipsi marito ab vxore constituta videri debet, si vxor res suas viro tradiderit: l. quemadmodum. §. traditionẽ. ff. de iure dot. ac eundem patiatur rebus suis vti frui. argumento l. ij. C. si quis alte. vel sibi.

5 CONTRA. † Matrimonium cùm sine dote esse possit: l. iubemus. C. de repud. §. si quis enim. authen. de nup. Cõsensu enim matrimonium perficitur: l. nuptias. de reg. iur. Ad positionẽ actus matrimonij, non sequitur positio actus dotis, vel quasi, qui ab ipso actu separari potest: l. pro hærede. §. si quid tamen. ff. de acquir. hæred. l. naturalis. §. at cum. ff. de præscrip. verb. Similiter rerum suarũ administrationem mulier alteri permittere potest: l. si ego. ff. de iur. dot. Ex qua tamen administratione, matrimonium nõ præsumitur nisi probetur: l. maritus. in fi. de procur. l. cùm ita. ff. eod. §. vxor. l. pe. ff. sol. mat.

6 † Prętereà ex incerta dote promissa, nulla actio competit: l. j. C. de dotis promis. Quantò minus vbi nulla promissa est: l. qui vas. §. j. ff. de fur. l. j. §. quæ onerandę. glo. metu. ff. quar. rer. act. Tametsi marito rerum suarum administrationem permittat.

7 † Nam quando quis patitur ab eo quẽ obseruat ac reueretur, patientia consensum non inducit: l. j. in fi. C. de bo. mat. §. si verò. auth. de nup. col. iiij.

8 † Tertiò, cùm mulierum genus sit auarissimum: glo. donet. §. sed si ego. ad Velle. Et potius semetipsam obligare, q̃ aliqd dare soleat: l. si à sponso. §. quod sponsa. C. de dona. ante nup. & d. §. sed si. Præsumendum non est, videri bona sua in dotem dedisse, tametsi rerum suarum administrationem viro concesserit: l. obligationum. §. placet. ff. de actio. & obli.

9 † Postremò, in contractibus qui consensu perficiuntur, lex semper subdit actus, per quos consensus declaretur, per nuntium, per epistolam, vel nutu: l. consensu. ff. de act. & obl. l. nutu. de lega. iij. Institu. de oblig. ex consen. in prin. Sed hic nihil horũ inest, ergo dos constituta non censetur.

1 CONCLVSIO. † Dos sequuto matrimonio, constituta non censetur, nisi de ea nominatim actum sit. Multo magis in minore. Cùm nec consensu ipsius, dotem prædiorum suorum constituere possit, nisi cùm iudicis & tutoris autoritate. l. lex. C. de admi. tu. l. prædiorum. C. de præd. & alijs reb. Non obst. in contrarium deducta.

vim habeat constitutio, an præcepti. Cũ nihil audis, nisi, Hortamur, Ordinamus, Mandamus, cõsilium est. Cùm audis, Iubemus, Districtè præcipimus, pręsertim si accedant minæ, præceptũ est. Quando quod cõsulitur, priuatã vtilitatẽ respicit, consiliũ est: sin publicam, præceptũ. Dominus cùm ait, Nolite omnino iurare: Num quemuis iurantẽ obnoxium facit gehennæ? Non arbitror. Consiliũ enim est, non præceptũ. Perspicio vicinũ meũ proximum esse periculo, & arreptũ clam admoneo, vt sese subducat ab ebriosorũ & aleatorũ commercio: ille monitorem aspernatus, perditius incipit viuere, quã anteà, num hic illum obstringit admonitio? Videtur quidem certè. Igitur neque consulendo, neque exortando fugimus laqueum. At istud vnde mihi liquet, cũ vix aliud accuratius, aut seuerius interdixerit, quàm ne iuremus. Discemus à doctoribus. Et Pau. cũ dat consiliũ, nõ obligat ad gehennam. Quia non vult iniicere laqueum infirmis. Est igitur in manu condentis legem, obstringere ad gehennam, aut non obstringere. Et sanctũ est cauere, ne quibuslibet cõstitutionibus illaqueamus imbecilles. Noli furari, præceptum est. Noli omnino resistere malo, consilium est. At hoc posterius magis habet speciem præcepti, quàm illud prius. Hoc est præfectis in manu, vtrum velint esse præceptum, quod instituunt, an cõsilium. Etenim qui non vult sua constitutione quenquã ad vllum crimẽ astringere: nimirum vult eã esse cõsilium, non præceptũ. Sed non expedit hoc scire vulgus, ne protinus clamitent esse cõsilium, quod seruare non libet. Vt si minori, vel mulieri bona sua alienare prohibeatur: licet hoc consilium, priuatã vtilitatẽ respiciat, & nimirum alienare possint: Castren. l. legis. nu. vi. in fi. ff. de legib. Non tamen ipsis patefaciendum est. Cęterum quòd ad rem præsentem attinet, quomodocunque appellemus eum qui cõsulit, nihil interest. Nam siue mandator, siue persuasor, siue consultor, pro eodem accipi solet: Bar. l. nõ solũ. §. si mãdato. ibi, venio. ff. de iniur. Qui quando ex cõsilio obligetur, & quãdo non videndum est.

14 † Dictum est, cum nõ teneri, qui seruo consiliũ dedit, vt fugeret. Posteà contrà. Prima locũ habet, quãdo consilium non fuit executioni mãdatũ. In altera sic. Hoc enim iure vtimur, vt & opẽ tulisse, & cõsilium dedisse tum demũ noceat, cũ effectus & contractatio subsequuta est: l. si quis vxori. §. quare. ff. de fur. Ideoq; licet is qui consiliũ dat, non teneatur: si tamẽ ex cõsilio delictum subsequutũ sit, tenebitur: §. sed & si. in fi. l. q seruo. ff. de fur.

15 † Sed quia bonũ consilium quis dãdo, potest suadere malũ: l. j. §. persuadere. ff. de ser. corru. Ideò adiicitur, qui dolo malo consiliũ dat, tenetur: d. §. persuadere. Hinc est, ꝙ non tantum is iniuriarum tenetur, qui iniuriã fecit, hoc est, qui percussit: verùm ille quoque, qui dolo fecit, vel qui curauit, vt cui mala pugno percuteretur: l. non solum. ff. de iniur.

16 † Pro senecta, licet nõ teneatur: tamen si dolo & calliditate creditorẽ circumuenerit, de dolo tenebit̃. Et si cũ sciret quẽpiã facultatibus labi, sui lucri gratia ipsum falsò laudauerit, de dolo in cũ iudicium dandum est: l. ꝙ si cum scires. ff. de dolo.

17 † Quod dictum est, ex turpi cõsilio nullam actionẽ dari. Turpe consiliũ, nullũ est, vt actionẽ pariat ei qui cõsulitur. Ei tamen parit, in cuius perniciẽ cõsulitur: §. Proculus. l. non solum. ff. de iniur.

18 † Ex cõsilio quod effectũ suũ sortitũ nõ est, si atrox delictũ sit, perinde tenetur is qui cõsulit, ac si delictũ & facinus executum fuisset: l. j. ff. de extraor. cri. Bar. l. nõ solũ. §. si mãdato. col. ij. ibi. Sed gratia. ff. de iniur. Quod si leue delictũ, secus est: l. item apud. §. si curauerit. ff. de iniur.

19 † Prætereà multũ refert, vtrũ longo tẽporis interuallo post datum consilium, delictum cõmissum fuerit. Imò quandocunque tenebitur, nisi tacitè, vel expresè fuerit reuocatum: Inno. c. ad audiẽtiam. extrà de homicid. Sufficit autem cum aduersario beneuolentiam conciliasse: l. iiij. ff. de adi. legat. Castren. l. sancimus. C. de testa. Bartol. l. qui alienam. §. is putat. ff. de acqui. hær. Cautius tamẽ fiet, si cui mãdauerat, vt delictum perpetraret:

signi

significet vt desistat: Innocen. d. c. ad audientiam. Bald. l. mandatum. C. manda. glos. c. si sacerdos. extrà de offic. ordina. & gloss. detrahant. clemen. j. de priuil.

20 Quòd si aliter delinquatur, quàm consilium datum sit: licet dicendum videatur, non teneri eum, qui cõsulit. Tamen quia qui mandat sequentia, mandat quoque præcedẽtia, quæ sunt ad illa accessoria: l. ad rem. ff. de procura. Nihilominus tenebitur: l. iam. §. quid tamen. ff. iud. sol.

21 Quid si multò grauius delinquat, quã consiliũ datum sit? Vt si tibi mãdauero, vt vulnus in Titium incuteres, non tamen occideres. Quia quodlibet vulnus quantũcunque modicum, mortale est. Meritò si moriatur, etiam qui consilium dedit, tenebitur: cap. fina. de homicid. lib. vj. l. non solùm. & §. si mandato. ff. de iniur. §. non solùm. Instit. eod.

22 †Poenæ autem diuersæ statuẽdæ erunt: Ias. l. si quis id quod. nu. ij. ff. de iuris. om. iud. Cùm enim qui plus deliquit plus puniatur: l. quicunque. C. de serui. fug. Plus autem delinquat, qui facinus committit, quam qui cõsilium dat; ergo grauius puniendus: l. respiciendũ. j. l. aut facta. §. qualitate. ff. de poen. cap. sicut dignum. extrà de homicid. ca. v. de senten. excommu. Et ideò qui consilium dedit, actione prætoria: qui facit, lege Cornelia tenetur: glo. j. d. l. non solùm. Imò cùm par vtriusque delictum sit, eadem actione conueniuntur, similiq; poena plectuntur: l. non solũ. C. de accusatio. Hippol. l. quæstionis habendæ. nume. xxvj. ff. de quæst. l. de vno quoque. nume. xxxvj. ff. de re iudica. Cur enim diuersam poenam statueremus, cũ censeatur delictũ cõmisisse, qui cõsuluit: l. j. §. deiecisse. §. quoties. l. iij. §. cũ ꝓcurator. ff. de vi & vi ar. l. hoc iure §. j. ff. de reg. iur. Patet in interdicto, quod vi aut clam.

23 †Nam siue ego fecerim, siue fieri iussi, hoc interdicto teneбor: l. aut qui. in fin. ff. quod vi, aut clam. Similiter cũ dicimus, ex adulterio commisso, neminem impunitum euasurũ: l. hæc verba. ff. ad leg. Iul. de adult. Quod edictũ & ad eũ qui suasit, & ad eum qui stuprum, vel adulteriũ cõmisit, pertinet: d. l. hæc verba. Patet in eo, cuius mandato tutela gesta est. Nam etiam ipsemet gessisse videtur, qui mandauit: l. ita. §. gessisse. ff. de admi. tut. Et cõuitium fecisse non tantùm is videtur, qui vociferatus est: verũ is quoque qui cõcitauit alios, vt vociferarẽt: l. item. §. fecisse. ff. de iniur. Et iudiciũ quod datur in eũ, qui edictũ prętoris corruperit: etiã in eũ locũ habet, qui mãdauit vt corrumperetur: l. si quis. §. fi. de iur. om. iudicum.

24 Postremò qui falsum testimonium dolo malo dixerunt, quo Matheus publico iudicio capitalis rei damnaretur, vltimo supplicio dãnandi sunt: xxiij. q. v. c. rex. cũ glo. l. j. §. j. ff. de sicar. l. si quis maior. C. de trãs. quæ poena talionis est. Falsus igitur homicidij testis, vt homicida, lege Cor. de falsis punitur: Bal. c. j. §. iniuria. de pace iur. fir. Ias. §. item si quis. de act. §. poena autem iniuriarum. e. In veteri testamẽto ita scriptum est, si fuerit testis mendax, reddet ei sicut fratri suo facere cogitauit: Deuter. c. xix. Non misereberis eius, sed animã pro anima, dentem pro dente, oculũ pro oculo, manũ pro manu, pedẽ pro pede exiges: d. c. xix. Eadem in eo statuẽda sunt, qui efficit vt alius, falsum diceret: v. q. vj. c. quia iuxta patrũ. Proinde in contractibus qui falsum testimonium dicit, infamia notatur: c. quicũque. vj. q. j. Deniq; tantùm vltorẽ habet: l. ij. C. de reb. cre. Imò virgis cædendus est: l. si duo. in fi. ff. de iureiur. Quibuscũque priuilegijs nõ obstãtibus: l. nullum penitus. C. de testi. Actoris quoque non probantis calumnia, etiã criminaliter coërcenda est. l. qui calũniatores. C. de calum. Sententia verò in reum lata, rescinditur: l. falsam. C. de fal. instru.

25 †Proinde actor ne poenam possit euadere, vt se subscribat necesse est. Alioqui accusatio non recipitur: l. nõ prius quenquàm. C. de cal. c. qualiter. ij. §. verùm. ext. de accu. Deinde talionis poenã stipulari debet, & fideiussorẽ de ꝓsequẽda lite dabit. Quã si nõ fuerit ꝓsequutus, monẽdus est, & extra ordinẽ puniendus: l. fina. ff. de furt. Temeritas enim agẽtium, etiam extraordinaria animaduersione coërcenda est: l. qui crimen. C. de his qui accu. non pos. l. si vteris instrumento. de fide instru.

26 SINGVLARE.† Si tibi mandauero, vt nouum opus faceres, tu alteri: non potest videri meo iussu factum. Teneberis ergo & tu & ille: l. si ego. ff. quod vi aut clam. Bal. l. j. §. fin autem. circa fi. C. de cad. tol. Hipp. sing. dcxxxj. Si tibi mando, vt Titium occidas, & tu iam occidisti: non teneor nec ex mãdato, nec ex aliqua ratione: Ias. l. quo minus. num. cxxxiij ff. de flumi. Hinc est, quòd si colonus fundum locauerit, res posterioris cõductoris dño nõ obligantur, sed fructus dumtaxat: l. si in lege. §. si colonus. ff. loc.

27 ANIMADVERSIO.† Accursius glo. l. non solùm. ff. de iniu. cũ diuersam in consulentem, & in delictum committẽtem pœnam statuit, falsus est. Nec probat §. illud. l. lex Cor. ff. de iniur. Quem tamen vt pro virili defendamus, dicendum est, eum furti manifesti puniendum, qui in furto deprehenditur. Qui autẽ consilium dedit, nõ autem deprehenditur, furti nec manifesti tenetur: l. is qui opẽ. ff. de fur.

CAP. IX.

IN IVDICIIS QVI TACET *vtrum consentire videatur.*

EPITOME.

1 ☞ *Taciturnitas in iudicio consensum operatur.*
2 *Hæres in iudicio interrogatus, si taceat, acquiescit interrogationi. & nu. 14. 29.*
3 *Creditor in iudicio tacens, consentire uidetur. 13. 20. 24. 29. 30.*
4 *Consentit, qui non contradicit: ut in dato aduocato. 12. 19 & sequen. 26.*
5 *Clericus quando laici iudicium subire possit.*
6 *Sententia scientibus & tacentibus partibus lata, consensum inducit. 10.*
7 *Debitoris taciturnitas quando consensum inducat: 17. 20.*
8 *Mariti, aut emptoris taciturnitas, quatenus sibi noceat.*
9 *Illegitimè interrogatus, tametsi taceat, non consentit.*
10 *Tacens quando depositionibus testium non consentiat. 8. 16. 17.*
11 *Qui uni iudiciali actui tacitè consentit, in cæteris consensum non arguit.*
12 *Arbiter, uel aduocatus deputatus, tacendo non consentit, 25.*
13 *Sententia quatenus retractari possit. 18.*
16 *Tacens quando habeatur pro consentiente, & quando non. 28.*
17 *Siue agatur de damno, siue de commodo nostro, tacendo consentire uidemur.*
18 *Taciturnitas eius qui scit, consensum operatur.*
19 *Tacens & præsens, consentire uidetur.*
20 *Tacens sponte, consentit. & nu. 16.*
21 *Filius tacendo, an consentire uideatur.*
22 *Tacens dolosè, consentit.*
23 *Qui delictum permitit, ipsemet delinquit. 31.*
27 *Exceptiones illegitimæ quatenus in iudicio admittãtur. nu. 10.*
29 *Dominus permittens uasallo rem emphyteuticariam alienare, an donare præsumatur.*

QVAEDAM olim erãt senatusconsulta, quæ tacita appellabãtur: vt si fortè aliqua vis immineret, quæ cogeret senatũ humilia consilia capere, vel aliqua constituere, quæ prius non oporteret dici, quã effici: vel si nolent, ad neminem aliqua peruenire, senatusconsultum tacitum fiebat. Ita vt non scribæ, non censuales, illis actionibus interessentt, senatoribus exceptis. Qui omnium censualium, scribarum'que officium implebant, ne quid fortè proderetur: autor Capitolinus in Gordiano. Huius senatusconsulti, opinor Põtif. meminit, in c. ij. dist. xliij. Præfectos admonens, vt in silentio prudentes, in sermone vtiles & callidi sint. Ne aut tacenda præferant, aut taceant vbi non est locus. Nam qui verba effundit, perinde notatur ac si taceret, dum loqui cõuenit. Mediocritas igitur omnibus in rebus seruanda est, maximè taciturnitatis & sermonis. In qua operæpretiũ est, vt neruos omnes nostros intendamus.

1 †Partem igitur adfirmatiuã primò prosequentes, probabimus in iudicio præsentem & tacentem consentire: Angel. l. j. §. Marcel. ff. si cui plus. Ias. l. quæ dotis. nu. lxxij. fol. mat.

2 † Vt si quis vt pote hæres, in ius vocatus non responderit, insolidum condemnatur: l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interro. actio. Si hæres prædia vendiderit, & cohæres pretium acceperit: euictis his, si cohæredes præsentes fuerint, nec dissentiant: quisque videtur partem suam vendidisse: l. quidam. ff. de euict. Et sentẽtia aduersus alterum hæredem lata, ualet: l. sæpè. §. sed. ff. de re iudica. Sua enim taciturnitas & contumacia, consensus vicem obtinet: l. de ætate. §. qui tacuit. ff. de interrog. act. c. fi. lxv. dist. Alteri tamen cohæredi non agenti, non nocet: l. si petitor. in fi. ff. de iud. Rub. C. Res inter alios

acta

acta. Iudici igitur, obseruandū est, ne absente eo cuius causa in iudicium ducitur, sententiā ꝓferat: c. caueat. iij. q. ix. Aut salté vocatus sit: l. fin. C. si per vim. Possessionis enim status, cuiusquā autoritate non aliter immutatur, quàm is cuius interest, præsens fuerit: l. de vno. de re iudic. Aut vocatus non comparuerit, quod plerumque fit voce præconia.

3 † Vt in distrahédis bonis, qui tertiò iuxta cōsuetudinem vocati, si non compareāt, pignoris obligationem amittunt: l. si eo tempore. C. de remiss. pig. l. Titius. ff. qui. mo. pig. Alienationi enim pignoris tunc creditor cōsentisse videtur, iusq; pignoris amitrit, cùm autoritate iudicis admonitus, tacuerit, ac ius suū persequi neglexerit: Cast. l. quæ dotis. num. xij. solut. mat. l. sicut. §. voluntate. ff. quib. mo. pig. l. apud. §. quæsitum. de doli excep. Bal. l. dotalē. sol. mat. l. codicillis. §. i. de leg. i. Ias. d. l. quæ dotis. nu. lxij. l. si verò. §. idem pupillus. manda. l. j. C. quibus res pig. Inno. c. i. de his quæ fiunt à maiore parte cap. Abb. c. ij. col. ij. de his quæ fiunt à præla. c. vestra. ad fin. loc. c. fi. colum. ij. de ferijs. Alexan. d. l. quæ dotis. Anto. Butr. c. cū omnes. viij. col. & c. quæ

4 in ecclesiarū. vlt. col. de const. † Nam quādo præsens contradicendo potuit actum impedire, tacendo cōsentire videtur: glo. manifestū. §. pater. l. fideiussor. ij. ff. de pigno. vt si aliquis ꝓ me in iudicio, sine mādato meo, me tamen præsente & nō cōtradicente patrocinetur, voluntate & cōsensu meo causam agit: gloss. iij. l. quo. ff. rem ra. hab. Bal. c. ex parte. nu. xxv. de cōfess. c. ex parte, nu. viij. de rescri. Hip. sing. cccclxxxvij. Inno. c. ex parte dec. c. nulli, de rescr. Abb. c. cū in iure peritus. vlt. col. c. cū olim. pe. col. in fin. de procur. in vj. Et qui sciens recipit instrumentū, in quo aduocatus, vel substitutus aduocato cōstituitur, huic muneri sese obstringit: de. i. de procu. Abb. c. nō iniustè. pe. col. Castr. l. si filiusfa. la. ij. nu. ij. ff. ad Mac. l. absenti. ff. de proc. Cui si cautū fuerit, ex stipulatu actio dienti cōpetit: l. si procurator. ff. de verb. ob. Sicut etiam eidem præiudicat: c. cū olim. i. versi. protinus. ext. off. dele. vt si aduocatus positionibus ab aduersario sibi factis, iussusq; à iudice respōdere, taceat, seu contumax est, pro confesso haberi debet: c. ij. de cōfess. in vj. Ang. authen. hoc amplius. C. de fideic. Ias. l. quæ dotis. nu. lxix. in fi. sol. mat. Imol. l. si se. in princ. ff. de re iud. Ro. sing. cccccdxxxviij. Idem dicendū, si quis sciens aduocati sui confessionē, incontinenti nō reuocauerit, sibi enim nocet: l. i. C. de erro. aduoca. Nisi fuerit rusticus, qui quandocunque eā reuocare potest. Bal. c. fi. de confess. c. si cautum. de fid. instru. Si aduocatus mandatum à me sibi datum sciēte & patiēte me excesserit: idipsum tacitè prorogasse videor: Ias. l. quæ dotis. nu. lxxviij. ff. so. ma.

5 Præterea, si clericus iudicis nō sui iurisdictionem adeat, præsente episcopo & nō cōtradicēte: videtur episcopus cōsentire: Abb. c. significasti. de fo. cōpe. Io. And. Ant. But. c. I. & C. de offic. deleg.

6 † Tertiò, quando in sententia cōtinetur litis contestatio, receptis confessionibus partium, facta publicatione testiū, præstito iuramento de calumnia, cū simil. Si sentenntia lata sit, partibus præsentibus, & non contradicentibus: sententia probat acta sic præcessisse: l. iij. & ibi Bald. C. quo. & quando iud. Ang. §. fi. Insti. de fideiuss. Bar. l. i. versi. vlterius. C. de edē. Cy. auth. si quis in aliquo. C. de edē. Cū igitur iudex decernit aliquid parte præsente, cui displicet, ne taceat, sed ꝓuocet: l. fina. C. de sent. quæ sine cer. quan. Inno. c. cp ad consultationē. de re iud. Ange. de Perus. & Imo. l. ille. §. si de. ff. ad Treb. vel nō cōsentiat, quod idem est: l. si quis litig. C. de episc. aud. Cui igitur actio, vel defensio alicuius rei competebat, si tacuerit & passus fuerit alium agere, cōsentire videtur, & res iudicata super eadē re sibi nocebit: cap. pe. ext. de sent. & re iud.

7 † Vt si debitor patiaē creditorē, pignoris ꝓprietatē distrahere: sentētia aduersus creditorem lata, nocet debitori, cui de ea re actio, vel defensio primū cōpetebat: l. sæpè. ver. sed. ff. de re iu. Si ꝓ se fideiubere, vel mādare patiatur debitor: ipsemet fideiussisse, vel mādasse credit: l. remunerādi §. si passus. l. qui patiē. ff. mād.

8 † Aut maritus si socerum, vel vxorē de ꝓprietate rei in dotē

acceptæ,experiri patiatur: sententia aduersus socerū,vel vxorē lata (cui de ea re actio vel defensio primū cō petebat) nocebit.Quia patientia mariti, consensum inducit:d.versi.sed.Si filiusfa. mutuo pecunias acceperit,& pater sciēs taceat, approbasse videtur:l.si filiusfa.pater. ff. ad Maced.Aut si emptor venditorē de proprietate rei emptæ agere patiatur:sententia sciente vēditore lata,ipsi nocet:d. ver. sed.Postremò,seruus in iudicio interrogatus,perinde fidem facit,ac si liber esset: l.quæro.in fi.ff.de ædil.edic.l.cùm probatio.ff.de proba.l.j.§.diuus.ff. de quæstio. Ergo in iudicio testis esse poterit.

9 CONTRA.† In iudicio qui tacet, negare videtur. Qui enim illegitimè interrogatur,tametsi taceat, nunquā consentit:vt puta, lite inter patrē & filiū mota,filius interrogatus tacet:non tamē consentit, sed perinde habetur, ac si non esset interrogatus:l.si filius.ff.de interro.
10 actio. †Deinde, si testis nō iuratus,vel aliàs iuris ordine omisso deponat: licet parte præsente & tacēte ac non contradicente,nō tamen cōsentire videtur. Ioan. And.c.nuper.de testi.Ias.l.quæ dotis.nu. cvij.ff.sol.matr. Tametsi alioqui à cliente iusiurandū remitti possit: c tuis. de testi. glo.l.j.in prin.ff.de ferijs. Idem dicendū, si seruus me tacēte ac non contradicente, in iudicio interrogatur. Cum enim ipso iure nulla sit interrogatio:l.si fine.§.sed si.ff.de inter.ac. Nō valebit quod actum erit. Seruus enim in iudicio cōparere nō potest:l.seruus.C.de iudic.

11 †Tertiò,si quis vno iudiciali actui expræssè cōsentit,tacēdo,& nō cōtradicēdo cæteris,eos nihilominus approbasse non creditur:glo.partibus. de.sæpe.ad fin.de verb.ob. Vt si qs in vno actu corā iudice non suo cōparuerit,in alijs iudiciū subire nō cogitur.Abb.c.quoniā.col.fi. de probat.c.præsentiū.iiij.col.de test.fal.d.l.quæ dot.in fine.

12 †Quartò, quoties mea interest aliquid nō fieri, tametsi taceā,cōsentire non videor:vt si me quis procuratorē constituat, per taciturnitatē acceptasse non videor, nisi nominatim approbem:l.filiusf.§.inuitū.ff.de proc. Hinc est, qđ si in instrumento dictū fuerit,Titius constituit procuratorem suū Caium præsentem & intelligentē: nō propterea censetur Caius, procuratoratoris onus suscepisse,nisi expresse acceptauerit:Bal.& Castrē.l. inuitus.C.de procur.in cōpromissario & arbitro idem statuendū est: ar.d.§.inuitū.et demen.j.de procurat.

13 †Quintò,non videtur consentire creditor,si sciente eo debitor pignus vendiderit.Cū ideò passus sit venire,quia vbiqꝫ durare pignus intelligeret:l. sicut.§. non videtur.ff.quib.mod.pig.

14 Postremò,si ex duobus hæredibus alter condēnetur,licet cū cohærede suo agi scierit:tamē alteri integra defensio est:d.l.sæpè.in prin.&versi.item.Cohæredis enim taciturnitas,consensum non operatur.

15 CONTRA.† Tacens consentire,vel negare non videtur. Sententiæ enim litigantes tacentes neque acquiescere,neque eā per decē dies reprobare videntur: c.anteriorum.ij.q.vj.l.ad solutionē.ff. de re iudic.l.ab eo.C.quō & quando iudex. Postea taciturnitate eam approbant:§.si verò.auth.de his qui ingre.ad app.vt à simili de his dicimus,quibus bon.poss.cōpetit:l.j.§.ita.ff.si tab.nullæ. Quod si prætextu falsorum instrumentorū sententia lata fuerit: licet dientuli tacendo consentire,eamqꝫ approbare videantur: tamen vsque ad vicesimum annū retractari poterit:c.cū venerabilis.§.intelligimus.ext. de exceptio.Possem addere sexcenta,hoc enim genere rerum plena sunt omnia.

16 CONCLVSIO.† Ipsum ostij limen pede attingam,si ita res omnis cōprehensa sit. Siue agatur de dāno,siue de commodo eius qui scit,& præsens est,& non inuitus,nec dolo malo tacet,seu permittit id,quod cōtradicendo poterat impedire: taciturnitas ipsius cōsensum operatur.Singula explicemus.

17 †De damno.Nostra ēm interesse oportet,vt taciturnitas consensum operetur: Ias.l.quæ dotis.nu.xcj.ff.sol.matr.vt in re communi inter fratres ab altero donata.
18 Cæteris ēm scientibus & tacētibus valet donatio:l.si seruus.ff.de do.int.uir.et ux.

Cōmodo

Commodo. vt si patiar aliquem fideiu-
bere pro me, vel aliàs interuenire, man-
dati teneor: l. si remunerandi. §. si passus.
l. qui patitur. ff. mand. Et ideò taciturni-
tas mea, tametsi mihi ꝓ futura sit, cōsen-
sum operabitur. Ias. d. l. quæ dotis. nu. lxx.
18 †Qui scit. vt in sententia, sciētibus enim
nocet: l. sæpè. ver. sed. ff. de re iud. Ignorā-
tis autem deteriorem conditionem face-
cere non licet: l. qui vas. §. vetare. ff. de vsu.
l. iij. C. de remiss. pig. l. Caius. ff. de pig. act.
19 †Præsens. Absenti enim taciturnitas no-
cere non debet.
20 Non inuitus. †Si debitor me inuito pi-
gnus alteri obligauerit, mihi nō nocet: l.
iij. C. de remiss. pign. Si quis rem meam
me inuito vendat, inutilis venditio est: l.
rem alienā. de contrahē. empt. l. ij. C. cōm.
diu. l. ij. si ali. res. Si tutor inuitus consen-
tierit, cōsensus non præiudicat: l. j. in fi. ff.
de auto. tut. Inuitum multipliciter accipi-
mus. Ius quod patronus in libertū habet;
ipsi liberto metus est. Et meritò taciturni-
tas liberti, consensum non operabitur: l. j.
§. quæ onerādæ. ff. quar. re. act. Mulier cū
virū timere præsumatur: Inno. c. prælatū,
quod met. caus. Alienationi à marito fa-
ctæ nequā per taciturnitatē consentire vi-
debitur: glo. metu. d. §. quæ onerādæ. Cle-
ricus propter reuerentiā, quam episcopo
suo debet, tametsi episcopo alienante ta-
ceat, cōsentire nō videbitur: d. glos. metu.
21 Guid. consil. dvj. †Potestas quam pater
in filiū habet, ipsi filio metus est. Et ideò
silentiū propter patris reuerentiā magis
arguit dissensum quàm cōsensumm: Bal.
l. j. colum. ij. ver. & ego. C. de bon. mater.
Quincunq; enim propter meticulosam
reuerētiam erubescit loqui, taciturnitas
cōsensum non operabitur: Bal. l. filiusfa.
§. inuitus. ibi, in glo. iij. ff. de procur. Imò
paterna reuerentia consensum non impe-
dit, vt in contrahendo matrimonio: c. j. §.
porrò. de spō. imp. in vj. l. sed ea. ff. de spō.
In dote recuperāda: l. iij. §. voluntatem. ff.
solu. matri. In adoptionibus: l. in adopt.
de adop. l. fin. C. eo. In legitimatione: §. ge-
neraliter. Instit. quib. mod. sui. Denique
quoties euidens non est filij incōmodū,
patre pro ipso agente, filius tacēs consen-
tire videtur: d. §. quæ onerāde. l. interpo-
sitas. C. de trāsac. Pater verò qui nō con-
tradicit his quæ per filiū gesta sunt, tacen-
do obligatur. l. j. de filijsfa. lib. x. C. l. spu-
rij. §. pater. ff. de decu. Igitur inuitus nō tā-
tùm dicitur is, qui prouocat, vel contradi-
cit. Verū etiā qui expreßè nō consensisse
probatur: vt in aduocato, qui si expreßè
non consentiat, inuitus dicitur: l. filiusfa.
§. inuitum. ff. de procur. Cū non liceat in-
uito vicino ædificare: l. luminū. ff. de ser-
uit. vrb. præd. inuitum non tantùm puta-
bimus eum, qui cōtradicit, verū etiā qui
non consentit: l. inuitū. eo. Ad diuortium
qui nō cōsenti, ipso inuito diuertisse dici-
tur: l. in eo. §. inuitū. ff. de ritu nup. Cōsen-
tire autem videtur, qui præsens non con-
tradicit: And. c. fi. de iud. in vj. l. honores.
ff. de decur.
22 †Nec dolo. Qui enim dolosè tacet, per-
inde est, ac si expreßè consentiret. vt pu-
ta, Marito res uxoris, uoluntate sua di-
strahēte, iuuatur uxor Velleiano. Quòd
si ipsa sciente & tacente, maritus rem do-
talem, ut pote suā alienauerit: tantū ope-
ratur ipsius dolosus consensus, ut retra-
ctare alienaitionem nequeat: l. si sine uo-
luntate. C. ad Velley. l. ij. de reb. alie. Idem
dicendum, si quis in fraudem creditoris
ignorantis dissimulet rem suā obligari:
l. ij. C. si alie. res. uel nō audire fingat: Bal.
l. suus hæres. C. de repu. hære.
23 †Permittit. Qui permittit delictū, ipse-
met delinqui: l. cùm in plures. §. locator.
ff. loca. l. iij. de assess. auth. credentes. C. de
hæret. c. ephesiis. xliij. dist. Quia delicto
consensum adhibet: c. ij. de accusat. in vj.
l. semper qui non prohibet. de reg. iur. c.
error. liij. dist. Si quidem prohibere pos-
set: l. nullū crimē. de reg. iur. Ias. l. quę do-
tis. nume. xcv. ff. solu. mat. l. j. §. magistra-
tum. de exerc. act. Bal. de procura. in au-
then. nume. xix. Patet in cōceßione deci-
mæ: c. ij. ext. de his quæ fi. à præl. Idem in
delictis seruorū, quibus dominus consen-
tire uisus est, si non prohibuerit: l. iij. &
seq. l. in delictis. ff. de nox. act. l. i. §. sciētiā.
de tri. act. Sed ne maior thylaco acceßio,
quòd digreßio lōgior sit, quàm res ipsa,
ad solutionem ueniendum est.

redem esse insolidum conuenitur.

30 Marcel. † ait, l. sicut. §. nō videtur. ff. qb. mod. pig. Non videtur consensisse creditor, si sciente eo debitor rem vendiderit. Quæ sententia vera est, nisi debitor iudicialiter vendiderit. l. si eo tẽpore. C. de remis. pig. l. Titiũ Semproniũ. §. fi. ff. quib. mod. pig.

31 † Iabol. ait. l. pe. ff. de furt. Qui scit sibi rapi, & quia non potest prohibere quieuit, furti agere potest. Quòd si potuit prohibere, nec prohibuit, nihilominus furti aget. Et hoc modo, patronus quoque liberto, & is cuius magna verecundia, ei quẽ in præsentia pudor ad resistẽdum impedit, furtũ facere solet. Sed quomodo furti dominus aget, cùm non sit furtũ. Furtũ enim est contrectatio rei alienæ, inuito domino. Hîc autẽ dici nõ potest, inuito domino commissum esse, cùm prohibere posset, ne furtum fieret. Iuriscõsul. spectat. voluntatẽ eius, qui furtum committit, qui fortè existimabat dominum non animaduertere. Et ideò iuxta mentem & voluntatem ipsius contractabat rem alienã, inuito domino. Cũ autẽ in delictis, voluntatem spectemus: l. diuus. ff. ad leg. Cor. de sicar. in eum furti agi poterit. Quod sequitur, Et hoc modo patronus liberto, & is cuius magna verecundia ad resistendũ impedit, furtũ facere solet. Aduerte quòd dixerit, furtũ facere. Non enim propterea furti actio cõpetit, vt si filius patri: l. serui. ff. de fur. §. hi qui. Insti. de ob. quæ ex delic. Vel seruus domino. Inst. de nox. act. l. non seruus. ff. e. Vel parẽs filio: l. honori. l. parẽs. ff. de obseq. vel patronus liberto furtum fecerit: d. l. honori. d. l. parens. Furtũ quidem committitur, & res est furtiua, non tamen actio furti competit. Qui mihi videtur germanus legis sensus, si rem acu attingamus.

IACOBI CONCENATII

IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBER SECVNDVS.

CAP. I.

MATRIMONIVM AN CONSENSV *dissoluatur*

EPITOME.

1 *Vxor quæ dicenda.*
2 *Maritus libellum repudij quando uxori dare possit, & nu. 6. 11.*
3 *Vxor à marito diuertere potest, & nume. 7.*
4 *Matrimonium captiuitate soluitur. & nume. 8. & 11.*
5 *Post diuortium, aliud contrahi coniugibus matrimonium permissum. & nu. 9. & 12.*
6 *Matrimonium semel contractum non soluitur.*
10 *Quod Deus copulauit, homo non separet.*

1 VXOR † tribus modis olim habebatur, vsu, farre, coemptione: vt refert Boe. ij. Thop. com. Sed confarratio solis pontificibus conueniebat. Quæ autẽ inmanu per coemptionem conuenerant, eæ matresfa. uocabantur, quę verò vsu vel farre minimè. Coëmptio verò certis solennitatibus peragebatur & se coẽmẽdo inuicẽ interrogabãt. Vir ita, An sibi mulier materfa. esse vellet? Illa respondebat velle. Mulier, An sibi vir paterfa. esse vellet? Ille velle respõdebat. Itaque mulier viri cõueniebat in manum, & erat materfa. viro, loco filiæ, Cic. In Tho. Si ita Fabiæ pecunia legata est à viro, si ei viro materfa. esset, si ea in manũ viri nõ cõuenerit, nihil debetur. Qui opinor, de concubina intelligunt. Concubinã appellat Demosthenes, in orat. cont. Neæram, quam propter quotidianam corporis curationem habemus: meretrices verò voluptatis gratia: uxores porrò ad legitimos liberos procreandos & fidelẽ custodiã

rei domesticæ habendã:ut sunt hi qui ex
matrimonio ꝓcreati sunt, quod aqua tã-
tùm & igni olim cõstare dicebãt. Sceuo-
la, virgini, inquit, in hortos deductæ, an-
te diem tertiũ, quàm ibi nuptiæ fierẽt, &
priusquã aqua & ignis acciperetur, decẽ
aureos obtulit. Vbi Accur. ignẽ & aquã
malè intellexit, de face & teda nuptiali.
Hodie verò secundũ leges, moresq; Ro
manos constituitur: §. j. instit. de nup. vxo
resq; & matronæ & matresfa. tametsi nõ-
dũ nati liberi fuerint, appellãt. quæ con
sortes nõ modò lecti genialis, sed etiã bo-
norũ fortunarumq; sunt, & in matrimo-
nium cũ viro cõueniunt & manẽt, eò sic
appellatæ, ꝗ in spe & omine mox adipi-
2 scendorũ filiorũ esse dicãt. †Dissoluitur
autem matrimonium, non tantũ morte,
Pau. Ro. ij. §. deinceps. auth. de nup. Ve-
rùm etiã repudio: l. consensu. C. de repud.
vt si vxor nõ fuerit grata viro, Deute. xx-
iiij. Romanis lex erat, ne qua mulier pro
pelli posset, nisi deliquisset. Plutarcus
sic scribit, posuit aliquas leges, quarũ hæc
vehemẽtissima, viro vxorẽ vt liceat abij-
cere veneficã, adulteram, quã vinũ bibis-
se deprehẽderit, partus, vel clauiũ suppo
strícẽ. Quæ delicta magistratus vnà cum
marito & cognatione coërcebat. Et mari
tus vel ab ea diuertebat, adiudicatis sibi
bonis delinquentis, vel morte mulctaba-
tur. Capitalis enim fuit partus suppoli-
tio: l. i. C. ad leg. Iul. de fal. Qua lege factũ
est; vt intra quingentos viginti annos,
3 Romæ diuortiũ nullũ fuerit. †Correlati-
uorũ autẽ cùm eadem natura sit, idem de
vxore aduersus maritũ statuemus. Si ta-
men vxor sine causa repudiũ miserit, do-
tem & ante nuptias donationem amit-
tit. §. si verò altera. authen. de nupt. l.
consensu. §. nam mulier. §. si verò filiæ. C.
4 de repud. l. mulier quæ. versicu. Brasidas.
ff. ad Trebellianũ. † Captiuitate quo-
que matrimoniũ soluitur. l. nõ vt. ff. de ca
pti. Seruitus enim subsequuta, matrimo
niũ dissoluit: §. si verò decretũ. authen. de
nup. Adeò vt ne postliminio quidẽ resti
tuitur, nisi nouo veriusq; consensu: l. cùm
5 duæ. ff. de capt. † Itaq; adeò vel diuortio,
vel captiuitate matrimoniũ soluitur, ut

& maritus aliã ducere, & uxor alteri nu-
bere possit: l. pe. §. uxor. ff. sol. mat. l. post.
de iur. dot. §. si uerò altera. auth. de nup.
Deute. xxxiiij. xlij. Leuit. ij. Gen: v. usque
ad cap. xix. §. j. Instit. de pat. potesta.

CONTRA. Videamus quã in con-
trarium ꝓnuntiabit sententiã ratio.
6 †Cùm uiri & mulieris indiuidua uitæ cõ
suetudo sit, matrimoniũ semel cõtractũ,
nisi per mortẽ solui nõ poterit: Paul. Ro
ma. vij. §. quia uerò ex consensu. authẽ. ut
lic. mat. & auiæ. Matrimonij enim uotũ,
iuris est sine cõtrouersia diuini: quo præ-
cipitur, ne semel copulati separentur: Mat.
xix. Et ideò quos Deus coniunxit, homo
ne separet. Deute. xxij. in fi. Ro. vij. Hinc
apud Romanos lata olim lex erat, ut qui
uxorẽ reliquisset, nisi ob causam, publi-
catione bonorum mulctaretur, quæ par-
tim Cereri, partim relictæ uxori tribue-
rentur. Qui ad tempus diuerteret, sacri-
ficare eum iubebat Dijs inferis, vt citius
7 reduceretur cum uxore in gratiam. † De
uxore, ne à marito diuertat, ita à Plutar-
cho traditur, posuit, inquit, aliquas leges
(de Romulo loquens) quarũ hæc uehe-
mentissima, uxori nulla de causa licere ui
8 rum relinquere. †Sed ne deportatione
quidem matrimoniũ solui manifestũ est:
l. sed si. ff. de bo. dam. §. deportato. authe.
9 de nup. l. j. C. de repud. † Præterea, licet ex
legitima causa diuortium permittatur:
auth. sed nouo iure. C. de repud. Animus
tamen indiuiduus erit, ut neque maritus
aliam uxorem ducere, neque uxor alteri
nubere possit: c. tua. extr. de adul. §. quia
verò ex cõsensu. auth. ut lic. matr. & auiæ.
Quia perpetuam & indiuiduã uitæ con-
suetudinem retinent. c. tua. ext. de adult.
§. j. insti. de pa. pò. Et ideò quicũq; repu-
diauerit uxorem suã, nisi ob stuprum, &
aliã duxerit, aut qui repudiatã duxerit, is
cõmittit adulteriũ. Math. x. Luc. vj. Mu
lier quoq; adultera uocabitur. Paul. Ro-
manis. vij. Ieremias. cap. iij.

10 CONCLVSIO. † Quæ dicta sunt,
licet mihi in utramque partem &
paria uideantur: tamen ex euangelica di-
sciplina nobis summũ proponemus, ut
uxorem nisi adulteram dimittere non li-
ceat

ceat. Qua dimissa aliud contrahi matrimonium non poterit. Eorum enim quos Deus copulauit, indiuidua vitæ consuetudo est: Matth. xix. Et ideò coniugium rectè cōtractum, cùm ab homine nō possit dirimi: dicendum est, sequuto diuortio, aliud eisdem coniugibus cōtrahi matrimonium permissum non esse. In re autem præsenti si quid turbæ sit, quampri mùm in gratiam eam redigam.

11 SOLVTIO. † In veteri testamento, propter duritiam cordis hæbreorum permissum erat, vxores suas ex qualibet causa repudiare, & aliam ducere, Deutero. cap. xxiiij. Hodie nisi ex legitimà causa non permittitur. Et sequuto diuortio, neque maritus aliam ducere, neque vxor alteri nubere potest.

12 † Itaque matrimonium deportatione tamdiu non soluitur, dum vir mariti affectionem, & mulier vxoris animum retinet: d. l. sed. sup. nu. viij. Matth. cap. v.

13 INTELLECTVS. † Vlpia. ait, vxor diuortio facto partem dotis receperat, partē apud virum reliquerat: deinde alteri nupserat, & item vidua facta, apud priorem virū redijt, dos primi matrimonij, in sequenti repetita censetur: l. penul. §. vxor. ff. solu. matrimo. l. post diuortium. ff. de iur. dot. sup. nu. v. Vlpia. respon. tribus constat numeris, quorum prior, testamento veteri defendi potest, sequens nulla autoritate comprobatur, posterior in cōsequētiā trahitur, dū probat dotem prioris matrimonij, in sequenti repetitam censeri. Idipsum agemus infra loco suo pluribus. De duabus igitur prioribus partibus tantùm videndū est. Annuit Iurisconf. diuortio facto, mulierem alteri nubere posse. Defenditur hæc sententia (tametsi alioqui propter sacræ scripturę autoritatē non recepta: Matth. x. Luc. vj.) per ea quæ ex Deut. xxiiij. Leui. ij. Gene. v. & sequen. sup. nu. v. retulimus. Quod ait iuris. vxorem diuortio facto, non solùm alteri nubere, verùetiam secundo marito mortuo, ad priorem redire posse, permissum videri. Eius respōsum merito, per eādem met veteris testamēti autoritatem improbamus, dum dicitur, cùm egressa alterum maritum duxerit, & ille quoque oderit, dederitq; ei libellum repudij, non potest prior maritus recipere eam in vxorē. Et ideò Vlpi. respon. omnino obliteratum est, adeò vt ne vestigia quidem huius constitutionis remaneant. Qui tamē veniam meretur, quòd tum sacræ scripturæ autoritas, omnibus non constaret. Domitius enim Vlpianus iurisperitissimus, vnà cum Fabio Sabinio, Sabini insignis viri filio & Catone, in albo dictellæ & familiæ Alexādri Seueri, qui ante Christi aduentum regnauerat inscriptus erat. Defendi quoque Vlpia. potest, quòd nihil decidat, vtrùm sequuto diuortio, aliud eisdem cōiugibus matrimonium contrahere permissum sit. Sed vbi iure esset permissum, tunc quantum ad dotis tacitam constitutionem decidit, vt censeatur esse repetita.

CAP. II.

DOTIS AVGMENTVM VTRVM *vxori debeatur, si maritus ante primum concubitum decesserit.*

EPITOME.

1 *Donationis natura.*
2 *Nuptias consensus faciunt nu. 10.*
3 *Conditio quando pro impleta censeatur.*
4 *Tacita conditio donationis propter nuptias. 8.*
5 *Non sufficit fictum, nisi iure factum.*
6 *Donatio propter nuptias, morte sequuta reuocatur.*
7 *Dotis augmentum, quatenus non sequutis nuptijs debeatur.*
9 *Matrimonium quomodo consensu contrahatur.*
11 *Dos promissa, an propriè dos dicatur.*

1 DOTIS augmentum, vxori eius deberi, qui ante primum concubitum decesserit, certum est. Idipsum imprimis suadet donationis vis. Eo enim animo quis donat, vt statim velit fieri accipientis: l. j. ff. de dona. Statim, cùm perfecta donatio est. Perficitur autē cùm donator suam voluntatem scriptis, aut sine scriptis manifestauerit: § aliæ. Institu. de donat.

2 † Prætereà, nuptias non concubitus, sed consensus faciunt: l. nuptias. ff. de regu. iur. l. cui fuerit. de condi. & demon. l. cū

hic ſtatus.§.ſi mulier.de donat. inter vir. c.nondum.xxxij.q.j. Cùm igitur vtriuſque cõſenſu nuptię perfectæ ſunt, tametſi carnali copula nõ ſequuta, maritus deceſſerit, augmentum debetur.

3 ¶Poſtremò, quoties per vxorem, cuius intereſt conditionem impleri, nõ fit quò minus impleatur: perinde habenda eſt, ac ſi impleta eſſet: l.iure.ff.de cõdi.& demon. Annotauimus in l.diem.nu.iiij. de offi.aſſeſ.ſub Axionatibus lib.j.Pandec. Et ideò augmentum debetur: arg.l.generaliter.ibi.acceptor.C.de reuo.donat.

4 CONTRA. †Donatio propter nuptias, tacitam habet conditionem, ſi vota nuptiarũ, re ipſa proceſſerint: l.ſancimus.C.de nup.l.ſtipulationẽ.l.quod autẽ.ff.de iur. dot. Sine quibus nihil datũ intelligitur: l.cùm nullæ.C.de donat. ante nup. Ergo cùm hic non præceſſerint, nihil donatum videri debet: l.quod ſponſæ.eo. Hac enim mente donauit ſponſus ſponſæ, vt nuptijs non ſequutis, res donata auferatur. Et ideò hęres ſponſi, ipſo mortuo, augmentum dotis præſtare nõ tenebitur: l.prima, in fi.ff.de donat.

5 †Præterea, non ſufficit factum, niſi iure factum ſit. Vt ſi teſtator filiæ cùm nupſerit, centum leget. Nam ſi nondum nubilis ætatis, in domum mariti deducatur, non paruit conditioni: l. hæc conditio. ff.de condit. & demonſtr. Hinc & illud traditum eſt, non videri eũ fideiuſſorem dediſſe, qui idoneum nõ dederit: l.iij.ff. de fideiuſ. Nec ſeruus ab eo libertate donatus cenſetur, qui eũ manumittere non potuit: l.pe.C.ſi manci. ſue.alie. Nec pupillo, vel furioſo ſolutum cenſetur, ſi ſine tutoris, vel curatoris conſenſu fiat: l.ſi ſeruo decem.ff.de ſolu.l.Mæuia.ff.de cõdi. & demon. Cùm igitur non ſufficiat factum, niſi iure factum ſit. Et nõ ſufficiat, nuptias fuiſſe inceptas, niſi iure perficiantur, augmentum non debebitur.

6 †Poſtremo hæredes ſponſi, quæ ſpõſæ datæ fuerunt, vendicare poterunt: quantò minus augmentum debebitur: l. Deo nobis. §. nam & mariti, ibi, propter caſum mortis.C.de epiſcop.& cler. Probatur in ſpõſo qui religionem vouit (ſicuti, modò nõ ſequuta carnali copula poteſt) tametſi ſponſa obſtet: c. ex public. extra de conuerſ.coniug. tenebitur enim ſponſa, quæcunque acceperat, reſtituere: d.§. nam & maritis.

7 CONCLVSIO †ſi maritus integram dotem conſecutus fuerit, integrum augmentum vxori debetur. Sin dimidiam, dimidium quoque conſequetur vxor, & ſic pro rata: auth.ſed quæ.C.de pac.cõuẽ.l.Attilicinus.ff.de pac.do. Guido deci.cclxxiiij.ccccxxx.Maſue.de dote, fol.xxxviij.colũ.ij.ibi, itẽ fuit conuentũ. Nic.Boer.q.ij.nu.vj.vſque ad nu.xlj.

8 SOLVTIO. †Quòd dictũ eſt, donationem ſponſo factam, tacitam habere conditionem, ſi nuptiarũ vota proceſſerint: ſup. nu.iiij. Si facto vxoris non proceſſerint, arras amittit. Sin facto mariti, cõduplicabit, niſi fauore religionis: d.l.Deo nobis. Hic autem morte præuẽtus, ad nuptiarũ vota ventum non eſt, & ideò nõ minus pro rata augmentũ debetur: l.cum virum.C. de dona.ante nupt.

9 Hinc dubitatio proponitur, an dos promiſſa, propriè dos ſit: Cùm dotis appellatio, ad ſubſtãtiam referatur matrimonij: vt vbi matrimonium eſt, ibi dos ſit: vbi nuptiæ nõ, ſunt ibi nulla dos. Dotem in ſponſalibus promiſſam, non puto propriè dotem eſſe, cum nondum ſit matrimonium: l.iij.C.de iure dotium.l.fina. C. de donat.ante nup.§.ſi aduerſus. de nup. Licet lata quadam ſignificatione, propter ſpem illam probabilem futurarum nuptiarum, dici poſsit dos. Sequuto verò matrimonio, licet tãtum promiſſa ſit, dos propriè appellatur: l.ſi mulier ita dotem.de condi.indeb. Quo caſu copulam carnalem non ſpectamus, ſed conſenſum præſentem duntaxat. Cum nuptias conſenſus, non coucubitus faciant.

INTERPRETATIO. † Vlpia. ait, nuptias non concubitus, ſed cõſenſus faciunt: l.nuptias. ff.de regulis iuris. Hoc ideò, cum concubitus, facti ſit, & non iuris: & facta in meris terminis naturalibus relinquantur, non autem legis autoritate iuuentur: ideo Iuriſconſultus factum, hoc eſt, concubitum non

ſpect

spectauit, sed consensum tantum, qui iu-
11 ris est. †Et ideò matrimoniũ solo consen
su nulla stipulatione interposita, contra-
hi poterit: l. sufficit. ff. de sponſ. Nuptiæ
enim cõsistere nõ possunt, nisi consentiãt
partes: l. ij. ff. de ritu nup. Consensus autẽ
etiã inter absentes, nutu perficit: l. deniq;.
co. l. nutu. de leg. Iure tamẽ põtificio, ver
borũ conceptio necessaria est, quibus ex-
primatur consensus, mutis exceptis: c. tuę.
extrà de sponsalibus.

CAP. III.

ALIMENTA VXORI RELICTA, *an restituta dote debeantur*

EPITOME.

1 *Vxor conuolando ad secundas nuptias, alimẽta sibi relicta amittit. & nume. 4. 5.*
2 *Alimenta uxori relicta, ubi præstanda.*
3 *Vxor quandiu dotẽ non repetit, alimenta sibi præstanda sunt.*
5 *Actus conditionalis non censetur.*
6 *Alimenta uxori relicta, quatenus debeantur.*
7 *Transactio super alimentis quando ualeat.*

1 MARITVS cùm in cõ-
tractu matrimonij ali-
menta vxori suæ reli-
quisset, quæsitum est, si
post mortẽ mariti dos
restituta fuerit, an ali-
menta nihilominus debeãtur. In testamẽ
to vbi alimẽta vxori relicta sunt, & secũ-
do nupsit, deberi desinunt: l. j. C. si secun.
2 nup. mul. †Ob id enim sibi alimẽta lega-
ta videntur, vt cũ hæredibus simul viue-
ret. Quod cũ secundò nupserit, discessit
ab illa societate: Hæredes autẽ maritũ re-
cipere non cogũtur: ar. l. non aliter. ff. de
vsu. & hab. Minus quoque alibi præsta-
re alimenta cogi poterunt: l. j. C. vbi pup.
3 educa. deb. †Præterea si vxori legatũ ali-
mentorum, quandiu dotẽ nõ repetierit,
relictũ sit, hæres ab ea præstatione solu-
tus est, vbi dotem soluerit: l. Labeo. ff. de
cõd. insti. l. amplius. & ibi Bar. col. fi. ff. rẽ
rat. hab. Ias. l. quæ de legato. nu. xx. de le. j.
4 CONTRA. †Alimenta vxori in cõ
tractu matrimonij relicta, tametsi
ad secũda vota conuolauerit, auferre nõ
potest: auth. hoc. auth. quod locũ. l. fœmi-
5 næ. l. hac. §. his. C. de sec. nup. †Præterea,
In ambiguis nunquàm ea accipitur inter-
pretatio, vt actus cõditionalis reddatur:
Bart. l. cũ mota. C. de transact. Non enim
facile conditio subaudienda est: l. ita sti-
pulatus. §. Crisogonus. in fi. de ver. ob. Et
ideo legatũ alimentorum vxori relictũ,
in diẽ potius, quã sub conditione præsu-
mitur: l. si Titio. in fi. quando di. leg. ced.
6 CONCLVSIO. †Alimenta vxori
siue inter viuos, siue in vltima vo-
lũtate pure relicta: siue ad secunda vota
conuolauerit, siue dos sibi fuerit restitu-
ta, nihilominus sibi debebuntur: Bald.
dicta authen. hoc. Quòd si sub conditio-
ne, hoc est, quãdiu in habitu viduali per
manserit, vel quandiu dotem non petie-
rit: tunc existente conditione, legatũ exti-
7 guitur. Verũ quomodocunq; super ali-
mentis relictis transigatur, sciant omnes,
nisi autore pretore facta fuerit trãsactio,
non valere, si quidẽ de alimentis in vlti-
mis voluntatibus relictis agatur: l. cũ hi.
§. hęc non. ff. de transac. Si inter viuos, se-
cus est: §. plane. e. Ias. l. quæ de legato. nu.
xxiij. de leg. j.

CAP. IIII.

QVI DOTEM PROMITTIT, AN EX *substantia sua promisisse intelligatur*

EPITOME.

1 *Pater uel mater dotẽ promittens ex suo promisisse præsumitur. & nume. 5. 8. 9.*
2 *Patruus filiæ curator, quatenus dotẽ cõstituẽdo, donare uideat.*
3 *Mulier pro restitutione dotis quibus tacitè obligata. 7. 30.*
4 *Auus dotem constituens, donare censetur.*
6 *Filiusfa. pro quocunque constituat, donasse non censetur.*

1 PATER aliunde filio,
vel filiæ obstrictus, si
simpliciter p filia dotẽ
dederit, vel p filio ante
nuptias donationẽ fe-
cerit: ex sua substantia
nõn in deductionẽ facere intelligitur: l. co
gnouimus. in prin. C. de hære. l. si pater.
§. vtrãq;. C. de dot. pmiſ. Tamet si ex filiæ
peculio se constituisse, pponat: l. fi. in fin.
C. de dot. pmiſ. In matre idẽ statuendum
2 est: d. l. cognouimus. † Præterea patruus
cùm neptis curator esset, si sciẽs, locupletio-
rem dotem pro ipsa constituat, reliquum
donasse censetur: l. cùm post. §. præterea.
ff. de administra. tuto. Ne dolus sibi pro
futurus sit: l. ij. §. verba. ff. ad Velleyanũ.

Nec eam donationem reuocare poterit:l. nec ignorans.C. de dona.l.cuius per errorem.ff.de reg.iur.l.j.de condi.inde. vt in eo decimus, qui sciens indebitũ soluerit: l.qui ob rem.ff.de condi.inde.l.cum qui. §.j.ff.de inoffi.test. Non enim potest repetere:l.quod quis.ff.de cõdi. inde. Et ideò perinde tenebitur, ac si creditori puellæ pecuniam se daturum spopondisset: d.§. præterea. Aut de euictione teneretur:l. procurator qui pro euictione.ff.de proc. Idem dicendũ,si incertus de æstimatione bonorum pupillæ, aut promissione facta,æs alienum minuat patrimonium pupillæ. Non minus integram dotem præstare tenebitur:§.j.d.l.cum post. Verum quatenus facere potest,tantum cõueniendus est:l.si extraneus.ff.de iure dot.

3 †Et habet mulierem obligatam, quæ etiam manente matrimonio tenebitur.§. sed.d.l.cùm post.l.si mandato.§. item.ff. manda.

4 †Tertiò,auus filij nomine dotem nepti constituens,donare cõsetur:l.& nihil.ff. de in rem ver.l. dedit.ff.de cura.bon. Et ideò filiusfa. qui pro dote filiæ suæ, mutuo pecuniã accepit:quatenus pater pro nepte daturus erat, in rem patris versum videbitur:l.& ideò.in fi.ff.de in rẽ vers. Et senatuscons. omnino cessabit: l.sed Iul.§.sed & ad Maced.

5 CONTRA. †Pater aliunde filio, vel filiæ obstrictus,dotem cõstituẽdo, animo cõpensandi constituisse videtur :infra ca.viij.dicetur.Puta,cõcubina cum virum suum hæredem instituisset, eũdemq; rogasset hæreditatem filiæ suæ restituere. Naturalis pater eidem filiæ dotem deinde constituit, non tamen ex suo constituisse putatur, sed ex fideicõmisso à matre facto:l.vxorem.§.pater. de legatis iij.

6 †Præterea,si filiusfa. filiæ suæ,vel sorori, vel nepti ex altero filio dotẽ cõstituat, vel pro fratre soluat.: ex suo constituisse non videtur, sed ex rẽ patris sui potius:l. iij.C.de neg.ge.l.& nihil.ff.de in rẽ vers.

7 †Tertiò,qui dotem constituit,tacitè stipulatus censetur, vt soluto matrimonio sibi dos restituatur:l.j.§. accedat. C. de rei vxo.actio.

8 CONCLVSIO. †Fauore filiorũ ac dotis receptũ est,vt parentes dotem constituentes,ex sua propria substãtia, tametsi aliunde filij teneantur, constituisse videantur.

9 SOLVTIO. †Quod dictum est, sup.nu.v. patrem filiæ aliũde obstrictum,dotem cõnstituentem,compensandi animo factũ videri.Hoc intellige, quãdo pater filiæ dotem dedit,eamq; posteà alienauit. Nam deinde quod pro filia cõstituit,vel legat, compensandi animo factum creditur. Non refragatur exemplum de concubina supra nu.v.allatum. Cum conclusio nostra ad parentes tantũ legitimos referenda sit.

10 †De tacita stipulatione dotis restituẽdæ,hoc in summa dictum sit,quòd extraneus dans dotem, nec vllam stipulationẽ dotis restituendæ interponat, mulier rei vxoriæ actionem habebit:l.j.§.accedit.C. de rei vxo.actio.l.si cum dotem.in princ. ff.sol.mat.Bal.de dote.in iiij.parte. ij.co. nu.x.Et in vj.parte.in speciali.xx.xliij. Si tamen mulier in ea opinione sit, vt credat se pro dotis restitutione obligatam: quicquid dotis nomine dederit, nõ repetit:l.cum his.§. si mulier.ff.de condictio. indebiti.

CAP. V.

DOS AN TACITE CONSTITUTA censeatur.

EPITOME.

1 Maritus censetur dominus bonorum vxoris. & nume.§.10. & 11.
2 Dos,peculium,& locatio,sola patientia constituantur. numero 15.16.
3 Accessorium regulatur secundum naturam sui principalis.& numero 18.
4 Dos incerta promissa debetur.nu.6.11.19.
5 Matrimonium sine dote esse potest.nu.3.
7 Patientia quando consensum operetur.nume.10.11.15.17.
8 Mulierum genus auarissimum.
9 Consensus qui contractum perficit,quomodò declaretur.
11 Dos an sola patientia & nudo pacto constituatur. & numero.19.
12 In ambiguis pro dote interpretatio fit.
13 Dote constituta,facilius vxor retinetur.
14 Dos alienari non potest.

Stipu

18 *Stipulatio, uel sententia incerta, ad rem certam relata ualet.*
20 *Quando muliere nubente, tacitè dos constituta censeatur.*
21 *Dos sequuto matrimonio, tacitè constituta non censetur.*
22 *Actio hypothecaria pro dote, quatenus competat.*
24 *Dos prioris matrimonij, an in secundo repetita censeatur.*

1 MVLIER † Quæ nulla dotis mētione facta, alteri nupsit, omnium bonorum suorum dotem constituisse videtur: glo. l. mulier. ff. de iu. do. Aris. in Thopicis. In his enim quæ iuris sunt, patientia consensum & traditionem operatur: l. quemadmodum. §. j. ff. de iur. dot. l. pe. ff. de serui. l. seruitutes. in prin. ff. de ser. vrb. præd. Dotis autem nomen, iuris est: glo. sed dotis. l. quod dicitur. ff. de impen. in reb. dot. Ergo patientia, consensum operabitur. l. ad exactionē. C. de dot. promis. Maximè quòd constitui soleat dos, propter onera matrimonij substinenda: Azo in summa, de iur. dot. circa prin.

2 †Et ita dos peculij instar habet: l. quod dicitur. §. cum glo. sed dotis. ff. de impen. in reb. dot. Peculium enim sola patientia constituitur: l. non solùm. ff. de pecul. l. quidam Tubero. §. sunt quidā. ff. de impen. in reb. dot. Sicut locatio: l. item quæritur. §. qui impleto. l. cùm in plures. §. locator. ff. loca. l. legem. C. eod.

3 †Præterea, Accessorium regulatur secūdum naturam sui principalis: reg. accessoriū. in vj. Sed dos accessoria est ad matrimonium. Nō enim dos sine matrimonio esse potest: l. iij. ff. de iur. dotiū. Ergo contracto matrimonio, tacitè dos constituta censebitur.

4 †Postremò, dos incerta si promissa sit, nihilominus debetur: l. cùm post. §. gener. ff. de iur. dotiū. Quantò magis certa dos ipsi marito ab vxore constituta videri debet, si vxor res suas viro tradiderit: l. quemadmodum. §. traditione. ff. de iure dot. ac eundem patiatur rebus suis vti frui. argumento l. ij. C. si quis alte. vel sibi.

5 CONTRA. †Matrimonium cùm sine dote esse possit: l. iubemus. C. de repud. §. si quis enim. authen. de nup. Cōsensu enim matrimonium perficitur: l. nuptias. de reg. iur. Ad positionē actus matrimonij, non sequitur positio actus dotis, vel quasi, qui ab ipso actu separari potest: l. pro hærede. §. si quid tamen. ff. de acquir. hæred. l. naturalis. §. at cum. ff. de præscrip. verb. Similiter rerum suarū administrationem mulier alteri permittere potest: l. si ego. ff. de iur. dot. Ex qua tamen administratione, matrimonium nō præsumitur nisi probetur: l. maritus. in fi. de procur. l. cùm ita. ff. eod. §. vxor. l. pe. ff. sol. mat.

6 †Præterea ex incerta dote promissa, nulla actio competit: l. j. C. de dotis promis. Quantò minus vbi nulla promissa est: l. qui vas. §. j. ff. de fur. l. j. §. quæ onerandæ. glo. metu. ff. quar. rer. act. Tametsi marito rerum suarum administrationem permittat.

7 †Nam quando quis patitur ab eo quē obseruat ac reueretur, patientia consensum non inducit: l. j. in fi. C. de bo. mat. §. si verò. auth. de nup. col. iiij.

8 †Tertiò, cùm mulierum genus sit auarissimum: glo. donec. §. sed si ego. ad Vellc. Et potius semetipsam obligare, q̄ aliqd dare soleat: l. si à sponso. §. quod sponsa. C. de dona. ante nup. & d. §. sed si. Præsumendum non est, videri bona sua in dotem dedisse, tametsi rerum suarum administrationem viro concesserit: l. obligationum. §. placet. ff. de actio. & obli.

9 †Postremò, in contractibus qui consensu perficiuntur, lex semper subdit actus, per quos consensus declaretur, per nuntium, per epistolam, vel nutu: l. consensu. ff. de act. & obl. l. nutu. de lega. iij. Institu. de oblig. ex consen. in prin. Sed hic nihil horū inest, ergo dos constituta non censetur.

1 CONCLVSIO. † Dos, sequuto matrimonio, constituta non censetur, nisi de ea nominatim actum sit. Multo magis in minore. Cùm nec consensu ipsius, dotem prædiorum suorum constituere possit, nisi cùm iudicis & tutoris autoritate. l. lex. C. de admi. tu. l. prædiorum. C. de præd. & alijs reb. Non obst. in contrarium deducta.

SOLVTIO. Dictum est, patientiam, in his quę iuris sunt, cõsensum & traditionem operari: sup.nu.1. & vij. cont. In indiuiduis hoc verũ est. Sed dos à matrimonio separatur.

11 †Quæ cùm sola patientia & nudo pacto constituatur: glos.sed dotis.l.quod dicitur.ff.de impen.in reb.dot. Si eam fuisse voluntatem suam vxor declarauerit, tũc constituta videbitur: d.l.ad exactionem. Et tunc verum est, quod traditione rei dotalis, dos coustituatur: d.§.traditione.

12 †Præterea in ambiguis pro dote interpretatio fit: l.in ambiguis.ff. de iure dot. Patet, datur enim dos, pro oneribus matrimonij substituendis: sup.num.1. Et ad sobolem procreandam: l.j.sol.mat. Si semel dos constituta sit, pro ea interpretatio facienda est: d.l.ad exactionem. Alioqui non.

13 †Tertio, vbi dos constituta est, non ita facilè vir vxorẽ repudiat: §.si quis enim. autheri.de nup. Quod incommodum vt vitemus, satius est dotem videri constitutam. R. Licet nulla fuerit constituta dos, vxor repudiari non potest: d.§. si quis. Maximè quòd possit matrimonium sine dote esse: gloss.nuptiæ: d.§.si quis. Ergo nulla subest causa, cur dotem constitutam proponamus.

14 †Quartò, ideò videri debent, in dotem data esse, ne alienari possint: l.tertia.ff. de fun.dota. R. Si in dotem data non fuerint, in præiudiciũ mulieris alienari nõ poterunt.

15 †Quintò, dos peculij instar habet, quod sola patientia constituitur: sup.nu.1j.R. Cum patrimonium vxoris, sit proprium ipsius peculium. Ergo satis erit non constituisse dotem, vt peculium ab vxore nõ auferatur: d.§.sunt. Et in dotem non constituatur. Et sic retorquebimus argumentum.

16 †Quod eodem de contractu locationis & conductionis dictum est. Respon. Licet finita locatione, tacito consensu renouetur. Tamen hic secus est. Quia nulla dos constituitur.

17 †Sextò, patientia consensum operatur. quatenus patiẽtis commodum est. Qua de re sup.lib.j.capi.ix.

18 †Septimò, dictum est, sup.nu.iij. Accessorium regulatur secũdum naturam sui principalis. R. Verum est, quòd dos nõ potest esse sine matrimonio. Matrimonium autẽ cùm possit esse sine dote: non sequitur, vt constituto matrimonio, dos esse incipiat.

19 †Postremò, dos incerta si promissa sit, nihilominus debetur: sup.nu.iiij. Posteà cont.nu.vj.R. In primo casu dos incerta, ad certum aliquid referebatur. Quod si omnino incerta fuerit, stipulatio prorsus erit inutilis: d.l.j.C.de dot.promis.

20 EXCEPTIO. †Licet dubium non sit, ꝙ muliere nubente, nulla tacitè dos constituta censeatur. Tamen si secundo nupserit, dos primi matrimonij repetita cẽsebitur: vt si prius matrimonium, in quo certa dos promissa est, nõ valeat. Si posteà cõfirmetur, eadem dos repetita cẽsebitur: l.si seruo.ff. de iure dotium. Aut inter coniuges diuortium fiat. Si restituatur, dos in priore matrimonio constituta, in sequenti repetita censebitur: l. diuus.ff.de iur.dot.l.pe.§. vxor.ff. solu. matrimo. Nisi dos per diuortium restituenda fuisset: l.cùm maritus. §. Titius. ff.de pac.dot. Proinde si mortuo primo viro, secũdo nubat, dos primi viri repetita non censetur. Cùm vxor secundo viro non plus quàm filijs ex primo matrimonio relinquere possit: l.hac edictali. C.de secun.nup.l.si constante.in fi. de donatio.ante nup.authen.de nup.§.de augmentis. Et ideo omnia bona sua secundo viro ita demum in dotẽ mulier dare poterit, si ex primo matrimonio nulli liberi existant: l.nulla.C.de iure dotium.

21 ANIMADVERSIO. †Arist. in Thopicis, quem Accur.gl.l.mulier.ff.de iure dotium. sequutus est, sentit tacitè videri mulierẽ, dotẽ constituisse, tametsi in cõtractu matrimonij non fuerit assignata. Sed ne sutor vltra crepidam. Magis damnãdus est Accur. qui in ea sententia perstiterit.

22 INTERPRETATIO. †Actio hypothecaria aduersus mulierẽ, pro ipsa dote præstãda, proponẽda est: l.j.§.

& vt

& vt plenius.C.de rei vx.act. Si quidem dotē promiserit. Alioqui nulla actio cō-
23 petit:sup.nu.v.Paul.ait,l.post diuortiū. l.dotem quæ.ff.de iur.dotium. Dos quæ in priori matrimonio data est, semper hoc agi interpretamur, vt in posterius matrimonium conuertatur. Præsupponendum est coniuges diuertisse, deinde reconciliatam beneuolentiam. Et ita dos prioris matrimonij in secundo repetita censibitur:l.pe.§.vxor.ff.sol.matrimo.

CAP. VI.

DONATIO VTRVM TACITE *præsumatur.*

EPITME.

☞ *Alimenta filiosfa. à patre filio præstita, donata censentur.*
2 *Filijs à parentibus tradita, quando donata censeantur.*
3 *Vitricus alimenta priuigno præstita non repetit.*
4 *Alimenta respectu pietatis præstita, donata censentur.*
5 *Impensæ propter amicitiam aut consanguinitatem factæ, non reuocantur.*
6 *Maritus quas pro uxore expensas factas non reuocet.*
7 *Dominus directus uel utilis consentiendo alienationi ab alio factæ, eidem ius suum donasse censetur. & numero.14.& 16. & nume.18.*
8 *Fideicommissarius consentiendo alienationi fideicommissi, ius fideicommissi remisisse censetur. & nu.13.19.*
9 *Futuræ successioni renuntiare permittitur. & numero.17. & numero 21.*
10 *Filius successioni paternæ, patre uiuente renuntiare potest. & numero 17.& 21.*
11 *Qui pro altero stipulatur, donasse uidetur. & nu.15.*
12 *Donatio non præsumitur.*
14 *Mater uendens rem filij, donasse non uidetur.*
16 *Contractus uel stipulatio à principio inutilis, tractu temporis non conualescit. & nu.20.*
17 *Legitimæ supplementum, pacto non tollitur.*

1 PATER alimenta, quę filio, siue cum ipso, siue peregre agenti, & siue in potestate siue emancipato præstare debet: l.si quis. in princi.ff.de liber.agnos.l.l.v.C. ad Macedo. suppeditauerit, ipso iure donasse censetur: l.quæ pater.ff.familiæ hærcisc.l. penulti. ff. de liber.agnos.l.i.in princ.C.de nego.gestis. Hinc est, quòd Macedoniano filiusfam. non iuuatur, cùm studiorum, vel legationis causa, ad necessarios sumptus, quos paterna charitas non recusat, pecunia ei credita est:d.l.v. Modò probabilē modum non exceda:l.sed Iul.§.quod di-
2 citur.ff.ad Macedon. † Præterea non tantùm alimenta, verùm etiam quicquid filio, vel filiæ, pater, vel mater comparauerit, parente mortuo donatio confirmatur. Et meritò ea tanquàm castrensia, vel quasi, in partem filij nō computabuntur: l.ij.C.si quis alteri vel sibi.l.quæ pater. ij. famil. hærciscun. Patet in aduocato, vel milite emancipato, ad quos Castrensia vel quasi pertinent: l. donatio. §. pater. ff.de donationi.l.siue emancipatis. C.de donationibus. Adeò vt ne vsusfructus quidem patris esse dicatur: lege, cùm oportet.in fin.de bon.quæ lib. Nisi à principio pater aliter prospexerit. Nā si pater quos filio libros emerit, eosdē cōferri voluerit: licet quasi castrensis peculij instar habeant, tamen conferentur: Bartol. l.Gaio, ff.de alimen.legat. Alioqui conferre nō cogit:l.fori.C.de aduo.diu.iudi. Tametsi à parentibus ea donata fuerint, Quod si in patris potestate existat, secus est: l.j. de castren.pecul, libro x.C. Non enim donata à patre, filij erūt, sed patris. Si tamen voluntatem suā pater non mutauerit, morte confirmabitur: l.filiæ.C.familiæ hærcisċun. Et meritò fratribus nō erit conferenda: l.j.§. nec Castrense.ff.de collatio.bono.quod in peculio castrensi, vel quasi procedit:d.§.nec. In cæteris autē ita demum cessat collatio, si parens hoc expræssè designauerit:auth.ex testamento.C.de colla. Patet in dote siue data, siue promissa tantùm, semper enim conferenda est:l.donatione.C.de collat.d.auth.ex testamento.l.si pater.e.l.filiæ dotem.l.filiæ licet.l.filiam.C.de collat. Eam tamē peculiariter retinebit:l.Pomponius.ff.fam. hærc.l.filiæ.C.eo. Igitur libri scolastico à patre relicti conferentur, cum peculium quasi castrense habre non dicantur: Bart. l.j.§.nec castrense. ff.de collatio. bono. Si tamen artificum appell. etiam discipuli comprehendantur: l.legatis.§.ornatricibus.de legat.iij. Scolastici simili doctorum prærogatiua vtentur, tametsi alioqui diuersa inter ipsos persona censenda sit:in procem. Decreta.in princ. Nec

doctores in artificum numerum cõprehendantur:cap.relatum.ij.extrà.de testamen. Bart.l.j.in fin.ff.soluto matri. Hinc est quòd si pater expensas filio leget, licet libri nõ videantur comprehensi, cùm impensæ verbo, pretiũ non veniat:l.quibus.§.j.ff.de conditio.& demonstra.Bal. c.si.nume.vj.extrà de rescript. Tamen cũ aliæ expensę iure communi repeti nequeant.l.quæ pater.ff.famil.hærci.Et omnia onera ipsi filio relicta censeantur:l.penul. §.fina.de leg.ij.Libros comprehendi dicẽdum est, vt legatum aliquid operetur: Bald.rubri.C.de verbo.significa.vj. Verùm si quando ad bonorum diuisionem veniendum sit, conferentur: Ioan.And.c. j.de summa trin.versi.ea quæ patri. Si tamen ea tantummodo conferenda ac diuidenda sint, quæ à patre non fuerunt diuisa:l.quæ pater.j.ff.famil.hærcis.Ea vtpote post mortem patris quæsita, nõ conferentur:l.si donatione.C.de colla.l.quæ pater.ff.famil.hærcisc.Si aliter testatori visum non sit:l.j.C.de collat.

3 †Tertiò, Vitricus si priuignum aluerit, seu mercedẽ aliquam pro magistris exsoluerit, eã repetere non potest, quia donata censentur:l.si paterno.C.de neg.ge.

4 †Quartò, si quis pietate ductus, filium alicuius aluerit:ea alimenta vtpote donata, repetere nõ potest: l.ex duobus.§.l'istium.ff.de nego.gest.

5 Quintò, si quis pro affectione domestica, aut paterna ductus amicitia, sumptus aliquos fecerit, puta, in petendo tutore pupillis, aut suspectos postulauerit, nullam actionem ad eos repetendos habet:l. j.in fin.C.de nego.gest. Iason.l.quæ dotis. nume.lxxv.solut.matrimo. l.is qui. ff.de nego.gest. l. latæ.§.amicos.ff. de verbo. significatio. Multò minus matri, vel auię actio competit, si quos sumptus in petendo pupillis tutorem fecerint, repetere desiderent:l.j.in principio. C. de nego gest. l. Nesennius.ff.eodẽ.Nisi aliter à principio declarauerint:l.ij. eodem.l.si quis.§.si mater.ff.de liber. agnosc.Idem dicẽdum, si quis pro altero impensas fecerit, vt artẽ discat: Castren. l.quæ dotis.nume. vij.ff. solu.matrimonio.

6 †Sextò, quas maritus pro vxore ægrotante impensas fecerit, donasse censetur, nec repetere potest:l.quod in uxorem.C. de nego.gest. Verùm maritus negotia uxoris gerens, an officio mariti ductus, in rem eius impenderit: coniectura eius rei ex modo & genere impensæ colligitur:l.utrùm.ff.de dona.inter uir.

7 Septimò, si habẽs ius hypothecæ, vel fructus, cõsentiam alienationi, ius quod habebam donasse, & consequenter amisisse videor.l.sicut.§.si voluntate.ff.quib.mod. pign.l.apud.§.quæsitum.ff.de doli exceptione. Castren.l.quę dotis.nume.xij.solu.matri.Idem in domino directo dicendum est, qui si vasallo rem emphyteuticariam venderepermiserit, integrum ius suum sibi remissum censetur, adeò ut pretium recipere non possit.l.si uerò.§.idem

8 Pap.ff.manda. †Idem de fideicommissario, qui alienationi fideicõmissi consentit. Nam neque pretium, neque fideicommissum amplius persequi poterit. l. quoties ab omnibus.C.de fideicom:l.nihil.§. omnibus.de leg.j.l.codicillis.§.insulã.de leg.ij.l.codicillis.§.j.de leg.j.Ias.l.quæ dotis.nume.lxij.sol.matrimo.argum.l.si uerò.§.idem Papin.ff.mand. Et ideò hæres qui rem fideicõmisso subiectam vendit, cùm nullũ ius habeat, emptio vt pote rei ad se nõ perinenti, nulla est:l.fi.§.sin aũt. C.cõ.de leg.Corse.fin.ver.Alienatio.ver. si res.l.officium.de rei vend.l.j. in princi. C. ubi in rem act. Quia ius tantùm quod in re habet, vendidit:l.qui tabernas.ff.de contrah.empt. Quòd si fideicommissarius alienationi consentiat, valebit alienatio. Hinc est, quòd precaria substitutio inter fratres facta, ut altero decedente, pars ad superstitem perueniat: Si fratrum consensu transactione remissa sit, fideicommissi persecutio cessabit: l.cùm archimedorã. C.ut in pos.leg. et l.j.l.cùm

9 proponas.C.de pact.† Permissum enim est, sui iuris persecutionem, aut spem futuræ perceptionis deteriorem constituere:l.pactum inter hæredem.ff.de pac.decis.Rotæ.ccl. Annota.in §.cum autẽ. nume.xij. Instit. de adopt.l. fideicommis.C. de transact.Bertran.consil. liij. volumi.ij. nume.

nu. j. vt soror, quæ successioni fratris renuntiare potest: Bald. l. ex eo. ibi, sed, C. de inuti. stip. Possumus his quæ pro nobis introducta sunt, renuntiare: l. penul. §. penul. C. de pact. l. si iudex. ff. de mino. l. si quis in conscribendo. C. de episc. l. si quis
10 in conscribendo. de pact. † Poterit quoque filius vel filia, etiam patre uiuente, futuræ 12 successioni renuntiare: d. l. si quis. de pact. A Ripa. respon. lib. j. de legit. cap. vj. nu. iiij. Tempus enim renuntiationis, loco temporis mortis acceptū dum est: Butr. l. pactum. C. de colla. Barba. c. cum M. ext. de collat. Cur. senior. consi. fina. Et ideo si legitimam pater pro facultate bonorum suorum filio assignauerit, & filius omnibus paternis bonis renuntiauerit; si postea pater locupletior fiat, tamen filius amplius petere nihil potest; Bal. l. quamuis. col. fin. in fin. ibi, pone. C. de fideicō. Nec refert, siue in potestate, siue emancipatus fuerit filius. Semper enim renuntiatio bonorum paternorum cum iuramento facta, valet. puta, filia, quæ tametsi nubat, in patris potestate manet: l. vxorem. C. de condictiō. inser. Si mediante dote constituta, omnibus paternis bonis renuntiet, seruanda est; capitu. cùm contingat. extra de iureiuran. capi. quamuis. de pact. in vj. Si quod ultra dotem sibi competere posset, alteri cesserit, eidem acquiritur: Angel. §. tam autem. in fine. Institu. de inoffic. testamen. Pactū enim futuræ successionis maximè cum est reciprocum, vim postremi iudicij obtinet: l. licet. post princi. C. de pact. l. fin. ibi, nisi.
11 eod. † Postremò, qui permittit alteri, vt rem suā sibi stipuletur, donationem inducit. l. cum quis. §. nuptura. de legat. iij. l. Iulian. §. j. de verborum obligationib. l. idemq. §. si cui. ff. manda. Idem multò magis qui pro altero stipulatus est, vt pater, qui in dubio id filio donare videtur, quod eius nomine in profectitio stipulatur: l. si seruus communis. in fin. ff. de dona. inter vir. l. pub. in prin. depositi. l. donationes. de donat. l. libertus. §. i. de ali. leg. l. fin. ff. de pecul. legat. l. Scia. in fin. ff. de dote. præle. Aut si filio centum legauerit, & vsuras complexus sit, id fœnus filij nomine accreuit. Mulier quoque tametsi donare solita non sit: l. si stipulata. ff. de donationi. inter virum. Si patrem adhibeat, cui pars dotis soluto matrimonio sibi soluatur, eidem conditione existente donasse uidetur: l. quæ dotis. & l. post dotem. solut. matrimo. l. cùm quis. §. nuptura. de leg. iij. l. ij. C. de iur. dotium. Et meritò hæredes eiusdem mulieris, eam præstare debent: l. cùm maritus. in fin. ff. de pac. dot.

12 CONTRA. † Donationem non præsumimus, nisi manifesta fuerit voluntas eius, qui donauit: l. si remunerandi. §.
13 si paSsus. ff. manda. † Hinc est, quòd si fundum per fideicommissum relictum præsente & assignante fideicōmissario, propteræs alienū hæres mercatus sit: tenebitur nihilominus aut fundum, aut pretium restituere. l. si fundum. & ibi Bart. de lega. j. Et ita consensus fideicommissarij qui patit fideicōmissum ab hærede alienari, sibi non nocet: Roma. singu. ciiij.
14 † Præterà, siue sciens, siue ignorans rem alienam quis emerit, Non tamen is cuius res est, donare videtur: Puta, Mater quod ad filiam pertinebat, vendidit. Filius eam nō amittit, nisi longissimo tempore ab empore possessa sit: l. aduersus. c. Donare autem non aliter videtur, quàm si ipsi matri successerit: l. cùm à matre. C. de re iudicata.
15 † Tertiò, contractus vel stipulatio à principio inutilis, tractatu temporis non conualescit. Sed contractus, vel stipulatio alienationis dotis, ipso iure est inutilis: infra cap. seq. numero vij. Ergo tractu temporis non confirmabitur. Quartò, cui mandatur vt stipuletur, mandatoris nomine stipulari debet. l. idemque. §. si cui. ff. manda.
16 † Quintò, si habeam dominium directum, tu vtile: si consentio tibi vendenti, non videor remisisse directum dominiū, sed licentiam dedisse transferendi vtile: Castren. l. quæ dotis. num. xij. ff. sol. matrimonio.
17 Sextò, nemo futuræ successioni renuntiare potest: Guido consil. cxxiij. Et ideò si filius accepta certa pecunia paciscatur,

ne ad bona paterna amplius agat. Nihilominus post patris mortẽ admittitur: l. si quando. §. i. C. de inoffi. testamen. Non enim tolli potest ius agendi ad supplementum legitimæ. l. scimus. in princi. C. de inoff. testamen. Nec refert, vtrùm legitimus fuerit filius, an adoptiuus. Cùm enim vtriq; quarta pars debeatur: auth. nouissima. C. de inoffic. testamen. l. si arrogator. §. si arrogato. ff. de adopt. Contra bonos mores, de successione futura stipulatio interponitur: l. ex eo. de inutil. stipulatio. gloss. ij. l. pactum. C. de collat. Idem in filia statuendum est, cum qua si paciscatur, vt contenta dote, nullum ad bona paterna regressum habeat, nihilominus agere poterit. l. pactum. & ibi Bald. C. de collatio. l. hæreditas. C. de pac. dot. l. fina. ff. de suis & legiti. Etiamsi pactum futuræ successionis reciprocè fuerit appositũ. vt si inter te & me paciscatur, vt is qui superuixerit, alterius rebus potiatur: nec donationis, nec codicillorum vim habet: l. licet. C. de pact. l. mortis causa capimus. ff. de dona. cau. mortis. l. literæ. ff. de iure codicillo. vt captandæ mortis occasio auferatur: Bald. c. ad nostram. i. nume. vij. de iureiuran. in authẽ. l. finali. C. de pact. Vt q; perpetuò cuilibet liberum sit, de bonis suis disponere: l. stipulatio hoc modo concepta. ff. de verborum obligationib. Sed nec filijfamil. excipiendi sunt, ne vitæ parentum insidientur: §. penulti. Institut. quod cum eo. Idem inter fratres obseruandum est: de fideicommiss. C. de transaction.

18 SOLVTIO. † Cùm omnia contraria iacta fundamenta vera sint. Videamus in quibus & quatenus alia possint procedere. Sex priores conclusiones, ex causis eodem resultantibus procedunt. Ad septimam conclusionem, licet creditor consentiẽdo alienationi pignoris, ius pignoris amittat: non tamen debitum,

19 quod à iure pignoris separatũ est. † Itaque quod supra, nume. xiij. de fideicommissario dictum est. Præsupponimus fideicommissarium eo animo alienationem permisisse, vt hæredi ære alieno grauato succurreret. Et ideò hæres aut fundũ, aut pretium restituere tenebitur: dicta l. si fundum. vt intelligamus saluo iure suo

20 alienationem permisisse. † Ad numerũ xv. Licet mulier vendere, vel donare non possit, spem tamẽ futuræ actionis transferre potest: l. spem. C. de donatio. E t ideò donatio morte confirmabitur: l. cùm vir.

21 ff. de vsucapio. † Quòd ad pactum futuræ successionis attinet, non dubitamus iure improbatum esse: l. nec C. de capti. Si tamen pater consentiat, pactiones seruãdæ erunt: l. fina. ibi, nisi. C. de pact. Castrẽ. l. si cum dotem. colum. ij. ibi, est autẽ speciale. soluto matrimo. Nisi quantùm ad legitimam portionem filij attinet, super qua etiam sine patris consensu pacisci potest: l. j. C. vt actio. ab hæred. Si quidẽ eam integram consequutus sit: l. ij. §. peruenisse. ff. de hæred. vel actio. vend.

CAP. VII.

FVNDI DOTALIS ALIENATIO, *an valeat*

EPITOME.

1 *Fundi dotalis alienatio, consensu vxoris valet. & nu. 4.*
2 *Dos inuita vxore, alienari prohibetur. & nu. 5.*
3 *Fundus dotalis æstimatus, à marito sine consensu vxoris alienari non potest. & nu. 6. 9.*
7 *Alienatio fundi dotalis, vxore dolosè tacente, valet.*
8 *Dotis alienatio quando valeat, & quando non. & nu. 9. 10.*

1 MVLIER cùm iuri hypothecæ sibi competẽti, proprio cõsensu renuntiare vel dotẽ permutare possit: l. iubemus. authẽ. si qua mulier. C. ad Velleyan. l. ita constante. de iur. dot. Dubium nõ est, rei dotalis cum vxoris consensu à marito alienationem factam, perpetuò valere. §. j. instit. quib. alien. Cùm enim fundi dotalis alienatio, tam fauore mulieris, quã viri prohibita sit: gloss. patrimonium. §. vtrùm. ff. de minoribus. Partium consensu alienari poterit: l. si prædium. C. de iure dot. authen. sed quamuis. §. j. C. de rei vxo. actione. §. huius. vbi annotauimus, institu. de iustitia & iure. Bald. de dote

xi. præ

xi.parte,colum.xxxij.nume.xvi.versi.xij. Et ideo vbi vxor alienationi consensit, aduersus emptorem nullam actionem habet,sed aduersus maritum,vel contra hæredes suos,ad pretium cōsequendum, negotiorū gestorum actione aget:l.mater.C.de rei vendicatio.
2 †Inuita autem vel ignorante,vel non consentiente vxore maritus rem dotalem alienare prohibetur: dicta l.mater.Adeò vt si alienauerit,etiam pretio non soluto eadem vxor vendicare posit:l.si mancipium.C.de rei vendicatio.
3 †Puta, si dato fundo æstimato in dotem, adiectum sit, vt ex quacunque causa dos redderetur, deinde neque rata habente vxore vendatur: perinde restituendus erit,acsi nulla æstimatio interuenisset: l.æstimatis.& ibi Bald.ff. solu.matrimo.Bald.l.cum contingat.nume.v.de iur.dot.in authen.& in tractatu de dote, in vj.parte, in §.priuilegio.colum.vj.Campeg.quæstio. xl. in §. parte. Imò l.cùm vir.nume. xv.ff. de vsucap.in parafernalibus, idem statuēdum est,in quibus cùm maritus vxore prohibente, nullā cōmunionē habeat:l.hac lege.C. de pact. Si sine vxoris consensu illa distraxeri, semper mulier, aut hæredes sui, integrum vendicationis ius habent:l.si mancipium.C.de rei vendica.

4 CONTRA. †Mulier cùm virum timere præsumatur: Inno.c.præclarum.quod metus causa.inuita consensisse videtur.Coactus autem consensus, cùm nihil operetur,mulieri non nocebit:glo. metu.d.l.quæ onerandæ. ff. quarum rer. actio.Et ideò fundus dotalis alienari nō poterit, tametsi vxor consentiat: §.cùm enim.Instit.quib.alien.lic.l.constante. C. de donatio.authen.siue.C. ad Velleyan. Ne sexus muliebris fragilitas,in perniciē substantiæ suæ conuertatur.§.cùm enim. Institu.quibus alie.lic. Vt si maritus prædium proprium dotis, creditori scienti etiam consensu vxoris pignori dederit, aut vendiderit: vxor,vel hæres suus etiā pretio non præstito,vendicare poterit:l. si siue.auth.siue. C. de iure dotium.Quia mulier fundi dotalis domina nō est:glo. nō posit.l.quintus.ff.de auro & arg.leg.

5 CONTRA. †Mācipia dotalia cùm constante matrimonio liberam manumittendi facultatem maritus habeat: l.tertia.C.de iure dotium.Licet vxor non consentiat,alienatio valebit: l. dotalem. soluto matrimonio.
6 †Præterea,si fundus æstimatus in dotem detur,etiā vxore non consentiente,maritus alienare poterit.Aestimatio enim facit contractum dotis,in nouam contractus formā transire. Nec dotalis amplius dicitur,sed res ipsius mariti propria: l. quæro.§.fina. locati. Pro qua vxor marito de euictione tenetur,& periculum ad eum pertinet: l.plerunque.C.de iure dot.
7 †Postremò, si vxore sciente & tacente, maritus quasi rem suam alienauerit: tantùm operabitur ipsius dolosus consensus, vt reuocare alienationem nequeat:l.si sine.C.ad Velleyanum.l.ij.de rebus alien.Dolus enim & calliditas sua sibi prodesse non debet: d.l.si sine.

CONCLVSIO. †Has tot sententias omittamus,ac videamus ad quā
8 partem nos inuitet ratio. †Fundi dotalis alienatio tum demum valet,cùm mulieri profutura est: dicta l. ita constante. Aut cū duplici iuramento,mulier priuilegio sibi competenti renuntiat: capitu. secundo.cap.licet, capitu.cum contingat. de iureiuran. in vj.capitu.ij. de pace.eod. Campeg.de dote,in §. parte. quæst.lxxxj. numero vj.& iiij.parte xxix.Barba.dicto capitu.Rayn.colum.lxxx.& cxij. Verùm succurritur mulieri, vt à principio iuret, q nunquam alienationi dotis cōsentiet: tunc ex secundo iuramento non obligatur: gloss.fina.capit.licet. extra de iureiuran. Panormit. capitu. intellectum.eodē titulo.Barba. capitu. Raynaldus.colum. xciij.extrà de testamen. Hipolit.rubr.de fideiussorib.nume.ciij.Aut si mulier coacta consensisse,& ob id à marito verberibus affici probauerit; tunc quocunque iuramento nō obstante,rescinditur:glos & Bartolus,l.prima.§.quæ onerandæ.ff quarum rerum actio.l.passum.C.de collationib. Ne tamen mulier legis beneficio abutatur, restituta in obligationem ne reincidat.Amplius enim sibi non suc-

curritur.l.si mulier.ij.C.ad Veleya.

9 SOLVTIO. Contraria iam in concordiam reducenda sunt. † Multùm refert, vtrùm prædium dotale marito æstimatum datum fuerit, nécne. Si æstimatum datum sit, cùm maritus, vtpote emptor, & commodum sentiat, & dispendium subeat, & ad ipsum periculū spectet: l.prim.§.cumque.C.de rei vxo.acti. l.plerumque. de iur.dot. Nec cogatur eadem met prædia restituere: l.si inter.eosdem. Etiam inuita, vel ignorante vxore, dotale prædium æstimatum alienare poterit: Francisc.Cremonen.singu.xviij. Dummodò aliæ res viro suppetant, quibus mulieri rectè consulatur: authē. siue. ad Velleyan.gloss.dicti capitu. cùm contingat. Quæ tacitè vxori obligata sunt: l.j.§.& vt.C.de rei vxo.acti. Vel vxor electionem specierum, aut æstimationis sibi reseruauerit. Tunc licet æstimata prædia in dotem data fuerint, alienare maritus non poterit: l.j.de fund.dota. Quia ab vxore non eò dos viro æstimata data fuit, vt æstimatio emptionem faceret, sed ne deterior fiat. vt quando res in dotem data est, vt in eadem æstimatione maritus reddat: tunc ipsa met res in dotem est, non autem æstimatio: l.si inter.C. de iur.dot. Proinde si prædium inæstimatum datum fuerit, etiam vtroque cōsentiente alienari non poterit: authē. sed nouo iure.§.primo.C.de rei vxo.actio. Nec possidet, qui emerit: argumē. l. qui. C.de agri.& censi.l.non.C. de legib. Nisi alienatio fundi dotalis, siue æstimati, siue non, in ipsius mulieris utilitatem cedat: l. quoties. C.de iure doti.l. ita constante.ff.eodem Bal.l. cùm contingat.nume.v.eodem.l.fina.C. de pact. dotalibus. Et ideo solus mulieris consensus nō sufficit: authen.siue.§.j.C.ad Velleyan.

10 INTERPRETATIO. Vlpianus & cæteri Iurisconsultissimi viri, cùm fundi dotalis alienationem apertè improbant: l.iij.& sequen.ff.de fund.dot.l.iubemus.& authenti.siue.C. ad Velleyanū.l. æstimatis.cum seq.ff.sol. mat. Intelligenda ipsorum responsa sunt, vt eo casu procedant, dum mulier cum duplici iuramē to alienationi non consentit, uel sibi profutura sit. Et hæc secundùm communem opinionem, tametsi passim receptam nō esse sciam.

CAP. VIII.

PATER AN DOTEM FILIAE *alienare possit.*

EPITOME.

1 ☞ *Alimenta à parentibus mutuò præstanda. & nu.6.10.*
2 *Pater dotem liberis suis constituere tenetur.*
3 *Pater dotem filie quando alienare possit. & numero 8. & sequenti. ad finem usque.*
4 *Alimenta, uel alij sumptus à parentibus præstiti, an donati censeantur.*
5 *Pater usumfructum peculij filij sibi acquirit. & numero.7. & sequenti.*
9 *Pater donationem filijs factam an reuocare poßit.*

1 QVEMADMODVM liberos à parentibus alē dos esse natura docuit: l.j.§.ius naturale.ff. de iusti.& iure.l.si à liberis.in principio. & l.penultima. delibe. agnoscen. l.nec filium.C. de patria potestate. lege l.iij.& l. fin.§. ipsum.de alend.libe.l.v. ad Maced.l.sed Iul.§. quod dicitur.ff. eodē. Ita etiam vice mutua parētibus liberos, vbi necessitas premit, succurrere, viteque subsidium præstare oportere, communi omnium iure traditum est: l.si quis à liberis.in fin.ff.de liber.agno.l.fin.§.ipsum autem.C. de bonis quæ libe.l.filia tua. de pat.potesta.l.j.& ij.de alen.libe.

2 † Itáque non tantùm liberos suos alere, verùm etiam eisdem dotem constituere pater tenetur: gloss.lōge.l. obligamur.ff. de act. & obliga.l.qui liberos. ff. de ritu nupt.l.

3 Pomponius .famil. hærciscun. † Quam tamen ex causa necessitatis, pater cum consensu filiæ alinare poterit: l.cum post. §.gener.ff.de iur.dot.l.Imperator Adrianus.ff.ad Treb. Consentireq; alienationi sponte filia debet, l.non solùm.§.si de dote. ff.de procur. Quia filia non solùm reuerentiam, verùm etiam subsidium uitæ patri exhibere debet: l.nec filium.l.filia tua. C.de pat.potestate.l.ij.de alend. lib. à paren.

ren. Quis enim negabit, parentum necessitatibus liberos succurrere iustum nõ esse:l.j.de alen.lib. Idem dicendum, si tantundem filiæ pater de bonis suis relinquat, quantum ex dote alienauerit, ualet enim eo casu alienatio: l.cùm dotem. §.si
4 pater.ff.soluto matrimonio. †Et ideò licet alimenta & alij sumptus à patre liberis præstiti, donati censeantur, nec repeti possint: l.j.C.de nego.gest. Omnia enim onera ipsi filio à patre remissa videri debent: Bald. rubri.de verbo.significatio. quęst. vj.l.si paterno.C.de nego.gest. Tamen si post alienationem dotis filiæ, à patre factam, pater filiæ quid donauerit, cõpensandi animo donasse videri debet: l.si cùm dotem.§.si pater. ff.solu. matrim. gloss.patrimonium.l.denique.§.sed vtrũ. ff.de mino.Bald.l.vxor tua.ibi,quero.C. de bon.aut.iud.posid. Idem in quocunque debitore receptum est: authen. præ-
5 tereà.C. vnde vir & uxor. †Denique cũ dos proprium ipsius filiæ peculium esse dicatur. Et pater usumfructum peculij liberorũ suorũ sibi retineat:l.cùm oportet.§.fin autem res.C.de bonis quæ liber. l.prima.de bonis matern.l.cùm pater.§. euictis.ff.de lega.secundo. Idipsum alienare poterit.

6 CONTRA. †Ex complexu nefario, aut incesto, seu damnato, liberi cùm nec naturales nominandi sint: omnis paternæ substantiæ indigni sunt beneficio: autheti. ex complexu. C. de incest. nupt. vt ne quidem à patre alantur, tametsi iure pontificio secus sit, capitulo cùm haberent.extrà de eo qui duxerit in matrimo. vxor uerò si à marito diuertat, filios alere cogitur:l.ij.C.de diuor.

Præterea, si uniuersa patris delinquentis bona fisco adiudicata sint, liberis certa parte retenta, ex illa parte non tenentur patrem alere: l.j.colum.j. de bono. proscriptorum.

7 Tertiò, pater sibi non quærit usumfructum peculij filij in castrensi, uel quasi.l.si castrense. ff. de castren. peculio.l.fina.C. de inofficio.testamen. Contra testatoris voluntatem: §.si uerò.authen.de hæredi. ab intestato. Quando pater est proprietatis particeps. Vt si æquis portionibus hæreditatẽ adeat: §.si uerò. de hær. ab intesta. Si pater abs re diuortiũ fecerit, in religionem cũ tertia parte rerũ suarũ mittitur, duabus filijs seruatis, in quibus pater vsumfructũ non habet:l.cõsensu.§.pe. de diuor. Cùm pro mortuo censeatur: l. Deo nobis.§.j.C.de epis. & cler. Si usumfructũ peculij aduentitij pater noluerit tenere, sed filio donauerit, apud ipsum remanet: Philip. Franc.rub. de testa. in vj. xxj. col. ver.sed in cõtrariũ.l.cũ oportet.§. fin autem.C.de bo. quę lib. Cũ patre nolente aditur hæreditas, ipse sibi usumfructum non quærit:l.fin.§.sin autem.C. de bo.quæ lib. Cũ filio legatur seruus, vt manumittatur: eius vsumfructũ pater sibi nõ acquirit: d.§. fin autẽ. Si usufructus legatur filio, idipsum pater sibi non acquirit:l.j.ff.de usufru.l.j.ff.de ser.leg. Quod princeps filiosfa.donat, eius rei vsumfructum pater sibi non acquirit.

8 Quartò, cùm dos in bonis patris nõ sit:l. ij.C.de reuocã.his, quæ in frau. Sed filiæ ꝓpriũ patrimoniũ: l.deniq. §. sed utrũ. ff. de mino. Non igitur pater dotẽ filiæ alienare poterit:l.siue emancipato. C. de dona. Aut si alienet, nihilominus reuocata dos nõ censebitur. Ad exemplũ eius, quod testator legauit, & posteà propter necessitatẽ alienat, nõ enim propterea legatũ extinguitur:l. rem legatã. ff. de adi. lega. Et idò pater cũ necessitate premeretur, si rem dotalem vendiderit, non propterea filia eam amittit: l. filia legata. C.de lega.l.sicut.§.sed si quibus mod.pignus. Sed hæres patris dotem vel eius æstimationem exhibere tenetur.l. die. ff. deposi.l.fideiussor.§.ignoranter.ff.de negot.gestis.

9 †Quintò, pater donationem filijs emancipatis & minoribus vigintiquinq; annis factam, reuocare tametsi filij cõsentiant, nõ potest. Quòd si pater alienauerit, nihilominus filij candẽ rem vendicare poterunt:l.si ad resoluendã.C.de pręd. min.l.ij.C. si aduer.donat. Ne fauore quidem libertatis idipsum patri permissum est:l:si pater. C. de his qui à non domin. Nisi cũ autoritate iudicis: l.ij.& iij. C. de

præd. minor. Vel si omne patrimonium suum, impetu quodam immensæ liberalitatis, in filiũ contulerit: reuocandi enim eam donationem pater ius habet: l. ij. C. de inoffi. don. Philip. Fran. rub. de testa. in vj. col. xxxj. versi. sed in contrariũ. Proinde si post vicesimum quintum ætatis suæ annum, ea quæ in minore ætate gesta sunt, anno vtili cõputato, rata habuerint, frustra recisionem eorum postulãt: l. fin. C. si maior fac. Pro vtili autem anno, quadrienniũ continuum, ex quo annus vtilis currere incipit numeramus: l. fi. C. de tempo. in integ. rest. mi.

10 CONCLVSIO. † Quemadmodũ in bestijs, vis naturæ inspici potest, quarum in fetu & educatione, laborem cùm cernimus, naturæ ipsius vocem videmur audire. Sic apparet à natura ipsa impelli, vt eos quos genuerimus, amemus. Ex hoc nascitur, vt etiam cõmunis hominum inter homines naturalis sit cõmendatio, vt oporteat parentes à liberis ali ob id ipsum quòd procreati fuerint, non alienum videri. Proinde si patribus liberos occidere permissum sit: l. in suis. in fi. ff. de libe. Ac filij pro salute & incolumitate parẽtum, si necessè sit, etiã vltro mortem oppetere debeant: Cic. pro Sex. Rosc. Amer. Multò magis propter necessitatẽ (alioqui minimè: l. fi. C. de pa. pot.) patres & liberos alienare: l. ij. C. de patr. qui filij distra. & eorum bona distrahere poterunt.

CAP. IX.

FILIVS QVANDO IVSTVS *et legitimus.*

EPITOME.

1 ☞ *Filius ex iustis nuptijs procreatus, iustus est. & nu. seq.*
2 *Actus iure probati, iusti sunt. nu. 40. 41.*
3 *Quoto mense nascatur legitimus partus, incertum.*
4 *Filius tertio, uel quarto mense editus, est legitimus. Menses quomodò perpendantur. 60.*
5 *Septimo mense partus efficitur legitimus.*
6 *Partus nono mense editus, est legitimus.*
7 *Filius decimo mense natus, ad legitimam hereditatem admittitur. 33. 37.*
8 *Partus undecimo mense, est legitimus. 37.*
9 *Mulier duodecimo, uel quartodecimo mense parere potest.*
10 *Partus absente marito & quandocunque editus, est legitimus. & nume. 18. 31.*
11 *Filius post diuortium natus, est legitimus. 22. 31.*
12 *Si constet de matre filij, maritus matris, pater esse creditur.*
13 *Filij per subsequens matrimonium efficiuntur legitimi.*
14 *Filij per principis rescriptum legitimantur. 23. 26.*
15 *Filij per adoptionem efficiuntur legitimi. 26.*
16 *Filij autoritate curiæ legitimantur. 25.*
17 *Sufficit naturales, suos, appellasse, ut legitimentur. 27.*
19 *Filius ægrotante marito susceptus, non est legitimus.*
20 *Filius ex impudica uxore, non est legitimus.*
21 *Filiatio difficilis probationis. 31.*
24 *Coniuges cùm sciunt legitimum impedimentum matrimonij partum efficiunt illegitimum. Secus si alter ipsorum ignoret.*
25 *Filius illegitimus, existentibus legitimis, non legitimatur.*
28 *Filius quando legitimus.*
29 *Filius illegitimus, quando dicatur legitimus.*
31 *Filiatio & proximitas quomodo probanda.*
34 *Veteris uel noui testamenti autoritas, cæteris præferenda.*
36 *Mulier quando secundo nubere possit.*
38 *Vbi dies solutionis cedit, à principio diei, non in fine debetur.*

I. CONCENATIVS, IOANNI SEGVINO.

SI de cœna potius aurea, quã de honore & gloria ageretur: quod amicitiæ dandum est, largè tibi darem, nõ secus ac si meus esses frater, qui mihi est charissimus. Quòd igitur pignore mecum certare volueris, partum vndecimo mẽse susceptum, esse legitimum: ego quia non facilè in eam duci sententiam potui, tecum pignus dedi, nihil esse istorum. Præstat igitur pugnam cõmittere cominus, vt mox vtri Iupiter esse velit, laudemq́ decusq́ perspicuum fiat. Quòd ad me attinet, cùm par certamen sit, sic tecum certo, veluti si certat rana locustis. Sed vt extra iocum, ad rem ipsam aggrediar, pauloq́ altius repetam.

1 CVM † iusta vxor dicatur, quæ ex iustis nuptijs solenniter ducta est, & in manum viri conuenit: l. si vxor. §. planè. ff. de adulteris. Iustæ autem nuptiæ sint, quibus nihil deest, secundum leges moresq́ Romanos. Institutionibus de nuptijs. in principio. Vtique & iustum filium appellabimus eum, qui ex viro & eius vxore nascitur: l. filium. ff. de his qui sunt sui vel alieni iuris. Angelus consilio lxxj.

2 †Et ideò quemadmodũ iustam hæreditatem: l. iij. §. de illo. ff. pro soci. Iustam

sent

sententiam: l.j.ff.de testamẽ. Iusta obsequia: l.ij.ff.de in ius voc. Iustam conuentionem: l. tale pactum. in prin.ff.de pact. Iustam defensionem: l. miles. §.defuncto. ff.de adul. Iustum dominiũ: l.pe.de pub. Iustam libertatem: l. qui pœnæ.ff. de manumis. Iustum pactum dicimus: l. stichũ. §.naturalis.ff.de sol. Quando nõ iniquũ, non iniustum, non improbatum. Sed legitimum, quod legis autoritate factum, & omnibus suis numeris cõstet, quod omni ex parte perfectum sit, & cùm ad rem de qua agitur nihil deest, hoc est, plenũ, perfectum, & cui maior diligentia addi non possit. Ita etiam quos ex iustis nuptijs, parentum cõsensu cõtractis procreauimus: eosdem iustos, hoc est, naturales & legitimos esse filios præsumimus: l. Paulus.ff. de sta.ho. Sed cùm non tantùm nuptiæ, verùm etiam tempus partus spectãdum sit, vt filium iustum & legitimũ asseramus. Videndum est, quoto mẽse partus perfectus ac legitimus esse dicatur.

3 Arist. & Plin. lib. 7. natu. hist. c. v. licet putent, nascendi tempus homini esse incertum: nec vlla exploratum lege, quoto mense nascatur legitimus. Nos tamẽ certum demonstrabimus.

4 †Primò, partus dicitur legitimus, qui tertio, vel quarto mense nascitur: Esdræ lib. iiij. cap. vj. Alciat. l. Gallus. nu. xiij. de lib. & posth. putat menses nõ esse perpẽdendos, secundum constitutionem anni nostri, quam Cæsar induxit, sed de mensibus potius lunaribus.

5 †Deinde, septimo mense partus legitimus dicitur: Plin. d.c. v. l. septimo.ff. de sta.ho. Septimo enim mense semper mouetur infans ad partũ, quod constet omnibus suis numeris, animo videlicet, corpore, sanguine, ingenio, desiderio, cupiditate & humore, quibus humanum corpus constare dicitur, hisq; syderibus regitur. Partus in vtero à Sole animum, à Luna corpus, à Marte sanguinem, à Saturno humorem accepit. Hæc suo ordine, mensibus singulis in vtero ingenerantur. Cùm igitur perspicuum sit, hominẽ corpore & animo constare: ignorare nõ oportet, primas animi esse partes, secundas corporis. Quod videmus ita figuratum, vt alijs excellat, animumq; ita constitutum, vt & sensibus instructus sit, & habeat præstantiã mentis, cui tota hominis natura pareat. In qua sit mirabilis quædam vis rationis & cognitionis & scientiæ virtutumq; omnium. Si igitur ante septimum mensem partus edatur, viuere non poterit. Cùm enim sua cuiusq; animantis natura sit, necesse est, vt natura expleatur. Quo tẽpore si satis virium habet, ad partũ prodit. Sin minus, in vtero remanet, donec satis inualuerit, per duos inquã menses reliquos. Post enim motũ mensis septimi si non exeat, in aliũ se ventri locũ transmouet. Adeoq; in eo motu debilitatur, vt si sequenti octauo mense ad partũ procedat, viuere propter eum motũ omnino nequeat. Et ideò discẽdũ est, eũ qui ex iustis nuptijs septimo mense natus est, iustum filium esse: d.l. septimo. Franc. de perus. c. proposuisti. nu. xij. de probat. in authen.

6 †Tertiò, qui nono mense nascitur, legitimus est: Esdræ lib. iiij. c. iiij. Vade, inquit, & interroga prægnantem, si quãdo impleuerit nouẽ mẽses suos, adhuc poterit matrix eius retinere partũ in semetipsa. Et dixit, Non potest. Et capit. xvj. Prægnans, cũ parit in nono mense filiũ suũ, appropinquãte hora partus eius, ante duas horas, vel tres, dolores circũeũt vẽtrẽ eius, & prodeunte infante de ventre, nõ tardabunt vno puncto. Exemplum omnium præclarissimũ ac saluberrimũ, de diua Virgine Maria proponamus, quæ seruatorẽ nostrum Iesum Christũ nouẽ tantũ mensibus in vtero gestauit. Octauo enim Cal. April. Flatu diuino conceperat, & octauo Cal. Ianua. peperit.

7 †Quartò, decimo mense à morte viri natus, ad legitimã hæreditatem admittitur: l. intestato. §. fina.ff. de suis & legiti. Hinc Plato lib. v. de Rep. Omnes qui nascentur decimo mense, vel septimo, ex ea die, qua quis liberis operam dedit, partus ab hoc nominatur. Et ideò sic institui posthumi nepotes poterũt, si filius meus viuo me morietur: tunc si quis mihi ex eo nepos siue quæ neptis post mortem meam,

in decē mensibus proximis, quibus filius meus morietur, natus, nataue erit, hæredes sunto: l. Gallus. ff. de liberis & posthum. Hippocrates de pueri natura, quæ longius, inquit, quàm decem mensibus partum gestare sibi visæ sunt, decipiuntur. Et paulò pòst, quòd autem non diutius quàm decem mensibus non contingat vterum gestare, ego demonstrabo, Alimentum & augmentum, quod à matre descendit, &c. Et Aristo. libro vij. de animantium historia, Homini pariendi multiplex tempus datum est. Septimo enim, octauo, nono & frequenter decimo mense mulieres pariunt.

8 †Quinto, vndecimo mense partus editus, est legitimus: vt Hippocrates, de septimestri partu, mulierum iudicio comprobat. Idem de octomestri partu, partum vndecimestrem approbat. Siluius lib. vij. cap. v. ad decimi vndecimiq; men sis initia, hominem gigni scribit. Et Accur. gloss. in decem. dictæ l. Gallus. Decimo, inquit, mense, & non vltra, nisi fortè per paucos dies, secundum quosdam phisicos. Adrianus exquisitus philosophorum, medicorumq; sententijs, causa cognita decreuit, vndecim menses gestare vterum mulierem posse. Autor est Gellius, in noctibus Atticis, lib. iij, ex autoritate Hippocratis. Accursius quoque semetipsum interpretatus est, & duos dies decimo mensi superaddidit: glossa, perfecto. §. fina. auth. de restitu. & ea quæ parit in vndecimo mēs. quia paria sunt aliquid facere cùm faciendum est, vel facere post modicum interuallum: glo. con testationē. l. Pomponius. §. rati. ff. de pro cur. gl. narrationē. l. ij. C. de iureiu. prop. cal. glo. post tempus. §. tutor. Insti. de autoritat. Huc pertinet quod A. Gellius, li. iij. cap. xvj. ex M. Varrone refert, fœminam scilicet bonis atque honestis parentibus, nec ambigua pudicitia, vndecimo mense post mariti mortem peperisse. Cui negotium facescerant, eò quòd decem viri decimo mense, non in vndecimo, partum edi posse statuissent. Sed Adrianus, inquit, causa cognita decreuit, in vndecimo quoque mense partum edi posse, requisitis veterum philosophorū medicorumq; sententijs. Plin. quoq; ue. eod. capit. v. refert Suillium Ruffum vndecimo mense genitum fuisse.

9 †Sextò, duodecimo mense partus editus, est legitimus. Pomponius enim cùm scripsit, mulierem quæ intra legitimum tempus partum ediderit, posse statim se nuptijs collocare: l. liberorum. versiculo, Pomponius ff. de his qui notan. infamia. Accursius, legitimum pariendi tempus anno concludit. Papirius quoque prætor, secundo hærede lege agente, bonorum possessionem cōtra reum dedit mulieri, quæ tredecim mensibus vterum se gestasse dicebat. Massurium huius rei autorem refert Plin. d. c. v.

10 †Septimò, si quis longo tempore abfuerit, & reuersus vxorem prægnantem inuenerit, suus tamen hæres ei nascitur: l. prima. ff. de liber. agnoscen. quia quos ex iustis nuptijs procreauimus, eosdem vtpotè naturales & legitimos, & in potestate habere: §. primo. Institu. de pat. potesta. & ad illos ius successionis pertinere manifestū est. Istorum nihil simile illegitimo. §. si verò solummodo. authenti. quib. mod. legi.

11 †Octauò, facto diuortio inter coniuges, nihilominus filij antè suscepti, erunt legitimi: cap. cùm inter. extrà qui fil. sint legiti. Tamen post diuortium, mulier tenetur denuntiare viro intra trigesimum diem, se prægnantem esse: l. prima. ff. de libe. agnoscen. Alioqui maritus partum agnoscere non cogitur. Si tamen partus intra trigesimum diem, à tempore diuortij editus fuerit, tametsi mulier se esse prægnantem, viro non denuntiauerit, hæc res partui præiudicium non facit: dicta l. prima. §. eleganter. Non enim ferēdum est, vt maritus filium nō agnoscat: l. filiū. versic. non tamen. ff. de his qui sunt sui. Maximè cùm idcirco liberos procreemus, vt ex prole eorū, diuturnitatis nobis memoriam, in æuum relinquamus: l. libero

12 rum. in fi. ff. de ver. sig. †Nonò, si filius matris sit, cur nō dicemus esse mariti. Cū enim probatur esse filius vnius, nempe vxoris: probatur filius alterius, nēpe viri.

ri propter coniunctionem perſonarum: cap.cùm dilectus.extrà de cauſa poſſeſs. Et ideò ſi ſit filius vxoris, mariti quoq; exiſtimabitur. Pater enim is eſt, quẽ nuptiæ demonſtrant: l.quia ſemper.ff.de in ius vocan.

31 †Decimò, filij naturales & illegitimi, licet nullum ſuccedendi ius habeant: l.j.§.fina.ff.de bono.poſſeſ.contra tabu.l.fina. C.de nat.lib.d.§.ſi verò ſolummodò. Tamen ſequutis nuptijs cum illa, quam ducere in vxorem poterat, omni macula penitus direpta, quaſi nulla inhoneſta præcedente vita ſuſcepti, & ſuis natalibus reſtitutj, legitimi efficiuntur: l.cùm quis. C. de natural.lib. Bald.capit.illud.nume.iij. extrà de præſumptio.cap.per tuas.extr. de maiorita.& obedien.ca.tanta.ext.qui fil. ſint legit. Et ſicut Oſeas propheta laudatus fuit, qui meretricem in vxorem duxiſſet, quòd tandem pudicè vixerit: capi. non eſt culpandus.xxxij.quæſt.j. Ita etiã de eo dicendum eſt, qui ſuam concubinã in vxorem acceperit. Porrò iſti illegitimi, per ſubſequens matrimonium legitimati, tametſi expręſſum non eſſet, cùm aliquid operari debeat: capit. ſi papa.§.j. de priuil.l.j.ff.ad municipa. Cùm poſteà ſuſceptis non tantùm legitimi efficiuntur: cap.tanta.extrà.qui filij ſint legi. Verùm etiã in patris poteſtatem tranſeunt. §.j.Inſtitu. de nupt. Et ad ſucceſsionem æqualiter admittuntur: argumen.c.cùm intra.extr.de decim.§.reliqui.authen.quibus.mod.ſui.l.nuper.C.de natur.liber.§.ſancimus.authen.quib.mod.nat.effic. argum.§.exceptis.l.aſsiduis.C.qui potio.in pig.Ang.§.i.auth.quib.mod.legi. Adeò vt ſi exhęredati fuerint, ipſis bon. poſ.cõtratab.competat: §.dubitatum.in fin.authen.de inceſt.nup.§.noſtra. Inſtit.de exhæred.lib. Dummodò nullam ingratitudinis cauſam commiſerint: §.cauſas.auth. vt cùm de appel.c. quintaualis.ext.de iureiur. Quos nec princeps excludere poterit, vt poſterioribus portionem transferat: c.quamuis.in fin.de reſtit.in vj.cap. cùm cauſam.extr.de præb. Siue filij, ſiue filiæ fuerint: l.maximum. C.de lib. præte. argum.c.cognouimus.xxij.q.ij.argum.l.j.in prin.ff.de rer.permuta.

14 †Vndecimò, filij illegitimi, per principis reſcriptum legitimantur: l.fina. C.de præcib.imper. offeren.§.ſit igitur licẽtia. auth.quibus mod. legit. Ac ſuitatis iura obtinent: d.§.ſit igitur. & §.ſi quis ergo. auth.quibus mod.ſui.l.j.extr.qui filij ſint legit. Principis enim beneficium, pleniſſimè interpretandum eſt: l.fina.de cõſti. princ.cap.olim.extrà de verbo.ſignific.c. cùm dilecti.extr.de dona.c.quamuis.j.de præbend.in vj. Hinc eſt, quòd cùm illegitimus, epiſcopus eſſe non poſsit: cap.cùm in cunctis.extr.de electio. Deuter.capitu. xxiij. Tamen ſi à principe fuerit legitimatus, epiſcopus eſſe poterit: cap.innotuit.§. quamuis.extr.qui filij ſint legitimi.

35 †Duodecimò, cùm per principem eos nobis adoptare permiſſum ſit, qui ſui iuris ſunt. Quos nobis adoptauerimus, iuſti & legitimi filij erũt.l.j.& ij.l. adoptio. ff.de adoptio. Tametſi alioqui naturales & illegitimi patri adoptiuo eſſent. Qui cùm anteà in patris naturalis poteſtatem nõ tranſirent: §.j.Inſt.de pa.po. Eos adoptando, ſuos efficiet: l.nõ epiſtolis. cũ l.ſequen.C.de ꝓba. Emancipatione tamẽ deſinũt eſſe filij: §.minus.Inſt.de hæred.quæ ab inteſta.

16 †Decimotertio, Magiſtratus & curiæ autoritate natalibus filij illegitimi reſtituunt: l.ſi quis.C.de nat.lib.§.ſi quis igitur.auth.qui.mo.§.ꝙ verò.c.& §.ſit igit̃ licẽtia.auth.quib.mo.ſui. Adeò vt perinde eos haberi deceat, ac ſi nati fuiſſent legitimi: §.qui.Inſt.de hęr.quę ab inteſt. Et in patris poteſtatẽ trãſeũt: c.ʃ.ex.quia filij ſint legit. Et ſui hæredes efficiuntur: d.c.ʃ. §.adoptio.et ibi anno.nu.i.& ſeq.Inſt.de
17 adopt. †Poſtremò, ſi quis ex ea muliere, quæ ſibi vxor eſſe poterat, naturales habẽs liberos, ſuos filios appellauerit: legitimationẽ ac ſuitatis ius conſequunt̃: §.ſi verò ſolũmodo: auth.qui.mo.legi.auth.ſi qs liberos.C.de nat.li. Quod cõſtare inſtrumẽto & corã teſtibus omnino debet: §.ad hoc.§.hoc autẽ & illud.authẽ.vt lice. mat.d.aut.ſi qs. Anto. vacca.l.inuiti.circa fin.ff.de his qui ſunt ſui.Ang.§.quod verò.& §.fin.in fin.auth.quib.mod.ſui.

13 CONTRA.† Si maritus, verbi gratia, per decennium absens, reuersus anniculum inueniat in domo sua, hic nō erit mariti filius: l. filiū. ff. de his qui sunt sui.

19 †Præterea, si cōstet maritum aliquamdiu cum vxore non cubuisse, morbo detentus, vel si ea valetudine paterfa. fuit, vt generare nō posset. is qui in domo natus est, licet vicinis scientibus, filius legitimus non erit.

20 †Tertiò, si constet vxorem esse impudicam, eo nomine diuortium fiat, partus est illegitimus.

21 †Quartò, qui se filium dicit, probare tenetur: l. ij. ff. de proba. Quod si eum de illegitimo matrimonio procreatum quis tandem afferat, probare tenebitur: c. lator. extrà, qui filij sint legiti. Filiatio autē plenè probari non potest: l. Lucius. de condi. & demonstr. l. neque natales. C. de proba. Succumbit igitur qui se filium legitimum non probat.

22 †Quintò, qui ex ea susceptus est, quæ patri vxor esse non poterat, puta, quia iam aliam habebat vxorem: c. causam. c. tanta. extrà qui fil. sint legiti. Et illa mortua, cōcubinam in vxorem duxerit, filius spurius est: d. c. tāta. Nec per subsequens matrimonium legitimatur: Angel. §. & §. sed & ad illud. & glos. non permittimus. §. sit ergo licentia. authen. quib. mod. legiti. authen. si quis. C. de natu. lib. Bald. c. illud. in fin. & pe. col. extrà de præsum. Non enim verisimile est maritum id velle, quod non honestè velle poterat: cap. ad audientiam. extrà de despon. impudicam enim vxorem ducens, honestè velle non poterat, vt liberi ante matrimonium suscepti, natalibus restituerentur.

23 †Sextò, nec principis autoritate legitimabitur is, q ex ea susceptus fuerit, quā pater in vxorem ducere non poterat.

24 †Septimò, constat clandestina coniugia omnino prohibita esse. Puta, si testes nō intercesserint: c. ij. de clandest. despon. Et aliæ iuris solēnitates omissæ fuerint: xxx. q. v. c. aliter. Quod si clandestinum matrimonium contractum fuerit, aut quomodocunque coniunges legitimum impedimentum sciuerint, soboles suscepta prorsus illegitima censebitur: c. cùm inhibitio. §. si quis. de clādest. desponś. Quod si alter ex coniugibus causam impedimēti matrimonij ignoraret, tunc partus erit legitimus: c. j. extrà de eo qui dux. in mat. Puta, si maritus cum muliere, quam nuptam esse ignorabat, nuptias contraxerit: proles ex ea suscepta, nihilominus erit legitima: c. ex tenore. extrà qui filij sint legitimi.

25 †Octauo, præsuposito ita esse, q filij illegitimi, principis, vel curiæ autoritate legitimi effici possint: tamen extantibus legitimis, nō poterunt: §. si quis vero. authen. quib. mod. legit.

26 †Nono, filij illegitimi per adoptionem nō legitimātur: l. legē. §. fi. C. de nat. lib. §. & nos nō latuit. auth. quib. mod. legit.

27 †Postremo, si mater cōtemplatione mariti indigna matrimonio fuerit, nō legitimabūtur filij per simplicem nominationem suorum filiorum, sicut nec legitimātur per subsequens matrimonium: d. c. tanta.

28 CONCLVSIO.† Ferrea atque ahenea, solida scilicet, firma'q hæc sentētia sit: vt partus ex iustis nuptijs tātùm septimo, vel nono mēse editus, legitimus sit. Cuius rei rationem reddere nō possumus. Nō enim est nostrum, ad omnia naturæ miracula respōdere. Sed spectatis his, quę frequēter & facilè eueniūt, ad quæ ius adaptādum est: l. nam ad ea. cum seq. ff. de legib. ita cōcludendum existimauimus.

29 †Præterea suscepti ex ea muliere, cū qua pater matrimoniū iure contrahere poterat per subsequēs matrimonium, vel autoritate principis, vel alijs modis, quos superius enumerauimus, rectè legitimari poterunt, alioqui non.

30 SOLVTIO.† Quando tertio vel quarto mense mulieres parturibūt, & vitalis erit partus, finiti oeui signum erit: Esdræ lib. iiij. cap. vi.

31 †Quod diximus partum absente marito susceptum & editum esse legitimum. Si quidem vxor marito denuntiauerit se esse prægnantē, & maritus non repugnet, suus

suus esse creditur. Quòd si nō denuntiauerit vxor, aut facta denuntiatione, maritus se nolle agnoscere, apertè declaraverit: partus non erit mariti filius: l. filiū. ff. de his qui sunt sui.

32 †Quòd ad filiationem probandam attinet, licet plenè probari non possit, præsumptiuè tamen probari poterit. Nempe quòd vulgus, & potissimum vicini, ipsum mariti filium agnoscant, & in ea opinione sint. Et ita probatur quasi possessio filiationis. Proximitas ita probatur quòd is natus fuerit apud Titium, vicinis scientibus: gloss. capitu. Michaël. de filijs presbyte. l. si vicinis. C. de nup. Felin. capitu. per tuas. de probat. Alexand. consil. li. in f. parte. & lxxiiij. in ij. parte. & xxv. in iij. parte. Panormita. c. intellexi. mus. nu. vij. de adulter. l. non epistolis. C. de probat. Quòd sit filius vxoris, directè & necessariò per matronas pbari potest, quæ interfuerūt eius natiuitati. Confessio quoque matris asserentis filiū esse suum, vel deponentis de ætate, probat: l. & iam. ff. de probat.

33 INTERPRETATIO. †Scæuola & Vlpian. dicta l. Gallus, dicta l. intestato, partum decimo mēse susceptum approbant, quod est contra ueteris & noui

34 testamenti autoritatem, quæ cæteris quibuscunque præualere debet: glo. eloquiorum. §. cognitio. authen. vt iud. sine quoquam suffragio. Iason. l. j. nume. xxxij. & sequen. ff. si certum peta. Bald. authen. ad hæc. columna. ij. C. de vsu. gloss. capitu. ex libellis. xx. distinct. gloss. ij. cap. fina. & ibi Ioan. Imol. iij. colum. de consuetu. & in l. stipulatio hocmodo concepta. circa medium. de verborum obligation. & in l. iij. circa vltim. colum. de testamen. capi. transactio. de constitu. Alexand. dicta l. j. nu. xxxij. Licet enim legis potestas principi data sit, non tamen aduersus ea quæ sunt de iure gen. Bald. capit. j. in princip. de natur. feud. Potentius enim est ius naturale, vel gentium, quàm sit principis imperiū: Bald. cap. j. §. fin. qui feud. dare poss. Iason l. quo minus. nume. iiij. ff. de flum. Cùm tamen correctio euitanda sit: l. præcipimus. C. de appel. Nos hac interpretatione, istorum respon. iuuabimus.

35 †Scæuola cū ait valere huiuscemodi institutionem, si posthumus in decem mensibus proximis nascatur. Non tamen necessariò infert, partū esse legitimū. Vlp. cùm sentit, post decimum mensem natū, ad legitimam hæreditatem non admitti. Ergo decimo mēse natus, erit legitimus. Non sequitur. Ex æquo igitur & bono decimo mense nascituro, legis humanitate ius successionis permissum datumque est, tametsi alioqui non habeatur pro legitimo.

36 †Pompo. ait, Eam quæ intra legitimū tempus partum ediderit, statim se posse nuptijs collocare: l. liberorum. ff. de his qui not. infam. Legitimo tempore peperisse existimamus, si nono mense à morte viri pepererit. Quasi verò maritus vsque ad vltimum vitæ diem coierit, quod sanè credendum non est. Et ideò menses ab eo tempore computandi erūt, quo maritus ægritudine detentus fuit.

37 ANIMADVERSIO. †Plin. lib. vij. natu. histo. sentit octauo mense partū edi & gigni posse. Idipsum fatebimur, quòd autem vitalis existat, per expressum negatur: vt supra loco suo retulimus. Alcia. l. j. nume. xiij. ff. de vulga. ex Accur. glo. dicta l. Gallus. noctæ lucidiori, qui interdiu inutilis esset, quòd sapiat vbi nihil est opus, cū opus est, ibi dormitet & trepidet. Sentit post decē menses, partum dici posse legitimum. Accur. qui hunc incutit errorem, veniam non meretur, quòd frequenter in eodem vitio incidat: l. iij. in fin. C. de episco. aud. l. seruos. §. miles. C. ad leg. Iul. de vi. glo. fin. §. fin. authen. de defens. ciuit. Bis enim plus nimio pertinax, non solum decimi mēsis partū approbat: dicta gloss. in decem. l. Gallus. ff. de lib. & glo. perfecto. §. fina. authenti. de restitu. Verùm etiam undecimi: dicta gloss. decem. d. gloss. perfecto. Et duodecimi. glo. legitimus. l. liberorum. ff. de his qui not. infam. Sed sibi contrario condonandum est, quòd tandem resipuerit, ac errorem suum ex parte agnouerit. Fatetur enim ipse, partum decimo tantùm mense & non vltra susceptum, esse legitimum: gloss. l. septimo. ff. de stat. ho. Iam

ſibi duos menſes detrahit, cùm tamen ne decimo quidem partus dici poſsit legitimus. Quò fit vt mulier quæ in vndecimo menſe, viro non exiſtente parit, præſumatur caſtè non vixiſſe: §. fina. verſi. vt appareat. authen. de reſtitu. Et donationem ante nuptias à viro factam, & alia priuilegia honeſtis matronis conceſſa amittit: dicto. §. fina. verſicu. & quoniam. Nec refragantur gloſſ. conteſtationem. l. Pomponius. §. rati. ff. de procuratoribus. gloſſ. narrationem. l. ij. ff. de iniur. gloſſ. poſt tempus. §. tutor. Inſtitu. de auto. tut. Nam quando terminus eſt certus, dieſq; determinatus, quicquid poſteà fit, nõ recipitur: l. Thais. §. intra. de fideicommiſſ. libert. l. ſi ita quis. de vulga. Quæ tamen in factis defendi poterunt, quæ per ſe interuallum & factũ habẽt. Nos verò agimus de die certo & determinato, in quo
38 nullum interuallum ineſt. †Hinc eſt, q; qui ſe hodie decem daturum promittit, ſtatim etiam nondum lapſa die dare tenetur. Quia id addidiſſe creditorem veriſimile eſt, vtilitatis ſuæ cauſa, nõ vt debitori dilationem concederet: l. liber homo. §. ideo. vbi Alcia. de verbo. obligat.
39 †Plato cùm ſcripſit partum decimo menſe ſuſceptum eſſe legitimũ, & cæteri qui eam ſententiam indiſtinctè ſequuti ſunt, fallũtur, noui ac veteris teſtamenti auto-
40 ritatem non animaduertentes. †Alciat. Parad. lib. iiij. c. vij. Intelligit tolli naturalem obligationẽ iuſto pacto, hoc eſt, pacto veſtito. Corraſ. contra lib. j. Miſcell. c. primo. nume. v. Magis enim probat, iuſto, hoc eſt, nudo pacto ſubmoueri obligationem. l. ego ſentio, vt in quibus pactũ nudum actionem parit, puta, in ſuffragijs aduocatorum: l. j. C. de ſuffrag. vt fauore Reipub. cum ſimilib. iuſtum appel-
41 lari poſſe, alioqui non. †Accur. valde ridiculus, iuſtam vxorem, hoc eſt, bonam: & iniuſtam, hoc eſt, malam interpretatus eſt: gloſſ. planè. §. ſi vxor. ff. de adulte. Similiter iuſta obſequia mortuo præſtare, eſt (inquit, in gloſſ. fin. l. ij. ff. de in ius vocan.) cadauer lauare, cùm tamen pro pompa funebri accipiendum ſit. Cicero pro Amerino, hunc miſerum luctu perditum, qui nondum etiã paterno funeri iuſta ſoluiſſet, nondum eiecit domo. Et libro j. de legib. Non ſolùm vita cruciati atque dedecore, verùm & ſepultura, & iuſtis exequiarum caruerunt.

CAP. X.

PATER ET FILIVS VTRVM EAdem *perſona iure cenſeantur.*

EPITME.

1 Inſtituto patre cum filijs, partem tantùm faciunt.
2 Patris & filij hereditas eadem.
3 Taciturnitas filij, in actu paterno, conſenſum operatur.
4 Pater ſtipulatus filio, ſibi acquirit.
5 Dominium mortuo patre continuatur in filium.
6 Iniuria, uel metus illatus filio, cenſetur illatus patri.
7 Pater filijs ius non dicit.
8 Inſtitutus, uel ſubſtitutus in teſtamento, excludit patrem. & numero 11.
9 Ius primò patri, deinde liberis acquiritur. quid in matre. eod.
12 Filius Regis an uiuo patre rex dicatur.

1 PATRIS & filij vna atque eadem perſona eſt. Vt ſi quis Titium vnà cum filijs ſuis & Sempronium hæredes inſtituerit: Sempronius dimidiam, & Titius vnà cum filijs ſuis alteram dimidiam conſequetur: l. fina. in fi-
2 ne. C. de impub. †Præterea, ſi pater pupillo teſtamentum fecerit, ac eidem eccaſſe hæredem inſtituerit, deinde eidem ſubſtituerit, ſicuti iure poteſt: l. Gallus. in princip. & §. & quid ſi tantùm. de lib. & poſthum. Si pupillus paternam hæreditatem adeat, ſubſtitutus adueniente caſu, non poteſt hæreditatem pupilli adire, & repudiare paternam: l. qui patri. de acquir. hæredit. Quia cùm pater & filius vna & eadem perſona cenſeãtur, & filij viuo patre quodammodò dñi ſint: §. ſed ſui quidem. Inſtitu. de hæredum qualita. l. in ſuis. de libe. Hæreditas patris & filij, vna & eadem cenſeri debet: l. ſed ſi plus. §. filio. de vulga.
3 †Tertiò, patris & filij voluntas, eadem eſt. Vt ſi pater cũ filium in adoptionẽ dederit, filius taceat, aſſentire videt. §. ſed & Inſtit.

4 instit. quibus modis ius. †Si pater filio in potestate existēti stipulatus sit, sibi acquirit. Quia vox patris, vox filij, in his potissimùm quæ sibi acquiri possunt: §. ei. Institu. de inuti. stipu.

5 †Quartò, dominium quod filius etiam viuente patre habet: lege, si filius. ff. de fideicommiss. liber. l. vnica. C. de in ius vocand. l. adoptionum. ff. eodem. Mortuo patre in filium continuatur. l. in suis. ff. de lib. §. sin autem. Institut. de hæred. ab intestato. Nam si filius, ergo hæres: Paulus ad Galat. quarto. & §. sciendum. l. prime. ff. de suis & legitimis hæredib. Cum sit patri proximus: l. filius. eodem. Cui aut per hæreditatis petitionem, aut per querelam, aut per bonorum possessionē succedit. Hæreditatis petitio, de re hæ: cui filius aut ab intestato, aut ex testamēto, aut per querelam, bonorumue possessio. contra tabul. succedit. Querela, ad litem pertinet. Nec satis constat, vtrùm iure ciuili potius, quàm prætorio introducta sit: lege, si pater. cum glos. secunda. C. de inffic. testamento. Est enim extraordinarium & extremum auxilium. Quod magis ex iurisdictione, quàm ex iure ciuili originē habere videtur. Cæterū per querelam, de iure testamenti quæritur. Et sic iure ciuili testamentum infirmatur: l. cùm mater. in fine. & ibi Bartolus. l. nam & is. §. primo. l. Titia. ff. de inofficio. testamento. Ac si testator, suę mentis nō fuisset: l. illud. ff. de contratabul. Quæ sine legitima & rationabili causa non admittitur: Bartolus l. Titia. ff. de inoffic. testamen. Testator enim probè sapiens præsumitur: Bartol. l. prima. numero xiij. ff. de jure codicillorū. Cùm igitur parentes libero suos exhæredant, vel omittunt: ad querelam admittuntur, hæreditate tamen prius adita: lege, si filium. §. exhæredatio. lege, illud. ff. de contratab. Quum non prius sit, contra quem agant, quiue iudicium defuncti suscipiant. Succedit quoque filius patri, per bonorum possessionē, quæ iuris prætorij est. Cuius officium est, parentum odia & impietatem, aduersus liberos moderare. Cæterùm datur ista bonorum possessio contratabu. etiam antequàm hæres adeat: lege, illud. ff. de contrata. Per quam de iure patris quæritur. Quod ius, ea quæ iure ciuili constituta sunt, non tollit: argumento §. quos autem. Institu. de bonorum possessione. Et ideò non rumpitur testamentum, sicut per querelam: gloss. adoleuerit. §. qua ratione. Institu. de pupilla. substitutione. Differētiæ ratio tum ab alijs, tum à Fabro, §. primo. Institut. de inofficio. testament. non obscurè tradita est, illa tamen à iurisconsul. sumpta: lege, filio. §. primo. ff. de inoffic. testamen. Proinde quædam edictalis bonorum possess. est, quæ ex edicto Prætoris, aduersus bona eius qui mortuus est, competit. Alia decretalis, quæ à prætore viuo decernitur: lege prima. §. decretalis. ff. de successorio edict. l. fina. C. qui ad bonorum possessionē. lege prima. ff. de bonorum possessione.

6 Quintò, iniuria illata filio, censetur illata patri: lege secunda. C. de iniur. Et ideò eo nomine pater agere poterit, tametsi filius alioqui consentiat, iniuriam sibi inferri. lege si quis seruum. ff. eodem. Vt si quis filium ipso consentiente vendiderit, nihilominus patri eo nomine actio competit. lege prima. §. vsque. eodem. Si quis filium cuius fuerit ignorans, verberauerit, nihilominus in eum pater iniuriarū aget: l. siue autem. eo. d. l. j.

Sextò si filius metu ductus se obligauerit, vel aliquid dederit, iuuatur exceptione, quod metus causa. Qua etiā parētes, liberorum nomine, pro affectu pater no agere poterunt: lege, isti quidem. ff. quod metus causa.

7 Postremò, cùm patris & filij vna & eadem persona sit: neque sibi, neque filijs suis pater ius dicere debet: l. qui iurisdictioni. ff. de iuris. om. iud.

8 CONTRA. †Si testator eum impuberi hæredem instituat, qui sibi hæres fuerit: is qui ex testamēto hæres extiterit, substitutus videbitur: l. qui liberis. §. j. de vulg. Et ideò si filius Titij & Caius simul instituti hæredes fuerint, & idem filius moriatur, ac pater impuberis hæreditatem vnà cum cohærede Caio adire

velit, non poterit, sed tantùm Caius: dicto §. primo. Expressa enim testatoris prouisio, tacitæ præfertur. vt puta, filio impuberi hærede instituto, extraneum eidem expresse substituens, tacitè proximioribus ipsi impuberi competit; l. cùm ex filio. §. j. de vulga.

9 Præterea, si pater sibi liberisq; suis emphyteusim quæsierit: primò sibi, deinde liberis suis acquiritur: Iason. lege prima. numero. v. ff. de iustitia & iur. lege cùm pater. §. primo. de legat. secundo. in matre secus est, omnes enim simul vterētur: lege, si mulieri. ff. de vsufruct. accrescend. Nisi testatoris dispositio obstet. vt si matri & liberis ita legatum relictum fuerit, vt alternis annis vterentur: potest dici matri prius, deinde liberis legatum relictum videri; l. quoties. ff. de vsufruct.

10 CONCLVSIO. † Pater & filius tamdiu vna & eadem persona, legis interpretatione censentur, dum dispo nentis voluntas, vel iuris autoritas non repugnat: vt in casibus contrariis proximè deductis.

11 ANIMADVERSIO. Alciatus l. hæredes. nume. xxxviij. ff. de vulga. voluisse visus est, conditionem quæ de filio loquitur, ad patrem non trahendam, quòd conditiones facti sint. Et quò ad facta attinet, persona patris, à persona filij diuersa & separata censeatur: l. qui hæredi. de conditionib. & demonstratio nib. Si quidem de seruo ad filium recta fiat illatio, quod tamen ferendum non est. Et tamen non omnino dissentimus, conditionem quæ de filio loquitur, ad pa trem non trahendam, tametsi conditio in personam patris collata, ad filium trahi posſit: argumento, legis finalis, in fine. ff. vnde liberi.

12 †Hinc est, quòd filius Regis, vel comitis: viuo patre Rex, vel comes rectè appellari potest. Quia cùm post patris mortem, eam dignitatem consequuturus sit: lege, sed & §. qui autem. de excusatione tutorum. Viuo patre nomen obtinebit: gloss. prima. capitu. fina. xxiiij. quæstione prima. Nam interim quodammodò dominus habetur; l. in suis, de liber. & post humis. Quæ improprietatis dictio, quodāmodò, satis denotat magis spe, quàm re filium Regis dici: l. nec ei. §. præterea. ff. de adoptionibus. l. fina. C. de pact. Et ideò nomen ex his imponendum non est, quæ ex spe incerta futuri euentus dependent: Cursius consilio. xxxiij. columna prima. argument. legis naturales. de acquirendo rerum dominio. Spes tamen illa est aliquid; l. tertia. C. de donatio. Idem de his nominibus dicendum est, quæ ob exercitium principaliter inuenta & moribus tradita sunt: l. nemini. C. de aduoca. diuer so. iudic. Filius enim nec propriè, nec impropriè nomen patri conueniens assumere potest, vt doctor, filius enim doctoris non est doctor: filius aduocati, non est aduocatus. Satis est igitur si filius, patris cognomen ac virtutis vestigia retineat: l. & si. C. de malefic. capitu. in. liij. distinct. ibi, & ad filios Augustos.

CAP. XI.

FILIVS PRIMOGENITVS NATVralis tantum et postea legitimatus, an naturali et legitimo præferendus.

EPITOME.

1 ☞ Filijs primogenitis priuilegia concessa. & nu. 9.
2 Filius primogenitus & posteà legitimatus, an naturali & legitimo præferendus.
3 Quod à principio non ualet, tractu temporis non conualescit. & numero 8.
4 Patris dignitas, anterioribus filijs non proficit. & numero. 14. & 17.
5 Actus retro non trahitur. & nume. 13.
6 Filij naturales per subsequens matrimonium legitimati, extantibus naturalibus & legitimis non succedunt.
7 Si libertus in seruitutē redigatur, qui filij eius statū sequātur.
8 Proximus quis dicatur.
11 Filij quandocunque suscepti, suitatis iura obtinent.
12 Filius naturalis & legitimus, non impedit legitimationem filij naturalis.
13 Filij legitimatio ad similitudinem postliminij & conditionis retrotrahitur.
15 Filius naturalis & legitimus natus, primogenituræ ius obtinet.
16 Filij naturales & illegitimi qui dicantur.

FILIIS primogenitis multa peculiariter concessa sunt. Abraham primogenito filio suo Isaa cuncta quæ possidebat dederat. Cæteris obtulit monera: Genes. xxv. c. Isaac Esau primogenitus

primogenitum filium benedicturus erat, nisi cõsilio Rebechæ vxoris suæ Iacob antepositus fuisset: Genesis xxvij. Quia fratri suo ius primogenituræ vendiderat: c. quam periculosum. vij. quæst io. j. Quod tamen pater non poterit. Nam vt Deutero. xxj. scriptum est, si habebis vxores duas, vnam dilectã & alteram odiosam, genuerisq; ex eis liberos, & fuerit filius odiosæ primogenitus, voluerisq; substantiam inter filios diuidere: non poteris filium dilectæ facere primogenitũ, & præferre filio odiosæ. Sed filiũ odiosæ agnosces primogenitum, dabisq; ei de his quę habueris cuncta duplicia. l. fi. ff. de fid. instrumen. Hinc est valere pactum, vt emphyteusis ad primogenitũ tantùm transeat: Bald. l. ij. colum. j. C. de iure emphyteut. Iason. eodem. num. cxlv.

2 Quid si primogenitus naturalis tantùm, posteà legitimatus fuerit, an naturali & legitimo præferatur? Bartol. l. si cùm dotem. §. fina. ff. de solu. quæstionem proponit, tamen nihil respondet. Nos naturalẽ primogenitum succedendi ius nullũ habere, probabimus.

3 Nam † vbicunque matrimoniũ propter aliquod impedimentum initio non constitit, sublato impedimento (quamuis eadem voluntate perseuerante, iustum matrimonium esse incipiat: l. etsi contra. C. de nupt. l. eos. ff. de ritu nup.) Non propterea tamen liberi antè suscepti, iusti sunt, sed hi qui posteà procreati fuerunt: Ant. Vaca. l. Paul. de statu homi. Quia quod à principio non valet, tractu tẽporis non conualescit: l. quod in initio. l. quæ ab initio. ff. de regu. iur. Hinc est, quòd delictũ serui domino non nocet, si eo tempore non esset dominus: l. iiij. §. primo. de nox. actio. Si cum alieno seruo contraham, eundemq; posteà redimam: quod iussu posteà non tenebor: l. si tutori quod iussu. l. inter. §. sacram. de verborum obligatiobus. Si pater in testamento filium præterierit, tametsi præmoriatur filius, prius testamentum non rumpitur: cùm posterius à principio nõ valeat: §. primo. Insti. de exhæred. lib. l. si filius. de libe. & posthum. Si vasallus rem emphyteuticariam inconsulto domino vendidit, potest dominus rem emphyteuticariam vendicare: de prohib. feud. alienatio. per Lothari. gloss. ac beneficio. libro secundo. feud. titu. lj. Cùm enim principium & origo cuiusque actus attendẽdus sit: l. Titius. de milita. testamento. Si ab initio vitiosus fuerit, tractu temporis conualescere non potest. Ita etiam hoc loco, si originem spectemus, dicẽdum erit: vt naturalis filius, qui à principio succedẽdi ius nullum habebat, neque se habiturum sperabat, propter legitimationem subsequutam, naturalibus & legitimis nõ præferatur: c. tanta. §. primo. extrà qui filij sint legitimi. Ne quod à principio inutile fuit, ex euentu confirmetur: l. cætera. §. primo. de lega. j. §. præterea. Institut. quibus non est permiss. Tametsi principis rescriptum, anteriores filios non excludat.

4 † Præterea, Qui illustrem dignitatem consecutus est, anteriores filij patris priuilegio non fruentur: vt in filijs decurionum: l. mortis. §. sed enim. ff. de pœn. l. secunda. §. in filijs. de decu. l. diuo. C. de quęstio. l. penulti. in fin. de decur. lib. x. C. In patricij filijs: l. doctitij. l. fina. eodem. In cohortum filijs: l. quicunque. de princip. agen. in rebus, eodem. libro. Hinc est, quòd filius serui, tametsi pater manumissus & natalibus restitutus, decurio creatus fuerit, hoc honore filius non gaudet: l. ex libera. C. de suis & legitim. Extat Arimenis exemplum, qui licet fratre suo Xerxe anterior esset, tamen ius primogenituræ non obtinuit.

5 † Tertiò, quod hodie valere incipit, retro non trahitur: cap. primo. extra de despõ. impuberum. capitu. quamuis. de rescrip. in vj. Vt si testamentum ante militiam minus solenne, in expeditione confirmetur, non tamen retrotrahitur: lege, tribuimus. ff. de militari testamento. Sed quasi ex noua militis volũtate valere incipit. §. sed & Institut. de milit. testamen. Idem de eo dicendum est, qui antequam iurisdictionem esset ingressus, alteri mãdat, cùm non liceat: l. obseruare, in fin. ff. de offic. proconsul.

6 † Quartò, præsupponamus naturales fi-

lios secuto matrimonio fieri legitimos: §.si enim.auth.de incest.nup. Et iure posse succedere. Non tamen poterunt, si naturales & legitimi posteà existant: §.dubitatum.authen.de incest.nup.

7 †Postremò, si libertus propter ingratitudinem in seruitutem redactus fuerit: etiã filij qui posteà nascentur, seruient. Qui verò iam extabant, dum libertate potiretur, libertatem retinebunt: l.ij.C.de liberis & eor.libertis. Et sic filij cum patris statum sequuntur, in quo natiuitatis suæ tẽpore erat.

8 CONTRA. Si ex consuetudine solus primogenitus succedat, pater testamẽto suo id ius tollere poterit: Alcia. l.nemo. nu.xx. de leg.j.cũ hæc consuetudo aduersus ius cõmune sit: l. maximũ.C. de lib.præter. Ideò strictè est intelligẽda, vt scilicet ab intestato tãtùm primogenitus succedat. De filio primogeniti maior dubitatio est, num & eundem excludere pater poterit. Pleriq; sentiunt patrẽ excludere primogeniti filium, cùm regnũ iure hæreditatis non deferatur: clemen. pastoralis.de re iud. Nico. Math.l.fin.C. de iurisdi.om.iudic. Barto.authen. post fratres.C.de legit.hæred. Qua in re magna fuit veterum altercatio. Cardin.capitu.j. de feud.marchiæ. Ias.l.is potest. de acquir. hæredi. Sed ita in successione regni Vandalorum, in Africa obseruatum, & à Iustiniano non solùm approbatum, sed armis quoque defensum, Procopius libro iij.autor est. Præterea licet vnus legitimatus à principio succedẽdi ius nullũ haberet, quia naturalis & illegitimus. Tamen cũ primũ legitimus factus est, habere incipit: §.fina.insti.de nup. Paria enim sunt, tempore habili statuere, vel in tẽpus habile conferre. Puta, non licet masculo ante decimum quartum annum, aut fœminæ ante duodecimum, matrimoniũ contrahere: §.j.Institu.de nup. Si tamen ante hoc tempus contractum sit, per superuenientem legitimam ætatem confirmabitur: l.minorem.ff.de ritu nuptia.capitu.is qui fidem.extrà de spõsa. Si maior viginti annorum, minor tamen viginti quinq; manumiserit: ante vicesimum quintum annum manumissionẽ reuocare potest, posteà nõ: l.verùm.§.quòd si minor.ff.de mino. Copula carnalis voluntaria, legitimat matrimonium præcedens, metu cõtractum: l.secunda. C. quod metus causa. Præfectus antequàm prouinciam fuerit ingressus, legato suo mãdare iurisdictionem non debet: l.obseruare. §. post hæc. ff.de offic.proconsul. Si tamen fecerit, & prouinciam ingressus voluntatem suam non mutauerit: legatus iurisdictionem habet, nõ ex quo mandata est, sed ex quo præfectus prouinciam ingressus est: dicto §.post hæc.in fine. Senatores vxorem vilem & impudicam ducere prohibentur: l.prima.C.de natural.libe. Annota.in §.primo. numero vj.Institu.de nupt. Deposito tamen officio, iustæ nuptiæ effici poterũt. l.& si.C.de nupt. Magistratus in sua iurisdictione neque vxorem ducere: lege, si quis. ff. de ritu nuptiarum. §. sunt & aliæ. Institut. de nupt. Neque aliter contrahere potest: lege prima.C.de contractibus. iudic. Aret. consilio.xxiiij. numero xij. Roma. singula.cccccccxliij. Tametsi ipsos hæredes instituere permissum sit: Iason.l.quæ de legato.nume.xxv. de lega.primo. Et tamen quod à principio non valet, cùm possit tempore conualescere: naturalis filius qui succedendi ius nullum à principio habebat, habebit cum primùm secundum præscripta legum natalibus restitutus fuerit: Restituitur autem voluntate patris, vt si in testamento scripserit velle, naturales suos filios, effici legitimos & sibi successores. Perinde enim efficiũtur legitimi, ac si principis autoritate fuissent legitimati: §.si verò.in auth.quib.mo.legit. Adeò vt immunitate patri concessa, vnà cũ filijs naturalibus & legitimis antè vel post susceptis, vtantur: l.eos qui. de his qui spõte.li.x.C. Nõ enim despiciendũ est, quod fuit, nẽpe illegitimus, quia iam incipit esse quod non fuit: capitu.ferrum.distinctione.lj. Adeò vt eò quòd ex cõcubina susceptus fuerit, nullam existimationis suæ notam consequatur: capit.eam te.extrà de rescri. l.quod ita.ff.de ædic.edic.

9 † Præterea, Primogenitus cùm sit, qui primo

primo natus est, hoc est, qui primus fuit in rerum natura: cap. Ioseph. de ver. sig. Vel qui ius primogenituræ emit: capit. quæritur. §. j. xxij. quæstio. ij. Ergo naturali primogenito facto legitimo, successio deferenda est: l. post cōsanguineos. §. hæreditas. de suis & leg. hær. §. si plures. Instit. de legit. agna. succes.

10 †Tertiò, proximum appellamus eum, qui ex testamento: §. proximus. Instit. de legiti. agna. succes. Siue ab intestato: l. si quis. ibi, nam ff. de iniust. rup. §. intestatorū. Insti. de hære. quæ ab intest. Siue altero repudiante: §. proximum. l. post consanguineos. de suis & legi. l. j. l. si ex duobus. vnde legit. siue quo tempore bono. possess petitur: l. capitis. vnde cog. vtpote quem nemo antecedat, succedit: l. j. §. proximorū. vnde cog. l. ex duobus. de vul. l. qui duos impuberes. de reg. iur. l. proximus. de verb. signi. Proximiori enim hæreditatem deferendam esse, nemo ambigit: xij. c. filijs. Sed cùm filijs indistinctè suitatis iura competant. Pau. ad Gal. iiij. & §. sciendum. l. j. ff. de suis & legit. Ergo & naturali primogenito, posteà legitimato.

11 †Nec refert quando cunq; filius susceptus fuerit, vt successionis iura obtineat: l. neminem. de decu. lib. x. C. Hinc Isocrates, de officio principis sic scripsit, in procreatione liberorum, eo animo & iudicio sint, vt siue ex ignobili atque obscura, siue ex nobili claraq; fœmina, siue ex incerto, iniustoq; nato cōcubitu, siue iusto atq; honesto matrimonio liberos susceperit, omnes eandem habeant naturā & originem.

12 †Quartò, filius naturalis & legitimus non impedit, quominus naturalis efficiatur legitimus: c. j. extra qui fil. sint leg. Minus quoq; legitimus impediet, quin primogenituræ ius naturali, per subsequens matrimonium facto legitimo, ad
13 instar postliminij debeatur, †ac retro trahatur: l. postliminiū. l. retro. ff. de capti. Perinde ac si nunquā naturalis tātùm natus fuisset. Hinc est, quod sicut ab hostibus captus, testamentum irritum facit, si postliminio reuertatur: l. si quis filio. §. pen. ff. de iniust. testa. Ita etiam naturalis factus legitimus. Et sicut postliminio reuersus excludit secūdo genitos & remotiores: §. sed & si pater. d. l. si quis. l. si necem. §. si deportatus. ff. de bo. liber. l. qui ex liberis. §. filius. de bono. possessio. sec. tab. Nec primogenituræ ius, si alioqui sibi cōpetebat, amittit. Ita in legitimato filio dicendum erit, vt retro & ad initiū trahatur. xxxv. distinct. c. ab exordio. §. si ab hostibus. & ibi annot. nu. iiij. Institu. quib. mod. ius pat. pot. sol. Et Bal. §. cùm autem. circa finem. code. Sicut cùm sub cōditione pecuniam quis crediturus est, si pignus det: quando stipulationis conditio extiterit, perinde habēdum erit, ac si illo tempore quo stipulatio interposita est, sine cōditione facta esset: l. potior. ff. qui po. in pig. Idem dicendum, si quis sub conditione vendiderit. Si antequam
existat cōditio, alteruter decedat, et post- 22
eà existat: hæredes obligati erunt, quasi iam contracta actione in præteritum: l. necessariò. §. quòd si pendente. ff. de peri. cul. & com. Fundo sub conditione legato, si ea pendente hæres legatarium instituat, ac posteà legati conditio extiterit, fundus ad se iure legati pertinebit: l. fundo. ff. ad leg. fal. Si sub conditione stipulatus fuero à Titio, quod mihi Sempronius debet, & pendente conditione Titius decesserit: morte promissoris nō extinguitur stipulatio. Sed transit ad hæredem illius, ac in tempus existentis conditionis retrotrahitur: l. promittendo. §. si
à debitore. ff. de iure dotium. Si filiusfa. 23
citra patris voluntatem, mutuo pecuniā acceperit, & posteà pater ratum habeat, retro ad tempus mutui trahitur: l. finali. C. ad Maced. Si non vero procuratori solutum sit, & tandem dominus ratum habeat, retro trahitur: l. vero. in fin. ff. de solutionib. Si igitur ratihabitione actus alioqui inutilis confirmetur ac retro trahatur: c. ratihabitionem. de regul. iur. in vj. Dicendum est, quòd filius qui antè erat illegitimus, actu vtili, hoc est, per sequens matrimonium, vel principis, aut curiæ autoritate, non tantùm efficiatur legitimus à tempore actus vtilis, verùm

etiam à tempore natiuitatis. Aut saltem ab eo tempore, quo primogenituræ ius sibi competere potuit: arg. l. nõ oportet. de leg. ij.

14 †Postremò, patris dignitas, filijs quandocunque progenitis proficit. Patet in curialibus, qui cùm vna cum liberis suis curiæ commoditatibus inseruire cogãtur: l. neminem. l. pe. de decu. lib. x. C. argu. l. fi. C. de ser. fug. Etiam commodo & prærogatiua frui debebunt: l. eos. de his qui sponte. lib. x. C. l. neque Dorotheum. de decur. eod. libr. Viri quoque clarissimi & viri spectabiles, vnà cum sua substãtia, suaque sobole, ante vel post dignitatem suscepta, à curialibus muneribus liberanĩ: l. fi. §. viri autem. de decur. lib. x. C. Priuilegia cubicularijs concessa, etiam ad anteriores filios porrigenda sunt: l. iiij. de præpo. sac. cubic. lib. x. C.

15 CONCLVSIO. †Licet vix occurrat, quid maximè probabile videatur, ita sunt in plerisque contrariarum rationum paria momenta. Tamen hoc in posterum sentimus, vt filius naturalis & legitimus susceptus & natus, primogenituræ ius obtineat, anterioribus filijs, in conditione pristina remanẽtibus. Qui maximum & singulare iuris beneficium agnoscant, quòd nõ tantùm legitimi fuerint effecti. Verùm etiam vnà cum reliquis filijs, qui post contractum matrimoniũ suscepti sunt, primogenito excepto, pro hæreditaria portione & æqualiter succedant.

16 SOLVTIO. †Quia omnis nostra quæstio est, de naturalibus & illegitimis: quam differentiam inter eos constituamus, videndum est. Naturales dicuntur hi, qui in seruitute concepti sunt: l. Lucius. §. in fin. ff. de lega. ij. Qui multis modis natalibus restituuntur: glo. additis. §. fi. Institu. de libe. Illegitimi sunt, qui liberi quidem nascuntur, non tamen ex legitimo matrimonio: §. quod autem. authenti. quib. mod. sui. Cùm tamen vtrisque legitimorum ius denegetur: § si verò solummodò. authen. quibus modis legiti. Hæc differentia confunditur.

17 †Itaque quod diximus, priuilegium patri propter dignitatem concessum, etiam filijs quandocunque susceptis proficere: deinde contrà. Cùm ex singulari principis beneficio procedat, adeundus est, vt suam voluntatem declaret: l. fina. C. de legib. Et interim casus omissus à principe, habetur pro omisso: l. commodissimè. ff. de lib. & posthu. l. si cum dotem. in principio. solu. matrimo. l. fin. C. de pact. conuent. Quòd ad reliqua contraria attinet, sic paucis respondebimus. Præsuponendum est, patrem per dignitatem acquisitam, nobilitatis insignia assecutũ. Tunc filius qui ante patris dignitatem natus est, quia pristinum patris statum retinet, patris priuilegio non vtitur. De filijs illegitimis idem statuẽdum est. Posteriores verò filij, hoc est, qui post patris dignitatem, vel contractis nuptijs suscepti sunt, quia patris dignitate illustrantur, iure succedunt, & simili patris prærogatiua vtuntur: dicta l. emãcipati. §. si quis. l. finali. C. de libera. causa. argumen. l. iiij. de fabricen. libr. x. C. Qua de re. capit. sequen. pluribus.

18 ANIMADVERSIO. †*Alcia.* l. nemo. numero vigesio. de legatis primo, cum scribit, quòd si ex consuetudine solus primogenitus succedat, pater testamento suo id ius tollere poterit. non animaduertit ea quæ Deutero. capit. xj. scripta sunt. Vbi patri permissum non est, ius primogenituræ, filio auferre. Puta, ex natura feudi, primogenitus successit, nec valet contraria testatoris dispositio: c. j. de succes. feud.

CAP. XI.

PRIVILEGIVM PATRIS, VTRVM *ad filios transmittatur.*

EPITOME.

1 *Priuilegia illustribus personis concessa, filijs prosunt.*
2 *Priuilegia palatinis & aulicis cõcessa, ad filios transmittũtur.*
3 *Literarum professoribus priuilegia concessa, quibus competant. nu. 13.*
4 *Pater quando inquantum facere potest, tantùm conuenitur: filij eadem prærogatiua uti poterunt. 14.*
5 *Priuilegia mulieribus concessa, quibus prosint.*
6 *Filijs priuilegia concessa, quibus competant. 15.*
7 *Precarium quibus proficit.*

Electio

8 *Electio ad posteros transmittitur. & nu. 7.24.*
9 *Priuilegia clericis concessa, quibus prosint. & nu. 20.*
10 *Actio pro sumptibus funerum, quibus competat.*
11 *Priuilegium patri ademptum, filijs nocet.*
12 *Priuilegia patri concessa, filio non prosunt. & nu. 19.*
13 *Priuilegia uiuenti concessa, eo mortuo extinguuntur.*
14 *Siue socius, siue maritus, siue is qui dotem promittit, cum deducto ne egeant, conueniendi sint, hoc priuilegium ad filios non trahitur. & nu. 21.*
15 *Filie priuilegium, patri, uel quocunque alio heredi non prodest. & nume. 22.*
16 *Priuilegia pupilli suo heredi non competunt. & nume. 23.*
17 *Pactum personale, & iniuriarum actio ad heredes non transit.*
18 *Priuilegia quando ad filios trāseant, & quatenus, & quādo nō.*

PRIVILEGIVM patri concessum, ad filios
ipso iure transmissum
1 videtur. Puta, viri illustres, vt sunt Senatores, à sordidis extraordinarijsq; muneribus immunitatem habent: l. maximarum. C. de excusatio. mu. libro x. l. senatorum. de dignita. libro x. C. Quod priuilegium ad patrem, matrē, vxores, filios, nepotes, fratres sororesq; transit: l. penultima. de meta. libro xij. C. Eorumdem quoque filios Plebeiorum poenis subijciendos lex noluit: l. diuo. C. de quæstio. In priuilegijs igitur concessis, cum plenissima facienda interpretatio sit: l. fina. ff. de constitu. princip. Et irreuocabilia credantur: l. si pater. §. primo. ff. de donation. Sicut est priuilegium ad pias causas concessum: Barto. l. priuilegia. C. de sac. sanct. eccle. l. Titia Seia. §. vsuras. de leg. ij. Felin. capi. ecclesia. col. xxxv. quæst. xij. de consti. Cyn. l. ij. C. de episc. & cleric. Dicendum est, priuilegia patribus concessa, filijs concessa videri: Puta, quæ à principe donata sunt, donatarius non solùm rem sibi donatam possidet incócussam, verùm etiā ad posteros sub eodem priuilegio, nec solū in hęredes, sed etiā in emptores, vel alio quouis titulo possessores transmittit: l. in quibus. de fundis patrimonia. lib. xj. C. Si debitori vendere cōcessum sit, & hæres eius vendiderit: rectè vendidisse dicendum est: l. sicut. §. si debitori. ff. qui. mo. pig. Proinde quemadmodū filij, parentū priuilegio vtuntur: ita etiā parentes, filiorū priuilegijs gaudebunt. Vt puta, pro debito pupillari, ex quo dies cessit, quia interpellat pro homine, vsuræ protinus debētur: l. Titia Seio. §. vsuras. de leg. ij. Debebuntur quoq; patri, si debitum filij sui esse constiterit.

2 †Præterea palatini neq; publica neq; priuata munera agnoscere coguntur. l. palatinos. de palati. sacr. larg. Quæ priuilegia etiam filijs & nepotibus ipsorū prosunt: l. j. de priuil. eo. lib. xij. C. l. fi. de domest. e. lib. Vt puta, cubicularij principis, à muneribus extraordinarijs, hoc est, sordidis sunt immunes: l. maximarū. de excus. mu. lib. x. C. l. ij. de præpo. sac. cubic. libro. xij. C. Quod priuilegium etiā ad filios trāsmittitur: d. l. ij. & l. iiij. eo. Magistri libellorū etiam deposito officio, ab omni grauamine tam publico, quàm priuato immunes sunt: l. j. de mag. scrin. lib. xij. C. Quod priuilegium etiam ad filios pertinet: d. l. j. l. in sacris. ij. de proxi. sac. scrin. l. ij. de priui. eo. li. xij. C. Qui tamē libellorū magistri, à tributo canonicæ indictionis immunes nō sunt. l. iubemus. de proxi. sac. scrin. Ciletiarijs quoq; immunitatis priuilegium concessum, eorundem liberis competit: l. fin. de cilen. lib. xij. C.

3 †Tertiò, omnes literarū professores, ab omnibus, vel priuatis, vel publicis muneribus immunes sunt. vt puta, Gramatici: l. medicos. l. gramaticos. de pfes. li. x. C. l. fi. §. fi. ff. de mu. & ho. Oratores. d. l. gramaticos. d. §. fi. Philophiæ præceptores: d. l. gramaticos. l. fi. §. magistri. de mu. & hono. Hi ab onere tutelę & sordidis muneribus imunes sunt: l. in honoribus. §. Philosophis. ff. de vac. & excu. mu. Sicut medici: d. l. medicos. Et legū pfessores: d. l. medicos. Quę priuilegia tā ad vxores ipsorū, quā ad filios trāsmittunt: d. l. medicos. l. fi. in fi. de pfes. & med. l. ij. de cōmit. cōsisto. li. xij. C. Trāsmittunt inquā patre viuēte dūtaxat: l. Archiatros. de met. lib. xij. C. Cū vt successiuos retineāt labores concessa sint, Spec. de aduo. §. obijcit. vers. sed pone abbas. Proinde si priuilegiū pter merita concessum esset: facilè crediderim eosdem perpetuò potiri priuilegio: l. ij. in fin. de episco. & cleric.

4 †Quartò, Maritus hoc priuilegium iure cōsequitur, vt tantū in id quod facere potest, cōueniendus sit: l. nō tantū. de reg.

iur.l.quæ dotis.l.fi.ff.sol.ma.& ibi Bar. col.iij.versi.Dicitur.versi.quæro. Ias.l.si cum procuratore.nu.j.ff.de re iud. Et in l.Nesennius.nu.viij.de re iudic.& in l.si constãte.nu.xxviij.cxviij.& seq sol.mat. Eadẽ prærogatiua socij inter se vti allo=lent:l.verum.ff.pro soc. Quibus eatenus proficit, dum in pinguiorem fortunam non peruenerunt. Roma.consi.ccccxiij.l. j.§.cùm autem.C.de rei vxo.act. Interim hoc priuilegium ad filios & alios paren=tes vsq; ad tritauum trahitur: l.iij. §. pa=rentes.l.sed si.§. liberis. de in ius vocand. Ias.l.non tantùm.nu.j.v.vij.de re iudic.l. iurisconf.§.parentes.de grad.affinit.l. pa tronus.ff.de re iud.l.etiam.solu.mat. d.l. verum.

5 †Quintò, dos mulieris quæ constante matrimonio decessit, lucro mariti non ce dit, sed ad hæredem mulieris transmit=titur;l.j.§. illo procul.C. de rei vxo.act.l. ij.C.de bon.quæ lib. Nisi inter coniuges paciscatur:l.ex morte. C.de pac.conuen. d.§.illo. Quid si secũdo nupta, nullis reli ctis liberis, nisi ex priore matrimonio? Not.Bart.l.post dotem.col.viij.ibi,con=clude.ff.sol.mat. Proinde quærendũ est, vtrùm priuilegia mulieribus cõcessa, ad hæredem transeãt. Puta, cùm sit commu=ne ius, vt vnusquisque seruet pacta:l.j.ff. de pac. Liberet fidẽ suam pro se, vel pro alijs datam:l.j.de fideiul. Si tamẽ mulier fideiubeat, iustum non est propter sexus imbecillitatem, & q; multis captionibus subijciatur, vt cõprehendatur sub hac re gula. Quod priuilegiũ etiam suis profi=cit:l.non solùm.de in integ.resti. Mulie=res tacitam hypothecam in bonis mariti habent. Et cæteris creditoribus, etiam si anteriores sint (excepto fisco:l.ij.C. de pri uileg.fisc. Vel eo qui pro naue fabrican=da crediderit:l.quod quis.ff. de priuileg. credi.) præferuntur: l.assiduis.§.ad hæc. C.qui pot.in pig. Quæ priuilegia, hære=dẽ mulieris sequuntur:d.l. assiduis.§.ex=ceptis.l.etiam.ff.solu.mat. Qui etiam in hæredes cæterorum creditorum actionẽ habet:l. hæ actiones.ff.ad Velleia.

6 †Sextò, Macedoniano senatusconsulto prospectum est, ne qui filiosa. mutuam pecuniam dedisset, etiam post mortem patris actio, petitioue daretur:l.j. ad Maced. Quæ exceptio etiam patri, si filius in potestate moriatur, aut hæredi filij, si pa terfa.decedat, competit:l.sed Iul.§.quan=quàm.e. Filijfa. minores pro alio fideiu=bere non poterunt. Quòd si fideiubeant, neq; ipse, neq; pater, neq; ipsorum hære des fideiussoria actione tenebũtur:l.non solũ.de in integ.resti. Pater agẽs nomine dotis pro filia, filiæ priuilegia consequi=tur: Puta, filię cõpetit actio ex stipulatio=ne tacita:§.extraneum.§.sequens.l.j.C.de rei vxo.act.l.insulam.§.vsuras.ff.sol.ma. Eadem & patri agẽti competit: §.fuerat. Insti.de actio.

7 †Septimò, Qui precario rogat, vt ipsi in fundo morari liceat: etiam pro familia sua rogasse cẽsetur:l.pe.ff.de precar. Cui & hospitẽ quoq; recipere pmissum erit: l.ij.§.j.ff.de vsu & habit. Hinc est, q; qui vim vxori, vel familiæ facit: etiam ei vim facere creditur, qui sibi tantũ vti frui lice re stipulatus fuerat. Et propterea quem, vt pote adulterũ interficere, marito per=missum est:l.Gracchus.C. de adul. Idem quoq; filijs cõceditur:d.l. Gracchus.Ias. l.quo minus.nu.cxxxiiij.& seq.ff.de flu.

8 †Octauò, si quandiu voluero, eligere possim, quamuis hæc electio personalis sit, tamen filio talis electio cohærebit:l. si stipulatus fuerim.ff.de verb.obli.l. si sic. §.si quis ita.de leg.j.

9 †Nonò, priuilegium cõcessum clericis contẽplatione ecclesiæ, ipsi ecclesiæ cõces sum credimus:l.nulli.C.de sa.san.ec. Cui meritò acquiritur:§.interdicimus.authẽ. de eccl.titu. Et clerici cũ sint ab omnibus sordidis muneribus, & ab omni præsta=tione tributorũ immunes: l.ij.C.de epis. Vxores quoq; ac liberos eorundẽ immu nes esse dicemus:l.j.& ij.eo.

Decimò, tempus quod datur iudicato, etiã filijs trãsfertur:l. tempus. de re iudi.

10 †Vndecimò, actio quę pro sumptibus funerũ datur, hæredi cæterisq; successo=ribus cõpetit:l.si filiusfa.in fi.ff. de relig.

11 †Postremò, priuilegiũ alicui adẽptum, etiã filijs adẽptũ intelligimus. Cũ magis patris cõtẽplatiõe cõcessum fuisse verisi= mile

mile sit:l. si habitatio.§.j.ff.de vsu & ha. Si tamen filij nominatim fuerint cōprehensi, secus est: arg.l.si quis operas.ff. de oper.liber.vt in emphyteusi: Cyn.l.si liberti.C. de oper.lib.Bart.l. quod dicitur patrem.ff.de verbo. obli. Et qui obligat se non facturum, quò minus sibi habere liceat: obligat etiam hæredem suum, ne faciat:l.stipulatio ista.versi.sed si se.ff.de verb. oblig.Et cùm per nosmetipsos adipisci possessionem dicimus:l.j.§.adipiscimus.de acquir.pos. Nihilominus per filium acquiri potest:l.diuus.§.j.de sal.

12 CONTRA. †Milites qui triginta annis militarunt, ab omnibus oneribus & muneribus vacationem habent: l.fina. de his qui non implent stipendia. lib.x.C.Qui non tantum quandiu militabunt, verùm etiam quādiu vixerint, hoc beneficio perfruẽtur:l.cam.de excus.mu. eo.lib. Quod priuilegium nihil omnino filios sequitur:l.in honoribus.§.vacationum.ff.de vaca.& excu.mu.

13 †Præterea, priuilegia viuenti concessa, eo mortuo amplius concessa non videntur:l.Neratius.ff.de regu.iuris. Vbi enim personæ conditio, locum facit beneficio: deficiente ea, beneficium quoq; deficit:l.in omnibus.ff.de regu.iur.l.priuilegium. eodẽ. Puta, priuilegia quæ magistris liberalium artium competunt, quandiu tantùm viuunt, durant:l. Archiatros.de meta.lib.xij.C. Patronus hæres institutus & rogatus hæreditatem restituere; nō tamen cogitur: quod tamen priuilegium, successori ipsius non competit:l.cùm patronus.de legat.ij. Aduersus eum qui in dignitate constitutus est, nulla de dolo actio dari potest:l. non debet.ff.de dolo. Et tamen aduersus hæredes dabitur:l.hæredibus.eod.

14 †Tertiò, qui dotẽ promittit, quatenus facere potest conuenitur: l.sed hoc.ff.de re iudi. Sicut & qui ex causa donationis, in ius vocatur:l.inter eos.§.is quoq;.eod. Quod priuilegium fideiussori non competit: l.& si fideiussor. ff. de re iudicata. Tametsi alioqui omni accessione principalis sui vti soleat:l.fluminum.in fine.C. de vsu.rei iud. Socij quatenus fieri æquū est cōueniendi sunt: l.verum.ff. pro soc. Quod fideiussori non prodest: d.l.verū. §.videndum. Maritus deducto ne egeat, condemnandus est: l.& si.ff.de re iudi.l. si maritus.sol.mat. Hæredes autem insolidum condemnantur: d.l.& si.§.j.l.sciẽdum.eo.l.nec maritus.§.j.C.solu.mat.l. si cum procuratore. & seq.ff. de re iudica. Res tamen donatas, & amotas imputabunt:l.rei.§.j.sol.mat.

15 †Quartò, licet filiæ ex tacita stipulatione actio competat, non tamen patri, filia mortua: l.in omnibus.l. priuilegium.de reg.iur.Nec cuiuis alio hæredi hoc priuilegium proficit:l.j.C.de priuil.dot.

16 †Quintò, priuilegia pupillo concessa, ad successores nō trahuntur.l. dabimus. §.j.ff.de priuil.credi. Puta, vnus ex tutoribus in solidum condemnatus fuit: hæres pupilli aduersus eum agere non poterit:l.ex pluribus.ff.de admi.tut.Et tutor prohibitus matrimonium cum pupilla contrahere, non tamen filius prohibitus censetur:l.non solùm.§.si puellæ.ff.de ritu nup.§.sunt & aliæ, & ibi annot. Insti. de nupt. Si quidem filia hæres instituta fuerit:l.nō solùm.§.si puellæ.de rit.nup.

17 †Postremò, si filius quam rem velit, eligere possit, non tamen pater poterit:l.si. in prin.ff.de verbo.obli. Personale enim pactum, sicut vsusfructus, ad hæredem non transmittitur:l.idem.ff.de pac.§.finitur.institu. de vsufr.l. stipulatio ista.§.si quis ita.de verbo. oblig.l.si vsusfructus nomine.ff.de vsufr. Bal.Sali.l.j.C. de bo. que lib.nec fiscus:l.j.§.an bona.ff.de iur. fis. Et iniuriarum actio quæ in hæredem non datur, neq; etiam hæredi dabitur:l. iniuriarum. ff.de iniu.l.pe.de in ius voc.

CONCLVSIO. Quia hoc loco de priuilegijs à principe concessis agitur, & vni magis quàm alteri fauear:l. neque Dorotheum.de decur.lib.x.C. Satius est vt ipsum consulamus & ab ipso interpretationem petamus:l.omni.C.de sa.sau.eccl.l.humanum.l.fi.C.de legib.l. ex facto.ff.de vulg. Dum tamen non datur principis facultas, tentandum est.

18 †Igitur si priuilegium propter rẽ concessum fuerit, etiam ad hæredes trāsmit-

titur:l.ætatem.in fi.ff.de censib.l.hi quibus.de fun.pat.libr.x.C.l.in omnibus.Ja iij.ff.de reg.iur. Quo casu frustra principis rescriptum postulamus:l.iij.in fin.de censib. Quia licet mutentur personæ, manet tamen eadem res:l.proponebatur:ff. de iud. Si personæ concessum fuerit priuilegium:etiam suis concessum creditur, quandiu is cui concessum est viuit: l.pater.ff.de serui.legat.l.in omnibus.la iij.l. priuilegia.de regu.iur. Et hoc nisi nominatim sui à priuilegio cōcesso exclusi fuerint:l.iij.in fin.& l.sequen.§.quanquàm. ff.de censib.

19 SOLVTIO. †Militum priuilegia ita demum filijs nō prosunt, si alium sequuntur statum:l. priuilegio. de decu. lib.x.C.

20 †Quòd dictum est, priuilegium clericis concessum, ecclesiæ concessum videri. Hæc sententia vera est, si concedentis voluntas non repugnet:ca. requisiti. extra de testi.l.cùm quæstio.in fin.l.cùm virū. C.de fideicom.l.in conditionibus.ff. de condi.& demon.argu.l.non dubium.C. de legat. Si non appareat, si per nomen proprium relictum sit, ecclesiæ non competit:l.ad recognoscendos.C. de inge. & manumis. Si per nomen appellatiuum, contemplatione ecclesiæ relictum videtur:l.annona.§.Titia.ff.de ann.leg. Nisi summa necessitudo, vel propinquitas vrgeat:l.verum.ff.pro soc.Salic.l. non plures.ibi,sed vbi.C.de sac.san.eccle.

21 †Quòd dictum est, priuilegium mariti, hæredibus non proficere. In extraneo hærede locum habet:l.maritum.l.quia talc. ff.sol.mat.l.j.ff.de iur.immunit.

22 †Dictum est, mulierum priuilegia, ad hæredes non transmitti. Hæc sententia similiter in extraneo hærede locum habet:l.etiam.ff.solu.mat.l.assiduis.§.exceptis.C.qui pot.in pig. Proinde si pater agat viuēte filia, actio priuilegiata est: sin ea mortua, secus est.

23 †Dictum est, pupillorum priuilegia, ad hæredes non transmitti. De extraneis intelligenda conclusio est:l.maritum.ff.so. mat.In proximis non vtique:l. etiam.eo.

24 †Probauimus filio datam electionem, patri non competere. Hoc ideò, quia nominatim commissa est:Bal. consil.ccciij. in prin.Ias.l.filiusf. §.diui.de leg.j.c.cum criminalibus.v.q.iij. Spec.de offi.deleg. §.iam nunc.circa fin.Ias.l.quo minus.nu. cxxxv.clxxv.ff.de flumi.

CAP. XIII.

PATER VTRVM TENEATVR *pro filio*

EPITOME.

1 *Pater pro filio tutore uel decurione, tenetur. nu.4.8.11.12. & sequen.*
2 *Pater pro pecunia filio mutuata, quatenus teneatur.*
3 *Pater ex delicto uel ex stipulatu filij quatenus teneatur.nu.5.7.*
5 *Factum plurium contra unum probatum, cæteris non præiudicat.*
6 *Filius, patris deteriorem conditionem non facit.*
9 *Filius quando in patris potestate esse desinat.*
10 *Patre mortuo, in quibus tenebatur pro filio, actio particulariter filium non sequitur, sed omnes hæredes.*

1 SI† filius patre sciēte & non contradicente, tutor à prætore datus sit, pater tenetur:l. si filiusfa.ff.de tut.l.iiij. in fin. de fide.tut.Idem dicendum, si decurio, patris cōsensu, filius creatus fuerit. Pater enim vt pote fideiussor, pro filio tenetur:l.ij.ad municip.

2 †Præterea, si filiosfa. mutuatā pecuniam sciente & tacente patre præsuponamus, si non statim contradicat, consentire videtur:l.filiusfa.ij.ff.ad Maced. Si filiusf. patris iussu donauit:perinde est, ac si pater ipse donasset:l.in ædibus.§.pen.ff. de donatio.

3 †Postremò, pater, vtpote fideiussor filij: l.cum filiusfa.de verb.obli.Ex delicto filij, quatenus in peculio habet, conuenitur:l.quotiens.& sequen.ff.de noxa.act. l.si quis vxori.§.si seruus tuus.l.eum qui. §.an pater.ff.de fur.Idem dicendum, si filiusfa.stichum dare spopōderit. Si enim cùm per eum steterit, quò minus daret, decesserit stichus:datur in patrem, vtpote fideiussorem de peculio actio:l. si à colono.ff.de fideiussorib.l.in ędibus.§. pe. ff.de donatio.

Contra

4 CONTRA. †Si filiusfa. testamento tutor datus, tametsi sciente & consentiente patre tutelam administret, pater nō tenebitur: l. Lucius. ff. de admi. tut.

5 †Deinde quando factum ad plures indiuiduè trahitur, vt partus mulieris: l. iij. in fi. de iureiur. vt causa fratrum: l. j. C. quib. res iudi. vt creditoris & debitoris: l. iudicatæ. in fi. ff. de execu. rei iudica. Si contra vnum probatum sit, & condemnetur, cæteris non præiudicat: l. denuntiasse. §. si cō demnatus. ff. de adulter. Toto titu. C. Res inter alios acta. Et ideò si deliquerit filius, ne in peculio quidem filij debet patri nocere, Tametsi pater eius administrationē alioqui filio permitteret: l. si filiusf. ff. ad Maced. Qui vsumfructum bonorū filij iure habet, & prior est tempore: l. si vsusfructus nomine. ff. de vsufruc. Bal. l. j. C. de bo. quæ lib. l. j. §. an bona. ff. de iur. fisc.

6 Patris autem deteriorem conditionem facere non potest: l. quanto. ff. de iureiur. Siue paciscendo, siue quid aliud agendo, l. filius. C. de pact. Tametsi acquirere ipsi possit: l. filiusfa. ff. de sol. arg. l. si defensor. ff. de interro. actio.

7 † Postremò, Pater cuius filio commodata res est, furti agere nō potest, quia custodiā præstare non debet: l. eum qui. §. an pater. ff. de furt. Ita etiam pro delicto filij conueniri non potest: l. eum qui. ff. de iure fisc.

SOLVTIO. Cùm sint termini diuersi & separati, ideò non potest solida adferri conclusio. Eam igitur secundum solutionem contrariorum proponemus.

8 †Quòd igitur ad filiumfa. tutorem deputatum vel ad aliquē magistratus gradum creatum (ad quem nisi patre cōsentiente nō vocatur: l. si pater. C. quādo prouoc. nō est in neces.) attinet. Aut pater ita iussit, & consentit filio administranti, ac si ipsemet pater gereret: omne siue damnum siue lucrū amplectēs, & in suam fortunam accipiens: & tunc pater in solidum cōuenitur: l. deniq. §. sed vtrū. ff. de mun. l. j. & l fi. in fi. de filijsfa. libr. x. C. l. si filiusfa. & l. filiusfa. ff. de tut. l. Lucius. ff. de admi. tut. l. fi. §. sancimus. C. de bo. quę lib. l. j. ff. quod cū eo. l. j. §. j. C. e. l. filiusfa. de admi ni. re. dot. l. cū filiusf. e. l. j. ff. quod iussu. l. j. §. quid si. C. quod cum eo. l. j. §. si is qui nauem. ff. de exerci. act. l. si vni. §. j. fam. hærc. l. ij. ad municip. l. Lucius. §. idem respon. ff. ad municip. Si verò tantū consentit, vt filius posset gerere, vel obligare seipsum pro pupillo; cuius tutelā gerebat, non autem agnouit: tunc duntaxat de peculio & de in rem verso conuenitur: d. l. j. ff. quod cum eo. l. j. & iij. ff. quādo ex fac. tut. Instit. de tut. in princip. l. j. §. si filiusfamil §. item de magistr. conuen. l. prima. §. si cum impubere. l. si quis seruum. in fin. ff. de pecul. l. libertus. §. filiū. de mu. §. si quis. auth. de fideiuss. l. iij. in fi. de admi. re. Ex suo autē pater non tenebitur: l. j. de filijsfa. lib. x. C. Maximè dū consensum suū nominatim nō accōmodat. l. si filiusfa. C. ne fil. pro patre. l. filios. de decur. libro x. C. l. si pater. C. quando prouoc. l. j. §. scientiā. ff. de tribut.
9 l. j. §. is qui nauem. ff. de exerci. act. †Cùm enim pater per superuenientē dignitatē, vel per tutelę dationem, filiū in potestate habere desinat: §. filiusfa. & ibi annot. nu. v. Instit. qui. mo. ius pa. l. filiusfa. ff. de his qui sunt sui. Aequum nō est, vt in aliquo teneatur. Eadem in patre adoptiuo statuemus: l. si adoptauero. ff. de precar. l. pe.
10 ff. de adopt. †Proinde in quibus pater pro filio tenebitur, patre mortuo, onus omnibus hæredibus cōmune erit: l. j. §. sed an. ff. de col. bo. l. j. de peric. success. paren. lib. x. C. Et omnes simul tenebuntur: l. j. de decur. lib. x. C. Tenebuntur inquam de his quæ gesta fuerunt à filiofa. patre viuente. Patre autem mortuo, non vtique: l. ex parte. §. filius. l. si vir. §. sed si. ff. fam. hærcis. l. & si. ff. de mu. & honor.

11 ANIMADVERSIO. †Accur. ait, gloss. ij. l. Lucius. ff. de admi. tu. glo. consensisse. ibi, item not. Ad municip. Si filius tuus datus, emancipatus est, pater pro eo tenetur. Pedibus omnes in hanc discedimus sententiā. Verùm audiamus reliqua. Si in potestate sit, aut filius testamento, aut à prætore tutor datus est. Si testamēto, pater de peculio, & de in rē uerso tantùm, tametsi agnouit tenetur. Sin datiuus, in solidum. Verior hæc sententia est, vt siue à prætore, siue testamēto filius

fam. patre consentiēte datus sit: quatenus in peculio habet, aut in rem suam versum est, pater teneatur: l. Lucius. ff. de adm. tu. Sin onus tutelæ susceperit, aut agnouerit, insolidùm tenebitur: l. si filiusfa. de tute.

12 INTERPRETATIO. †Imper. ait, l. cùm filiusfa. in prin. C. quod cum eo. Filiofamilias tutore, vel curatore dato: patrem de peculio & de in rem verso tantùm conueniēdum. Quod verum intellige, nisi pater onus tutelæ nominatim susceperit. Tunc enim insolidū tenebit.

13 †Imper. ait, l. fin. de filijsfa. lib. x. C. Sine periculo patris, filium à magistratibus curatorem datum esse. Addas, Nisi quantū ad peculium, vel ad actionem, de in rem verso attinet. Nam licet pater ex contractu filiorū ipso iure non teneatur, æquū tamen est, peculio tenus condemnari: l.

14 actiones. ff. de actio. †Vlpia. ait, l. ij. ff. ad municip. Quicquid in Rep. filius gessit, pater fideiussor præst. bit. Vtrùm autem insolidum, an peculio tenus, non meminit. Ideò dic vt supra, nume. 8.

CAP. XIIII.

FILIVS VTRVM TENEATVR *pro patre.*

EPITOME.

1 ☞ Patris bonitas filijs prodest & nocet.
2 Patris iniquitas filijs nocet.
3 Filij eius qui maiestatis damnatus est, omnia bona patris, uel proximorum amittunt. 24. 21.
4 Sententia quando etiam post mortem rei ferenda sit. & nu. 16. Ius patronatus utrùm propter delictum patris amittatur. eod. & nu. 7. 14. 21.
5 Filius etiam si non fuerit patris heres, pro ipso nihilominus tenetur & nu. 12. 11. 25.
6 Patre repetundarum damnato quatenus filius teneatur.
7 Delictum uasalli, nocet filio. & nu. 4. 14. 16. 21.
8 Pater qui alterius testamentum infirmauit, aut defuncti mortē non uindicauit, filio nocet.
9 Filij bona patris heretici amittunt. 15. 24.
10 Pœnæ potius mollienda, quàm exasperandæ.
11 Filius non portabit iniquitatem patris.
12 Patre in officio delinquente, filius non tenetur. Incesti bona quæ fisco adiudicanda. eod.
13 Pro pecunia patri credita, in filium actio non competit. & numero 5.
17 Filij ex pollicitatione Reipub. facta, quatenus teneantur. Patris infamia filijs non nocet.
18 Filius ex delicto patris non conuenitur.
19 Omnium ratio reddi non potest.
20 Bona patris delinquentis, quatenus à filijs non auferenda. & numero sequenti.

1 BONITAS & demētia patris, filijs prodest: Ieremiæ cap. xxxij. Tametsi filij peccauerint. Salomon enim licet mādatum domini trāsgressus, quod fœminis alienigenis se commiscuisset. Tamen propter Dauidē patrem suum ab eo dominus regnū non abstulit: Regum iij. cap. xj. Sed non tantùm prodest, verùm etiam plerumq; nocet. Filios enim Iob dominus consumpserat, vt lenitatis & temperantiæ suæ periculum faceret: Iob cap. j.
2 †Quantò magis patrū iniquitas ac scelus, filijs noxiū esse debebit? Dy. reg. nō debet. ibi. item darè. Exempla passim tam diuinitus, quàm humanitus tradita sunt. Pro peccato Sodomitarū, permulti inoxij, cœlesti igne consumpti sunt. Hæbrei quòd aduersus dominum murmurarent, terram promissionis amiserunt, paruulos autem dominus introduxit. Verùm facti sunt discoli in deserto annis quadraginta, & portarunt iniquitatem patrum suorum. Multisq; miserijs oppressi sunt, donec patres ipsorum obierant: Numeri. xxiiij. Propter peccatum Amalechitarum, non solùm paruuli, verùm etiam bruta animātia consumpta sunt. Datan & Abiron cùm aduersus Mosem & Aaron scismatis autores fuissent, ipsi cum vniuersa sua sobole, mortem obierunt miserè: Numeri xvj. Propter peccatum Phogor, non solùm filij Madianitarum, verùm etiam filiæ vltimo supplicio deditæ sunt: Numeri capit. xxxj. Israelitæ quòd non obseruarent præcepta domini, illos Deus comminatus est, dicēs, Filios generabis & filias, non frueris eis, quoniam ducentur in captiuitatem: Deuterom. capitu. xxviij. l. quisquis. C. ad legē Iul. Salomon Dauidis filius propter peccatum fornicationis patris, cum Bethsabea, & propter mortis insidias, quas aduersus Vriamvirū Bethsabeæ struxerat, moritur: Regum libro secundo, capit. xi. & sequen. Propter Saul quòd occidisset Gabaonitas, facta est fa-

mes

mes magna, donec vltimo supplicio septem viri de filijs eius traditi fuissent: Regum secundo capitu. xxj. Dauid propterea quod populum Israeliticum numerasset, septuaginta millia virorum peste fœdissima consumpti sunt: Regum. xxiiij. Peccato Aegyptiorum, possessionum fructus vredine consumpti sunt, iumenta & primogenita eorum perierunt. Peccato Israëlitarum, seu filiorum Heli, archa domini, vniuersusq; populus Philisteis traditus est. Propter peccatum Achor, Israëlitæ in manus hostiũ traditi sunt, Cham delinquente, filius eius maledictus fuit. Giezi peccato, lepra etiam ad posteros transmissa est. Esdras corã domino profitebatur iniquitates & scelera hæbreorum, propter peccata patrum ipsorum, quotidie pullulare, & traditos esse in manibus inimicorum suorum, in gladiũ & captiuitatem. Esdræ libro iij. capitu. viij. In Bbilonienses, quod sese exaltassent contra dominum, Deus quasi uentũ pestiferũ suscitauit, Et prædicatores immisit, quibus nominatim iniunctum esset, ne iuuenibus ipsorũ parcerent: Ieremię c. quinquagesimo primo. Iudęi exclamanti bus, Sanguis eius super nos & super filios nostros: vsque in præsentem diem, miseriarum, & angustiæ vestigia retinent. Achab peccante, posteritas ipsius, regnũ amisit. Propter Adami patris nostri peccatum, in perpetuam laboris & ęgritudinis labem coniecti sumus. Propter scelera nostra, patrúmve nostrorum, grauiter peste, bello, fame opprimimur. Dominus enim propter patrũ peccata & iniquitates, filios vsque ad tertiam, & quartam progeniẽ vlcisc itur: Deuterono. c. v. Vnde scriptum est in Euangelio, Rabbi quis peccauit, hic, aut parentes eius, vt cęcus nasceretur. Hinc est quòd de scorto nati, ad decimam vsque generationem ecdesiam ingredi prohibentur: Deuteron. capitulo xxiij. Amonitæ & Moabitæ etiam post decimam generationem, templum ingredi non poterant, quòd Hæbreis alimenta denegassent: Deuterono. capitulo vicesimo tertio. Malè parta malè dilabuntur. Non enim æquum est, vt quod pater furto, rapina, vsuris acquisiuit, idipsum consequatur filius. §. primo. authen. vt omnes obediãt iudicib. Quem non excusabit ignorãtia, quò minus post mortem patris non cogatur reddere malè quæsita. Aaron & filij sui portarunt ini quitatẽ sanctuarij: Numeri xviij. Quos alloquitur Psaltes ille Regius, Patres comederunt vuam acerbam, & dentes filiorum obstupuerunt. Græci post euersam Troiam, occiderunt Astyanectem Hectoris filium, Ne per illum quandocunque belli vulnus refricaretur. Non enim impium putandum est, post extinctum Tyrannum, & liberos inoxios trucidari & interfici, cùm id magnopere intersit Reipub. Quid nunquam non bellamus Christiani, neque tamen nescimus in bellis maximam malorum partem ad eos redire, qui nihil commeruerunt? Idem vsu uenit in repræsalibus, quæ vocãt. Qui læsit, in tuto est, & spoliatur negotiator, qui ne factum quidem audiuit, tãtùm abest, vt in culpa fuerit. Quòd si talibus remedijs vtimur, in rebus non ita magni momenti, quid censes faciendum in re atrocissima.

3 †Puta, si quis in patriam vel in principẽ coniurationem fecerit vel militiã deserue rit, ipse vtpote maiestatis reus, vltimo supplicio damnatur: l. quisquis. C. ad legẽ Iul. maiesta. l. prima. ff. eodem. l. iiij. de re milit. lib. xij. C. Etiam si scelestam tantùm inesset factionem. d. l. quisquis. Volũtas enim pro facto reputatur: l. Diuus. ff. ad leg. Cornel. de sicar. Quæ noxa etiam filijs innoxijs cum perpetua infamiæ nota nocet. capitu. infamis. vj. quæst. j. §. filij. dictæ l. quisquis. Omnia enim proditoris bona fisco adiudicãtur: dicta l. quisquis, & §. interdũ. Institu. de hæred. quæ ab intesta. Et non tantùm paterna, verùm etiã auita, & omnium proximorum successione, filij priuantur: dicta l. quisquis. & l. fina. eodem. Licet pater dum in vinculis est, à debitoribus exigere possit. Alioqui plerique innocentium, famę præmerentur: l. reo criminis. ff. de solu.

4 †Proinde vbi crimẽ est huiusmodi, cuius accusatio aduersus hæredes duret, mor

tuo reo non extinguitur: l.senatusconsul. §.si propter. ad Turpil. vt si is qui in principem vel contra Rempub. insidias struxerit, vel militam deseruerit, priusquam accusatus, vel damnatus fuerit criminis, decedat: tametsi crimina alioqui morte extinguãtur: l.fina.ff.ad legẽ Iuliam maiesta. post mortem suam, perduelionis reus iudicabitur: dicta l.iiij.de re milita. capit.si quis.vj.quæstio.j. Hippol.rubri. de fideius.numero cxx.& sequen.Roma. singu.cccccdxxxvj.Panormit.cap.fina.in fin.de feud.l.fina.C.ad legem Iul.maiest. l.ex iudiciorum.§.primo.ff.de accusatio. xxxiij.quæstio.ij.capitu.fin.Sicut quando quis hæreticos hæredes instituerit: capit. si quis.extrà de hære. Et hi licet antequàm accusatio fuerit instituta, moriantur: tamen sentẽtia ferenda est: l.ex iudiciorum. ff.de accusat. Et successores quatenus ad eos ex bonis dãnati peruenerit, restituere tenebuntur: l.an vitium.§.primo.ff.de diuer.præscri.l.iij.de interdict.& toto titu. institu.de perpet.& temp.actio.l. prima. C.ex delict.defunct.Denique quisquis in notorio crimine decesserit, contra eundẽ etiam post mortem suam agi potest, saltem propter damna illata ciuiliter: argu. capitu.si episcopum.in fine.xvij.quæstio. vj.cap.tua.extr.de vsur.Tum propter bona: l.Lucius.ff.de iur.fisc.l.iij.si pẽden.appellatio.l.manicheos.C.de hæret.l.ex iudiciorum.§.exceptio.ff.de accusat. Quibus fiscus succedit: dicto §.interdum.dicta l. fina.Et ideò licet iudicium in mortuum acceptum non valeat, tamen aduersus hęredes experiundi ius est: l.de qua re.§.fin. ff.de iudic. Filijq; successionem paternã, etiam ius patronatus quod ad ipsos peruenire poterat, amittunt: argumen.l.qui contra.ff.de iure patro.argumen.capit. ex literis.extrà eodem.l.prima.C.de bon. lib.Si libertus ꝓpter ingratitudinem in seruitutem redactus fuerit, etiam filij qui posteà nascentur, seruient: l.ij.C.de liber. Qui vi rapuit, omnia bona sua amittit: capitu.cùm secundum leges.de hæretic.in vj. Eaq; non filij sui, sed parentes mulieris raptæ acquirunt: §.sancimus.authent. de rapto.mulie.Vacca, l.si qua pœna.

5 †Sed non tantùm filius propter patris delictum, successione paterna priuatur. Verũ etiam ꝑ patre tenetur, tametsi eius heres nõ fuerit: Patet in causa primipilli, ex qua liberi, etiam si parẽtibus hæredes nõ existant, tenebũtur: l.fina.de primipilo.lib.xij.C.l.satis.C.in quibus causis pignus. Quibus tamen succurritur; vt eos (cum de duobus malis, maius sit euitandum) patres exhæredent, aut à paternis bonis, suapte spõte abstineant: dicta l.fina.l.eum qui.C.arbitr.tute.l.prima.C.de repud.hæred. Nam tunc cùm pro mortuis habeantur.l.prima.§.quidam.ff.de bono possess.contratabu.conueniri non poterunt, dummodò fraude, fraudisve suspicione careant: l.j.§.is quoque.in fin. ff.de collat.bono. 11

Prætereà, si lege municipij caueatur, ꝙ filij mercatorum teneantur pro ære alieno patris, ipso mortuo. Licet non sint hæredes, nihilominus tenebuntur. Baldus l. qui se patris.colum.viij.C.vnde libe.Cùm enim hoc pactis conuentis fieri possit: l. ij.ff.quod cum eo.l.cùm affirmes.C.de liber.causa. Cur hoc legis autoritate receptum, non erit obseruandum: l.fina.C.de fideicommis.Tertiò, si pater mutuo pecunias acceperit, quibus posset filium alere. Si non habet pater vnde soluat, filius locupletior factus, luere tenetur. Ne pater damno afficiatur, & filius lucrum sentiat: argumen.l.fina.in princi.de eo per quem factum erit: l.planè.ij.§.primo.de legat.j. l.si cum seruum.ff.si certum peta. In rem enim filij versa est: l.ei qui.C.quod cũ eo. Barto.l.his solis.ff.de condictio.indebiti. Iason.l.si eum seruum.nume.j.si certum petatur, & in §.actiones autem.columna quinta.ibi, Et quid erit. Institu.de actio. Salice.l.satis.cum ibi not.C.in quibus causis pign.Roma.singul.cex & cexiij.Exprimat igitur creditor, eam se pecuniam credidisse, vt filios alat: argumen.l.fina.ff.de exerci.actio. Tunc creditor aduersus filios experiri poterit, ad quos vtilitas peruenit.l.si me.ff.si cert.peta.

6 Quartò, si quis pecuniam ob iudicatum, vel non iudicatum acceperit. Non tantũ repetundarum iudiciũ eo viuo in ipsum: l.j.&

l.j.& l.fina.ff.ad legem Iuliam repetund. Verùm etiam in hæredes intra annũ proximum datur, argumen.l.qui contra. de iure patron.l.secunda.& sequen. eodem. Idem dicendum, si quis sacram, religiosam, vel publicam pecuniam abstulit, peculatus enim crimine notatur:l.j.ff.ad legem Iuliam pecul. Quod iudicium pecuniæ ablatæ etiam in filios hæredes datur: l.fina.eod. Proinde nihil aliud iuris, liberis adimitur, nisi quod ab ipso peruenturum esset ad eos, si intestatus mortuus fuisset. Quod generaliter in omnibus illis obseruatur, qui ciuitatem amiserunt. Vt nihil aliud liberi eorũ amittant, quã quod ab his peruentum est:l.tertia.ff.de interdict.

7 †Quintò, si vasallus ad feudum, hoc est, contra dominum deliquerit, feudũ amittit: Toto titu. Quæ fuit prima causa beneficij amitt. Et tot.tit.quibus mod.feud. amit. Quia cùm deficiat forma feudi, deficit quoq; eius esse:l.quæro.§.inter.ff.locat. Filius quoque ad id nullatenus aspirabit, gloss. edixerit.l.fina.de decurio.libro decimo. Licet ad agnatos peruenire posit: capit.j.si vasal.feud. priuet.§.si vasallus.si de feud.contentio sit.

8 †Sextò, si quis patris testamentum inofficiosum esse dixerit, & ante sententiam non destitit, vel uiuat:l. Papin.§.meminisse.ff.de inofficio.testamen. Aut alicuius testamentum aboleuerit, & quasi intestatus decesisset, pro hærede se gesserit, atque ita diem suum obierit: tota paterna hæreditas, ab hærede eius auferenda est: l.si quis cum.l.si quis patris.ff.ad legem Corn.de fal. Idem dicendum, si dolo fecerit, ne testamentum mutaretur. Ei enim actiones denegandę erunt:l.prima. Si quis aliqu. testari prohibit. Etiam si quid liberis datum sit. Ea enim quæ per flagitium acquisiuit quis, liberis non prosunt. Veluti si cognatum suum interfici curauerit, & eius hæreditatem adijt, vel bonorum possessio. accepit.

Septimò, si filius mortem defuncti non vendicauerit: & ipse & filius suus hæreditatem amittit.l.prima.C.vbi causæ fisca.l.si ea quæstio.C.de his quibus vt indign.l. Caius & l.necessarios.§.primo.ad Sillayan. Bald.capitu.quoniam contra fal.numero lxiiij.de probatio.

9 †Septimò, hæretici non solùm infamia notantur, & in perpetuum exilium mittuntur. Verùm etiam ipsorum bona ad fiscum pertinent, quæ etiam à filijs auferẽda erunt.l.iiij.& authenti. Gazaros.C.de hæret.& manich.l.iiij.C.de aposta. Filius enim cum sua causa suisq; vitijs patri succedit:l.Caius.ff.de manumiss.

10 CONTRA. †Cùm pœnæ vt potè odiosæ, potius moliẽdæ sint, quàm exasperandæ:l.absens.in fin.l.si præses.l.penult.ff.de pœn.l.hæc enim.ff.de suspe.tuto. Ea potius faciẽda interpretatio est, vt filijs non noceat.

11 †Dominus enim ait, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: Deuteron. cap. xxiiij. Paralipom.ij.cap.xxv. Filius enim nõ portabit iniquitatem patris, neque pater iniquitatem filij. Exemplũ est veteris testamenti, de Amasia, filio Ioiæ: Regum libro iiij.capitu.xiiij. Qui cum obtinuisset regnum, percussit seruos suos, qui interfecerant regem patrem suum. Filios autem eorum qui occiderãt, non occidit, iuxta id quod scriptum est in libro legis Mosi, sicut præcepit dominus, dicẽs, Nõ morientur patres pro filijs, neque filij morientur pro patribus, sed vnusquisq; cum peccato suo morietur. Cice.pro domo sua, ad Pontifices, quid vos vxor mea misera violarat; quam vexauistis, raptauistis, omni crudelitate lacerauistis. Quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres, vobis erant iucundæ, cæterorum omnium mentes oculosq; flectebant. Quid paruus filius? quem quandiu absui, nemo nisi lacrymantem confectumq; vidit: quid fecerat, quòd eum toties interficere voluistis: qd frater meus, qui cum aliquanto pòst meum discessum ex prouincia venisset, neque sibi viuendum, nisi me restituto, putaret, cùm eius mœror, squalor incredibilis, & inauditus omnibus mortalibus miserabilis videatur: quoties ex vestro ferro ac manibus est elapsus? Iustitia igitur iusti super eũ erit, & impietas impij super eum. Teren

tius in Hecira, Puerum accipias, nam is quidem in culpa non est, post de matre videro. Quæcunque ergo delicta parentes commiserint, filio potissimùm iam nato non imputantur ad pœnam: glos. i. ediderit. legis fina. de decurionibus, libro decimo C. Annotauimus in lege, si qua. numero j. de his qui sunt sui. Qui cùm nullum delictum commiserit, patris peccati macula, filium non inficit: j. q. iiij. capit. macula. Ergo pater solus ex suo admisso sorti subijcitur, filius autem propter peccatum non mulctatur, sed integra ipsius patris bona retinebit.

12 †Deinde, si pater malè se in officio gesserit, constat filium inquietandum nō esse: l. secunda, C. ne fil. pro patre. Et ideò actio tutelæ quæ creditoribus competebat, aduersus filium, nullo iure competit, ne patre quidem viuente: l. cum qui. C. arbi. tutel. l. patris. C. ne fil. pro patre. Et licet bona incesti, fisco adiudicāda sint, tamen filijs existentibus non poterūt: l. si quis incesti. ibi, Ita tamen. & authen. incestas. C. de incest. nupt.

13 †Tertiò, etiamsi filius commodum rei perceperit, cuius nomine pater seipsum obligauit, non tamen filius conueniri poterit, sed à patre tantūmodò pecunia condicitur, cui soluta est, non à filio, cui proficit. l. quamuis. C. de pign. l. his solis. ff. de condict. indebi. Etiam si pro patre fideiusserit: l. j. C. de filiofam. mi. Quia cōdictio, personalis est: l. non aduersus. C. si cert. peta. Ergo filia pro ea parte bonorū, quæ sibi dotis nomine donata sunt, à creditoribus non conuenitur: l. secunda. & sequē. C. de reuoc. his.

14 †Quarto, si patronus libertum iurare coëgerit, ne vxorem ducat: neque ipse, neque filius aliquod ius habebit: argum. l. qui contra. ff. de iure patrona. l. adoptiuum. ff. de in ius vocā. Aut si perduellionis damnatus fuerit, aut delatorem corruperit: liberis tamen ipsius, libertorum iura salua erunt: l. iiij. ff. de iure patrona. l. etiam. C. de obseq. pat. l. eius qui. ff. de iure fis. Licet alioqui ius patronatus tanquā fauorabile vnà cum cæteris bonis transeat. cap. ex literis. ext. de iure patronatus. Puta, si patronus ob eā rem à liberto exhæredatus fuerit, quòd ipsum capitis accusasset: non tamen filius patroni exhæredatus censendus est: l. diui. ff. de iure patrona. Et meritò ipsi filio danda erit in huiusmodi causa, bonorum possessio.

Quia neque verbis, neque sententia legis, aut edicti prætoris, ex persona, vel nota patris sui, à bonis liberti filius excluditur. Et ita non obscurum est, patris delictum, filijs non nocere, etiam si maiestatis damnatus fuerit: l. eorum. ff. ad legem Iuliam maiesta.

Quintò, si libertus propter ingratitudinem in seruitutem redigatur, filij quo tēpore libertate potiretur nati, libertatem retinent. l. ij. C. de liber.

15 †Sextò, si quis contra sacrosanctū Christi Euangelium seu contra ecclesiam catolicam initiatus fuerit, impunitus euadere non debet: capitu. Iudæi. j. quæstio. iiij.

Non tamen filijs bona auferenda sunt: l. quarta. C. de aposta. Quia scriptum est, Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: capitulo, non imputantur. j. quæstio. iiij.

16 †Septimò, si vasallus contra feudū quod ab antecessoribus habet, deliquerit, licet id amittat, non tamen filij, quibus patris casus nocere non debet: l. emancipatum. in fin. de senato.

Octauò, propinqui, noti, familiares, procul à delicto submouētur, vt peccata suos teneant autores. Et ideò non minus successionis iura sibi vendicabunt: l. prægnātis. ff. de pœn. authenti. bona damnatorū. C. de bon. proscri. l. sancimus. C. de pœ.

17 Nono, si quid Reip. pater pollicitus fuerit, liberi non tenebuntur. Addita tamen patris hæreditate, in decimam partém: l. ex pollicitatione. ff. de pollicitatio.

Postremò propter infamiam patris, dignitas quæsita liberis auferenda non est: l. crimē. de pœn. Apparet igitur delictum patris, filijs non nocere, nec quantùm ad bona: l. fina. §. si plures. ff. de bon. damnat. Pluris enim facit princeps liberorū causam, quibus imperium adiectione ampliatur, quam pecuniarum copiam: dicta l. fina. in fine.

18 CONCLVSIO. †Vicit eorum sententia, qui dicunt, indignũ facinus esse, insontes filios, pro patrũ scelere puniri. Filius enim ex delicto patris non cõuenitur, tametsi & diuinitus nonnunquã propter malos præmantur boni. Et ita Deus Optim. Maxim. plerunque filios propter parentum nequitiam vlciscitur. Quo autem consilio fiat, nõ exquirimus.

19 Nec est nostrum ad omnia naturæ miracula respondere. Habet illa quædam arcana, quæ nos mirari voluit, scire noluit. Phædrus Platonis, vtrum'ne oporteat, præter autoris sententiam & rationem quærere, cùm quæstionem proponit, ita ab eo responsum extat. De naturæ, inquit, præscruptatione, quid dicendum, attende. Primò quidem cuiusque natura cogitanda est, vtrùm simplex illud sit, an multiplex, de quo & ipsi habere artem, & alijs dare posse desideramus. Deinde si est simplex, inuestigandum quam & ad quid agendo, rursusq; quam & à quo patiendo natura vim habeat. Quod si species habeat multas, his dinumeratis in singulis similiter ac in vno, naturalis & agendi & patendi vis inquirenda. Assiduo itaque studio & consuetudine oculorum assuescunt animi, nec admirantur, nec postulant rationem earum rerum, quas semper vident. Solis exortus, cursus, occasus nemo admiratur, propterea quòd quotidie fiunt: at eclipses Solis mirantur, quia rarò accidunt, & Solis eclipses magis mirantur, quàm Lunæ, quoniam hæ crebriores sunt. Quæ quanto consilio gesta fuerunt, nullo consilio assequi possumus: l. prospexit. qui & à quibus. capitu. rescriptum. secunda, quæstione tertia. Nam vt tempestas sępè certo aliquo cœli signo commouetur, sæpè improuisò, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa excitatur. Sic & in his quæ diuinitus nobis tradita sunt, intelligere non possumus: nec in Iurisconsult. responsis, qui plerunque casu excitari videntur. Et ideò magis attendenda legis forma est, quàm ratio: Alciat. l. prima. numero octauo. de liberis & posthumis, Cic. de finibus libro primo, Omne animal simul atque natum est, voluptatem appetit eaque gaudet, vt summo bono: dolorem aspernit, vt summum malum, &, quantùm potest, à se repellit: idq; facit nondum deprauatum, ipsa natura, incorruptè atque integrè iudicans. Itaque negat opus esse ratione, neque disputatione, quamobrem voluptas expetenda, fugiendus dolor sit: Sentiri hoc puta, vt calere ignem, niuẽ esse albam, dulce mel: quorum nihil oportet, exquisitis rationibus confirmare, tantùm satis est admonere. Adsi nouitas non magis quàm magnitudo debeat ad exquirẽdas causas excitare. Difficile igitur est, omnium adferre rationem, quæ & à natura & à nostris proposita sunt: l. non omnium. ff. de legib. In his potissimùm quæ iuris positiui sunt, in quibus sufficit pro ratione voluntas: glo. l. prima. §. pueritiam. ff. de postulan. Felin. capitu. si quando. extrà de rescript. Tametsi Cice. pro Murena dicat, quicquam tam angustè scriptum non esse, quòd ipse non possit, qua de re agitur, addere. Ratio enim sicuti corpus anima, legem viuificat: capitu. consuetudo. dist. j. l. nominis. §. fin. de verborum significationibus. Sit igitur hæc prima conclusio, quòd quandiu filij sceleris vestigia patris non sequuntur, pro patre pœnas in corpus non luant: §. finali. Institu. de nox. actionibus.

20 †Quantùm verò ad bona paterna attinet, etiam concludendum existimamus, à filijs innoxijs propter delictum patris auferenda non esse. Referam quod legi in authentica, bona damnatorum. C. de bonis proscriptorum. Quæ quidem breuis est, verùm aureola. Bona damnatorum, seu proscriptorum, iudicum lucro aut eorum officijs non cædunt: neque secundum veteres leges fisco applicantur: sed vel ascendentibus, vel descendẽtibus, & ex latere, vsq; ad tertiũ gradũ, si supersint. Hęc vera sunt, dũmodò ex patris delicto nõ fuerint acquisita, vel propter delicti acerbitatem, ex dispositione iuris. In hanc sententiam laudetur & summis efferatur laudibus vox illa magnifica Traiani. Scio, inquit, relegatorum

bona, auaricia superiorum temporum fisco vendicata. Sed aliud clementiæ meæ conuenit, qui inter cætera, innocentia ac ratione meorum temporũ, hoc quoque remisi exemplum: l. prima. ff. de interdictis & releg. Is salutis communis studiosissimus & vigilantissimus, pluris faciebat liberorum causam, quibus imperium adiectione ampliatur, quam pecuniarum copiam: l. fina. in fin. ff. de bo. damna.

21 SOLVTIO. † Vniuersa patris bona propter delicti sui acerbitatem, filius amittit: authen. bona. in fin. C. de bo. proscrip. l. quisquis. ad legem Iul. maiest. Tamen principis clementia, liberis innoxijs, si ex indigno patris facinore non fuerint acquisita, reseruare debet: l. iura. ff. de iure patro. Quòd si patris delictum adeò imane & acerbum nõ fuerit, & conscius non sit filius, ipso iure, patris bona retinebit: l. eorum. C. ad legem Iul. maiesta. §. q. üij. c. j. & ij. Quæ solutio cum æquitatis plena sit, ad omnia contraria conciliãda sufficere posse videbatur. Tamen quia quædam addenda sunt adminicula, sigilatim de omnibus vidédũ est.

22 † Quod de vasallo dictum est, ita demũ filius propter patris delictum, feudum amittit, si non aliunde quæsitum sit. ca. j. Si vasal. feud. priuet. Sin ab antecessoribus originem habeat, vel in dominum non deliquerit, vel pro se & filijs suis feudum emisset, secus est: l. iij. ff. de interdic. l. emancipatum. in fi. ff. de sena. d. c. j. §. si: quæ fuit prima causa benefi. amit. Cyn. l. si liber. ff. de oper. lib. Bart. l. quod dicitur patrem. ff. de verb. obli. l. si quis operas. ff. de ope. lib. Ergo vbi filius venit iure proprio, nõ tanquàm hæres, ex patris delicto in nihilum tenetur. l. iusiurandi. §. si liberti. ff. de oper. liber. l. diui. de iur. pat. l. Pau. de iur. lib. nisi in causa primipelli.

23 † Quòd ad ius patronatus attinet, ita demum filius propter patris delictũ id ipsum amittit, si conscius criminis fuerit, alioqui non: l. iura. ff. de iur. pat. Card. c. quo iure. viij. distin. Imol. l. insulam. sol. mat. Abb. c. cum laici. c. quantò. in fin. de iur. pat. Et hunc in modum cõtraria dissoluenda erunt.

24 † Probauimus hæreticorum bona, etiã à filijs auferenda. Non tamẽ à fidelibus: l. iiij. C. de aposta. Et ita contraria intelligenda sunt. Ergo macula patris, ipsum non inficit.

25 † Dictum est, filiũ tametsi pecuniæ creditæ commodum percepisset, nihilominus nõ conueniendum. Si quidem pater habeat, vnde soluat. Alioqui filius locupletior factus tenebitur. Maximè si pro hærede se gerat. l. ij. C. de hære. act.

26 † De sententia post mortẽ rei ferenda, hoc in summa dictũ sit, vt in casibus nominatim traditis locum habeat. In cæteris verò publicis iudicijs, non aliàs transeunt aduersus hæredes pœnæ bonorum ademptionis, quàm si lis contestata, & condemnatio eo viuo secuta fuerit: l. ex iudiciorum. ff. de accu. Et ideo bona eius qui in custodia, vel in vinculis, vel in cõpedibus decesserit, hæredibus eius auferenda non sunt, siue testato, siue intestato decesserit: l. in fraudem. §. ff. de iur. fis. Idem si seipsum interfecerit: §. quod si. e. Quæ sententia in his reis locum habet, qui etiam si damnati fuissent, tamen filijs bona remanerẽt: l. qui. §. vt autem. §. ideò. ff. de bo. dam. l. fi. de bo. eorum.

CAP. XV.

IN LIBERTATE ET PECVLIO SERVI, *quatenus taciturnitas domini, consensum operetur.*

EPITOME.

1 ☞ *Peculij multiplex significatio.*
2 *Seruitutes iure gen. introductæ.*
Matrimonium inter seruos utrinque contrahebatur.
3 *Seruus consensu domini matrimonium contrahens, liber efficitur.*
Alijs quoquo modis libertatem consequitur. eod.
4 *Serui inter uiuos manumissi, tacitè peculium consequuntur. & nu. 13. 17.*
6 *Peculium quãdo tacitè manumissum sequatur, & quando non & nu. 14. 15.*
7 *In testamentis plenior quàm in contractibus interpretatio facienda est. 12. 16.*
8 *Vino legato, uel uendito, an uasa debeantur.*
9 *Emptio, uel legatum sine traditione an ualeat.*
10 *Aestimatio precij rei emptæ, uel legatæ alteri commissa: an inutile legatum, uel emptionem reddat. 17.*

Arbit

18 *Arbitrium & voluntas differunt.*
19 *Legatum conditionale, an inutile sit.*
20 *Peculium ad cautelam exprimendum.*

1 PECVLIVM multis modis dicitur. Liberi hominis patrimonium, & ius succedendi: l. vbi. §. j. ff. ad Trebel. Quod præsidij causa, ob necessitatem, vt propter bellum, reponitur: l. lex quæ tutores. §. fin. C. de admini. tut. Aduentitium: l. cum oportet. C. de bon. quæ lib. Profectitium, quod filiusf. de rebus paternis acquirit. Idipsum totum patri acquiritur, de quo filiusfa. testari prohibetur. Castrēse, quod in bello quæsitum est: l. si castrense. ff. de castr. pecul. Quasi castrense, quod ex publica causa in ciuitate acquiritur: l. fin. C. de inoffic. testa. De quo filiusfa. disponere potest. Parafrenalia mulieris, peculium est. Quod si se marito det, vt eius fiat, quasi dominus efficitur: l. pecuniam. ff. de sol. l. j. naut. caup. stabu. in fi. & l. ij. Adeò vt si dissoluatur matrimonium, vendicari non poterit, sed condici. Quæ tamē condictio priuilegiata non est, tametsi mulieribus quàm plurimùm faueatur: l. si spōsa. ff. de iur. dot. l. ij. §. fina. de priuil. cred. Postremò quod seruus tenet, peculium est. Possessio enim per seruum acquisita, si iusta est, domino acquiritur quasi peculium: tit. Instit. quib. mod. testa. infir. l. deposi. §. fi. ff. de pecul.

2 † Seruitutes autē bella & captiuitates, vtpote naturali iuri cōtrariæ, vsu & necessitate humana exegente gentes constituerunt: §. ius autem gen. Insti. de iur. natu. Quæ potestas olim tanta erat, vt ius vitæ in manibus dominorum esset: §. nā. Insti. de his qui sunt sui. l. j. C. de emenda. seruo. Quod est naturali iuri cōtrarium, naturali enim iure, liberi omnes nascebātur. Proinde quandiu quis in seruitute est, manui & potestati suppositus est, & manumissus liberatur potestate: l. manumissiones. ff. de iust. & iu. Puta, inter seruos contrahi matrimoniū potest: c. j. extrà de coniug. ser. Licet ius ciuile connubium esse dicat, non matrimoniū: auth. licet. C. de nat. lib.

3 † Ideoq; si dominus quam credebat suā ancillam in vxorem duxerit, libera efficitur: authen. ad hoc. C. de lat. lib. tol. Idem dicendum, si sciens dominus eam matrimonium contrahere, tacuerit: d. authen. ad hoc. Deinde si voluntate domini, vel hæredis seruus pileatus funus antecesserit, vel ægrotantem obseruauerit, fit illico ciuis Romanus: l. j. §. sed & qui. c. Tertiò si sciente domino & non contradicente, seruus presbyter factus sit, statim liber & ingenuus efficitur: l. si seruus. C. de episcop. & cler. c. si seruus. ij. dist. liiij. Quartò, si seruum alienum pignoratum teneam, eundemq; dominus sciente me manumittat, fauore libertatis pignus remisisse videor. l. j. & iij. C. de remis. pig.

4 † Sed non tantùm libertatem, verùm etiam peculium, sequuta manumissione seruus consequitur: l. libertæ. C. de oper. liber. l. liberta. ff. eo. Nisi nominatim fuerit ademptum: l. j. C. de pecul. eius. §. peculium. Insti. de legat. Ideoq; necesse non est domino, permittere seruo, vt peculiū habeat. Sed sufficit non adimere, vt habeat. Scientia enim patientiam & cōsensum operatur: l. j. §. scientiam. ff. de tribut.

5 CONTRA. † Si testamēto seruus manumissus sit, peculiū nisi nominatim legatū, non debetur: §. peculium. Institu. de legat. Ideoq; si expressum non sit, penes testatoris successores remanebit: l. j. C. de pecul. eius.

6 SOLVTIO. † In vltimis voluntatibus seruus manumissus, in dubio peculium concessum non intelligimus: dicto §. peculium. Si igitur dominus velit, quòd seruus peculium habeat, nominatim concedere debet: l. prima. §. licentia. C. commu. ser. ma. Inter viuos verò secus est, statim enim sequuta manumissione, tacitè peculium debetur: l. prima. C. de pecul. eius. l. si serua. ff. de iur. dot.

7 CONTRA. † Cùm in testamentis plenior quàm in contractibus interpretatio facienda sit: l. in testamentis. ff. de regulis iuris. l. cùm delicti. in fin. extra de donationibus. Dicendum est, in-

ter viuos manumisso, peculium nisi nominatim relictū sit, non deberi: l. prima. §. sed ne. C. commu. ser. manumis. Et in testamentis, tacitè deberi. Cum in testamentis plenior, quàm in contractibus interpretatio facienda sit.

8 †Patet in vino legato, in quo etiam vasa tacitè comprehenduntur: l. si cui. §. si vinum. ff. de vin. ole. triti. lega. Si venditum fuerit, secus est. Adeò vt si de dolio trahendo non conueniatur, tacitè id actum videri debeat, vt antè euacuare teneatur, quàm ad vindemiam opera eius sit necessaria: l. prima. in fine. & l. secunda. ff. de pericul. & commod. Idem in penore legato dicendum est, vt vasa quoque tacitè cedant: l. qui seruū. §. qui vasa. ff. de penu legat. Cùm enim vinum, vel penus per se esse nequeat, vasa secum in accessionis locum rapit: l. nam quod. eod.

9 †Præterea emptor sine traditione, sibi dominium non acquirit. l. penulti. C. de rei vendicatio. Legatarius autem vel fideicommissarius efficitur verus dominus, tametsi res tradita non fuerit. Ipsis enim rei vendicatio, vtpote veris dominis competit: l. prima. C. communia de legat.

10 †Tertiò, precium rei emptæ si emptori, vel venditori committatur, emptio nulla est. l. in venditis. C. de contrahenda emptione. Legatum verò relictum, cum hæres voluerit, valet: l. fideicommissum. de legatis tertio. Aut si alteri committatur, & non possit, vel nolit precium definire, emptio nulla est: l. finali. C. de contrahenda emptione. §. precium. Institut. eodem. Si verò legatum fuerit prædium, arbitrio Titij, & Titius non elegerit: legatarius eliget, legatum autem nequaquàm infirmabitur: glos. in testamentis. ver sicu. item ff. ff. de regulis iuris. Si igitur plenior in testamentis, quàm in contractibus interpretatio fiat: omnino dicendum videtur, peculiū potius deberi seruo testamento manumisso, quàm si inter viuos manumittatur.

11 SOLVTIO. †Habeo quod dicam, nemini tamen præiudicatum velim mea sententia. Vtrumque verum est, & quòd seruo testamento manumisso, nulla peculij mentione facta, peculium non debeatur. Secus si inter viuos. Præterea quod plenior in testamentis, quàm in cōtractibus interpretatio facienda sit. Huic sententiæ conclusio nostra adstipulari videtur, si eiusdem verum intellectum attigerimus.

12 †Si enim ei qui testamento manumissus est, peculiū datum non intelligamus: Nemo dubitat plenissimā, hæredis fauore interpretationem fieri. Si verò inter viuos manumissus fuerit, non tantùm accedit domino manumittenti, quin etiā peculium dominus amittit. Et ita strictior fit interpretatio in actu viuētium, quàm defunctorum.

13 †Si tamē cùm seruus esset plurium, ab vno precium serui offerente manumittatur: peculium serui inter socios æqualiter diuidetur: l. j. §. sed ne. C. com. ser. ma. Puta, si quis cum Titio communem seruum habens solus libertate eum donauerit: §. erat olim. Insti. de nup. l. j. §. & si plures. C. commu. ser. manu.

14 ANIMADVERSIO. †Nostri diuersitatis rationem inquirentes, cur, in vltima voluntate manumisso, peculium nisi expressè relictum non debeatur, inter viuos statim manumisso debeatur, d. §. peculium autem. Institu. de leg. leuissimè succurrunt. Referam quod legi penes autorem, fidei periculum esto. Accur. ait, glo. iuris. l. prima. C. de pecul. eius. gloss. quamuis. §. peculium. Institu. de lega. Cum testator de rebus suis liberè disponat, & in manumissione serui, peculij non meminerit, exceptum videri debet, cum peculiū à manumissione sit separatum. Mihi sanè non displicet Accursiana sententia, cui verā loquenti assentior. Fateor enim & agnosco verum esse, quod dixit. Sed spectemus reliqua. Si inter viuos, inquit, nihil accipit, nec alteri. Et sic præsumitur seruo concedere, quod falsum est. quis enim persuasit legem tam barbaram? Sufficit enim manumisso inter viuos, vt peculium non adimatur, vt idipsum consequi debeat: d. §. peculium. Institu. de legat. Alteram diuer

diuersitatis rationem adfert.d.glo.iuris Quia,inquit,in vltima volũtate,sæpenumero non datur otium testatori cogitandi:l.hac.§.at.C. qui testamen. Vnde lex ꝑ eo cogitat.vt si quando ne donata in collationem venirent,non expresserit.Nam legis interpretatione conferenda erunt: §.illud authen.de trien. & semis. Sed hoc diuersitatis rationem non diluit. Tertia, quia manumissus inter viuos,debet operas manumittenti, peculium autem non debet: manumissus autem testamento, non debet operas defuncti, vel hæredi. ergo peculium non consequitur: dicta glo.iuris.glo.quamuis. Eadem est ratio cũ dicto,quare nihil condudit.Ego verò iam dixi meam vicem, nihil præiudicãs, si quis quid habeat rectius.

15 INTERPRETATIO. Vlpian. ait,l. quam.§.sunt.ff. de pecul. Sunt qui putant peculium seruos habere non posse, nisi concedente domino. Ego autem, inquit,puto non esse opus,concedi peculiũ à domino seruũ habere,sed non adimi,vt habeat. Alia est causa liberæ administrationis,nam & specialiter concedenda est. Qui putãt seruos peculiũ habere nõ posse,nisi permittente domino. Hoc verum est,quando testamento seruus manumittitur: Vlpia.autem respon. locum habet, quãdo inter viuos.Alia.&c.Opinor Vlpian. velle intelligere, quando seruus testamento manumittitur: Tunc peculium liberæ administrationis specialiter & nominatim permittendum est.Paul.ait, l.j. ff.de pecul.eius.Seruo legato cum peculio & alienato.Nõ abs re,peculium, adiecit. Non enim aliter peculium inesset. Pompo.ait.l.non solùm.ff.de pecul.Non solùm id peculium est,quod dominus seruo concessit,verùm id quoq; quod ignorante quidem eo concessum est.Puto hũc esse germanum eius sensum, vt siue expressè concesserit,puta,quòd libertate & peculio,testamento donatus sit.Siue tacitè,vt cùm inter viuos manumisit. Taciti enim & expressi par virtus. Paul.ait,l.si sticho.ff.de pecul. Si sticho peculium cũ manumitteretur,ademptum non est,cõcessum videtur. Si quidem inter viuos,

16 alioqui non. †Paul.ait,l. in testamentis.ff.de regul.iur. In testamentis,plenius voluntates testantium interpretamur. Dicerem hunc locum in hæredis fauorẽ, deinde legatarij intelligendum. Maximè quando in hæredem verba conferuntur: si in legatarium,secus est:l. damnas. §.primo.versicu.exigere.de vsu.legat. Iul. ait,l. qui fundum.§.seruus.ff. pro empt. Seruus Titio mandauit, vt fundum ei emeret.Eidem manumisso fundi possessionem tradidit,existimans,vel etiã ignorans peculium sibi concessum esse.Nihilominus diutina possessione fundum capiet. Manumisso, in vltima voluntate. Quo casu peculium in dubio non debetur.Propterea nascitur dubitatio, quam Iul.proponit.Quòd si fuisset inter viuos manumissus,cùm statim manumissione sequuta,peculiũ debeatur,nulla nos dubitatio moraretur, quin fundum statim manumisso vnà cum peculio acquisitum diceremus.Accursi.gloss.gerimus.& glo. seruũ.dicto §.seruus. nihil referre putat, vtrùm in testamento, vel inter viuos fuerit manumissus. Et tamen posterior manumissio hìc non conuenit.

17 SINGVLARIA. †Pretium rei emptę,in ementis, vel vendentis voluntate collatum,facit emptionem esse nullam. Et tamen legatum relictum, si hæres voluerit,vtile est: supra numero x.

18 †Hinc singularis annotanda differentia est,inter voluntatem & arbitrium.Nam fideicommissum relictum, Si hæres voluerit,non debetur:l. fideicommissum.§. quanquam.de legat.iij. Si quidem hæres noluerit.§.sic fideicommisso.dicta l. fidei commisso.l.senatus.§.legatum.de legat.ij. Quòd si ita scriptum fuerit,si fueris arbitratus,si putaueris,si æstimaueris,si vtile tibi visum fuerit,vel videbitur: fideicommissarius vel legatarius quod relictum est nihilominus consequi debet: dicto §. quanquam.Non enim plenum arbitriũ voluntatis,suo cohæredi dedit, sed quasi viro bono commissum.

19 † Hinc & aliud singulariter annotandum est, Si testator decem Titio legauerit, si Meuius voluerit: inutile est

legatum, quia in alienam voluntatem conferri non poteſt: l.nonnunquàm.ff. de condit. & demonſtra. Et tamen ſi dictum fuerit, ſi hæres voluerit, efficit conditionale legatum: vt tum demum valeat, ſi hæres velit: d.§.ſic. Quia eûm voluntas defuncti & hæredis, eadem ſit: l.j. §.ſi hæres. ad Trebellia. Magis demonſtraſſe, quàm conditionem appoſuiſſe viſus eſt. Quo fit vt ſi teſtator pluribus hæredibus inſtitutis, vnius fidei committat, vt cûm moreretur, vni ex cohæredibus cui ipſe velet, reſtituat eam partem, quæ ad eum perueniſſet: vtile eſt fideicommiſſum: l.vnum.de leg.ij.l.vtrùm.§.cum.de reb.dub. Qui etiam indignum hæredem præferre poterit: l.cùm quidam ita. de leg.ij. Quòd ſi ita dictum ſit, rogo vt reſtituas his quos dignos putaueris. Si immeritos eligat, cæteri petere poterunt: d. l.cûm quidam.§.rogo.d.l.vnum.

20 †Poſtremò, cùm peculium ære alieno deducto dicatur, ſi quis peculium filio legare velit, ne deducatur id quod ſibi debetur, ſpecialiter ea quæ ſunt in peculio leget, & nominatim exprimat: l.ſi peculium.ff.de pecul.legat. Idem in ſeruo, cui tutius erit, ſi non tantùm peculium dominus expreſſerit: verũ etiam ſi id quod in peculio eſt, nominatim referat: d.l.ſi peculium ſeruo.

CAP. XVI.

RES EMPTA EX PECVNIA MEA, *an efficiatur mea.*

EPITOME.

1 *Res ex pecunia dotali comparatæ, dotales eſſe uidentur. & nu.6.15.*
2 *Res ex pecunia pupilli comparata, ad pupillum pertinet.*
3 *Res ex pecunia militis, uel eccleſiæ comparata: ad ipſum militem, uel ad eccleſiam pertinet.*
4 *Pecunia in aliam rem uerſa, mihi proficit.*
5 *Res empta ex pecunia mea, nomine alterius, nihilominus mea eſt.*
7 *Ad precium mercium, quas emptor iterũ uendidit, nulla actio mihi competit.*
8 *Pater res quas ex fructibus peculij filij emerit, filius eaſdem nullo iure conſequitur.*
9 *Vxor quod ex pecunia numerata, à marito ſibi comparauit, ad ipſam pertinet.*
10 *Res empta ex pecunia fratris, in ius pignoris non deducitur.*
11 *Per liberam perſonam nobis non acquirimus.*
12 *Depoſitarius quod ex pecunia depoſita emit, ſuum eſt.*
13 *Dominium per rei traditionem nobis acquirimus.*
14 *Ea quæ ex fructibus emuntur, quatenus pignori inſunt.*

I.C. CONSOBRINO NICOLAO MELLERIO.

IN quæſtionem valde difficilem me vocas, cũ à me poſtulas, num ex pecunia dotali res empta, dotis eſſe dicatur. Ordine explicabo de ea quid ſentiam. Deinde Titanã implorabimus. Ampliſsimum enim legum anteceſſorem ac æquiſsimum iudicẽ patrem tuum ſtatuemus, qui cõtrouerſiam omnem dirimet.

Res quæ ex mea pecunia ab altero cõparatæ ſunt, mihi acquiri videntur.

1 †Vt res quæ ex dotali pecunia ſunt cõparatæ, dotales enim eſſe videntur: l.res quæ.ff.de iur.dot.Bald.l.quamuis.C. in quib.cau.pign. Puta, ſi ex lapidicinis dotalis fundi, lapides, vel arbores quæ fructus non eſſent, ſiue ſuperficiem ædificij dotalis, voluntãte mulieris vendiderit: nummi ex ea venditione recepti, ſunt dotis: l.ſi ex.ff.de iur.dot.

2 †Præterea, ſi quis in re pupilli nomina fecerit, vel pecuniam in archa depoſuerit: datur ei vendicatio nummorum, & aduerſus debitores vtilis actio: l. ex facto.§. planè.ff.de pecul. Si tutor, vel curator, pecunia eius, cuius negotia adminiſtrabat, mutuã data, ipſi ſtipulatus fuerit, vel prædia in nomen ſuum emerit: vtilis actio ei, cuius pecunia fuerit, datur ad rem vendicandam, vel mutuatam pecuniam exigẽdam: l.ſi vt proponis.C.de rei vendi.l.ſi pecuniam.ff.ſi cer.peta.l.ij. quando ex fac.tut.

3 †Tertiò, ſi prædium ex pecunia militis comparatum ſit, miles eundem vendicare poterit: d.l.ſi vt proponis.d.l.ſi pecuniam. Eccleſia ſimili prærogatiua vtitur: c.auditis.in fi.de in integ.reſtit.

4 †Quartò, idem in actione de in rẽ verſo. Si enim plures de peculio agant, proficere hoc ei, cuius pecunia in rem verſa eſt, debet: l.j.§.item.ff.de in rem verſ.

5 †Quintò, ſi poſſeſsionẽ ex pecunia mea, nomine

nomine alterius emerim: tamē si eandem possessionem teneam, mea esse dicetur, nō illius cuius nomine fuit empta. Vt intelligamus rē ex pecunia mea alteri emptā, ad me nihilominus pertinere: l. quāuis. & seq. C. si quis alteri, vel sibi.

CONTRA. Res quæ mea pecunia ab altero comparatæ sunt, mihi non
6 acquiruntur. †Primò patet in pecunia, dotis nomine ab vxore viro numerata ac tradita. Ex qua si maritus prædiū comparauerit, si nominatim inter virū & vxorem, vel inter eūdem maritū emptorem, & venditorem actū nō fuerit, vxori non debetur: l. ex pecunia. C. de iur. dot. Cice. pro A. Cæcina, Cùm vteret dote vxoris numerata, quò mulieri res esset cautior: curauit vt in eo fundo dos collocaretur. Igitur non aliter ipsi vxori, super re ex pecunia dotis suæ empta, actio cōpetit, quā si expressè dictum fuerit, vt hypothecam super eodem fundo haberet.
7 †Præterea, si merces vēditæ, creditori antè pignoratæ non fuerunt: aduersus me emptorem nulla actio cōpetit: l. pcuratoris. §. planè. ff. de tribu. Tertiò, sicut filij dominiū earū rerum sibi acquirunt, quas pater, vel mater eisdem emerit, & tradiderit: l. si emancipatis. cū l. seq. C. si quis alteri. Ita etiā pater vsumfructū bonorū filij habēs, si ex pecunia eiusdem, fundū cōparauerit: eundem cui volet trāsferet, nec filio aliqua actio cōpetit: l. cùm oportet. §. non autem. C. de bon. quæ lib.
9 Quartò, vxor quod ex pecunia numerata à marito, sibi comparauerit, ad ipsam pertinet. marito tamē, vel filijs suis ,pter pecuniā numeratā, aduersus matrē actio cōpetit: l. j. & l. multū. C. si qs alteri, vel sibi.
10 Quintò, si ex pecunia, quam quis à fratre mutuo accepit, prædium cōparauerit: nisi specialiter, vel generaliter hoc eidem fratri suo obligauerit, pecuniæ numeratio in causam pignoris non deducitur: l. quāuis. la iij. C. de pigno. l. qui aliena. Si quis alteri, vel sibi.
11 Sextò, per liberam personā quæ neq; iuri nostro subiecta est, neq; bona fide nobis seruit, actionem, vel obligationē aliquam acquirere non possumus: l. si ita stipulatus fuero. §. Chrisogonus. ff. de verb. obli. Et ideò quod ex mea pecunia alter acquisiuit, sibi, non autem mihi acquisitū videri debet.
12 Septimò. si depositarius ex pecunia deposita, sibi possessionem emerit, ipsiq; tradita fuerit: nulla super eadem possessiōe, domino actio cōpetit, vt sibi in cōpensationem domino tradat: l. si ea pecunia. C. de rei vendicatio.
13 Octauò, in dominij quęstiōe ille potior habetꝰ, cui possessio à domino tradita est: l. multū interest. in fi. & l. nihil prohibet. C. si quis alteri vel sib. Non igitur ipsius erit, ad quē pecunia pertinebat, sed ad eū cui possessio tradita est.
14 Postremò, licet fructus eorū prædiorū, quæ pignori data sunt, tacitè vnà cū prædijs sint obligati: prædia tamen quæ ex fructuum pretio emuntur, pignori nō insunt: l. iij. C. in quibus causis pign.
15 CONCLVSIO. †In quæstione proposita, quanta cōtentio est. Aliter enim Caio, d. l. res quæ. ff. de iur. dot. Imperatori Diocletiano, d. l. ex pecunia. C. e. aliter placet. Impera. enim Diocletia. statuit fundum ex pecunia dotali comparatum, vxori nō acquiri. Caius contrà. Spectabā num posterior constitutio, ad priorem trahi posset. Quod cū fieri nequeat, posteriorē Codicis cōstitutionē, anterioribus præponemus: l. sed etsi posteriores. ff. de legib. l. iiij. ff. de consti. prin. Et ideò cùm per liberam personam, quæ neq; iuri nostro subiecta est, neq; bonafide nobis seruit, nobis acquirere non possimus: vt sup. nume. xj. Maritus autē vxori subditus non sit, neque sibi inseruiat, eidem acqrere nō poterit. d. l. ex pecunia. Adeò vt si vxoris nomine maritus cōparauerit, neq; sibi, neq; vxori quæsiuit, dumq; sibi non vult, nec illi potest: l. multū. circa fi. C. si quis alteri, vel sibi. In his enim quæ gerimus, nisi ex nostra persona initium obligationis sumant, inane negotium nostrū efficiunt: l. quæcunq;. ff. de act. & oblig.

CAP. XVII.

EPISCOPVS VTRVM REM ECCLEsiasticam alienare possit.

EPITOME.

1 *Ecclesiæ priuilegia.*
2 *Ecclesiæ, bona alienari prohibetur. & nu. 7.*
3 *Episcopus rem ecclesiasticam alienare non potest. & nu. 5. 11.*
4 *Res ecclesiastica cum episcopi & clericorum consensu, alienari non potest. & nu. 2. 7. 11.*
5 *Episcopus res ecclesiasticas emere poterit. & nu. 2. 11.*
6 *In generali sermone, comprehenditur persona loquentis. & numero 9. 10 13.*
7 *Episcopus rem ecclesiasticam, etiam sine clericorum consensu alienare poterit. & nu. 1. 3. 7. 11.*
8 *Clerici sine episcopi consensu, res ecclesiasticas alienare poterunt. & nume. 14.*
9 *In generali dispositione, non comprehenduntur hi quorum interest, à quibus dispositio introducta fuit.*
10 *Procurator qui attestatur omnibus creditoribus satisfactũ, seipsum non comprehendit.*
11 *Res ecclesiastica quando & quomodo alienari poßit. 2. 3. 7.*

VAECVNQVE pri-
1 uilegia Principi, Reip.
militi, doti, pupillo, vel
minori competunt, eas-
dem ecclesiæ cõ-
petere certũ est.
c. quid ergo. xxiiij. q. iiij. l. fi. C. de sac. sanct.
eccle. §. sancimus. auth. de nõ alie. aut per-
muta. Quia omnibus ad bene beatæq; vi
uendum cũ viã pbeat, etiã cæteris maio-
ri vti eã prærogatiua oportet: c. duo. d. xc-
vj. Iisdem peculiariter cõcessum est, vt res
ex pecunia ipsorum empta, ad eos perti-
neat: vt sup. capit. pximo. quo priuilegio
ecclesia vti assolet; c. auditis. in fi. de in in-
2 teg. restit. † Ipsorum bona alienari prohi-
bentur, simili quoq; modo res ecclesiasti-
cas emere nõ possumus §. nos igitur. aut.
de non alie. aut permu. §. nullus. Instit. de
re. di. l. sancimus. C. de sac. sanc. eccl. §. -a au
tem. cũ seq. §. sanctißimas. de alie. emph.
Maximè res à principe donata, aut con-
ditioni subiecta alienari prohibetur. Pro
inde rerum ecclesiasticarũ alienatio adeò
prohibita est, vt nec clericorũ, nec superio
ris consensu distrahi poßint: l. iubemus
nulli. C. de sac. sanc. eccl. c. nõ liceat. j. c. alie-
nationes. §. illud. c. sine exceptione. xj. qõ. ij.
Adeò vt si quis in dignitate constitutus,
vendierit, vel quomodocũq; alienauerit,
dignitatem amittit: §. sanè si hæc. d. l. iube-
mus. c. ij. ext. de don. Etiã si episcopus fue
3 rit: c. casellas. x. q. ij. † Qui nec easdẽ emere
poterit. Cùm enim rei ecclesiasticæ aliena
tio prohibita sit, episcopus vt pote earum
rerum patronus & cõseruator optimus,
easdem ab omni iniuria seruare debet.
4 CONTRA. † Si expediat & vtile fu-
turũ sit ecclesiæ, intercedente episco-
pi & clericorũ cõsensu, alienatio permitti
tur: c. tua. ext. de his quæ fiunt a præl. d. c.
sine. c. nouit. & c. placuit. xij. q. ij. Et in em-
phyteusim ecclesia dare potest: §. ppetua.
c. ea enim. x. q. ij. §. emphyteusim. auth. de
non alie. aut per. §. licentiam. de alie. em-
phy. vt se ære alieno exoluat, permissa alie
natio est: glo. huiusmodi. §. nos igitur. de
nõ alien. aut permut. Permutare quoque
poterit: auth. cõstit. quæ ex scripto. §. fi. Si-
cuti & principi concessum est: §. si minus.
de nõ alie. aut permu. Dũmodò in vtriusq;
que vtilitatẽ cedat: §. vult aũt lex. c. Idẽ p
redemptione captiuorum permittitur: §.
sacris. §. si vero prætor. §. sanctißimas. au-
thẽ. de alie. emph. Sicut & ea quæ supflu a
sunt: §. si verò superflua. de alien. emphyt.
Sed & episcopus res ecclesiasticas aliena-
re põt, vt remuneret: Ias. l. ex hoc. nu. lx. et
seq. ff. de iust. & iur. Aut si episcopus col-
legiũ instituere, eundẽq; ex rebus ecclesiæ
cui præest fundare velit, si clerici nõ repu-
gnẽt, quinquagesimã partẽ dare põt: c.
5 si vna. de reb. eccl. c. bonæ. xij. q. ij. † Proin-
de si res ecclesiastica, consensu episcopi &
clericorũ alienari poßit: easdẽ episcopus
emere poterit. Satis enim alienationi con
sentit, cũ emit: Instit. de obli. quæ ex con-
6 sen. in prin. c. ex literis. ext. de transac. † Et
ideo si eps edictũ fecerit, ne res ecclesiasti-
ca, sine clericorũ cõsensu alienari poßit. In
telligimus etiã episcopi cõsensum interce
dere oportere. Quia in gñali sermone,
cõprehẽdit psona loquentis: l. cp si. §. si vẽ
ditor. ff. de ædil. edic. l. cũ in eo. ff. de pact.
7 CONTRA. † Episcopus bona eccle-
siæ, sine clericorũ cõsensu distrahere
põt: c. regulas: c. si quis. xij. q. ij. Seruos quo
que fugitiuos, eps irrequisitis clericis di-
8 strahere poterit: c. eps. e. † Præterea, cleri-
ci sine epi cõsensu alienare possunt. Si enĩ
quiuis etiã à nemine venia impetrata, ec-
clesiæ cõferre beneficiũ poßit: l. iubemus.
§. verũ. C. de sac. san. ecc. c. j. de iur. pat. in vj.
Quantò magis collegiatis permißũ esse
debet, si ecclesiæ cõmodum sit etiam sine
episcopi

episcopi consensu alienare.
9 Tertiò, neq; episcopus, neq; collegiati rē
ecclesiasticā emere poterunt. In illa enim
generali dispositione, vt nemini liceat, rē
ecclesiasticam, nisi cū consensu episcopi
& clericorum emere: episcopus exceptus
censetur. In generali enim sermone, non
comprehenditur persona loquentis: c. po-
tuit. extrà de iureiur. c. si non licet. xxiij. q.
10 v. de poeni. dist. iij. sanè cauendū. † Patet
in ꝓcuratore, cuius chirographa constat,
omnibus creditoribus debitoris solutū:
non tamen ipsum cōprehendit: l. inqui-
sitio. C. de solu. l. vtrū. ff. de consti. pec. l. sol
uendo. ff. de neg. gest. l. in stichum. §. fi. de
noua. l. vbi quis. de consti. pec. Idem de fi-
deiussore dicimus, qui soluendo seipsum
liberat, nō debitorē: l. quoties. l. si pro me.
de solut. l. si debitorē. de fideius. Genera-
lis quoq; obseruatio à testatore facta, ad
bona hæredis nequaquā trahitur: l. Paul.
ff. de pig. In generali igitur sermone, qui
de seipso loquente intelligi vult, nomina-
tim cauere debet: l. qui insulam. §. fina. ff.
loca. Roma. singu. xxix. l. si mercedem. §. si
habitatio. ff. de act. emp.
11 CONCLVSIO. † Licet res ecclesia
stica, etiam cum consensu clericorū
alienari non possit: authē. hoc ius. l. iube-
mus. in prin. & §. sciētes. auth. sicut. auth.
nullo. C. de sac. sanct. eccle. c. si quis. j. qō. iij.
Adeò vt quocunq; titulo eā quis possede
rit, etiam fructus perceptos amittat. §. qui
verò. §. sanè si hęc. d. l. iubemus. l. quisquis.
C. de postu. l. si tutor. ff. de var. cog. authē.
quibuscunq;. C. de sac. san. eccle. Tamen si
expediat, & vtile futurum sit ecclesiæ: vt
pro ære alieno exoluēdo: d. auth. hoc ius.
c. cùm habēti. xij. q. ij. Pro immunitate ser
uanda, vsusfructus prædiorū in aliquot
annos, cum consensu episcopi & clerico-
rum alienari poterit: §. sanè ne omnis. d. l.
iubemus. l. j. de his quæ à præla. c. ea enim.
§. quod si. in fi. x. q. ij. xij. q. ij. c. abbatibus.
c. alienatiōes. c. quæ in ecclesiarū. ext. de cō
stit. c. veniens. ext. de transac. Alioqui iu-
dex animaduertet, an satius sit precium,
quàm rē venditā retinere: c. si qua. xij. q. ij.
Quòd si necessariò vendenda sit, plus of-
ferenti transferetur. Si nullus emptor re-
periatur, æstimata in solutū creditori dā-
da est. d. auth. hoc ius. Sed & si quis tātun
dem cōferat, quantū alienauerit, valebit
alienatio: §. sed & permutare. c. ea enim.
12 x. q. ij. c. si quis. xij. q. ij. † Et hoc pacto epis-
copus consensu omniū rem ecclesiasticā
vēdere & emere poterit: c. abbate. de ver
bo. sig. c. cū dilectus. de donat. c. dilecti. ex-
trà de donat. l. j. C. de contract. iud. Hyco
nomus autem nequaquā: auth. quibuscū-
que. C. de sac. sanct. eccle. Sicut nec patro-
nus cū cliente: l. quisquis. C. de postul. Nec
medicus cum ægroto contrahere potest:
l. si tutor. ff. de var. cog.
13 SOLVTIO. † Quòd dictum est,
in generali sermone, comprehendi
personam loquentis. d. §. si venditor. hoc
nō probat. Qui enim promittit seruum
furem non esse, emptori tenetur: si esset em-
ptor qui promitteret, ipse non compre-
henderetur. Non ob. d. l. cùm in eo. Cùm
enim oratio in prima persona ꝓfertur,
tūc persona loquētis cōprehēditur: Rub.
14 quod quisque iur. † Quòd diximus lai-
cos ecclesiæ ignoranti beneficium confer-
re posse. Et ita clericis in vtilitatem eccle-
siæ, distrahendi ius permissum esse. Hoc
improbatur. Maior enim solennitas re-
quiritur in distrahēdo, quā in conferen-
do: c. cum apud. §. in alienatione. extrà de
his quæ fi. à præl. c. bene. dist. xcvj.

CAP. XVIII.

HI QVIBVS SACRIFICII ONVS *iniunctum est, vtrùm tempus denunciare teneantur.*

EPITME.

1 *Legatum sub modo, si non impleatur, peti non potest.*
2 *Testatoris dispositionem contra suum cōmodū nō producendā.*
3 *Actionem contra presbyterum, modum pium non implentem, quis intendere possit.*
4 *Presbyteri grauati de missa dicenda, ubi celebrare teneantur.*

L C. NICOLAO MELLERIO IVDICI.

EX quo artis Iurispru-
dentiæ tam nobilē, tā-
taq́ue nobilitatis pro-
priam descriptionem
cōtemplatus, vsum ali-
quem viuentēq; actum
desidero: atq; in ipso desiderio doctrinæ,

velut arte animari, suaq́ sponte moueri cōspicio, vt Paladis alicuius occultissimas res aperiam, cōsulētibus respondeam, res cōtrouersas dissipē, perturbatis ordinē, obscuris lucē adferā, hæc ipsa contēplans animus gestit. Vt igitur eius litis, quæ adhuc sub iudice est, controuersiā dirimā, quid proponere & statuere velimus, paucis accipe. Fontanilis in suo testamēto Girardino Castellani quingentas libras legauerat, eidemq́ iniunxerat, vt ytres missas Lugduni institueret, annuūq́ censum xij. lib. sacrifico præstaret. Bernardus de Balma, hæres testatoris, dedit in solutū eidē legatario, domū & vineas. Super quibus idē legatarius adscripsit pensionē, xv. lib. pro illis tribus missis celebrādis. Castellano legatario mortuo, hęredes prædictā domū & vineas, cū suis honoribus et oneribus Antonio Aymoneto vendiderūt. Quo defuncto, Perneta Aymoneta filia & hęres eiusdē, pdictā domū & vineā cū suo censu, Claudio Marchandi vendidit. A quo Claudius Ioton presbyter, suffectus in locū Benedicti Gerardi, censum illum annuum xv. lib. petit. Iustè actionē intendit in emptorem, qui possidet rem subiectā oneri censu. Excipit emptor, se nō teneri ad præstationē annui census, q̄ actor modū non impleat, sub quo legatus est census. Respondet presbyter, nihil sua interesse celebretur missa, necne. Itaq́ nihil pponi cur emptor condēnari nō debeat, ad pdictū cēsum. Quòd emptor possit excludere intētionē p̄sbyteris agētis ad cēsum, ex his manifestè patet. Census eñ ille testamento legatus est sub modo, vt missæ tribus diebus ebdomodalibus dicantur.

1 †Constat aūt nō posse legatū sub modo cū effectu peti, nisi vel modus impleatur, vel cautio præstetᷣ de modo implendo: l. quibus. §. fi. ff. de cond. & demon. l. liberto. §. Lucius. de ann. leg. l. cùm in testamēto. de fideic. lib. l. si tibi. de leg. iij. Adeò vt principali autoritate cōpelli possit, ad obsequiū supremæ voluntatis præstandū: l. hæreditas. in fi. ff. de pet. hære. Præterea si p̄sbyteri beneficia tenētes, nō obstringātᷣ docere de celebratiōe missarū, dispositio testatoris erit delusoria, nec vllā posthac quisquā instituet. Tertiò, forma est quæ dat esse rei: l. Iul. §. si quis. ad exhi. Quòd si presbyter formā à testatore dispositam omittat, legatū amittit: l. ij. de excep. doli.

2 †Quartò, nulla ratio patitur vt quæ testator introduxerit, ea nos duriore interpretatione, contra suum cummodū producamus ad seueritatem: argu. l. nulla. ff. de legib. Cy. l. generaliter. de epis. & der. Dyn. cōsi. vj. Quinto, cessante causa, cessare debet effectus: c. cùm cessante. extr. de app. Ergo quandiu presbyter cessauerit dictas missas celebrare, vel aliter non cōstiterit celebrasse: quod eo nomine datū est, repeti poterit, amplius autē non cōsequetur: l. diuus. ff. de condict. indeb.

3 Sextò, non tantū is cuius possesio grauata est, ad pensionē præstandā, potest contra presbyterū, actionem intētare, vt modum impleat. Sed vniuersi & quilibet de populo, qui hoc onus impositum resciuerint, habent facultatem denuntiandi tale grauamē, vel præsidi prouinciæ, vel episcopo vrbis, vt tale grauamē impleatur: l. nulli. ad fin. C. de episc. & cleric.

4 Septimò, presbyteri grauati de missa dicenda, tenentur eam celebrare, nō vbi libet, sed in loco, in quo testator habuit domicilium: l. quæ conditio. §. fin. de condictio. & demonst. in auth. de ecde. titu. §. si quis in nomine.

CAP. IX.

CLERICI PRESBYTERI VTRUM *contribuere teneantur.*

EPITOM E.

1 *Clericus tanquàm ciuis contribuere tenetur.*
2 *Episcopus clericos copellere potest, ut contribuant & nu. 6.*
3 *Laicus in clericum ius dicere non potest.*
4 *Statutum laicorum in clericos, non valet.*
7 *Statutum laicorum, quando liget clericos.*
8 *Clerici utrum laicorum beneficio utantur.*

1 CLERICI presbyteri à Reipu. indictione, immunes esse nō videntur. Cū enim p ordinē derici, non desināt esse ciues: Bal. l. senatores. in addi. nu. iiij. ff. de sen. Et indictio omnibus ciuibus imponēda sit: ergo indistictè oēs presbyteri cōtribuere tenebuntur.

Præte

2 †Prætereà, si episcopus, vel clericus tan-
tam necessitatem, vtilitatem'ue cogitaue-
rit, vt ad retinēdas communes vtilitates,
vel necessitates, cùm laicorum facultates
non suppeterent, subsidia putēt per ipsos
conferenda, contribuere compelluntur: c.
non minus. de immu. ecclesi. ad instru-
ctionem. C. de sacro sanct. eccle.

3 CONTRA. †Cùm nulla lex, nullá'ue
consuetudo permittat, vt laicus in
clericum ius dicere possit: capitu. quæ in
ecclesiarū, extrà de constitu. cap. j. ij. & ca.
si diligenti. de foro compe. Esset contra
libertatem ecclesiasticam, si ab ipsis pos-
sent exigere: authen. cassa. C. de sac. sanctis
eccle. authen. nulla communitas. C. de epi-
sco. & cleric. Quin etiam laici, in clericos
exactionem imponentes, vel ipsorum iu-
risdictionem vsurpantes, si non desistāt,
damnandi sunt: c. non. de immunit. eccle.
4 †Prætereà, si statutum laicorum in cleri-
cos, tametsi ipsorum commodum re-
spiciat, nullam vim habeat: cap. ecclesia.
ext. de constit. l. ex ea. ff. de postul. Quan-
tò minus si ipsos lædat. Non enim valet
laicorum statutum, contra libertatem ec-
clesiasticam: auth. cassa. C. de sacr. sanct.
eccle. Imol. extrà de senten. excō. c. nouit.

SOLVTIO. Posterior sententia cō-
5 muniter approbata est. † Nō obstāt
contraria. Verum enim est, quòd omnes
clerici, non desinant esse ciues, quantū ad
ipsorum commodum attinet: c. dilecti. de
foro compet. Bald. d. l. Senatores. nu. iiij.
Ergo inter populum & clericos lōga est
inequalitas. Vt hinc inferamus, contribu
tionem à populo faciendam, clericos non
comprehendere: §. plebs. Institu. de iure
natur. Quandoquidem statuto vel con-
suetudine laicorum, clerici non astringā-
tur: l. ex ea. ff. de postul.
6 † Prætereà, si secundum formam iuris,
nō verò statuti laicorum, exactio fiat: ab
episcopo iure compelli poterunt. cap. fin.
de his quæ fiunt à maio. parte capit. Idem
Guido Papa sibi contrarius sentire visus
est: quæst. lxxxviij. & ccdxxxj. Sed primò
formā iuris, deinde statuti sequutus est.
Nam secūdum legem municipalem cle-
ricus contribuere cogitur: dicto. cap. nul-
la. Maximè quando super clericis, vel re-
bus ipsorum statuta facta sunt: dicto cap.
ecclesia. d. authen. cassa. & capitu. nouit.
7 †Si tamen statutum contra ea factum sit,
quæ competunt ecclesiæ, vel clericis, non
in vim priuilegij, sed vt cuilibet: tunc ad-
stringuntur clerici, & sunt seruanda, etiā
in foro clericorum, modò honesta sunt:
cap. cùm venissent. de eo qui mitt. in pos-
sess. ca. rei seruan. glo. l. ex ea. ff. de postul.
Vt puta, lege municipali cauetur, quod nisi
testamenta insinuentur coram iudice, nō
valeant. Clericus testamentum non insi-
nuatū condidit, vtrùm valeat? R. Aut le
gata ad pias causas sunt, & non infirma-
tur, cùm alioqui etiam cum duobus testi
bus valeat: c. relatum. ext. de testa. Cæte-
ra non valent. Non enim iure speciali, sed
cōmuni clericis testamenti factio permit-
8 titur. †Quærentibus igitur vtrùm clerici,
laicorum priuilegijs fruātur. Annuimus:
x. dist. in adiutorium. de foro compe. di-
lecti. Obseruata tamen consuetudinis for
ma. Hinc si instrumenta ante decimum
diem executioni mandari, consuetudine
prohibeātur: ecclesia antè petere non po-
terit. Sibi tātùm iure cōmuni succurritur,
vt per libellū agat: l. sed et milites. in prin.
ff. de excu. tut. l. eius. §. militia. ff. dem il. tes.

CAP. XX.

VTRVM DOMINVS AN COLONVS *contribuere teneatur.*

EPITOME.

1 *A possessore vectigal exigendum.*
2 *Emptor vectigal exoluere tenetur.*
3 *Fructuarij vectigal exoluere tenentur. & nu. 6.*
4 *Mulier vectigal præstare debet.*
5 *Emphyteuticarius vectigal exoluere compellitur.*
6 *Colonus vel partiarius contribuere non tenetur.*
7 *Colonus impensas præstitas à domino repetit.*
8 *Dominus & colonus pro rata contribuere debent.*

I communitati contri-
buendum pro rata pa-
trimonij & facultate bo
norum fuerit, quis con-
tribuere tenebitur, do-
1 minus, vel colonus? †Et
receptum est à possessore vectigalia exi-

gēda esse:l.imperatores. ff.de pu.l.fi.C.si ne cēsu.l.j.de anno.li.x.C.Hinc est, q̄ licet vniuersa hæreditaria onera, etiā fisci rationes hæres agnoscere cegatur:d.l.ij.C. de hære.act.l.cum plures.§.pe.ff.loca.Tamen is qui possidet, & fructus percipit, vectigalia & alia tributa exoluere compellitur:l.legatis.& ibi Bart.de alim.leg. l.ab eo victus.de verbo.sig.Imo.c.iudicate.de testa.d.l.j.& ibi glo.& l.ij.eo. Ias.l.j. nu.xxxij.C.de iur.emphy.§.nullus.authē.
2 de collat.†Patet in emptore, qui solus vectigalia & tributa dependere tenetur:l.fi. de exact.trib.lib.x.C.l.ij.de præd.nauicula.lib.x. vectigal enim oneri imponitur, non personæ:d.l.imperatores. Corsc.singu.in verb.Melioratio.Ideoq̄ si quis prędia sub ea conditione comparet, vt tributa non exoluat, & immunis possideat: tamen pro integris censibus, etiam præteriti temporis compellitur:d.l. imperatores.& xvj.q.j.c.si quis laicus.singu.Corsc.in verb.Locatio.l.ij.C.sine censu.
2 †Idem de fructuarijs, puta, colonis statuēdum:l.pendentes.§.j.ff. de vsufr.maximè si moribus ita receptū sit.Igiť si coloni dependere soliti sint, maneāt in pristina nuda cōsuetudine:l.litibus.§.hæc de redditibus.de agric.& cēsi.Imò etiā deficiēte cōsuetudine, eadē coloni præstare tenebuntur:glo.moris.d.l.litibus.& ideò Ias.l.fructus.nu.xiiij.ff.sol.ma.ait, q̄ colonus partiarius cogiť suis expēsis vehi ptē, quā debet domino.Nō enim domini qui pēsiones recipiūt, nisi obstet cōsuetudo, ad publica vectigalia vel ad alia quævis onera coarctandi sunt:Corsc.sing.ver.locatio.
4 †Hinc est, q̄ si vehiculum conduxisti, vt onus tuum portet, & cū pōtem transires, redemptor eius pontis portorium ab eo exigeret: mulio cū portoriū non ignoraret, & se illac transiturū cū vehiculo locaret, pstabit:l.cū in plures.§.pen.ff. loca.§.
5 nullus.auth.de collat. †Præterea, cui fundi emphyteotici ius donatū est, pro tempore ea quę fisco pensitanda sunt, præstare cōpellitur.l.j.de fun.patri.lib.xj.C.Cæpola de ser.q.xj.Ias.l.j.nu.xxx.xxxiij.C.de iur.emphy.l.si pēdentes.§.si qui doacarij. ff.de vsufr.Idē & ad publicas functiones tenebiť, & sic ad onera & tributa cōmunitatis:l.ij. verf.publicarū functionū.C.de iur.emph.Ias.l.j.nu.33.eo.& l.j.ij.nu.ij.eo.

6 CONTRA. Colonus, vel partiarius contribuere nō teneť.Ias.l. fructus. nu.xiiij.sol.mat.Prohibitum enim est, ne agricultoribus p vectigalibus molestia inferať.§.nullus. auth.de coll.Et ideò quī ad decē dolia vini teneť, dn̄i expensis vehi debet:l.prætor.in fin.ff. de eden.Quia speciei, nō generis debitor est: Bart.l.hæres damnatus.de vi.ol.leg.l.itē.i fi.de cō. pec.l.quod legať.ff.de iud. Bal.l.acceptā. q.xv.de vsur.Qui ita demū obnoxij sunt, si ppria voluntate hoc fecerint:d.§.nullus. Alioqui nō teneņť, nō magisquā si moribus receptū sit, vt dn̄i integrā summā accipiāt, & ex ea parte aliquā in publicam vertant vtilitatē. Probabile enim est, colonos seu partiarios penitus exemptos esse:l.litibus.§.sin autē. de agric. & cen.li. xj. C.Sicut cū mos est, vt decimæ à dominis exoluantur:glo.moris.d.l.litibus. Et ideò colonus, vel conductor nō tenentur soluere collectas fisco:Ias.l.j.nu. xxx.C.de iur.emphy.Maximè vbi impēsa *eximia* est:Cæpola, de seruit.tit. lix. de refec.q.x. Ias.l.quo.nu.cxlv.de flu.l.j.nu.xxvij. & se-
7 quen.C.de iur.emphy.†Qui si soluerint, à dn̄o repetūt:l.ædiles.de via pub.l. si sine.§.Lucius.de admi. tut.l.neq̄.ff. de impē.in reb.dot. Limitatā tamē vt per Ias.l.j. nu.xxxj.& seq.C.de iur.emphyt. Nos ita dicemus, q̄ quoties quis de fructibus ratione reddere cogitur, tūc tributa & alia vectigalia soluta cōputabit:d.§.Lucius. Quando verò administrationis fructuū ratio reddēda nō est, nō computanť: d.l. neq̄. Alias prætereà subdistinctiones in quęstionone proposita Cępola, de seruit. tit.lix.de refec.q.viij.& xij.adfert.

8 CONCLVSIO.† Factū est statutū in meā sententiā, Pro reparatione, inquit, loci, cōtribuere debent, quotquot eodē domiciliū habent, & manent. Qui domos habent, vel redditus infra eundē locū, tametsi ibidē nō habitēt, pro medietate duntaxat contribuāt. Quod statutū ex l.iij.de colla.fundo.libr.xj.C.excerptū esse videtur.

IACOBI CONCENATII IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBER TERTIVS.

CAP. I.

QVI TVTORES PVPILLO DENTVR.

I.C. THEODORO IOANNI DECLA*ramonte, prolegato.*

TE non præterit, quàm sit difficile, iudiciū præsertim rectum & confirmatū deponere: l. Paul. j. ff. de re iudic. Tamen ipse me cōfirmarem ad tuam voluntatem, à qua honestè dissentire nō possum, nisi surreptitius supplex libellus tibi oblatus fuisset. Paucis rem omnē intelliges. Bartholomæus Biguerius, veneno (sic enim aiebat, nec res omnino vacabat suspicione, quia turgidus & inflatus) semimortuum & necatum, parumq; vitæ (quod humana coniectura deprehēdi poterat) cū sibi superesse animaduerteret (in huiusmodi enim morbis, qui lente conficiunt hominem, certis præsagijs solemus mortis diē prędicere) testamentū fecit. In quo pupillam filiam suam hæredem instituit, eidemq; tutorem fratrem suum Aeliam Bigeri dedit, posteà ægritudine oppressus spirauit. Tutor pupillam in fidem suā à me iudice committi petit, Instat mater, quæ apud se ali debeat: l. j. C. vbi pupil. edu. Si maritus intestatus decessisset, matri candem adiudicassem, per d. l. j. Sed cùm nihil magis hominibus debeatur, quàm vt supræmæ voluntatis, postquā iam aliud velle non possunt, liber sit styllus: l. j. C. de sac. san. eccle. Ius testamenti sequutus, vtq; cautius pupillæ (sicuti ex officio debuimus: l. j. §. damus. l. iij. §. j. ff. de suspe. tuto. l. j. §. item solent. de officio præfecti vrb.) prospiceretur: diligenter inquisitus de tutore, tametsi alioqui non necessarium, quòd fides ipsius, satis à testatore approbata esset: l. j. ff. de cōfir. tut. Pupillam fidei tutoris, cōsiderata personæ cōditione tradidi, prout debui. l. j. ff. vbi pup. educ. deb. Qui pręter adgnationē, vir spectabilis ac probus à probis habetur. Cumq; à testatore nominatus tutor sit, censetur personæ pupillæ, non causæ, vel rei tutor datus: §. ad certum. Insti. qui testa. tut. Quòd si eidem tutori commiserim, de filia secundum patris voluntatem, sententiā tulisti. Ipsi suspitionis causam adferunt: quòd pupillæ, filij tutoris substituti sint. Sed cùm fides & diligentia ab ipso testatore approbata cēseatur: §. j. Insti. de satisd. tut. Amplius nobis inquirendum non est. Cùm enim pater, tutoris fidei & probitatis conscius fuerit: paternum testimonium omnem adimit suspitionem. Vt omnino in fidem tutoris, pupilla recipienda sit: l. de creationibus. C. de episco. audien. l. j. ff. de confir. tuto. Habes compendio, quibus ex causis pupillam tutori, non matri, commiserim. Itaque velle te certò sciō, tum scire quid hic agatur, tum à me scire: nō quò certiora sint ea, quæ in oculis omniū geruntur, si à me scribantur, quàm cùm ab alijs aut scribuntur tibi, aut nuntiantur. Verùm vt perspicias ex meis literis, quomodo ea feram quæ geruntur, & qui sit omnino vitæ meæ status. Vtor ciuilium commutationum scientia, vt vel in explicandis causis, vel in remedijs incommodorum reprehendam ea, quæ vituperanda sunt. Et quæ placent, exponendis ra-

tionibus comprobo. Denique talem me gero, qualem haberi volo. Famam non affecto, cùm ea virtutem vltro commitetur. Nō nimiùm sum anxius, vt placeam omnibus, non hic tantùm, sed in omni vita. Ea quæ incidunt natura molesta, cōmoditate lenio. Cùm à negotijs publicis vacuum tempus datur, transfero animū ad ea, quibus secundæ res ornantur, aduersæ verò iuuantur. Ad id enim genus vitæ me refero, quod ad naturam accōmodum mihi videtur, ad literas scilicet & studia nostra, priuata & domestica. Rura quandoque nos delectant, iudicia callēt. At multa, qui properarem. Vnum tantùm adiungam, & ita scribēdi finem faciam. In causa Guiardæ, ipse ad tuam voluntatem me confirmabo, à qua honestè discedere non possum. Neq; id facio simulatione. Tantùm enim volūtas tua apud me valet, vt quæ Giardæ vtilia sunt, & quę tu vis, ea mihi omnia iam & recta, & vera videantur. Cupiebam mehercule longiorem epistolam facere, sed nec erat res de qua scriberem, nec cùm esset, præ cura poteram. Lucet enim, vrget turba, festinat tabellarius. Quare hæc præproperantes scripsimus, occupationumq; mearum vel hoc signū erit, quòd epistola, pueri mei manu est. valebis igitur.

CAP. II.

PRIVS TESTAMENTVM, VTRVM *per posterius rumpatur.*

EPITOME.

1 *Testamentum morte confirmatur.*
2 *Prius testamentum per posterius rumpitur. & numero 5. 6, 12.21.*
3 *Testamentum per epistolam, uel codicillos, aut nuda uoluntate non tollitur. 28.*
4 *Testamentum per secundum inutile non reuocatur. 5.*
5 *Falsus rumor non nocet. 13.*
6 *Plura eiusdem testamenta confirmantur. 14. 15.*
7 *Duo eiusdem testamenta, tametsi altero imperfecto, seruanda. numero 16.*
8 *Posteriore testamento licet imperfecto, prius rumpitur. & numero 16. 20.*
9 *Secundum testamentum imperfectum, infirmat primum. & numero 17. 20.*
10 *Qui partum suppositum, aut falsum testamentum dicit, hereditatem amittit. Quid in codicillis, & substitutione.*
11 *Hereditas in secundam personam inutiliter translata, prioribus heredibus nocet. 19.*
15 *Substitutio pupillaris, utrùm per arrogationem rumpatur, & numero 6. 21.*
18 *Hereditas codicillis dari non potest. 3.*
20 *Testamentum imperfectum inter liberos tantum ualet.*
21 *Tutoribus quando satisdatio remittenda.*

Vm etiam ijs, qui aliquādo futuri sunt, propter nos cōstituere debeamus: ex hac animorum affectione, testamenta commendationesq; morientium natæ sunt, quæ ante supremum dispone̅tis exitum nihil operantur: l. cùm hic status. §. cùm de doli. ff.
1 de dona. inter vir. † Et ideò vbi testamentum est, dum viuit testator, nō valet, sed in mortuis tantùm ratum est: Paul. Roma. ix. & Gal. iij. l. iiij. ff. de adimen. leg.
2 † Tunc posterior tantùm testatoris voluntas seruatur: vt in cōtractibus, in quibus prius pactum per posterius, & prior conditio per posteriorem eliditur: l. si vnus. §. pactus. ff. de pactis. l. si quis. de acquiren. possess. Si igitur testator cū prius testamentum condidisset, aliud posteà fecerit, quod omnibus suis numeris constet, puta hæredis institutione, testium subscriptione, posterius tantùm ratum erit: l. hæredes. §. si quid. ff. de testam. l. in tempus §. 1. ff. de hæred. insti. l. 3. in fin. de vulga. l. hac. §. non. C. de testam. l. ij. ff. de iniust. rup. Posteriore enim testamento, quod iure perfectum est, licet purè, vel sub conditione hæres instituatur, superius tametsi omnibus suis numeris constaret, rumpitur: l. sancimus. §. sin autem. in medio. C. de testam. l. cū in secundo. ff. de iniust. rup. §. posteriore. §. sed & si quis. §. ex eo. Instit. quib. mo. testa. l. sancimus. §. sin autem. C. de testa. l. pater filio. ff. de hæred. instit. Idem dicendum, si ex cæteris rebus in posteriores tabulas hæredes instituerit, nā superius nihilominus sublatum est: l. si quis priore. ff. ad Trebelli.
3 † Per epistolam verò vel codicillos non vtiq;: l. hæreditas. C. de his quib. vt indi. Minus quoq; nuda voluntate testamentum tollitur. Si enim quis testamentum irritum esse velit, & intestatus esse malit, tamen

tamen hæredum institutiones in eodem statu manebunt: l.militis.§.veteranus.ff. de milit.testa.§.ex eo.Institu.quib. mod. testa. infir.l.ij. versi.nisi.ff.de iniust.rupt. Nisi coram tribus testibus hoc dixerit, et decenniũ elapsum sit: tunc irritum fiet testamentum: l.sancimus.§.sin autem testator.C.de testa. Sicut si idipsum incidit: l. nostrã.c.l.j.§.si hæres.ff. si tab.testamen.

4 †Alioqui si posterius minus perfectũ sit, tametsi propter grauissimas inimicitias aliud facere instituerit, non tamen perfecerit, semper prius integrum & firmum manet: l.ex parte.ff.de adim.legat. Adeò vt ne quidem præteritione posthumi, si quidem viuo testatore decesserit, rumpatur: l.posthumus.ff.de iniust.rup.

5 CONTRA. †Licet posterius testamentum, omnibus suis numeris cõstiterit, tamen prius tantùm firmum manet. Vt si quis cùm in priore testamento hæredem Titium instituisset, in secundo hac præfatione vsus fuerit, Quia quem volui mihi hæredem esse, habere non potui, Meuius hæres esto. Si tamen Titius in rerum natura fuerit, ad eum hæreditas pertinebit: l.fina.de hæred.instituen.l. cùm mater.ff.de inoffi.testamen.l.si cùm.

6 C.de testamen.milit. †Sed non tantùm prius, verùm etiam posterius testamentum valebit. Vt si miles qui iam testamentum fecerat, aliud condiderit, & in eo fidei hæredis commiserit, vt priores tabulæ valerent: quia hoc expresserit testator, vtrunque testamentum valebit: l.quæ rebatur.ff.de milita.testamen. Aut si quis testamento suo perfecto, alia rursus hora pater filio testamentum fecerit, testium legitimo numero adhibito, nihilominus id valebit, rato manente patris testamento: l.si quis.§.si suo.ff.de vulga. Et ita apparet prius testamẽtum iure perfectum, per posterius quod etiam omnibus suis numeris constat, non rumpi, sed vtrunque firmum manere. Ac nõ tantùm cum duobus testamẽtis decedere quis potest. Verùm etiam si tres, aut quatuor condiderit, omnia firma manent. Puta, si pupillo pater testamentum fecerit, sicuti vsque ad pubertatem potest: l. quod fideicommisso.de legat.primo. Et eidem substituerit. Hæc substitutio est testamẽtum pupilli: Institu.de pupilla.substitutio.in princ. Si posteà idem pupillus in arrogationem datus sit, & pater adoptiuus pupillo testamentum fecerit, & in quartam eidem pupillo de bonis arrogatoris debitam substituerit, vtraque valebit.§.cũ autem.Institu.de adoptio. Iam hîc quatuor sunt testamenta, primum patris legitimi, alterum pupilli sui: dicta l. quod fideicommiss.versicu. nam. Tertiũ patris adoptiui, quartum pupilli adoptati: l.si arrogator.§.si arrogato.ff.de adop. Quòd si pupillus in pupillari ætate moriatur, ex huiusmodi testamentis, locus successioni erit.

7 †Præterea non tantùm vtrunque testamentum firmum manet, si vtrumq; perfectum sit. Verùm etiam si alterum imperfectum existat. Ex imperfecto enim testamento, defuncti voluntas tenet: l.hac consultissima.§.ex imperfecto.C.de testa.

8 †Tertiò, licet postrius testamẽtum non fuerit iure perfectum. Tamen si is qui ab intestato venire potest, scriptus hæres fuerit, superius rumpitur: l.ij.versic.vel.ff.de iniust.rup.

9 †Quarto, si testator vnum ex hæredibus voluntatem suam non mereri declarauerit: si eius portio ad alium nõ iure translata fuerit, à fisco vendicabitur: l.hæreditas.C.de his quib.indign.l.cùm quidam. ff.eodem.

10 †Quintò, qui partum suppositum, aut aliàs falsum testamentum dicit, & hoc non probat, ab eo tanquàm indigno hæreditas aufertur: l. cum tabulis.ff. de his quibus, vt indig.l.eius qui.§.eum qui.l.aufertur: ff.de iure fisc. Et fisco etiam actiones hæreditati confusæ acquiruntur: dicto §.eum qui.ad finem vsque. Quòd si tantũ codicillos falsos ꝓponat, & nõ obtineat, ius tãtũ qđ in codicillis habet, amittit: l.hæredi.ff.de his qui.vt indig. Substitutionẽ tamen quam nõ oppugnauit, nõ perdidit.l.ex facto.§.Iul.de vulga. Cætera hæres tanquàm indignus amittit, & fisco acquiruntur: l. Marcellus.§.finali.ad

11 Trebellia. †Sexto, posteriore testamẽto

tametsi inutili, hæredes in priore testamẽto instituti, ius institutionis amittũt. Vt si quis in secundo testamento hæredes instituerit, quos iure nõ poterat, aut quos lex immeritos esse vult. Quales sunt hi quorum negligentia & culpa testator mortuus est: l. indignum. ff. de his quib. vt indig. Aut mortem eius vindicare cõtempserit: l. hæredem. c. l. j. C. eo. Aut hæreditatem liberi viuentis, vendiderunt: l. quidam. §. j. & l. sequen. ff. de dona. l. ij. in fi. ff. de his quib. vt indi. l. nec. C. de postlimi. reuer. Aut qui testamentum inofficiosum improbè dixerũt: l. Papinianus. §. meminisse. ff. de inoffi. testa. Ab huiuscemodi indignis hæredibus hæreditas auferenda est, & fisco acquiritur: l. cum quidam. ff. de his quibus vt indig. l. hæreditas. C. eo.

12 CONCLVSIO. † Certo & immutabili animi decreto statuendũ est, posteriore testamento iure perfecto, anterius omnino rumpi.

13 SOLVTIO. † Dictũ est, anterius testamẽtum firmum manere, tametsi posterius perfectũ fuerit. Hoc ideò, quia falsò sibi persuasus mortem prioris hæredis instituti, aliud testamentum condidit. Sed cùm falsus rumor priori hæredi instituto nocere non debeat: l. falsa. l. demonstratio. ff. de condi. & demon. l. ij. C. de fal. causa adiec. Meritò locus erit successioni ex priore testamento, non verò ex posteriore.

14 † Prætereà singulari militis priuilegio receptum est, vt plura eiusdem testamenta confirmarentur. Similiter cũ patris & filij persona, eadem sit: si pater sibi, deinde filio pupillo testamentum condiderit, vtrumq; valebit. Quòd si duo eiusdẽ testamenta confirmanda sint, si plura cõdiderit, etiam confirmabuntur. Quia dato vno inconuenienti, etiam quæ sequũtur ex eo, defendẽda sunt: l. rata. ff. de rescin. vendit. Quod tamen de pupillo dictum est, vt cum quatuor testamentis decedere possit: hoc iure non defenditur.

15 † Nam licet pater sibi, deinde pupillo, testamentum condiderit. Tamen si posteà pupillus in arrogationem datus fuerit, substitutio pupillaris euanescit: glos. venturi. §. cũ autem. Institu. de adop. Bartol. §. si arrogator. in princip. Institu. de adop. Bal. l. nec ei. ff. eo. Ergo patris & filij testamentum deficit. Nec possunt nisi duo esse testamenta, patris scilicet adoptiui, & pupilli adoptati.

16 † Quod dictum est, duo eiusdem testamenta, tametsi altero imperfecto seruanda. Verum est, testamentum imperfectũ defendi posse, sed inter liberos dumtaxat: d. §. ex imperfecto. Guido cõs. xxviij. nu. ij. versi. prætereà. Et ideò licet posterius testamentum non fuerit iure perfectum, tamen si is qui ab intestato venire potest, scriptus hæres fuerit, superius rũpitur: l. ij. versi. vel. de iniust.

17 † Quartò, quod dictum est, portionem indigni hæredis, ad alium nõ iure translatam, à fisco vendicandam. Accur. glos. peti. d. l. hæreditas. gloss. iiij. l. ex parte. ff. de adim. legat. præsupponit primò hæreditatem tacitè ademptã, deinde expressè. Cum tamen semper expressa fuerit testatoris voluntas, nos ita dicemus.

18 † Licet hæreditas per codicillos dari nõ possit: l. Scæuola. ff. ad Trebel. l. *hæreditas*. C. de his quib. vt indi. Si tamen postquàm testator vnum ex hæredibus voluntatem suam non mereri declarauerit, eius portio non iure ad cohæredes, vtpote immeritos transferatur, cũ alioqui esset transferenda: l. si Titio. §. Iul. de leg. ij. l. Scæuola. ad Treb. Tunc fiscus succedere poterit: l. Claudius. l. mulierẽ. ff. de his quib. vt indign. l. si deportati. de lega. iij. Succedet inquam ad portionem instituti. Si enim institutus fuerit in parte, succedet in parte, idem si in totum: l. j. l. ij. §. fratris. Si quis aliq. testa. Excepta alimentorum, vel dotiũ causa: l. ij. ff. de his quæ pro non script. l. j. §. his etiam. C. de secun. nuptijs.

19 Postremò. Non ideo hæredes in priore testamento instituti, ius institutionis amittunt, q; inutiliter in secundo testamẽto instituti aliqui fuissent. Sed tanquàm ab indignis hæreditas auferenda est: d. l. cũ quidam. Proinde non cõindigni existimandi sunt, q; supræmã voluntatem

non

non obtinuerint. Sed cum causam ingratitudinis commiserunt: §. causas. authen. vt cum de app. cog.

20 ANIMADVERSIO. † Testamentum imperfectum inter liberos tantũ valere probauimus. Accurs. in puteo constrictus, contrà: gloss. liberos. d. §. ex imperfecto. per l. qui à patre. ff. de confir. tut.

21 † Sed si pater in testamento non iusto, filium tutorem scripserit, perinde ei satisdatio remittatur, ac si in testamento perfecto fuisset nominatus: d. l. qui à patre. l. fi. ff. de reb. eo. Et non soleat remitti satisdatio, nisi in testamento scriptis tutoribus: §. fina. instit. de tute. l. j. ff. de cõfirma. tuto. In quo obstat. Iul. sententia: d. l. qui à patre. Non ergo solutio quærenda est. Subdistinguendum non est, vtrum testamentum, vel codicillus fuerit. Minus quoq; proponendum, Iul. sententiã per legem Corneliam corrigi, sicut Accursius probat. Maneat igitur perpetuo hæc sententia, ꝙ testamentum imperfectum inter liberos valeat. Itaq; agnosco prouerbium, ocitante vno, deinde oscitat & alter. Oscitante enim Accur. oscitauit. Bar. & Bal.

22 † Accursius enim d. glo. venturi. cũ scripsit substitutionem pupilli, per arrogationem eiusdem pupilli rumpi. Habuit secum assertores Barto. d. §. si arrogatôr. & Bald. dicta l. nec ei. Et tamen omnino falsum est. Quia testatoris dispositionẽ rumperet ac fraudaret. Cont. Irritũ enim fit alicuius testamentum, ꝙ se in adoptionem dederit: §. non tamen. in fin. Institu. qui. mo. tes. Ergo & substitutio pupilli, per arrogationẽ. Respon. d. §. non tamẽ. locum habet in eo, qui legitimæ ætatis est, vt sibi testamentum facere possit. In pupillo autẽ secus est, qui cùm sibi testamẽtũ facere nõ possit, neq; etiã infirmare poterit: §. j. de pup. sub. l. nec ei. §. eorũ. ff. de adop.

CAP. III.

TESTAMENTVM IN QVO FIlius fuit præteritus, uel exhæredatus, an ipso iure rumpatur.

EPITOME.

1 ☞ *Testamentum præteritione, uel exhæredatione filij pro parte rumpitur.*
2 *Testamentum in quo filius fuit præteritus, ipso iure non ualet. & nu. 5. 7. 9.*
3 *Posthumus præteritus ilico testamentum ipso iure rumpit. & numero 4. 9.*
6 *Filius monstrosus uel qui apud hostes est, præteritus, non rumpit testamentum.*
8 *Posthumo præterito, heres qui in potestate testatoris est, bon. poss. accipere potest.*
10 *Differentia inter filios iam natos, & posthumos.*
11 *Querela inofficiosi quatenus præscribatur.*

1 PATER qui omnino instituere, vel exhæredare filium in potestate existentẽ tenetur: si eundem præterierit, nulla filij præcedente querela, testamentum ipso iure rumpitur. l. inter cætera. ff. de libe. & posthu. l. j. de reb. dub. Bal. l. & si post tres. col. vij. si quis cautio. glo. l. ij. de leg. Aquil. doc. l. vbi. C. de transact. §. nostra. Insti. de exhære. lib. l. iij. & seq. de inof. testamen. l. sicut. C. ad leg. Corne. de fal. l. si filius qui in potestate. ff. de libe. & posthu. Quòd si exhæredatus, secus est.

2 † Et ideò ex causa præteritionis, testamẽtum ipso iure rumpitur: §. j. instit. de exhæreda. lib. authen. ex causa. C. de liber. præte. Bar. l. j. colum. ij. ibi. Sed. de testa. l. cum apud. & l. filius qui. ff. de liber. & posthum. Adeò vt si viuo testatore filius mortuus sit, nemo ex eo testamento in quo filius præteritus fuit, & extraneus institutus, hæres existere possit. d. l. si filius. d. §. j. l. hac consultissima. §. si quis. C. de testamen. l. si quis. §. si duo. ff. de vulg. l. si post mortem. §. fin. ff. de contra tabul. l. ij. & ibi per docto. C. eod. Nec prius testamentum rumpatur: l. cùm in secũdo. de iniust. rup. Insti. quib. mod. testamen. in princip. l. filius qui. ff. de lib. & posth. Cùm prorsus nullius momenti sit: l. j. ff. de iniust. rup. l. j. in princi. ff. si tab. testa. nullæ exta. l. fina. ff. de liber. & posthum. Quòd si citra eius voluntatem præteritus, mortuo patre testamẽtũ approbet, non tamen iuris rigore testamentum sustinetur, sed sola æquitate: l. filio præte-

sito.de iniust.rup.Bar.l.si quando.§.fin. C.de inoffi.testa.

3 †Idem in posthumo, qui si fuerit praeteritus, quamuis ilico decesserit, testamentum ipso iure rumpit:l.ij.C.de posth. haered.l.nam & si.ff.de iniust.rup. Sicut vasallus, qui ipso iure dominium amittit, si sine consensu domini alienauerit:las.l. iij.nu.cvj.C.de iure emphy.

4 CONTRA. †Si filius volens à patre fuerit praeteritus, testamentum valet: argu. l. non putauit.§. si quis sua. de contratab.Barto.l.non dubium.C.de testa.Alc.l.nemo.nu.viij.& seq. de lega. §.Quòd si fuerit posthumus in testamento praeteritus, tamen secundum tabulas haeres scriptus bono. possessionem accipere poterit: l.posthumus.ff.de iniusto testamento.

5 †Et ideò siue filius posthumus, siue iam natus praeteritus sit, testamentũ nõ rumpitur:l.iij.§.fin.ff.de libe.& posthu.Sed tum demum, cùm de inofficioso testamẽto actio proposita fuerit: l.si instituta.ff. de inoffi.tes.Ergo si filius praeteritus, inofficiosi querelã non proponat, sed se bonis paternis abstineat: aequum est vt voluntas testatoris tueatur: l.filio praeterito.ff.de iniuf.rup.tes.

6 †Praetereà, si pater monstrosum filium, vel eum qui apud hostes est, vel naturalem praetereat: iure fecit testamentum, & rectè eos praeterijt:l.cùm apud.ff.de libe & posth.l.quod certarũ.C. de posth. haered.glos.fi.l.quod dicitur.C.de liber. & posthu. Vacca.l.imperator.ff. de stat. homi.

7 †Deinde, qui cum haerede eius gessit, qui filiũ praeterierat, & exceptione summotus est: restituetur, vt agat cum haerede:l.ij.ff.de excep.rei iudica.Ergo quandiu filius non cœperit, cùm rectè contra haeredem institutum actio intentari possit, tandiu idem testamentum valere dicendum est.Postremò si vasallus sine cõsensu domini feudum alienauerit, non tamen ipso iure feudum amittit: las.l.ij.nu. vj.C.de iure emphy.

8 CONCLVSIO. †Non inficiabimur vtramque opinionem praestantem esse, verùm alteram magis arridere placereque animo nostro. Et ideo filio siue iam nato, siue posthumo praeterito, testamentum ipso iure rumpitur, exhaeredato verò per querelam.

9 SOLVTIO. † Licet posthumus praeteritus sit, tamen haeres scriptus ex eo testamento bono.possess. capere poterit: d.l.posthumus. Si quidem dictus haeres scriptus, in potestate testatoris esset:l.hac.§.ex imperfecto.C.de testa. Quòd si extraneus esset, tunc ipso iure, praeteritione posthumi testamentũ rũperetur: §.si quis.versi.nisi.d.l. hac. Filijs verò exhaeredatis proposita inofficiosi querela, testamentum rumpitur:l.scimus. cũ glo. ij.C.de inoffic.tes. argumen.l.si fundum sub conditione.§.qui fundum.de leg.j.

10 †Proinde licet iam nati praeteriti, iniustum faciant testamentũ, posthumi verò agnascẽdo rũpãt:l.iij.in prin.& §.ex his. ff.de iniuf.l.ij. C. de posth.§.j.Insti. qui. mod.tes. infir. Tamen effectus idem est, vt praeteritione, ipso iure rumpatur. Per exhaeredationẽ verò querela proposita.

11 †Quae non nisi triginta annis praescribitur:Guido consil.xcvj.nume.j. Quod ad emphyteutam attinet, si sine consensu domini alienauerit, ipso iure amittit. Sed quando desinit soluere censum per triennium: non ipso iure amittit, sed ita dẽmum, si dominus voluerit: Bal.l.fina. C.de reuoc.do.glo.l.ij.C.si ager vect.

12 INTERPRETATIO. † Vlpia. ait, l.iij.§.fin.ff.de libe. & posth. Si ita testatus sit paterfa.vt à primo gradu filiũ praeteriret, à secundo exhaeredaret. Perempto primo gradu, testamentum ab eo gradu exordium capit, vnde filius exhaeredatus est.In hoc Vlpi.respon.satis difficili praesupponendum est testatorem duo condidisse testamenta, in primo filium praeteriuit, in altero eundem exhaeredauit. Fieri enim non potest, vt eundẽ filium in eodem testamẽto & praetereat, & exhaeredet, nisi praeteritio pro exhaeredatione sumeretur: §.fi.Insti. de exhaereda.lib.Fieri quoque non potest, vt idem testamentũ pro parte valeat, & pro parte non, nisi militum fauore:l.nam si.ff.de iniuf.

iniust.rup. Sublato igitur primo testamē to per secundum, tametsi alioqui imperfectū, filius exhæredatus inofficiosi aget. l.hac.§.ex imperfecto.C.de testa. Vlpia.l. æquissimum.§.j. ff. de bo.posses.secu.tab. ait filium exhæredatum excludi, si bonorum.poss.contratab. nō proposuerit. Tempus autem non exprimit, quo ipsum tacuisse oporteat: Nos triginta annorum metā diffiniemus: Guid.d.consil.xcvj.

CAP. IIII.

FILIO EXHAEREDATO VTRVM NEpotibus *bonorumposs. contratab. competat.*

EPITOME.

1 ☞ *Filio præterito, uel exhæredato, nepoti bo.poss.contratab. non competit.* 10.11.
2 *Nemo plus iuris in aliū transferre potest, quā ipse habeat.* 12.
3 *Renuntiatio bonorum à filio facta, nocet nepoti.* & *nu.* 9.13.
4 *Querela inofficiosi nepoti competit.* & *seq.*
5 *Succedendi ordo.*
6 *Filius qui sine consensu patris uxorem duxerit, an exhæredari poßit.*
7 *Filio licet iure exhæredato, nepos non excluditur.*
8 *Quod per me non possum, possum per alium.*
10 *Filio exhæredato, nepotibus bon.poss.contratab.competit.*
14 *Querelæ inofficiosi quando locus.*

FILIVM si exhæredauero, ac nepotem ex eo præteriero, & aliū hæredem instituero, & superuixerit filius post mortem meā, licet ante aditam hæreditatem decesserit, non tamen nepos testamētum rumpet: l.si quis. §.4.de lib.& posthu. Nam siue exhæredatus, siue institutus fuerit filius & nepos præteritus, is contratab. aui agere nō potest. Partim qꝫ suus hæres nō sit: l. illud. §.j. ff.de cōtratab. Partim etiam quod filiorum appell. nepotes quoque comprehendantur: Zasius, l.ij. versi. demarati. de orig.iur. Pater enim & filius, vna eadēqꝫ persona est.

2 Præterea, nemo plus iuris in alium trāsferre potest, quàm ipse habet: l. traditio. ff.de acquir.re.domi. l.ex empto. in prin. de act.empt. l.si debitor. C. de dist.pig. l. fin. Sine censu. Ergo filius qui iure fuit à patre exhæredatus, iuxta §.sed nos. l.si qs. C.de inoffic. testa. non plus iuris in hæredem suum, hoc est, testatoris nepotē trāsferre potest, quàm ipse habet: l.eum. ff.de iur.pat. l.hæredem. ff.de reg.iu. Si ab intestato, vel contra testamentum nepos quē pater tēpore mortis aui pcessit, suus hæres esse nō possit, etiam si pater exhæredatus proponeretur: l.si quis posthumos. §.si filium. l.filius patroni. de bo.liber. Nō igitur eidem bon.poss. contratab. competere poterit.

3 †Postremò, licet filius ipso iure hæres cēseatur, non tamen inuitus: l.necessarijs. ff. de acquir.hæred. Ergo si renuntiet, nepotibus nocebit. Denique siue à patre nominatim exhæredatus fuerit filius, siue à lege culpa patris excludatur, nepos quoque exclusus censebitur: l.vel singulis. de vulgari.

4 CONTRA. †Querela inofficiosi, quæ filio competit, nepoti quoque successiuo ordine competere potest: l.si quis. ff.de iniust.rup. l.j. de inoffi.testam. Eandemqꝫ querelā filius exhæredatus, ad nepotes transmittit: l.si quis filium. l. scimus. §.fin. C.de inoffic.testa. Si quidē alio iure ad defuncti bona venire non possit: §.tam autem. Instit. de inoffic.testa. Aut nulli intermedij existant, ad quos successio iure pertineat. l.si is. ff.de inoffic. testa.

5 †Successorio enim edicto locus est: l.pater filium. l.si is. de inoff. testa. Vt primò filius testatoris succedat: §.si quis. auth.de hęred. quæ ab intesta. Qui si fuerit exhæredatus, ad querelam admittitur: l.pater. ff.de inoffic. testa. Idem ius filio mortuo, nepoti transmittendum est: l.si quis. C. de inoffic.testa. l.quod si. & l. quæritur. ff. de bon.liber. Quia nepos loco patris succedens, eiusvicem obtinet. l. iij. de his qui nu.libero. lib.x. C. l.filius. de bon.liber.

6 †Puta, si filius eò quòd sine patris consensu vxorem duxerit, cùm non posset. l.filius. ff. de ritu nuptia. l. nec filium. C. de nupt. exhæredatus fuerit, nepos ad bonorum possessio. aui admittendus est: l.iij. §.si emancipatus. de bonorum possessio. Non enim causa illa sufficiens est, ad ingratitudinem probandam: §.causas. autenti. Vt cùm de appellatio. etiam si, ser-

uam vxorem duxerit, sicuti iure pontifi-
cio permissum est: c. j. extr. de coniu. seru.
Tametsi iure ciuili secus: l. iiij. C. de incest.
nuptijs.

7 Præterea, licet filius iure exhæredatus fuis-
set, non tamẽ nepos à successione aui ex-
cluditur. Puta, si magnum & capitale cri-
men filius contra patrem instituat: Non
solùm audiendus non est, verùm etiam
exilij pœna plectendus: l. si magnum. C. de
accu. Tametsi quandoq; permissum sit: c.
literas. extrà de præsumptio. l. quamuis. ij.
ad legem Iuliam. de adulter. Si igitur
filius eò quòd patrem innoxium accusa-
uerit, exhæredatus sit: nepos ad bono-
rum possessio. aui contratabu. venire po-
terit. Partim quòd in potestate aui nepos,
etiam si filius viuat, esse dicatur: §. qui igi-
tur. Instit. de patria potesta. §. sui. Institu.
de hæredi. qualita. Tametsi alioqui suita-
tis iura viuente filio non teneat. §. etsi fi-
lius. Institu. de exhære. lib. l. si quis filij. C.
de inofficio. testamen. §. si pater in potesta
tem. de cõiungen. cum emã. libe. Partim
etiam quòd neque verbis, neque senten-
tia legis, ex persona, vel nota patris sui,
nepos à bonis aui excludatur: l. diui. ff. de
iure patrona. l. in seruitutem. §. patroni.
de bon. liberto. l. si filius. ibi, Nam etsi. ff.
de fideicommis. liber. l. quæro. ff. de bon.
8 liberto. †Et tunc licet filius per seipsum
agere non possit, aget tamen nomine filij
sui, hoc est, aui nepotis: l. filius. de bon. li-
ber. dicta l. diui. §. itẽ. Qui aui suus & ne-
cessarius hæres esse incipit. Et ita quod
per me non possum, possum per alium:
l. Aristo. & ibi gloss. Quæ res pigno. obl.
possunt. Ergo hoc apparet, filio exhæreda
to nepotes exhæredatos nõ cẽseri, etiamsi
post aui mortem nascãtur: l. Paul. §. Pau.
de bo lib. Ro. sing. cccxv. Nec refert, po-
tuerit filius querelã inofficiosi proponere,
nec ne, semper enim nepos admittetũr: l. si
is qui. ff. de inofficio. testamen. l. non pu-
tauit. §. primo. de contratabu. l. si quis fi-
lium. C. de inofficio. testamen.

Tertiò, filius parricida licet à pãtris suc-
cessione excludatur, non tamen nepotes:
l. si quis incesti. in fine, et ibi Bald. C. de in-
cest. nuptijs. Non enim æquum est, vt ipsi
culpa patris, commodo suo priuentur: c.
satis. vi. distinct.

9 †Quartò, cùm patri non liceat, delatam
filio bonorum possessio. repudiare: l. ser-
uus. in fin. de bonorum possess. l. fina. C. de
repud. bon. poss. l. fina. §. sim autem. C. de
bonis quæ liberis. Si quidem filio profu-
tura sit: l. fina. §. vbi autem. C. de bonis quę
liberis. Si tamen eam repudiauerit, nihi-
lominus filius ad bonorum possessionẽ
aget. §. siue. dictę l. fina. l. si filiusfamil. C.
de petitio. hæreditatis. l. qui in aliena. ff.
de acquiren. hæredita.

10 CONCLVSIO. †Licet filiorum ap-
pellatione veniãt nepotes, non ta-
men in odiosis: l. fin. C. de nat. lib. Et ideò
exhæredato filio, nepotes post mortẽ aui
contratab. aui venire poterũt: l. quæritur.
l. Paul. respon. ff. de bo. liber. l. diui. de iur.
patr. l. si is qui. l. pater ff. de inofficio. testa.
Etiam si hæreditas adita non sit: l. il-
lud. in principio. l. filium. §. sed cùm. ff. de
contratab. l. j. in prin. ff. si à paren.

11 SOLVTIO. †Dictum est, nepo-
tem, testamentum non rumpere,
si ipse præteritus, & filius exhæredatus
fuerit. Non obst. dictus. §. primus. Non
enim probat, filio exhæredato, nepotem
exhæredatum censeri, Sed nepotem præ-
teritum, cõtratabu. aui bonorum posses-
sio. petere posse: l. non putauit. §. primo.
de contrata. Quia suus, nempe aui hæres
non est, eò quòd filius gradu præcedat:
l. posthumorum. ff. de iniust. rup. Et ideò
nepos interim patri suo prodest, nõ auo:
l. secunda. C. qui nu. libe. l. iij. ff. de mu-
ner. & honorib. Quòd si suitatis iura te-
nuisset, per præteritionem ruptum fuis-
set testamentum: dicta l. posthumorum.
ibi, Ne ergo. & §. diuersum. l. si quis. de li-
be. & posthum. dicta l. posthumorum.
Non obst. quòd patris & filij vna & ea-
dem persona sit. Hoc enim non ita inter-
pretandum est, vt tollat beneficia com-
petentia ipsi priuilegiato nepoti: l. nulla.
ff. de legib.

12 †Præterea non ob. quod dictum est, Ne
minem plus iuris in aliũ transfere, quã
ipse habeat. Sed nepos suo iure venit.

13 Idem ad ea quæ posteriore loco dicta
sunt,

sunt, respondebimus. Nam ita demum patris renũtiatio nocet filio, si filius aliũs de ius prætendere non poterat: l. qui se patris. C. vnde liberi. Alioqui bonorum possessio contratabu. nepoti competit.

14 Perinde ac si non sanæ mentis testator fuerit, cùm testamentum ordinaret: §. i. Institu. de inofficio. testamen. Accusatio enim ad quærelam pertinet, ad ius dicendi nullum non petinet: l. posthumus. §. fi. ff. de inoffic. testamen.

CAP. V.

STATVTVM QVOD FILIAS EXtantibus masculis excludit, an neptes comprehendat.

EPITOME.

1 Statutum tantùm disponit, quantum loquitur.
2 Neptis filiæ mortuæ succedit.
3 Priuilegium quomodo interpretandum.
4 Introductum in odium alicuius, alteri nocere non debet.
5 Filia si cum seruo, uel cum raptore matrimoniũ contraxerit, pars fisco acquiritur non tamen extantibus neptibus.
6 Filia ex causa exhæredata, nepti non nocet.
7 Masculis & fœminis æqualiter successio deferenda.
8 Filia legitimè exhæredata, etiam neptis.
9 Neptis, aui hæres non est.
10 Nemo plus iuris in alium transferre potest, quàm ipse habeat
11 Neptis extantibus masculis non succedit.
12 Aui in nepotes ac neptes potestas.

MVNICIPALIS lex quæ fœminas extantibus masculis excludit, neptes excludere nõ vi-
1 detur. †Cùm enim statuta tantùm disponãt, quantùm loquantur. Et lex nullam de neptibus mentionem fecerit. Consequens est vt dicamus, neptes extantibus mascu-
2 lis non esse excludendas. †Maximè quòd neptis mortua filia, in eius locum succedat: l. posthumorum. ff. de iniust. rupt. Et quibuscunque præferatur: l. filio. in fi. ff. de inofficio. testamen.
3 †Præterà, priuilegium non ita interpretandum est, vt tollat beneficia competentia alteri priuilegiato, alio iure: l. nulla. ff. de legib. l. si Rufinus. C. de testamen. Et ideo priuilegium quod filij masculi habent, vt excludant filias: neptum priuilegio, quod iure communi habẽt, nõ derogat: d. l. posthumorum.
4 Tertiò, odium alicuius alteri noxium esse non debet. Patet in infante, qui odio mariti non potest à matre exhæredari: l. si quis suo. §. legis. C. de inoffi. testa.
5 †Quartò, filia si cum seruo matrimoniũ contraxerit, dotem amittit, & ciuitati acquiritur: l. cum ancillis. l. qui contra. C. de incest. nup. §. si aduersus. Institu. de nupt. Dummodò aliunde liberos non habeat: dicta l. cum ancillis. & sequen. Ergo neptis, quæ filia sua esse dicitur, excludenda non est. Idem dicendum, si filia cum raptore matrimonium contraxerit. Cùm enim matrimonium prohibitum sit. l. i. §. etsi non nuptę. de rap. virg. §. illo quoque. authen. de rapt. mu. Licet iure pontifi. secus: xxxvi. quæstio. ij. c. tua. & sequ. ext. de rapt. c. pe. & vlt. c. i. extrà de adulte. Ideò si cõtrahat, dos fisco acquiritur: Felin. c. Ecclesia sanctæ Mariæ. de constit. Panor. c. j. In verbo. & hæc faciunt ad quæstio. de spon. in authen. cap. cùm secundum leges. de hæret. in vj. Si quidem aliunde filias non habeat: §. sancimus. auth. de rap. mu.
6 †Quintò, si filia à patre propterea quòd ipsum capitali crimine accusasset, fuerit exhæredata. Tamen neptis ex persona, vel nota matris suæ, non excludetur à bonis aui: l. Diui. ff. de iure pat. Ergo poterit ipsa neptis, bon. possessionẽ petere.
7 Cùm enim iure communi æqualiter fœminæ cũ masculis succedãt: l. maximum. C. de lib. præte. Si statuto excludantur filiæ, stricta facienda interpretatio erit, vt non censeatur neptis exclusa: l. si is qui. ff. de inoffic. testa.
8 CONTRA. †Si filia legitimè exhæredata fuerit, etiam neptis legitimè exhæredata censetur: l. si quis. §. si filiũ. de libe. & posthum. ar. l. si ita. §. fin. e. Hîc autem filia legitimè exhęredata est, quia legis autoritate. Ergo etiã neptis excludĩt.
9 †Præterea, neptis, aui hæres non est, quia contratab. aui bon. possess. petere nõ potest: l. illud. §. i. de bon. poss. cõtratabu. Ergo neptis nullum ius habet, si filia extantibus masculis excludantur.
10 †Tertiò, nemo plus iuris in alium trans-

ferre potest, quā ipse habeat: l. nemo plus iuris. l. hæredem. l. nemo plus commodi. ff. de regu. iur. Filia autem extātibus masculis succedere non poterat, minus quoque neptis. Cùm igitur filia quod sibi acquirere non potest, neque nepti possit: l. neque per se. C. de hære. instit. l. qui in seruitutem. de bon. liber. Meritò ipsa statuto, extantibus masculis exclusa, neptis quoque exclusa videri debet.

11 CONCLVSIO. † Neptis extantibus masculis succedēdi ius nullum habet, cùm filia statuto sit exclusa. Proinde aliter hîc atque in præcedēti capite statuimus, tametsi eadem esse videantur, cū tamē nō sint, ꝑpter ius patriæ potestatis.

12 †Auus enim paternus nepotes ex filio in potestate habet. §. qui igitur. Instit. de pat. potest. ex parte filiæ non habet. Instit. de pat. po. Quò fit vt nepotes ex parte filij, aui quodammodò esse dicantur: §. sui. instit. de hære. qualita. Et quatenus suitatis iura tenent, præteritione testamentū rumpunt: Zuich. §. liberis autem. nu. vj. de impube. substit.

13 SOLVTIO. †Vno verbo possumus ad omnia contraria respondere. Cū enim filia statuto exclusa sit, & neptis in eius locum succedat, filia quoque exclusa censeri debet. Itaque quantum ad bona filiæ, non dubitamus neptem quibuscūque præferendam. Cætera vt pote per se satis nota prætermittamus.

CAP. VI.

EX TESTAMENTO IMPERFECTO *vtrùm legata debeantur.*

EPITOME.

1 Testamentum in quò filius præteritus est, non rumpitur & legata debentur. 1. 24.
2 Posthumus præteritus licet viuo testatore decedat, tamen ab herede scripto legata præstantur. 12. 13. 16. 7. 18. 25.
3 Posthumo præterito portio hereditatis cum onere legatorum accrescit. 23. 26.
4 Filius propter falsum rumorem præteritus, non rumpit testamentum, sed hereditatis partem cōsequitur, & legata debētur.
5 Falsa causa legatario non nocet.
6 Legata in testamento relicta, in quo filius exheredatus est, præstanda sunt.
7 Substitutus, à se, uel ab herede relicta præstare tenetur. 25.
8 Qui remissa causa testamenti, ab intestato hereditatem possidet, legata in testamento relicta præstare tenetur.
9 Licet præteritione, uel exheredatione filij testamentum rumperetur, legata tamen firma manent. 23.
10 Instituta accusatione inofficiosi, si res transactione decisa sit, legata in eo testamento relicta præstantur. & nu. 16. 27.
11 Ex testamento inofficioso, uel imperfecto, fideicommissariæ libertates & legata ad pias causas competunt.
12 Testamentum licet non reuocetur, nisi per contrariā solemnem uoluntatem in legatis tamen secus est. & nu. 27. in fine.
14 Querela inofficiosi, testamentum rumpit.
19 Codicilli ex testamento per querelam inofficiosi rupto, non ualent.
20 Hæres institutus si neque ex testamento, neque ab intestato hereditatem adire possit, legata non præstantur.
21 Hæres si nihil soluere teneatur, nec substitutus tenebitur.
22 A filio exheredato qui aliunde succedit, nihil peti potest.
25 In ultimis uoluntatibus quādo strictè & quando benignè agendum sit.

1
FILII † & alij per virilem sexum descendētes, si non fuerint hæredes scripti, vel exhæredati, testamentū quidem non infirmat, sed ius accrescendi ad certam portionem prę statur: §. sed non ita. Instit. de exhære. lib. Vt si mater in puerperio decescēt, filius non rumpet testamentum, sed virilē portionem cum cæteris consequetur: l. si mater. C. de inoffic. testamen. Consequens est, quòd legata & fideicōmissa, in eo testamento relicta, in quo filius præteritus est, necessariò præstanda erunt. Vt si testator vxorem grauidam esse ignorans, codicillis ad filium scriptis, libertates dederit. Nata post patris mortem filia, cùm de ea nihil patrem sensisse cōstitisset, à filio libertates insolidùm præstabuntur: l. qui graui. ff. de iure codicillorū. Cætera pro parte dumtaxat: l. qui is. codē. Igitur vtilis actio hoc casu competit, vt is ad quem emolumentum hæreditatis deuenerit, & fideicommissum pręstare cōpellatur: l. si alienus seruus. ff. de legatis secundo.

2 †Præterea, si posthumus in testamento fuerit præteritus, & viuo testatore decedat: hæres scriptus bo. possessio. secundum tabu. petere poterit, & legata & fideicommissa ab ipso præstabuntur: l. posthumus. ff. de iniust. rup.

3 Tertiò, ab ipso quoq; posthumo præterito, si in rerum natura fuerit, & hæreditatis

tatis partem consequatur, legata præstāda erunt. Vt si quis fideicommissa hoc modo dederit, Quisquis mihi hæres erit, eius fidei committo. Etiam à præterito qui posteà nasceretur, fideicommissum præstabitur. l. si quis. ff. de iure codicillo. Aut si quis ab intestato moriturus, fidei filij commiserit, vt seruum manumitteret, & posthumus sibi nascatur, ab vtroque præstandum erit: l. alieno. de fideicommiss. liber.

4 †Quartò, si filius propter falsum rumorem præteritus fuerit, legata nihilominus debentur. Vt puta, Mater cùm filium audiuisset decessisse, testamento alios hæredes instituerat. De inofficioso quæri potest filius, & hæreditatis partem consequetur: l. si instituta. §. fina. ff. de inofficioso testamen. Sed interim legata debentur: l. cùm mater. eodem. Quia falsus rumor cùm filio non noceat: l. finali. ff. de hæredibus institu.

5 †Minus quoque legatario oberit, quò minus legata & fideicommissa consequatur: l. cùm tale. §. falsam causam. de conditioni. & demonstrationi. dicta l. finali. vt si Stichus sub hac conditione à testatore libertate donatus fuerit, si id quod Titio debebat soluerit. Si nihil fuerit debitū, tamen stichus libertatem consequetur: §. falsam conditionem. dictę l. cùm tale. Aut si ita testator scriptum reliquerit, Ex centum quæ Titio legaui, quinquaginta Seio hæres dato. Licet Titio nihil legatum fuerit, Seio tamen quinquaginta debebuntur: §. finali. dictæ l. cùm tale. Apparet igitur testamentum in quo filius fuit præteritus, non rumpi, & legata eodem relicta, præstanda esse.

6 †Quintò, si filium testator exhæredauerit, nihilominus testamentum valet, & legata debentur. Vt si quis cùm plures instituisset hæredes, propter vnum hæredem se cancellare testamentum dixerit, & id postea signatum est. Legata in eodem testamento relicta debebuntur, si ea testatoris voluntas fuerit, vt tantùm vnum hæredem repelleret: l. cancellauerat. ff. de his quæ in testamen. delen. Aut si testator exhæredatum instituto filio substituat, ac posteà exhæredato Meuium, & ab eo legauit. Si exhæredatus hæres fratri extiterit, ac posteà decedat, Meuius substitutus legata ab ipso relicta præstare tenebitur: l. cū fundum. §. qui filios. ff. ad leg. falcid.

7 †Sed non tantùm à se, verùm etiam ab hærede relicta, substitutus præstare tenebitur: l. si Titio & Meuio. §. primo. de legat. secundo. Relicta enim ab instituto, à substituto repetita censentur.

8 †Quòd si institutus & substitutus, omissa causa testamenti, ab intestato possideant hæreditatem. Vnusquisque ea legata quæ à se relicta sunt, præstare tenebitur, & singulis legatarijs petitio competit: l. prima. l. quia. l. si non solus. §. si duo. & versicu. item si solus. l. si pecuniam. l. si ab instituto. l. si dolo. ff. si quis omiss. causa testamen. l. prima. §. planè. C. de fideicō miss. libert. Idem dicendum, si veniens ab intestato, institutus non fuisset. Vt puta, Instituta hærede filia, & eidem nepote substituto, testator ita cauit, si neuter hæres meus erit, tunc fundum Tusculanum Titio lego. Si vterque ante testatorem moriatur, legitimi venientes ab intestato, fideicommissum præstare tenebuntur: l. Lucius Titius. §. filiam. de legat. secundo. Maximè quando pro legitimo iure testator suam vltimam voluntatem habere voluit. Tunc licet ab intestato adeatur hæreditas, tamen relicta in testamento præstabūtur: l. codicillis. §. fina. de legat. secundo. Hactenus probauimus, quod cùm præteritione, vel exhæredatione filij non rumpatur testamentum. Nec relicta in eodem infirmātur, sed necessariò debentur.

9 Idem dicendum, si ex causa præteritionis, vel exhæredationis testamentum rūpatur. Nam nihilominus cætera firma manent: authentica ex causa. C. de liber. præter. Oldra. consilio clxix. Adeò vt legata potissimùm liberis & parētibus relicta, præstanda sint: l. prima. C. de bonorum possesio. contra tabu. l. prima. ff. de legatis præstand. Cùm enim res inter alios iudicata, nullum alijs præiudicium adferat: l. sæpè. ff. de re iudica. Ex eo testa-

mento, in quo legatum relictum est, agi potest. Licet ruptum, vel irritum, vel nō iustum fuerit testamentum: l. prima. ff. de exceptio. rei iudica. Hinc est, quòd si hærede non respondente, secundum præsentem, testamentum inofficiosum iudicatum fuerit: quia hoc casu non creditur, ex sententia iudicis fieri, ideò libertates competunt, & legata petuntur: l. qui repudiantis. §. fina. de inofficioso testamento.

10 †Tertius erit, si instituta inofficiosi testamenti accusatione, res transactione decisa sit: Cùm enim testamentum in suo iure maneat, ideò dictæ libertates & legata, suā habent potestatem: l. si suspecta. §. quamuis. ff. de inofficioso testamento. Cùm enim transactione, quæ inter filios & hæredes facta est, testamentum rescisum videri non posit. Nec manumissiones, nec legata in eodem testamento relicta, adempta videri possunt: l. Imperatores. C. de transactionibus. Et ideò pro parte hæreditatis, pro qua quisque per arbitros fuerit collocatus, à legatarijs conuenietur. l. controuersia. ff. de transact. l. si veritas. C. de fideicom.

11 †Quidam tamen existimant, ita demū fideicommissarias libertates competere, si post quinquennium de inofficioso dici cœptum fuerit: l. Papinia. §. fina. in fine. ff. de inofficioso testamento. Ego satius crediderim quandocunq; fideicommissarias libertates præstandas esse: dicta l. sin autem. dicta l. si sub hac. Tametsi imperfectum dicatur. l. si testamēto. ff. de fideicommiss. liber. Mathesila. singula. xlj. Barbat. capitulo Raynaldus. collatio. c. xviij. de testamen. Hipolit. l. prima. numero ccvj. C. de rapto. virgin. & singu. cccl. Sicuti & legata ad pias causas: l. prima. §. si enim. C. communia de legat. Quia anima quibuscunque rebus præferenda est: l. sancimus. C. de sacrosanct. ecclesi. singuli tamen libertini, viginti aureos hæredi soluere tenebuntur: l. sin autem. versicu. sed. l. si sub hac. ff. de inoffic. testa. l. ij. C. de fideicom. libert.

12 CONTRA. †Ex testamento perfecto, legata non debentur. Vt si quis moriens, testamentum iure factum, irritum esse velit, & intestatus esse malit. Hæredum tamen institutiones in eodem statu manebunt: l. milites. §. veteranus. ff. de milita. testamen. Quia cùm sanus non esset ac valens, & propè animā ageret, testamentum non erat, sed deliramentum potius. Legata tamen petentes, exceptione doli mali summouebit. dicto §. veteranus. Præterea, si filius præteritus prædecesserit, quia nato filio cōtinuò eius testamentum rumpitur: l. quod dicitur. ff. de liberis & posthumis. l. secunda. C. de posthum. l. tertia. §. ex his. ff. de iniust. rupt. Roman. singu. cix. Meritò ex testamento hæreditas ad neminem peruenire potest: l. qui vxorem. ff. de iniust. rupt.

13 Tertiò, si testator cùm filiam hæredem instituisset, filio legatum dederit. Et omnia quæ dari, fieri iusserit: ea dari, fieri voluerit ab omni hærede bonorum've possessore, qui sibi erit, etiam iure intestati. Si soror testatoris, petitionis hæreditatis actionem intentauerit, & obtinuerit: fideicommissa ab intestato debita, ne principi quidem relicta præstabuntur; l. ex imperfecto. de legat. iij. l. iij. C. de testamen. §. fina. Institu. quibus modis testa. l. digna. C. de legi. l. Titia. ff. de inofficioso testamen. Multò magis filio præterito, à quo tametsi fuerit hæres testatoris, fideicommissum relinqui non potest: l. secunda. de leg. iij.

14 Cùm enim testamentum inofficiosum iudicatur: l. Papinia. in fine. de inofficio. testamento. Per querelam, testamenti factionem, quasi non sanæ mentis, defunctus habuisse non videtur: l. secunda, eodem. l. qui repudiantis. §. fin. eodem.

15 Et consequenter omnia in testamento relicta, propter repetitionem factam ab intestato, deberi à filio, si ab eodem essent relicta, desinent: dicta l. Titia. §. fin. l. secunda. C. si omissa causa testamen. l. finali. ff. eodem. l. quidam. C. de fideicōmis. l. Celsus. §. finali. de legatis secundo. l. is qui. de legat. præstand. l. ab exhæredati. de legat. primo. l. patronus. §. fina. de legat. tertio. Ab hærede scripto, multò minus. Quia quod

quod alicuius hæredis nominatim fidei committitur, poteſt videri ita demum dari voluiſſe, ſi ille extitiſſet hæres: l. Celſus. §. primo. de legat. ſecundo. Conſequenter quoties teſtamentum non valet, nihil in teſtamento valet: l. prima. §. ſed ſi. de legat. tertio. Quòd ſi nihil in teſtamento valeat, nec fideicommiſſum, ſi nõ ab inteſtato quoque ſuccedentes rogati probentur: l. ex teſtamento. C. de fideicommiſs. Meritò petente legatario, doli exceptione repellitur: l. apud. §. prohibet. ff. de doli exceptio.

16 Adeò vt directæ & fideicommiſſariæ libertates, vbi teſtamentũ agnatione poſthumi ruptum eſt, propter hæreditatem non aditam, ab inteſtato non competant, nec legata debeantur: l. ſi iure. l. ex teſtamento. C. de teſtamen. manumiſſ. l. prima. de fideicommiſſ. liber. l. generaliter. §. ex teſtamento. ff. de fideicommiſſ. liber. dicta l. ſin autem. l. Papinianus. in fine. ff. de inofficioſo teſtamen. Quin & ſoluta repetãtur, aut ab eo qui ſoluerit, aut ab eo qui obtinuerit: dicta l. Pap.

17 Nam quæ in teſtamento relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hæreditas, non valent: l. prima. l. eam quam. C. de fideicommiſſ. l. ſecunda. in fine. Si omiſſa cauſa teſtamen. Vt ſi quis teſtamento à filijs ſuis, quos hæredes inſtituerat, fideicommiſſum reliquiſſet, non vt à legitimis hæredibus, ſed vt à ſcriptis filijs. Et teſtamentum aliquo caſu irritum factum ſit: filij ab inteſtato venientes, fideicommiſſum præſtare non compelluntur: l. ſi quis teſtamento. de legat. ſecũdo. l. is qui. de legat. præſtand.

18 †In poſthumo fortius eſt, cuius natiuitate ſi donatio alteri facta, tacitè reuocata cenſeatur. l. ſi vnquàm. C. de reuocan. donationib. Et legata & fideicommiſſa teſtamento relicta deberi deſinent. Quia agnatione ſui hæredis, puta, nato poſthumo, dummodò teſtator de poſthumo cogitauerit: l. ſicut. & ſequen. C. de teſtam. militari. Non ſolùm teſtamentum & ſubſtitutio rumpitur: l. ſi quis. ff. de capt. l. poſthumus. de iniuſt. rup. l. ſi filius. de liberis & poſthum. l. ex facto. verſ. igitur l. cohæredi. §. cùm filiæ. de vulga. Verùm etiam legata & fideicommiſſa omnino inutilia erunt, & minus præſtabuntur: l. Titia. de inofficio. Bartolus, conſilio cc xxxv. verſicu. circa. l. prima. C. de poſthu. hæred. l. ſi pater. ff. de fideicommiſſ. lib.

19 †Sed nec codicilli ad teſtamentum pertinentes valebunt: l. prima. C. de codicil. Niſi nominatim fuerit à teſtatore expreſſum: l. ſi iure. C. de teſtamen. manumiſſ. Si enim teſtator decreuerit facere teſtamentum, & illud adimplere nequiuerit, inteſtatus videtur eſſe defunctus. Nec trahere licet, ad fideicommiſſi interpretationem, velut ex codicillis vltimam voluntatem. Niſi id ille complexus ſit, vt vim etiam codicillorum, ſcripta debeant obtinere: l. fina. §. illud quoque. C. de iure codicillo. Ex irritis autem codicillis, ne libertates quidem præſtabuntur: l. cùm quaſi. in fin. ff. de fideicommiſſ. liber.

20 †Quantò magis ſi hæres inſtitutus, neque ex teſtamento, neque ab inteſtato hæreditatem adire poſsit, quia fortè teſtamentum non omnibus ſuis numeris conſtaret, legata deberi deſinent: l. ſi veritas. C. de fideicommiſsis. l. ex ea. ff. de teſtamẽ. l. ſecunda. §. quod ſi. C. ſi omiſſa cauſa teſtamen. Ab eo enim qui neque legatum vel fideicommiſſum, neque hæreditatem, vel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt: l. ab eo. C. de fideicommiſſ. l. tertia. ff. de legatis tertio.

21 Quòd ſi ab ipſo hærede nihil peti poſſit, quantò minus à ſubſtituto, vt ſi filio impuberi exhæredato ſubſtituerim, & à ſubſtituto legatum relinquam non tamen præſtare compellitur: lege, ab exhæredati. de legat. primo. Vel ſi legatum eidem impuberi exhæredato fecerit, & ſubſtituerit ei extraneum. Subſtitutus nullo legato, vel fideicommiſſo prægrauabitur: l. cùm quidam. C. de legatis. Quia ſubſtitutio non valet: lege prima. §. fina. l. cohæredi. §. cum filiæ. de vulga. Si quidem directè impuberi exhæredato ſubſtituerit; Barto. conſil. iij.

22 †Quia cùm pater filium exhæredat, & ei nihil relinquit, nullum fideicommissum erit. Idem in testamento militis obseruandum est. Qui si filium exhæredauerit, vt sciens filium suum esse, silentio præterierit, legatum à substituto nō præstabitur: l. miles ita. §. similes. ff. de milita. testamen. Idem dicendum, si pater exhæredato filio, hæredem extraneum substituerit. Deinde si extraneus ille, hunc filiū hæredem instituat, & hæres factus intra pubertatem decedat, à substituto ei filio legata præstanda non erunt. l. fina. de legat. iij. l. cohæredi. §. cum filiæ. devul a. Quia nō directè, sed per succeßionē aliūde ad filium hæreditas patris peruenit: d. l. fina. & l. j. §. fina. eodem. Et qui fortuitò, non iudicio testatoris, hæreditatem consequitur, legatis onerari non debet: dicto §. cùm filiæ. l. sed & si. de legat. tertio.

23 CONCLVSIO. †Testamētum in quo filius exhæredatus est, per querelam in quo est præteritus, ipso iure rumpitur. In eodem tamen testamento relicta, iure nouißimo firma manent: d. authen. ex causa. Intellige, fauore parentum: l. cùm rem alienam. C. de legat. Vel religionis iurisiurandi tantùm: l. cùm pater. §. filius matrem. de leg. ij. Extranei autem simili prærogatiua nō gaudent, nisi fraudulenter ex testamento adita hæreditas nō fuisset: vt suprà. nu. viij. Aequū igitur est, vt qui patris iudicium rescindunt, per contratabu. posses. bono. legata & fideicōmissa, ex patris iudicio, quibusdam personis, hoc est, liberis, parentibus vxoribus, nuribusq; dotis nomine relictum præstarent: l. j. ff. de lega. præst. l. j. C. de bon. posses. contra tab. & suprà. nume. ix.

24 †Iure veteri secus erat: vt suprà num. j. Nā licet filius præteritus vel exhæredatus fuisset: tamen testamentum non rumpebatur. Et consequenter cætera quoque in eodem testamento relicta, firma manebant.

25 SOLVTIO. †Posthumus præteritus, si viuo testatore decedat, testamētum non rumpit. Et cōsequenter omnia in eodem testamento relicta firma manent: suprà nume. ij. Deinde contrarium probauimus, quòd natus præteritus, ilico testamentum rumpat. suprà numero xij. & xviij. Respond. omissa inani solu. Accur. gloss. præstentur: l. cùm mater. ff. de inofficio. testamen. Iure stricto, nato posthumo præterito, licet prædecedat testatori, testamentum rumpat. Multò magis si non moriatur: l. filio. ff. de iniusto rupto. Tamen ex æquo & bono, si signatum fuerit testamentum, valere debebit: l. posthumus. ff. de iniust. rup. argumen. l. Scæuola. ad Trebellianum. Proinde stricto iure agemus, si testator extraneos hæredes instituerit: vt eo casu præteritione posthumi, sibi de inofficioso actio competat, & propterea testamētum rumpatur: l. mater. in fine. C. de inofficioso testamento. Ex æquo & bono agetur, si filios tantùm hæredes suos instituisset, aut legatum eisdem reliquisset. Tunc præteritione posthumi, testamentum nō rumpitur. Sed perinde filio præterito virilis portio conferenda est, ac si omnes filios hæredes instituisset: dicta l. mater. Et ideò filius posthumus, hæreditatis partem cū onere consequetur: l. si quis. ff. de iure codic. Sequitur suprà nu. 3.

26 †Posthumus præteritus, consequuta hæreditatis parte, ad legata & fideicommissa pro rata tenebitur. Deinde nihil deberi probauimus: suprà numero xiij. & xxij. Respon. Iuxta conclusionē prædictam, quòd in primo casu legata parentibus fuerant relicta. In secundo, extraneis. Quæ solutio, singula inuicem pugnantia conciliabit.

27 †Præterea, proposita inofficiosi querela, datas nihilominus libertates competere probauimus: suprà numero decimo, & sequentib. Deinde contrà. Quòd neque directæ, neque fideicommissariæ libertates valeant, suprà numero decimo sexto. Respondeo, quando hæres transactionis causa stipulatus, datas libertates promisit. Tunc per querelam deberi nō desinunt: d. l. si veritas. suprà numero decimo, & sequentibus. Quia transactione testamētū non rumpitur. Idē dicendum si tes

si testator hanc clausulam adiecerit, vt si testamentum ipso iure non valeat, valeat tamen in vim codicillorum. Tunc licet iure non subsistat testamentum, tamē quia adiectum est, vt pro codicillis scriptum valeat, libertates relictæ præstabūtur: l. si iure. C. de testamen. manumissio. Alioqui si testator complexus non fuerit, vt vim codicillorū scripta obtineant, libertates in eodem testamento relictæ non valebunt: l. si quis. §. illud quoque. C. de iure codicillo. l. ex testamento. de fideicom. Et animaduertere debet is, qui ex testamento, vel codicillis acturus est. Nam vnius electione, altera via sibi præcluditur: d. l. si quis. in principio. Excipitur tamen casus, in quo licet testamētum in vim codicillorū non valere dictū fuerit. Tamen ex testamento imperfecto libertates præstabuntur, vt si eo fuerint libertate donati, quòd vehementer eos diligeret. Tunc licet testamentum non valeat, nec expressum sit, vt vim codicillorum habeat, tamen libertates præstabūtur: l. in testamento. ff. de fideicom. liber. Mathesilan. singula. xlj. Proinde si testamentum inofficiosum iudicatum fuerit, libertates non competunt: d. nume. xvj. Si tamē semel libertates ab hærede præstitę fuerint, non reuocantur: l. si veritas. C. de fideicommis. l. in testamento. ff. de fideicommis. liber. Dictum est, supp. nu. xij. Quòd licet testamentum perfectum sit, tamen legata non debebuntur, vt si quis moriens testamentum non iure factum, irritum esse velit, & intestatus esse malit. Hęredum nihilominus institutiones in eodem statu manebunt. Legata tamen petentes, exceptione doli mali summouebuntur. Hoc ideò, quia testamentum nuda voluntate nō reuocatur: l. hæredes. §. si quid. ff. de testamē. l. sancimus. C. eodem. Legatum vtique: l. datum. C. de legatis. l. iij. §. fi. l. ex parte. de adi. leg. l. si iure. de leg. iij.

28 Quod dicitur, sup. nume. xv. cum duobus sequentib. Omnia in testamento relicta, filio præterito, propter repetitionem factam ab intestato, à filijs non præstanda: l. sed & sic. in fin. & l. fina. in principio. de legat. iij. Distinguendum est, si pręteritus fuerit posthumus, & vxor abortum fecerit, mariti testamentum non soluitur: l. ij. C. de posthu. Non enim natus videri debet, qui non fuit in rerum natura. l. si qui mortui. de verborum significa. Quòd si natus illico decesserit, testamentum rumpit, nec restituitur: d. l. secunda. Nec ex eo quisquam hæres esse poterit, quia à principio non constabat testamentum. Institu. de exhæred. lib. in principio. Et consequenter nec in eodem relicta valebūt: l. filio præterito. ff. de iniust. rupt. Intellige, relicta extraneis: sup. nu. xxiij. Quibus tamen extraneis ita demum legata præstanda erunt, si in fraudem ipsorum ex testamento adita hæreditas non fuerit: sup. nume. viij. Idem dicendum, si fuerit extraneus, qui ex testatoris voluntate succedat. Legata enim in testamento, in quo filius fuit exhæredatur, debebuntur. l. qui fundum. §. qui filios. ff. ad legem Falci. Fidei enim eorum committere possumus, ad quos aliquid post mortem nostram peruenturum est: l. j. §. sciendum. de lega. j.

29 INTERPRETATIO. †Paulus ait, l. fina. ff. de hæredib. insti. Licet posterius testamentum, prius non rumpat. Tamē legata in eodem posteriore testamento relicta debebūtur. Intellige de legatis parentibus relictis: l. prima. ff. de legatis præstan. l. j. C. de bono. possess. contra tabu.

30 †Papi. ait, l. cum tale. §. falsam causam. ff. de conditionib. & demonstra. Falsam causam legato non obesse. Intellige tamē certam quantitatem, vel speciem legato expressam fuisse. Alioqui legatario nocet: l. Titia. §. Caius. de legatis secundo. Bartolus quoque ait, dicta l. fina. falsam causam non vitiare institutionem. Intellige, non vitiare priorem institutionem, posteriorem autem sic.

31 †Imperator ait, authentica, ex causa. C. de libe. praete. Ex causa exhæredationis, vel præteritionis, irritum est testamentum, quantùm ad institutionem, cætera nanque firma manent. Intellige quando ab extraneo, huiuscemodi legata præ-

standa sunt. Vt testamento rupto per querelam cætera firma maneant. Quòd si ab instituto filio, hæc legata præstanda essent: tunc cùm alter fuerit præteritus vel exhæredatus, testamentum & legata infirmantur: l.quidam. C. de fideicommiss. Simul intellige, vt vitiato testamento, cætera firma maneāt, in fauorem liberorum & aliorum parentum: l.hac. §.ex imperfecto.C.de testamen. Non extraneorum:dicta l.prima. de legat. præstan.dicta l.prima.C. de bonorum poss. Ne principi quidem:l. ex imperfecto.de lega.iij.

32 † Vlpia.ait, l.si non.'§.si duo.ff. si quis omis.cau.Si duo sint hæredes, institutus & substitutus, & ambo omissa causa testamenti,ab intestato possideant hæreditatem: insolidum aduersus singulos, legatorum actio competit: l.cùm pater.l. ab instituto.de lega.secundo.Si quidem pecunia accepta fuerit, alioqui non: l. si quis pecuniam.ff.si quis omissa causa testamen.

33 SINGVLARIA. Si sic fideicommissum ab hærede meo dedero,te rogo Luci Titij,vt ab hęrede tuo petas dari Mæuio x.aureos. Vtile erit fideicōmissum,scilicet vt mortuo Titio,ab hærede eius peti possit:l.sed.de lega.iij.Secus autem si dictū fuerit, si Stichus, Seij hæres factus,iussu eius hæreditatem adierit,rogo det. Quoniam qui fortuito,non iudicio testatoris, hæreditatem, vel legatum consequitur,onerari non debet:sup. numero xx.

CAP. VII.

LEGATVM IN SOLENNI VOLVNTATE *relictum, an per voluntatem minus solemnem reuocatum censeatur.*

EPITOME.

1 *Legatum per secundum testamentum licet imperfectum, infirmatur.7.11.13.*
2 *Legatum ex testamento perfecto, propter capitales inimicitias subsequutas,tacitè reuocatur.8.28.*
3 *Prius legatum,uel fideicommissum, per posterius extinguitur.*
4 *Legatum in secundam personam inutiliter translatum, priori deberi desinit.9.*
5 *Legatum uel fideicommissum à filiofa. uel seruo relictum, non præstatur.*
6 *Legatum quando expreßè reuocatum intelligatur.*
7 *Relicta in testamento solenni, per secundum inutile non reuocantur.*
8 *Conditiones quæ testamento insunt, non faciunt legata conditionalia.*
10 *Tutela ex testamento imperfecto confirmatur.*

QVI fideicommissum reliquerat, pœnitentia probata, successores præstare non compelluntur: l. fideicommiss. C. de fideicommiss. Pœnituisse autem quomodo probabimus.

1 †Si iure testamento facto aliud posteà non iure fecero: quod in priore testamento relictum est, ratum non erit. vt si hæredi ex parte instituto, prælegatum factum fuerit, posteà cum testatore grauissimas inimicitias susceperit. Si testator cùm aliud testamentum facere instituisset, morte præuentus non perficiat: licet hæreditariæ actiones eidem non denegentur, tamen legatū amittit:l.ex parte.ff.de adi.lega.

2 †Cùm etiam ex testamento perfecto, tametsi nullum posteà fecerit, legatum tacitè reuocatum propter capitales inimicitias censeatur:argumen.l.j circa principium.C.de rei vxo.actio.vt si cum vxore testatoris,legatarius rem habuerit. Si vxor legataria, adultera fuerit deprehensa:l. Claudius.ff.de his qui.vt indi. Si palam testatori maledixerit, vel status eius controuersiam mouerit: l. si inimicitiæ. eodem. Si filia turpiter & luxuriosè uiuat:l.si filiam tuam.& ibi,las. C. de inofficioso testamento. Si per legatarij, vel fideicommissarij negligentiam & latam culpam testator moriatur: l.indignum. ff.de his quibus vt indignis. Si defuncti necem legatarius non persequatur: l.penultima.ad Syllania. Sin autem leuis offensa est,manet fideicommissum:l. tertia. in fine ff.de adimendis legat. Quòd si beneuolentia reconciliata fuerit, legatū vel fideicommissum relictum reintegratur: l. iiij.eo. Ambulatoria enim est defuncti volun

voluntas, vsque ad supremum exitum.

3 †Tertiò, si transferre voluero legatum, vel fideicommissum in nouissimum: priori non debetur, sed solus posterior legatum consequetur: l. si pluribus. versicu. solùm. de lega. j. In fideicommissis enim posteriores voluntates firmiores sunt. l. dari. C. de fideicom. Hinc est, quod si quis legauit fundum pro dote, posteà dedit cẽtum in dotem, vel econtrà, amplius legatum non debetur, quia in aliam rem trãslatum est: l. huiusmodi. §. cùm pater. de lega. j. Et posteriorem testatoris volũtatem sequimur.

4 †Quartò, si ademptione à priore legatario facta, alteri testator legauerit. Et nouissimus legatarius talis sit, qui legatum consequi nõ possit, non propterea priori debetur: l. planè. de legat. j. l. legatum sub conditione. in fi. de adi. lega.

5 †Quintò, si filiusfa. vel seruus fideicommissum reliquerit, non valet: l. j. §. j. de lega. j. Cùm enim quis adminiculo ex persona autoris vtitur: vti debeat cum sua causa suisque vitijs: l. Pompo. §. j. de acquir. poss. Et fideicommissarius aliunde tueri non possit, quàm iure autoris sui, quod nullum est, meritò legatum, vel fideicõmissum valere non poterit.

6 †Postremò, legatum, vel fideicommissum per septẽ, vel quinque testes, vel p idẽ testamentum, vel in codicillis, probari potest reuocatum fuisse: gloss. l. fideicommissum. C. de fideicom. Quia eodem modo conferri potest: l. datum. C. de legat. Et ideò qui ab hærede legatum, vel fideicõmissum in testamento relictum reuocare desiderat, omnia ex integro facere debet; l. hæredes. §. j. ff. de testa.

CONTRA. †Si in testamento

7 solenni, tibi fideicommissum relinquam, Deinde aliud non iure posteà faciam, in quo similiter tibi, vel alteri fideicommissum relinquo. Cùm ita demum à priore recedere velim, si posterius valeat, & ex posteriore nulla actio cõpetat. Meritò fideicommissum in priore testamento relictum, per secundum inutile testamentum deberi non desinet: l. si iure testamento. de leg. iij. l. cùm quidam. de his qui bus, vt indign.

8 †Præterea, conditiones quæ tacitè testamento insunt, non faciunt legata conditionalia: l. cõditiões extrinsecus. ff. de cõd. & dem. Ergo tametsi legato insit, vt si legatarius capitales inimicitias cũ testatore susceperit, legatũ amittat. Legatũ nõ erit conditionale, sed mortuo testatore cõsequetur: l. à Titio. ff. de furt.

9 Tertiò, licet in eũ legatum transferam, cũ quo nobis testamenti factio nõ est, siue in seruum proprium, cui sine libertate legauero, legatum nõ debetur, sed ei cui fuit ademptum: l. etsi transferam. ff. de adimen. lega.

10 Quartò, licet testamentum non valeat, tutelæ tamen datio confirmabitur: l. qui à patre. ff. de confir. tut. l. fin. ff. de reb. eorũ. Nisi manifeste de cõtraria testatoris voluntate appareat: l. in confirmãdo. ff. de cõfir. tu. Bar. consi. cxlvj. vt p appositã cõditionẽ: §. sed si. Instit. de Atil. tut. Eadẽ ratione ex testamento inutili legata præstanda erunt.

11 CONCLVSIO. †Legatum in solenni voluntate relictum, per voluntatem minus solennem reuocatum videri non debet: d. l. si iure. nu. viij. Nisi propter grauissimas inimicitias.

SOLVTIO. Dictum est, sup. nu. j. ex testamento imperfecto, ex quo hæres institutus hærditatẽ adire non potest, legata nõ prestanda. Hoc ideò, Cùm enim posteriore testamento imperfecto, prius iure perfectũ non rumpatur, tametsi grauissimæ inimicitiæ inter testatorẽ & hæredem intercesserint. Tamen legata eidẽ relicta nõ debentur: d. l. ex parte. Secus si legata alteri quã ingrato relicta sint: sup. nu. 7. Vt si testator quẽ hæredẽ testamẽto instituerat, eundẽ per epistolam, vel codicillos reuocare voluerit. Licet hæreditas cohæredibus, vel propinquis testatoris non debeatur, sed fisco: l. hæreditas. de his quib. vt indig. Tamen legata, vel libertates, in epistola, vel codicillis relictæ debebũtur: d. l. hæreditas. Partim q non suspicantur ingranti. Partim etiam quòd per epistolam, vel codicillos legari possit, reuocari autem hæres non possit.

12 † Præcereà dictum eſt, ſuprà nume.ij. quòd ex teſtamento perfecto, propter capitales inimicitias, legata reuocata cēſentur. Deinde contrà, nu. viij. Verum eſt, quòd condiriones quæ tacitè teſtamento inſunt, non faciunt legata conditionalia: d.nume. viij. Sed conditio principaliter in odium legatarij appoſita eſt: vt ſi ingratus fuerit, legatum amittat.

13 INTERPRETATIO. † Pau. ait, l. cùm tale. §. falſam cauſam. de condit. & demon. Plerumque doli exceptio locum habet, ſi probetur aliàs legaturum non fuiſſe. Probabitur, ſi de inimicitijs conſtet: l. ex parte. de adi. lega. l. ſi inimicitiæ. de his quib. vt indig. l. iij. §. finali. de adimen. legat.

CAP. VIII.

PORTIO DEFICIENS, AN ALTERI *cum onere accreſcat.*

EPITOME.

1 ☞ *Portio deficiens alteri cum onere non accreſcit.* 3.
2 *Legatum inutile, abſque onere accreſcit.* 4. 7.
5 *Onus nominatim perſonæ iniunctum, perſonam non tranſgreditur.*
6 *Onus inſtituto hæredi iniunctum, in extraneo repetitum non cenſetur. Secus ſi plures inſtituti fuerint.*

1 SI † mihi portio eius accreſcat, à quo nominatim legatum relictum fuerat: non cenſebitur in portione pro nō ſcripta, repetitum onus: l. Celſus. in fi. de lega. ij. Deinde qui in primo gradu ſucceſſurus erat, rogatus fuit hæreditatis partem reſtituere. Si illo repudiante, ad ſequentem gradum deuoluta fuerit ſucceſsio, fideicommiſſum non debebit: l. j. §. illud. de leg. iij.

2 † Poſtremò, legatum inutile, abſq; onere accreſcit: l. 1. §. in primo. C. de cadu. tol. Cùm enim perſona incapax eſt ad legatū conſequendum, nullum quoque onus erit: l. quidam referunt. ibi, in propoſito. ff. de iure codic.

3 CONTRA. † Si pars hæreditatis deficiat, puta, hæres delinquēs incapax fuit: l. fi. C. de his quæ pro non ſcrip. Vel quia caduca portio eſt: l. j. §. pro ſecundo. C. de cadu. tol. Siue repudiata ſit, & coniunctus eam petat: §. his ita. §. ſin verò quidam. d. l. j. Cum onere accreſcit: l. ciuitatibus. §. j. de legat j. authen. hoc amplius. C. de fideicom. l. ſi quis legata. in fine. de condit. & demonſtra. Et ideò onus vni adiectum, in alterius perſonam repetitum cenſetur: l. Seiæ. §. Caio. de fide inſtru. l. quæ conditio. ij reſpon. de cō di. & demon. l. ſi plures. de lega. iij. Deinde, ſi hæres hæreditatem reſtituere rogatus ſit, eamq; repudiauerit: hoc fideicommiſſum ab inteſtato relictum, à cohærede debetur: l. cùm pater. §. cùm pater. de leg. ij. Is enim accreſcentem portionem cū onere conſecutus eſt: l. ſi Titio. §. Iul. de leg. ij. l. j. §. pro ſecundo. §. vbi autem. C. de cadu. tol.

4 † Poſtremò, ſi ſeruus mortuo legatus ſit, vt manumittatur. Licet ad eum nihil peruenerit, qui rogatus fuerat manumittere, fideicommiſſaria tamen libertas ſalua ſibi erit: l. ſi verò. §. ſi pater nō ſcripto. de fideicom. lib. Et ita cum onere ea quæ pro non ſcriptis habentur, apud hæredem remanent: l. finali. ff. de his quæ pro non ſcrip.

5 CONCLVSIO. † Portio deficiens, vt alteri cum onere accreſcat, æquum eſt. Non obſt. quod diximus, onus repetitum non cenſeri, ſi eius portio mihi accreſcat, à quo nominatim legatū fuerat relictum. Hoc ideò, quia aut videatur nominatim ipſi perſonæ, illud onus teſtatoris voluntate adhæſiſſe. l. j. §. id quod ex ſubſtitutione. ff. ad leg. fal. arg. l. ſi qui cum. ff. de iur. codi. l. j. §. ſed vt manifeſtetur. & §. ſin autem ad deficientis. C. de cad. tol. Aut poſteaquàm portio pro non ſcripta habetur, onus iniunctū fuit: l. quidam referunt. ff. de iur. cod. Nullius enim momenti erit, niſi oneris ipſius fauor aliud ſuadeat: vt alimentorum: arg. l. iiij. in fin. de ali. legat. vt libertatis: d. §. ſi pro non. Vel quia nominatim vtriſque onus iniunctum eſt: l. ſi à duobus. §. j. de lega. j. Tunc pars deficiēs, alteri cum onere accreſcit.

6 † Deinde, ſi is qui primum gradum ſibi vendi

vẽdicat, hæreditatem repudiauerit, & ad eum qui secũdum tenet, perueniat: onus primo iniunctum, in altero repetitum non censetur: vt supra numero primo. ij. amplia. Hæc sententia vera est, vbi vnicus tantùm hæres institutus proponitur. Cæterùm si duo essent hæredes instituti, & alter qui fideicommisso grauatus erat, repudiet: cohæres partem alterius adibit, cum suo onere: d. §. Iulius. Adeò vt ipsorum successores teneantur: l. j. C. si cer. pet. Quia hæreditas personam defuncti repræsentat: l. mortuo. ff. de fideiuss. Modò ambo non sint in pari gradu, aut alter substitutus non sit. Nam vterque ex tacita mente defuncti, sine aliquo grauamine succederet: d. §. in primo. d. §. illud. In his igitur casibus, hæreditatis partes adeò cõiunctæ videbuntur, vt pro vna fideiussio præstita, ad aliam trahatur: l. penulti. vt lega. no. cauea. Et vtraque pars simili actione consequetur. Et sententia contra vnã lata, alteri præiudicat: l. & an eandem. §. qui cùm partem. de excep. re iudica.

7 †Postremò, quod dictum est, sup. nume ro ij. legatum inutile, absque onere accrescere. Alteram posteriorem opinionẽ, sup. nume. iiij. quæ pugnat, fauore libertatis defendemus.

CAP. IX.

FILIO EXHAEREDATO, AN SVBSTItutus legata exoluere teneatur.

EPITOME.

1 Substituere quibus permissum. & nu. 6.
2 Substitutus legata à se & ab impubere instituto, tametsi à filio præterito relicta, exoluere tenetur.
3 Filio exhæredato, nihilominus legata in testamento relicta præstantur.
4 Heres, vel substitutus qui omissa causa testamenti, ab intestato hereditatem possidet, legata præstare tenetur.
5 Succedens ab intestato, quando legata præstare teneatur. & numero 7. 8. 9.
6 Substitutio quando rumpatur, & quando substitutus filio exheredato legata præstare non cogitur.
7 Heres, vel substitutus, qui aliunde quàm ex testatoris voluntate hereditatem consequitur, legata præstare non tenetur. & numero 4.
8 Substitutus quando relicta ab instituto præstare teneatur, & quando non.

1 SVBSTITVERE liberis tam institutis, quàm exhæredatis nos posse, dubium nõ est: l. j. in fine. ff. de vulga. Hinc est, quòd si testator exhæredatum instituto filio substituat, ac posteà exhæredato Meuium, & ab eo leget. Si exhæredatus hæres fratri extiterit, ac posteà decedat: Meuius substitutus legata ab ipso relicta præstare tenebitur: l. qui fundum. §. qui filios. ff. ad legem fal. l. ex duobus. in fin. de vulg. Ferre. l. prima. §. id quod. de vulg. Itaque substitutio adeò valitura est, vt tametsi omissa causa testamenti, ab intestato possideatur hæreditas, nihilominus substitutio valebit: l. secunda. §. planè. l. etsi. ff. de vulga. Quo casu ea quæ ab instituto fuerunt relicta, ita demum à substituto præstabuntur, si in fraudem legatorum, ad substitutum transmissa fuerit hæreditas: l. prima. C. si omissa causa testamen.

2 †Sed & si quis legata à substituto impuberis instituti, & ab ipsomet instituto, nõ tantùm liberis & parentibus, verùm etiã extraneis reliquerit. Et propter præteritionem filij emancipati, vterque bo. poss. acceperit. Mortuo impubere, quia legata, quæ ab intestato fuerant relicta, ex voluntate testatoris à substituto repetita cẽsentur: l. licet. ff. de legat. primo. Ferret. l. prima. §. id quod. nume. iij. ad leg. Falcid. Substitutus legata ab impubere, liberis tantùm impuberibus relicta præstabit. Exceptis tamen his, quibus bonorũ possessionẽ prætor dedit: l. filium. §. omnibus. de legat. præstan. Ab ipso verò substituto impuberis, omnibus eum præstare oportebit, habita ratione legis Falc. Scilicet vt partis dimidiæ, quæ ad eum substitutum, ex bonis patris, voluntate patris peruenit: quartam, hoc est, dimidiam totius assis sextunciam retineat: l. filium. de legat. præstan. Sed si impubes ex vncia dumtaxat institutus hæres fuerit, magis est vsque semissem legata præstaturum: l. fina. §. fina. de legat. tertio. Habita ratione legis Falcid. Licet enim ex vncia fuerit hæres institutus impu-

bes: tamen quod accessit, augebit legata à substituto relicta: l. filium. ff. de lega. præstandis.

3 †Idem dicendum, si filium testator exhæredauit, vt nihilominus legata debeantur: l. ex duobus. in fine. ff. de vulga. dicto §. qui filios. Sed non tantùm à se, verùm etiam ab hærede relicta, substitutus persoluere tenebitur: l. si Titio & Meuio. §. primo. de legat. secundo. l. ab exhæredati. versicu. scriptus. de legat. primo. Si enim hæres legata à se relicta non soluerit, à substituto præstanda erunt: l. cùm pater. §. cùm pater. de legat. secundo. Relicta enim ab instituto, à substituto repetita censentur: l. ab instituto. eodem. l. etsi. de vulga. Maximè si in fraudem legatorum, ad substitutum transmissa fuerit hæreditas. Nam non solùm vtilis actio aduersus substitutum, verùm etiam cum quo fraudis consilium participatũ est, legatario competit: l. prima. C. si omissa causa testamen. Idem dicendum, si pecunia accepta, omisit aditionem. Non enim minus legata & fideicommissa præstare compellitur: dicta l. prima. & C. de fi. liber. l. prima. in fine. l. licet. ff. si quis omissa causa testa.

4 †Qui igitur in testamẽto institutus, ab intestato succedit, libertatibus in testamento datis non obest: l. secunda. eodẽ. Et insolidum legatarijs tenetur: l. de libertatibus. §. primo. ff. si quis omissa causa testamen. De substituto idem dicendum est. Vt si omissa causa testamenti, ab intestato possideat hæreditatem: legata quæ à se relicta sunt, præstare teneatur, & singulis legatarijs petitio cõpetat: l. prima. l. quia. l. si non solus. §. si duo. & versicu. item si solus. l. pecuniam. l. si ab instituto. l. si dolo. ff. si quis omissa causa testamenti. l. prima. §. planè. C. de fideicommiss. liberta.

5 Idem dicendum, si veniens ab intestato, institutus non fuisset. Vt puta, instituta hærede filia, & eidem nepote substituto, testator ita cauit, Si neuter hæres erit, tunc fundum Tusculanum Titio lego. Si vterque prius quàm testator, moriatur; legitimi venientes ab intestato, fideicommissum præstare tenebuntur: l. Lucius Titius. §. filiam. de legat. secundo. Maximè quando pro legitimo iure, suam vltimam voluntatem testator haberi voluit. Tunc licet ab intestato adeatur hæreditas, tamen relicta in testamento præstabuntur: l. codicillis. §. fina. de legat. secundo. Aut si quis hoc modo codicillis cauerit, Quisquis mihi hæres erit, bonorumúe possessor, eius fidei committo. Fideicommissa præstari debent. Quia perinde haberi debet, acsi omnes hæredes eius essent, ad quos legitima eius hæreditas, vel bonorum possessio peruentura esset. Quòd si posteà suus sibi nascatur, fideicommissum præstabit, intelligitur enim quoque is hæres scriptus: l. tertia. ff. de iure codicillorum.

6 CONTRA. †Substitutio non solùm deficiente, verùm etiam firma manente hæredis institutione rumpitur: l. prima. ff. de vulga. Vt si quis filio, vel nepoti in potestate existenti substituerit. Si quis ex his, mortis tempore non fuerit in familia, substitutio pupillaris rumpitur: l. cohæredi. §. cùm filiæ. in principio. ff. de vulga. Præterea si quis filio muto puberi Titium substituens, vxorem posteà idem mutus ducat, & ei nascatur filius: dicendum est, agnatione sui hæredis, substitutionem deficere: l. cùm auus. ff. de conditionibus & demonstrationibus, l. ex facto. de vulgari. Tertio, si filio impuberi exhæredato substituerim, & à substituto legatum relinquam, præstare non compellitur: l. ab exhæredati. de legat. primo. Ferre. l. §. id quod. numero iij. de vulga. Vel si testator legatum eidem impuberi exhæredato fecerit, & substituerit ei extraneum: substitutus nullo legato, vel fideicommisso prægrauabitur: l. cùm quidam. C. de legat. Cùm substitutio non valeat: l. prima. §. finali. l. cohæredi. §. cùm filiæ. de vulga. Si quidem directè impuberi exhæredato substituerit: Bartolus consilio iij. Idem in testamento militis obseruandum est. Nam si filium exhæredauerit, vel sciens filium suum esse, silendo

lentio præterierit, legatum à substituto non præstabitur: l. miles ita. §. si miles. ff. de milita. testa.

7 † Idem dicendum, si pater exhæredato filio hæredem extraneum substituerit. Deinde si ille extraneus hunc filium hæredem instituat, & hæres factus intra pubertatem decedat: à substituto ei filio legata præstanda non erunt: l. fina. de legat. tertio. l. cohæredi. §. cùm filiæ. de vulg. Quia non directè, sed per successionem, ad filium hæreditas patris peruenit: dicta l. fina. & l. prima. §. fin. eodem. Et ideò si quis intestatus decedens, ab eo cui primo gradu succedere potuit, fideicommissum reliquerit. Si illo repudiante, ad sequentem gradum deuoluta sit successio, fideicommissum non debebit: l. prima, §. illud. de lega. iij.

8 CONCLVSIO. † Licet videātur ex voluntate testatoris, à substituto repetita, quæ ab instituto relicta fuerant. Tamen hoc ita accipiendum erit, si non fuerit euidens contraria voluntas, quæ ex multis colligitur, num quis ab hærede legatum, vel fideicommissum, à substituto præstari noluerit: l. si Titio. §. Iulia. l. cùm patronus. l. cùm pater. §. ab instituto. de legat. primo. Quid enim si aliam rem reliquerit à substituto fideicommissario, vel legatario, quam ab instituto non reliquerat: l. lege, latinus. de legat. secundo. Vel quid si certa causa fuerit, cur ab instituto relinquerat, quæ à substituto cessaret: l. non iustam. C. ad Trebellia. l. quidam. de leg. primo. Vel quid si instituit ex parte fideicommissarium, cui ab instituto relinquerat fideicommissum. In obscura igitur voluntate locum habere conclusionē nostram dicendum est: l. seruo alieno. §. penultimo. l. licet. l. si quis à filio. in principio. de legat. primo. l. Caia. de alimen. legatis.

9 SOLVTIO. † Quòd dictum est, suprà numero quinto. A venientibus ab intestato, legata & fideicommissa præstanda esse. Hoc verum est, quando eam fuisse testatoris voluntatem manifestè apparet: vt si instituto Titio hærede, adiectum fuerit, si Titius hæres non fuerit, Caio Tusculanum prædium lego. Non ambigitur à substituto, vel ab intestato succedenti, Titio hærede non existente, legatum præstandum. Perinde enim est, ac si dixisset, quisquis mihi hæres erit. Alioqui si testatoris dispositio defendi non possit, legata non præstabuntur: sup. numero sexto, & sequen.

CAP. X.

LEGATA HAEREDITATIS FISCO *acquisita vtrùm debeantur.*

EPITOME.

1 ☞ *Hæreditas ab indigno ablata, ad fiscum pertinet.*
2 *Fiscus succedens, legata ab intestato relicta, præstare tenetur.*
3 *Hæreditas quibus ex causis fisco adiudicanda.*
4 *Fiscus hæredi succedens, etiam creditoribus tenetur. & numero 7.9.*
5 *Fiscus libertatem aliunde relictam publicatis bonis præstabit.*
6 *Fiscus hæredi succedens, etiam fideicommissum consequitur. & numero.8.*
7 *Maritus quando à creditoribus non conueniatur. & numero.9.*
8 *Fideicommissarius quando succedendi ius habeat.*
11 *Legatum vsusfructus bonorum & rerum differunt.*

1 HAEREDITAS ab indignis hæredibus ablata, à fisco vendicari potest: l. hæreditas. C. de his quibus vt indigni. vt si defuncti mortem hæredes non vendicauerunt: l. prima. ff. de iure fisc. Sed hoc ita demum si rei criminis conuicti fuerint: l. prima. C. vbi causæ fisc. Tunc non solùm hæreditatem, verùm etiam fructus integros restituere coguntur: l. prima. C. de his quibus, vt indig. Qui manifestè comprobatus est, id egisse, vt per negligentiam & culpam suam testator mortuus sit, indignus esse dicitur: l. penultima. ff. ad Sylaia. l. indignum. de his quibus vt indig. Et propterea hæreditatem vel legatum & fideicommissum perdit, ac fisco acquiritur. Idem dicendum, si quod alicui ex testamento, vel ab intestato

debetur, profitetur se capere non posse, fiscus enim id sibi acquirit: l. prima. in principio. ff. de iure fisc. Tamen omnia quæ in testamento vtiliter data sunt, valent: l. tertia. §. cùm ex causa. de iur. fisc.

2 †Et ideò legata & libertates in testamẽto relictæ debebuntur: l. penultima. circa finem. ff. de his quæ in testamento delen. Nam (vt Celsus ait, l. quidam. §. primo. de legat. primo) quoties lege Iulia, bona vacantia ad fiscum pertinent: & legata & fideicommissa præstantur, quæ præstare cogeretur hæres, à quo relicta erãt: l. etiam. C. ad legem Falcid. Si igitur hæreditatis iudex contra hæreditatem pronuntiauerit, non agentem causam, vel lusoriè agentem, nihil hoc nocebit legatarijs: l. si seruus plurium. de legat. primo. Et ita fiscus qui ius habet adeundæ hæreditatis: legata & fideicommissa in eodem testamento relicta non consequetur. Sed quibus relicta sunt, debebuntur. Quod si ea fuerit consequutus, & in eum legatorum actio dabitur, & libertates ratæ erunt: l. cum fisco. ff. ad Sylaianum.

3 †Vt si quis ante quæstionem de familia habitam, adierit hæreditatem, vel necem testatoris non defenderit: l. hæreditatem. ff. de his quibus vt indig. l. prima. C. eodem. Tunc licet hæreditas fisco adiudicetur, legata tamen firma manent: l. si seruus plurium. §. penult. de lega. primo. Aut si testator voluntatem suam vnũ ex hæredibus non mereri declarauerit. Si eius portio ad alium non iure translata fuerit, à fisco vendicabitur: l. hæreditas. C. de his quibus, vt indig. l. cum quidam. ff. eodem. Qui partum suppositum, aut aliàs falsum testamentum dicit, & hoc non probat: ab eo tanquàm indigno hæreditas aufertur: l. cum tabulis. ff. de his quibus vt indig. l. aufertur. & l. eius qui. §. eum qui. ff. de iur. fis. Et fisco etiam actiones hæreditati confusæ acquiruntur: dicto §. eum qui. vsque ad finem. Quòd si tantùm codicillos falsos proponat, & non obtineat: ius tantùm quod in codicillis habet, omittit: l. hæredi. ff. de his quibus vt indig. Substitutionem tamen quam non oppugnauit, non perdit: l. ex facto. §. Iul. de vulga. Cætera ab hærede tanquàm indigno auferuntur: l. Marcellus. §. fina. ad Trebellia. Si hæreditatem liberi viuentis, in qua nondum vllum ius quis habebat, vendiderit: l. nam. l. quidam. §. primo. & l. sequen. ff. de donat. l. secunda. in fin. ff. de his quibus, vt indig. l. nec. C. de postlim. reuer. l. Papinia. §. meminisse. ff. de inoff. testa. Qui testamentum inoffiosum improbè dixerit: d. l. Papinian. §. meminisse. de inofficioso testamen. Ab huiusmodi indignis hæredibus hæreditas auferenda est: l. cùm quidam. ff. de his quibus vt indig. l. hæreditas. C. eodem. Et fisco acquiritur: dicta l. hæreditas. Idem dicendum, si quis testes impedierit, ne venirẽt, & propterea deficiat facultas testamenti faciendi: ea hęreditas caduca cum suis honeribus fiet. Vt puta, tutoris tertia pars bonorum à fisco vendicata est. Tutelæ actio aduersus fiscum, pro portione dirigetur: l. secũda. C. ad legem Iul. de vi publ. Sed & commodum legis Falcid. fiscus sentiet, dodrantis autem fideicommissarius: l. penult. ff. Si quis aliquem testa. prohib. Falcidia enim pro modo legatorum & fideicommissorum locum habet: l. Falcidiæ. C. ad legem Falcid. Et ideò commodum quartæ, quod erat habiturus hæres institutus, ad fiscum pertinet, & ex Trebel. actiones transeũt. Quòd si hæres ex asse fuisset institutus, ex Syllaiano fiscus hæreditatem vẽdicabit. Libertates tamẽ & legata manebũt: l. quod dicitur. ff. de iur. fis. Sed nõ amplius quàm pro parte hæredi relicta, fiscus legatorum nomine tenebitur: l. in ratione. §. Imperator. ff. ad legem Falc.

4 †Et non tantùm legatorum actio in fiscũ dabitur. Verùm etiam creditoribus pro publicata parte tenebitur: l. si marito publ. ff. sol. matri.

5 †In libertate idem seruabimus. Si enim testator seruum Titio legauerit, & adiecerit, nolle alicui alij seruire. Publicatis bonis Titij, publicè manumitti debebit: l. Imperator. ff. de fideicommiss. lib.

6 CONTRA. †Si hæres scriptus: post mortem suam, hæreditatem restituere

ſtituere rogatus ſit. Ipſo delinquente, omnia eiuſdem hæredis bona, ad fiſcum, non ad fideicommiſſarium pertinent: l. Statius Florus. §. fina. ff. de iure fiſ.

7 †Præterea, maritus cui omnia bona ſua vxor in dotem dederat, à creditoribus cõueniri non poteſt: l. mulier bona. ff. de iu. dot. Neq; fiſcus adita hæreditate à creditoribus conueniri poterit.

8 CONCLVSIO. †cum ſol. Cùm ea fuerit teſtatoris mens, vt poſt mortem hæredis, bona ſua ad alium perueniant. Hærede interim delinquẽte, fiſcus eiuſdem hæreditatem occupabit. Quia fideicommiſſario nondum cedit dies hæreditatis adeundæ. Mortuo autem hærede, tunc fideicommiſſarius fiſco excluſo ſuccedere poterit.

9 †Præterea quod dictum eſt, marium à creditoribus conueniri non poſſe. Hoc ideò, quia nõ plus eſt in promiſsione bonorum, quàm quod ſupereſt, deducto ære alieno: dicta l. mulier. Sed fiſcus, nec alius ſucceſſor ius habet, niſi ære alieno deducto. Mulier igitur quæ vniuerſa bona in dotem marito donat, cũ in fraudem creditorum alienaſſe cenſeatur: l. omnes. §. Lucius. ff. quæ in frau. credit. Donatarius tametſi ignorans tenebitur: dicto §. Lucius. Et qui ab alio hæreditatẽ emit, perinde omnibus hæreditarijs oneribus tenetur, ac proprius hæres: l. venditor. §. fina. ff. de hære. vendi.

10 INTERPRETATIO. †Caliſtratus ait, l. iij. §. cùm ex cauſa. ff. de iure fiſc. Cùm ex cauſa taciti fideicommiſsi, bona ad fiſcum pertinẽt: quæ in teſtamento vtiliter data ſunt, valent. Valent, in eorum fauorem, in quibus nominatim in teſtamento relicta ſunt: ſup. numero primo & ſecundo. Modeſti. ait, Hæreditate fiſco quæſita, quam tacitè quis rogatus erat ei qui capere nõ poterat, reſtituere: directæ & fideicommiſſariæ libertates debebuntur. Debebũtur, intellige, legatario, non fiſco.

11 ANIMADVERSIO. †Accurſi. ait, gloſſ. fina. l. hæreditas. C. de his quibus vt indig. Legata & libertates in teſtamento relictas, ſimul cum hæreditate à fiſco peti poſſe. Decipitur, Licet enim fiſcus hæreditatem vacantem occupare poſsit. Non tamen legata & fideicommiſſa in eodem teſtamento vſurpare poterit. Defendi tamen Accur. eo caſu poteſt, dum teſtator deliquit. Ad quem tamen ipſe non cogitarat.

SINGVLARIA. Poſtquàm certũ eſt, quòd hæreditate à fiſco quæſita, nihilominus legata debeantur.

13 †Multùm intereſſe ſingulariter annotabimus, vtrùm bonorum quis, an rerum vſumfructum legauerit. Nam ſi bonorum vſusfructus legetur, etiam æs alienum ex bonis deducetur. & quod in actionibus erit, computabitur. At ſi certarum rerum vſusfructus legatus erit, non idem: l. fin. ff. de vſufr. leg.

CAP. XI.

HAERES OB NON CONFECTVM *Inuentarium vtrùm Fal. et Trebel. amittat.*

EPITOME.

1 *Teſtator quibus perſonis relinquere cõgatur.*
2 *Teſtator quibus falcid. prohibere poſsit.*
3 *Appellatione falcid. uenit Trebell.*
4 *Hæres qui non conficit inuentarium, & falcid. & Trebellia. amittit.*

1 TESTATORI neceſſitas lege impoſita eſt, diſtribuere quandam partem, perſonis quibuſdam: tanquàm hæc pars ſecundùm ipſam naturam debeatur. Vt filijs: l. fina. ff. de bon. damnato. l. ſcripto. in fin. vnde libe. Nepotibus, patribus, atque matribus: l. nam etſi. ff. de inofficio. teſta. Et alijs ſimilibus perſonis. Et eſt hæc pars iure nouiſſimo, quarta eius quod ab inteſtato debetur: l. cùm quæritur. C. de inoffic. teſtamẽ. Quibus teſtator falci. prohibere nõ põt.

2 †Alijs autem extraneis, quibus nulla cõ conſiſtit neceſsitas, partem dare quamlibet propriæ ſubſtantiæ poteſt, ſimul & prohibere, ne falc. retineant: §. ſi verò expreſsim. authen. de hære. & Falcid. authẽ.

ſed cùm teſtator.C.ad leg. falcid.l.fin.co. Barba.c.Raynaldus.col.iij.ext.de teſtam. Tametſi iure veteri ſecus eſſet:l.ſi vt alleгas.C.ad leg.Falcid. Idem multò magis Falc.& cætera in teſtamẽto relicta amittent,ſi inuentarium nón fecerint:§.ſi quis autem non implens.§.ſi verò nulla.§.fiat igitur.§.ſi verò non fecerit.de hæredi. & Falcid. Monta.de hæred.qualita. & l.fin. §.ſi quis autem.C.de iur.delib. Quòd ſi inuentarium fecerint,legis Fal.beneficio aduerſus legatarios perfruentur.Eadem in Treb.ſtatuenda erunt.

3 †Appellatione enim falcid. cùm Trebel. comprehendatur:gloſ.in.l.vnde.C.de inofficio.teſta.Et lex priuet falc.ob non confectum inuentarium.Ergo & Treb.Bar. conſi.cccxxiij.Quam ſententiam,hoc vnũ præfatus,ita comprobo. Prouiſio facta in vno caſu,vendicat ſibi locum in alio, quando eadem ratio ineſt:l. Gallus.§.& quid ſi tantùm.de liber.& poſthumis.

4 Sed grauatus de reſtituendo, rationem reddere tenetur:l.cùm tale.ff.de condit. & demon.Et confectio inuentarij, caput eſt rationis reddendæ. Ergo nec conficiendo inuentarium,perdit Trebel.Præterea Falc.teſtator prohibere poteſt:d.§.ſi verò.Quod cùm nuſquam correctum appareat,mouẽdum non eſt:l.præcipimus. C.de appel.l.ſancimus.C.de teſtam.Ergo & Treb.ad ſimilitudinem Falci.teſtator prohibere poterit.Tertiò, vbi eſt eadem ratio,idem ius ſtatuendum eſt.l.à Titio. cum ſim.de verbo.obli. Sed eadem ratio eſt in Treb.quòd in Falcid.ergo.&c. Quartò,non ſolùm eadẽ ratio eſt in Trebel.quòd in Falc. Verùm etiam multò maior. Quia cùm fortius ſit ius Falcid. ipſa Trebel.l.iiij.ad legem Falci. Facilius poterit teſtator Trebell.quàm Falc.prohibere.Poſtremò,Fal.ceſſat in relictis ad pias cauſas: auth.ſi mulier.C.ad leg.Falc. Ceſſabit quoq; Treb. Bal.§.ſed quia.nu. iij.Inſtitu.de fideicom.

CAP. XII.

LEGATVM IN CODICILLIS RElictum an agnatione ſui hæredis pro parte,an inſolidum debeatur.

EPITOME.

1 ☞ *Codicilli teſtamento quatenus inſunt.*
2 *Codicilli quando ſine teſtamento ualeant.*
3 *Legatum à filio relictum,ab ipſo tantum inſolidum præſtandum.& nume.5.*
4 *Codicilli,poſthumi agnatione rumpuntur.*
5 *Legato in codicillis relicto, quando pars, & quando nihil debeatur.*
6 *Poſthumi agnatione,quando codicilli rumpantur.*
7 *Legatum in codicillis relictum,quando in totum, uel prò parte præſtandum.*

1 TESTAMENTVM quod omnibus ſuis numeris conſtat, codicillis nõ infirmari manifeſtum eſt. Quin potius ſi cum teſtamento iungantur,& teſtamentum fuerit ruptum,nec codicilli valebunt:l.j.C.de codicil.Et ideò dũ hæreditas teſtamento data eſt,codicillis adimi nõ poterit:l. hæredi ſtas.C.de his quib.vt indig.Sed tamdiu codicilli valebunt,dũ teſtamentũ valebit.

2 †Si tamẽ cũ quis teſtamentũ nullũ haberet,aut nõ perfecit,quod idem eſt.l.ex ea. ff.de teſt.Codicillos fecerit,valẽt:l.ſi quis. ff.de iur.cod.Et legata in eiſdem relicta, p̃ſtabunt,tametſi poſteà ſuos ſuſceperit.

3 †Vt ſi teſtator vxorẽ grauidã eſſe ignorans,codicillis ad filiũ ſcriptis, libertates dederit. Nata poſt patris mortẽ filia, cũ de ea nihil patrem ſenſiſſe cõſtaret,à filio inſolidũ libertates p̃ſtabunt: l.qui grauis.ff.de iur.cod.§.cùm æſtimaret: l. cũ filius.l.cũ pater.de le.ij.Vt ſciamus,legatũ in codicillis relictũ, nõ obſtãte agnatiõe ſui hæredis,etiã ab codẽ integrũ præſtandum:l.illud.ff.de iur.cod. Quod tamen ab vtroq; præſtitũ cenſebitur:l.alieno.§.j. ff.de fideicõ.lib.Cùm vterq; perinde idipſum præſtare teneat, ac ſi nominatim à teſtatore fuiſſet expreſſum:d.§.j.l.eũ qui ita ſtipulatus.§.j.de verb.obli.Idẽ dicendum,ſi quis fideicõmiſſa hoc modo dederit,Quiſquis mihi hæres erit, bonorúmve poſſeſſor,eius fidei cõmitto. Etiã hæres qui poſteà naſcetur, fideicommiſſum præſtabit:l.ſi quis.ff.de iur.codicil.

4 CONTRA. †Poſthumi agnatione, codicillos non valere certum eſt: l. prima.C.de codicil. Quòd ſi codicilli nõ vale-

valeant, quæ insunt non debentur.

5 †Præterea præsupposito ita esse, quòd codicilli agnatione posthumi non rumpantur (Sicuti defendi potest, quando à testamento sunt separati, vel sine testamento conditi: l. alieno. ff. de fideicom. liber.) Tamen filius qui tantùm pro parte succedit, non totum, sed partem legati præstabit: l. is qui. ff. de iur. codicil. Alteram debebit is, qui hæreditatis partem consequitur: l. prima. §. ne autem. C. de cadu. tollen. Sed nec ad partem tenebitur, si pro parte præstari non possit: d. l. is qui. in fin. Posthumus autem omnino non tenetur: argumen. l. quidam. versic. nullus. ff. de iure codicil. Etiamsi portio hæredis sibi accresceret: l. Celsus. in fine. de legatis secundo. Partim quòd relictũ ab ea persona, quæ non est in rerum natura, non valet. d. versicu. nullus. cum gl. non est. & l. illud. eo. Partim etiam quòd agnatione posthumi, testamentum non valet, nec relicta præstabũtur: l. si pater. de fideicom. liber.

6 CONCLVSIO. cum sol. † Posthumi agnatione ita demum codicilli infirmantur, si testamento insunt: l. j. C. de codi. Proinde si à testamento separati fuerint, vel sine testamẽto editi, agnatione posthumi codicilli non infirmantur. Et hoc ipsum fixo tallo statuendum est.

7 † Verùm maior difficultas suboritur, verùm pro parte, vel in totum, legatum in codicillis relictum, agnatione posthumi debeatur. Si libertas tametsi natura indiuidua, à filio in codicillis, non in testamento fuerit relicta: ab ipso tantùm, agnatione posthumi non obstante, præstabitur: l. si pater. ff. de fideicom. libe. d. l. qui graui. l. duos. ff. de liber. causa. Alia autem indiuidua, quæ pro parte præstari non possunt, non deberi: dicta lege is qui. in fine. vt si via à filio in codicillis fueri relicta, vel adempta: Agnatione posthumi, legatum non valebit: l. pro parte. in fine. ff. de seruitutib. Quia quæ pro parte præstari non possunt, nihil est præstandum: dicta l. is qui. versicu. tamen.

CAP. XIII.

HAERES, VEL LEGATARIVS, AN PROpria autoritate hæreditatem, vel legatum capere possit.

EPITOME.

1 *Dominium hereditatis recta uia in heredem transit.*
2 *In legatarium, uel fideicommissarium statim ius transfertur.*
3 *Possessio corporaliter & propria authoritate apprehenditur. & nu. 4.*
5 *Fideicommissarius si ante restitutam hereditatem moriatur, ad quem pertineat hereditas.*
6 *Qui titulum habet, si uiolenter occupat, an iure suo priuetur. & nu. 7. 10.*
8 *Legatum, uel fideicommissum quando propria autoritate capi possit. & nu. seq.*

1 SI † hæres institutus sit Titius, hæreditate adita omnia iura in ipsum transeunt: l. cum hæredes. de acquirẽ. posses. l. quotiens. de hæredi. instit. l. à Titio. ff. de fur. Et ita absque alia cessione, dominiũ rei testatoris à seipso relictæ transfertur.

2 † Idem in legatario, vel fideicommissario, in quos ius statim transfertur: l. j. §. j. ad Trebel. l. antepe. ff. de vsufru. Et ideò rem legatam & fideicommisso relictam adire & acquirere potest: §. si quis autem non implens. & §. in omnibus autem casibus. authen. de hære. & fal.

2 † Cæterum cũ possessio & actio nõ aliter acquiratur, quàm si corporaliter apprehensa sit: d. l. cum hæredes. Is qui ius in re habet, propria authoritate eam capere poterit: l. j. C. vnde lib. l. iij. §. duæ. ff. de carbo. edic. Seruus enim tutor datus, directam libertatem consequitur: §. j. Institu. qui testa. tut. Et tutor possessionem quã à testatore emit, sibi tradere potest: l. fistulas. §. j. de contrahen. emp. l. ij. C. de in lit. dan. tut.

4 CONTRA. † Possessio propria autoritate non quæritur: Bar. l. si quis in tantam. col. ij. C. vnde vi. cũ gl. mag. c. Seruus enim tutor datus, nisi per manus hæredis, libertatẽ nõ consequitur: l. & si. C. de fideicõ. lib. Præterea si debita sua legauerit testator, directas actiones prius legatarius non habet, quàm ab hæ

hærede fuerint mandatæ: l.ex legato. C. de legat. l. si creditoris. C. de fideicom. ob id pro legatis & fideicõmissis agi in rem posse permissum est: l. j. C. de lega.

5 †Tertiò, si fideicommissarius priusquã ei restitueretur hæreditas, vita functus sit: ad hæredes qui hæreditatem restituere tenebantur, successio pertinet: l. iij. C. de fideicom. Et tamen si recta via dominium in fideicommissariũ fuisset translatum, secus esset. Et ideò ipso iure in fideicommissarium actiones non transferuntur, sed restituta hæreditate ab hærede: l. facta. §. si hæres. ad Treb.

6 †Postremò, qui titulũ habet, si violenter occupat, iure suo priuatur: c. eum qui beneficium. C. de legat.

7 CONCLVSIO. †Qui ius in re habet, nisi obtenta venia, possessionem capere nõ potest: §. in omnibus autẽ casibus. ver. etenim. auth. de hær. & falci.

8 SOLVTIO. †Spectandum est, vtrùm legatum directè relictum, an fidei alterius commissum sit. Si directè, puta, lego Titio fundum. Credibile est, ita sibi relictum esse, vt possessionem capere posit. Sin fidei alterius cõmissum fuerit, puta, rogo te hæres, des centum Titio. Tunc ab hærede accipere debet: l. apud. §. vtrum. ibi, restituatur hæreditas. ad Treb Alcia. Parel. lib. iij. c. j. Sed & eo casu, vbi nullus apparet contradictor, quilibet propria autoritate possessionẽ capere poterit: l. cùm hæredes. in prin. de acqui pos. l. fin. C. qui admit. Maximè cp dominium rei legatæ, sine possessione transferatur: l. j. C. com. de leg. Tametsi in re vendita, non itẽ: l. seruũ. C. de re. vẽ.

9 ANIMADVERSIO. Certum est, cp legatarius tametsi rem legatã occupet, idipsum non admittere: d. l. j. C. vnde libe. tametsi melius sibi consulat, si veniam impetrauerit. Alexã. d. l. non dubium. & las. l. ait prætor. §. si iudex. nu. x. de re iudic. per d. l. non dubium. contrà sentiunt. Sed d. l. nõ dubiũ. hoc nõ dicit, sed legato ea computari, quæ de hæreditate, vel re legata, legatarius subtraxit.

10 INTERPRETATIO. †In c. cũ qui. de præben. in vj. cùm de eo qui inuadit loquitur. Nos eum inuasorem dicemus, qui rem in qua ius nullum habet, occupat: l. autoritatem. C. vnde vi. Qui meritò exterminari & eijci potest. Panor mita. c. quia clerici. de iur. pat. Licet Feli. contrà: c. si. col. vj. de præsump.

CAP. XIIII.

PROHIBITVS ALIENARE, AN HÆREDEM *instituere possit.*

EPITOME.

1 ☞ *Prohibitus alienare, hæredem instituere potest. 5.*
2 *Prohibitus alienare, ab intestato relinquere potest.*
3 *Appell. alienationis uenit institutio.*
4 *Prohibitus fundum alienare, per hæredis institutionem fundum amittit.*
5 *Alienare prohibitus, hæredem instituere non potest.*

1 PROHIBITVS †alienare, hæredem instituere poterit, quia dominiũ rei non amittit. Et testamenti factionẽ super re alienata habet: l. pater. §. fundum. de leg. iij.

2 †Adeò vt si hæredẽ nõ instituerit, ab intestato tamẽ proximioribus debeĩ: l. cũ pater. §. cũ inter. de lega. j. l. fi. C. de liber.

3 CONTRA. †Cùm appellatione alienationis, eã vi verborum comprehendamus, quę in hæredẽ siue scriptum, siue legitimũ fit: l. si quis. §. illud C. de secun. nup. Ideo alienare prohibitus, hæredem instituere non poterit: l. peto. §. frater. §. fi. de leg. ij. l. si ita quis promiserit. §. pe. de ver. obl. l. codicillis. §. matre. de lega. ij. l. si ita quis. §. ea lege. de verb. oblig.

4 †Quòd si testator vsus proponatur verbis, quæ nõ simplicẽ alienationis prohibitionẽ, sed fideicõmissum absolutũ inducãt: hæres siue scriptus, siue legitimus restituere tenebitur, si in re illa hæredem instituat: l. Titia Seio. §. Seia liberis. de lega. ij.

5 CONCLVSIO. †Alienare prohibitus, hæredẽ instituere non põt. Quòd si generaliter alienationem prohibuerit, per hæredis institutionẽ, eã amittit. Sin ad vitã tantũ, hæredẽ instituere poterit, aut ab intestato proximioribus cõpetet. Et ita prior sñia intelligẽda est.

Cap.

CAP. XV.

ALINATIONIS PROHIBITIO *an personalis sit.*

EPITOME.

1 *☞ Filiusfam. alienare prohibitus, omnes prohibiti censentur. & nume. 5. 10.*
2 *Heres uti tenetur accessione cum sua causa.*
3 *Probibitio facta tutori, etiam ad filios & nepotes trahitur.*
5 *Liberorum appellatione, nepotes ueniant.*
6 *Sufficit quod conditio in persona unius extiterit.*
7 *Immunitas alicui concessa, heredibus non prodest.*
8 *Probibitio in rem facta, penes quencunque cum sua causa manet.*
9 *Personalis probibitio, cum persona extinguitur.*
10 *Filiorum appellatione quatenus nepotes comprebendantur. e.*
11 *Res extra familiam alienari probibita, quo ordine ad familiã deuoluenda.*

1 PROHIBITIO filio
facta, ne extra familiã
alienet, nõ solum om-
nes filij prohibiti cen-
sentur, l. liberos. ff. de
senato. etiam posthu-
mi: l. si quis. §. primo. de testa. tut. §. finali.
Institu. qui testamen. tuto. §. cùm autem.
de tutel. l. qui filiabus. §. primo. de lega. j.
Verùm etiam nepotes.
2 †Qui cùm iuris successores sint, cum sua
3 causa vtentur. †Patet in tutore, vel cura-
tore, qui simul & filij sui tametsi sui iuris
facti, siue virilis, siue fœmini sexus: l. co-
gnoscere. §. j. de verbo. oblig. l. ij. §. prætor
ait. qui satis. cog. Etiamsi naturales tantũ:
l. ex facto. §. si quis. ad Trebellianum. l.
Lucius. in fin. de lega. ij. non tamen ado-
ptiui emancipati: l. si quis. §. quid ergo. ff.
de ritu nup. Pupillam vxorẽ ducere pro-
hibentur: l. si quis. §. quãuis. de ritu. nupt.
l. tutor factam; de spons. Adeò vt si aliter
factum sit, infamia notentur, & dos data
per condictionem repeti possit: l. si tutor.
C. de inter. mat. Nec excusatur rusticitas:
l. prima. eod. Nepotes quoque filijfami. l.
senatusconsulto. ff. de ritu nup. Vel quis-
quis hæres extiterit, etiam extraneus non
poterit: l. libertum. eodem. Quia ex iuri-
bus limitatorijs, ex identitate rationis,
idem ius statuendum est: l. filium habeo.
ff. ad Macedo. Ideò autem neuter potest,
quòd & rationem reddere debeant: d. l. si
4 quis. in fin. †Et filij appell. etiam nepo-
tes veniant: l. liberorum. §. sed & Papi-
rius. de verbo. sig. l. sed & si. §. liberos au-
tem. de in ius vocan. Quòd commodè se-
parari nõ possint: l. possessio. C. cõ. vtri. iu
di. l. vxorem. §. concubinæ. de leg. iij. Hinc
est quòd si dos liberorum nomine apud
maritum residere debet, nepotum quoq;
nomine dos retinebitur: l. si dotali. ff. sol.
mat. Et institutus rogatus hæreditatẽ re-
stituere, si sine liberis decesserit. Si nepo-
tem, siue neptẽ ex filia instituat, conditio
deficit. l. j. C. de condi. inser. l. diuus. §. libe-
rorũ. l. liberorũ. de verb. sig. Et substitutũ
excludit: l. cùm pater. §. volo. de leg. ij. l. ge-
neraliter. in fi. C. de instit. Proinde ita di-
cendũ videtur, si facta fuerit prohitio om
nibus his, qui ex eodem genere orti sunt.
Omnes enim hi, liberorũ appel. veniunt.
§. at vbi. l. j. C. de conditioni. inser. Tamen
ad eos qui ex parte mulieris sunt, nõ per-
tinet: l. j. ff. de iur. immun.
5 CONTRA. †Prohibitio alicui facta,
ad ipsum duntaxat porrigitur. Vt
si filiusfa. extra familiã alienare fuerit pro
hibitus, ad nepotes non porrigit: §. nos
igitur. auth. de restitut. fid. l. cùm à matre.
C. de rei vendic. l. fi. C. de euic. Maximè cũ
ex filij moribus constat, patrẽ suspectum
habuisse filiũ: Bart. l. liberorum. col. iij. de
verb. sig. Cũ enim huiusmodi qualitas in
nepotibus nõ sit, nõ debet ad eos fieri ex-
tensio: l. fi. C. de nat. lib. Idem si nepotibus
testator nihil reliquerit. Cũ enim prohi-
bitio alienationis fideicommissum indu-
cat, quod grauamẽ est, nepotes ꝗbus nihil
reliquit, non potest testator grauare: l. ab
eo. C. de fideicõ. Ang. cõsi. j. Idẽ si in casum
alienationis nepotes vocati sunt. Cũ enim
fauore nepotũ ꝓhibitio filijs facta sit, nõ
est verisimile, eos quoq; ꝓhibitos: ar. d. §.
nos igit. Maximè cũ dispositio pœnalis
est. Censetur eñ odiosa, strictãq; interpre-
tationẽ recipit: l. ꝙ si nepotes. de testa. tut.
l. j. §. quare. de vẽt. in possl. Titius. in princ.
de lib. & posth. Odiosa aũt ideò cẽsetur,
ꝙ liberã disponẽdi facultatẽ dño ĩ re sua
auferat: l. nõ vsq;. si quis à paren. Soc. cõsi.
xiij. xliij. in iij. Ideoq; onus fideicommissi
filio iniunctum, nepoti iniunctũ nõ cen-
setur; l. cohæredi. §. cùm filiæ. de vulgari,

6 †Præterea, sufficit conditionem in persona vnius extitisse. Patet in substitutione plurium. Licet enim conditio in personam vnius non deficiat. Tamen modò in personã alterius defecisse constet, substitutus admittitur: l. hęredes mei. §. cùm ita. ad Trebel. Guid. consi. ccxvi. ccxvij. nu. v. Ita in quęstione proposita. Si enim testator cauerit, ne vllo modo prædium suburbanũ hæres alienaret. Et filius hæres scriptus hęredẽ relinquat filium suũ, qui easdem res diu possedit, & decedens extraneos instituit hæredes, iure ad ipsos pertinet: l. pater. §. Iul. l. Lucius. de leg. iij. Quia nõ aliter à testatore expressum fuerat, ad quem vellet res peruenire: l. peto. §. fratre. l. cum pater. §. libertis. de lega. ij.

7 †Tertiò, Personis data immunita, hæredibus nõ relinquitur: l. j. ff. de iur. immu. Quantò minus alienationis prohibitio alicui facta, tanquàm odiosa, ad hæredes transmittenda est. Postremò, prohibitus fundum fratri non alienare, eo excepto nullam habet dubitationem liberum ei esse, aut familię, aut extraneo relinquere.

8 CONCLVSIO. †Si prohibitio in rẽ facta proponatur, res ipsa penes quemcunque sit, cum causa sua remanet. vt si testator dixerit, prohibeo bona mea alienari extra familiam. Tunc enim filius hæres institutus, neque nepos alienabunt: l. peto. §. fratre. de lega. ij. Sed & si testator personaliter prohibuerit alienationem, adiecto, quia volebat bona, in familia remanere, propter rationem quę solet dictum ampliare: l. cùm pater. §. dulcissimis. de lega. ij. Receptum est, in rem videri factam prohibitionẽ, & ideò nepotibus quoque alienationem interdictam: Bartol. d. l. pater. §. fratrem. Mens enim testatoris manifesta illis verbis est, quæ sola in fideicommissis totum facit, soletq; vulgò sic responderi: Roma. cccclvij. Ioã. de Ana. xlvij. Cast. ccccxj. Cur. xl. Tametsi Soc. & Dec. contrariũ quandoque responderint: Soci. cccxxvij. Dec. cccviij.

9 †Quòd si prohibitio personalis vel ad tempus fuerit, cũ persona, vel tempore extinguitur. l. pater. §. fundũ. de lega. iij. vt si testator suis hæredibus alienationẽ prohibuerit. Omnes hi prohibiti sunt, qui sunt in potestate prohibentis, tempore mortis: §. ij. Inst. de hære. quæ ab intest. Si filijs facta fuerit prohibitio, nepotes non comprehenduntur: §. pe. Insti. qui testa. tut. Aliter enim filij, aliter nepotes appellantur: l. ꝙ si nepotes. ff. de testa. tut. Secus si liberis: d. §. pen. d. l. quid. Sed hæc distinctio non perpetuò vera est. Filij enim app. & liberi & nepotes veniũt: l. filij. l. liberorũ. §. filij. de verb. sign. Nec immerito, natura enim nos docet, parẽtes pios qui liberorum procreandorum animo & voto vxores ducunt, filiorum appel. omnes qui ex nobis descendunt, contineri. Neque enim dulciori nomine possumus nepotes nostros, quàm filios appellare. Etenim idcirco filios filiasue cõcipimus, atq; edimus: vt ex prole eorũ earumue diuturnitatis nobis memoriam in æuum relinquamus. Ergo hoc apparet, appel. suorum hæredum, suorum filiorum, suorum liberorũ, nepotes quoq; comprehendi. Quæ tamen sentẽtia cùm magis ex interpretatione, quàm ex propria significatione recepta sit: l. iusta. de verb. signi. Quantùm ad nepotum fauores attinet, porrigẽda est: l. diui. C. de quęstio. Vbi vero odium imminet, secus est. Non enim æquum videri debet, vt quæ pro nepotum vtilitate introducta sunt, contra ipsorum commodũ producamus ad seueritatẽ. l. nulla. ff. de legib. Et ita omnia inuicem pugnantia cõciliabimus.

10 SOLVTIO. †Quod dictum est, suprà num. j. prohibitionem filijs factam, ad nepotes trahi. In fauorabilibus hæc sentẽtia vera esset, in odiosis nõ vtique: l. ij. l. cùm quidam. ff. de liberis & posth. Et ita ad cætera contraria respondebimus.

11 †Tantùm restat videndũ, quo ordine res extra familiam alienari prohibita, ad familiam transferatur. Et primo succedet is, qui gradu proximior est: l. si quis. §. ita tamen. C. de incestis nuptijs. Ideoq; primo descendentes, hoc est, filij & filiæ ab intestato succedent: lege prima. C. de mulieribus. §. si quis. authentica de hæred,

hæred.quæ ab inteſt. Quibus deficienti bus ſuccedunt aſcendentes, hoc eſt, pater, mater, auus, auia, vſq; ad tritauum: §.ſi igitur.eo.§.cum igitur.de non eligẽ. ſecun.nub. Si verò neq; aſcendẽtes neq; deſcẽdẽtes reliquerit: qui ſunt ex latere, puta, fratres & ſorores ex eodem patre vocantur.§.ſi igitur.ij.eo. His deficientibus, fiſcus: §.quibus.authen.de nup.

CAP. XVI.

REI PROHIBITAE ALIEnatio an valeat

EPITOME.

1 Dominium ſola voluntate non transfertur.ſ.9.
2 Qui bona diuidere prohibentur, vendere poſſunt.7.verſi.hinc
3 Alienationis app.de neceſſaria non intelligimus.
4 Aeſtimatio rei prohibitæ alienari tantùm præſtanda.
5 Alienatio rei prohibitæ non valet.9.
6 Fructus rei prohibitæ alienari, reſtituendi.10.11.
7 Res donata, vel vendita, vel hypothecata ſub conditione, ne alienetur: ſequuta alienatione, priori domino reſtituenda eſt.
8 Rei prohibitæ alienatio, nec pendente conditione fieri poteſt.
10 Fructus conditione non ſeruata, quando reſtituendi, & quando non.6.11.

1 CVM voluntas teſtantium ſola, non ſit ſufficiens, ad trãslationem dominij inducendam: l. traditionibus. C. de pact. Ita etiam alienationem impedire non poterit.

2 Præterea, qui bona diuidere prohibẽtur, vẽdere nihilominus poterũt: l. ideóq;. §.j.& l.ſeq.ff.pro ſoc. Pactũ tamen ne diuidatĩ, ita erit rei annexũ, vt poſſeſsionẽ, hoc eſt emptorẽ ſequatĩ: l. ſi tibi.§.pactũ. ff.de pac. l. idemq;. §.j.& l.ſeq.ff.pro ſo.

3 Tertiò, qui bona ſua alienari prohibuerit, nihilominus propter delictũ publicari poterũt. Veriſimile enim nõ eſt, teſtatorem appel.alienationis, de hac neceſſaria intellexiſſe: l.peto.§. prædium. de leg.ij. Nec licet teſtatori talem legem dicere, vt meritò huiuſmodi teſtatoris præceptum, fiſco præiudicet: l.ſtatius.§. Cornelio.de iure fiſc.l.cùm pater.§.hæreditatem.de lega.ij. Ergo prohibitio alienationis, ad eam nõ trahitur, quæ ex delicto fit: l.j.de reb.eo. Niſi cùm is cuius fa-uore facta erat, præſens commodum capiebat. vt pater qui vſumfructum in bonis filij habet: Bart.l.ſi quis in tantam. C. vnde vi.

4 Quintò, maritus hæredẽ vxorem ſuã inſtituerat, & codicillos poſt mortẽ ſuã aperiri iuſſerat. Interim vxor hæreditarium prædium, quod alicui codicillis relictum erat, vendidit. Emptio non retractabitur, ſed ſolùm quantitatem precij ab hærede vxoris fideicommiſſarij exigent: l.ſi.§ſi.de leg.ij.

5 CONTRA. Prohibitio alienationis contemplatione expreſſæ perſonæ facta: ſequuta alienatione, in vim fideicõmiſsi valet: l.filiusf.§.diui. de leg.j. Idẽ dicendũ, ſi teſtator nõ expreſſerit, cuius contemplatione præceperit, modò tacitẽ conſtet: glo.l.quotiẽs.la j.C.de fideicom. vt ſi prohibeat turrim alienari, quæ ſolebat eſſe totius gentis ſuæ præſidium & aſylum: doc.d.l.quotiens.

6 Præterea, ſequuta alienatione rei prohibitæ, non tantùm inutilis eſt alienatio, verùm etiam fructus amittuntur. vt ſi teſtator legauerit vſumfructũ, ſi manſerit in habitu viduali. Eadem manſit aliquot annis, deinde nupſi. Tenebitur ad præceptorum fructuum reſtitutionem: authen.cui relictum.C.de indi.vidu.tol. Quia cõditio ſcindi, ſeu pro parte adimpleri non poteſt: l.cùm fundus. de condi. & demon. Vnde ſolet dici, conditione actum reddi indiuiduum, qui aliàs ſeparationem reciperet: l.v.§.ſi.de verborum obligationib.

7 Tertiò, ſi prædia ea lege Titio donata ſint, vt creditoribus ſatisfaciat. Si nõ paruerit, actione conditionis, res donatas amittit.l.ij.C.de condi.ob cauſam. Et donatori, hæredíue eius cum ſuis conditionibus acquiritur: l.ſeq.e.gl.ij.ibi, item diſtingue: l.ea lege.C.de condi.ob cauſam. l.Caius.ff.de manumiſ. Hinc eſt, quòd ſi pluribus, puta fratribus prædium teſtator reliquerit, & alienationem prohibuerit: ſi omnes vno excepto, partes ſuas vẽdiderint, is iudicio teſtatoris alias partes conſequetur: l.cum pater.§.libertis. de legat.ij. Quod ita demum inter filios pro-

bandum est si id testator expresserit. Alienatio tamen erit inutilis. l.idemq́ue. §.j. pro soc.l.si ea res.§.fi.de actio.empt.l.siue autem.§.j.de pub.in rem act.l.fi. in fi. C. de pac.inter emp.Bar.l.fil.§.diui. de leg. j.l. qui absen.§.j.de acquirend.pos. Proinde inter extraneos secus est, vt si Caius Titio sub hac conditione seruum dederit, ne fratribus eiusdẽ Titij seruiret. Deinde Titius fratres hæredes instituit. Caius ex stipulatu seruum consequetur: l. si ita quis promiserit.§. pe. de verb. obli. Idem dicendum, si sub eadem lege prædia vendita vel hypothecata fuerint:l.fi. C.de reb.alie.l.pe.& fin.C.si mancip. ita alienat.l.si creditor.§.fi.ff.de dist. pig.l.si sterilis.§.j.ff.de act.empt.l.si ea re.§.fi.eo. l.siue autem.§.j.de pub.in rem act.l. si ita quis.§.ea lege.de verb.oblig.l.ea lege.C. mancip.l.quotiens.la ij. de verb. oblig.

8 †Quartò, licet pendente conditione rei legatæ, dominiũ pleno iure hæredis sit. Alienare tamen non poterit, ne fiat legatario iniuria l.generaliter.in fin. qui & à quib. Idem si à lege fuerit alienatio prohibita. vt maritus qui dotale prædium prohibetur alienare:Instit.quib. alie.lic.

9 SOLVTIO. † Rei prohibitæ alienatio cùm non valeat, quemadmodum ad contraria respondeamus, videndum est. Si simplex & nuda fuerit prohibitio, non videtur valere præceptum:l. pater.§ Iul.§.diui.de leg.ij.vt ergo præceptum valeat, non quælibet causa iussi cit, sed quæ contemplatione certæ personæ facta sit. Cæterùm si ad tempus prohibita fuerit alienatio, post tempus permissa creditur:l.pater.§.fundũ.de leg.iij.

10 INTERPRETATIO. † Si plures personæ vnam conditionem implere fuerint iussæ qui neglexerint, commodo priuantur: l.si plures.C. de condi.inser. Adeò, intellige, vt fructus iam perceptos restituere cogantur:authen.cui relictum.C.de indi.vid.tol. Si tamen legatũ ita sit, Titiæ donec nubat, quinquaginta hæres dato. Hoc casu percepta non restituentur: l.legatum.de ann.leg.fin dictũ, si non nupserit, cùm conditio reijciatur: l.mulieri & Titio.de condi.& demonst, maximè inter extraneos:l.hæredes.§.fin. ff.de condi.& demon. Toto tit.C. de indic.vid.tol. Inter virum autem & vxorẽ valebit:l.non dubium.de lega.iij. Igitur conditio hæc inutilis non nocebit legatariæ, vt cõuolante ad secundas nuptias, etiã fructus perceptos amittat. Quin sibi tacita hypotheca pro re legata cõpetat: Alc.l.j.nu.xlv.de le.j. Quòd si fuerit maritus, qui vxori sub ea conditione alimẽta reliquerit, ne secundas incat nuptias. Eo casu videtur esse testatoris mens, vt si nupserit, alimenta præstita restituat, ne dicam diutius præstanda. Si igitur testator cũ non prohibet matrimonium, sed certis quibusdam finibus concludit præstationem legati, nempe donec nuberet. Malè facerẽt, qui eo casu aliquam inesse conditionẽ putarent. Contrà, quòd sublata conditione, fructus non restituãtur: l.pater.§.fi.ff.de condi. & demõ. Respõ. Ambigua est legislatoris sentẽtia, in his verbis, filia voluntatem mutante, conditionem resumunt. Fideicommissa enim annua sub hac cõditione liberto fuerant relicta, quãdiu res filiæ patroni gesserit. Proinde hic quia non culpa sua libertus desinit res filiæ gerere, ideò fructus perceptos nõ restituet:§.fideicom.d.l.pater.

11 ANIMADVERSIO. † Alciat. rub.sol.mat.nu.v.probat, cõditione expressa deficiente, etiam fructus perceptos amitti. Quòd si tacita fuerit conditio, vt per ablatiuum absolutũ, secus est, qui tamen iuris autoritate non nititur. Et contra ipsum non pauca exempla adduci possunt. Si seruo libertatẽ dedero, si meus erit. Tacita inest cõditio, vt si meus nõ fuerit, libertatẽ nõ cõsequatur. Et ideò sicut legata, si qua fuissent seruo relicta, suo iure cõsequerẽt, si ad libertatẽ peruenisset. Ita etiã tacita conditione dominio acquiruntur, si liber non fuerit.

12 †Accur.gl.extiterit.§.j.l.qui absenti.ff. de acqui.pos.ait, multũ refert, vtrum dictum sit, ne alienes. Aut, vt non alienes. Quo casu rem alienatam vendicare permissum est. Sed fallitur. Vtrumq́ue enim modum inducit, non conditionem:Bar. l.quibus.§.Termilius.ff.de cõd.& dem.

IACOBI CONCENATII

IVRISCONS. QVAESTIONVM IVRIS SINGVLARIVM LIBER QVARTVS.

CAP. I.

VNIVERSALIS PROPOSITIO an vniuersaliter intelligenda.

EPITOME.

1 Oratio uniuersalis quae sit,
2 Appellat. omnium haeredum, ueniunt fideicommissarij.
3 Oratio indefinita, quae uniuersali aequipollere non potest poterit tamen si propositio uniuersalis adiuncta sit.
4 Omne marmor legatum, etiam rude marmor. & nume. 5. Idem in omni lana legata.
6 Generalis clausula, ad specificata restringitur.
7 Furiosus an perpetuò absenti aequiparetur.
8 Donatio causa mortis, an semper legatis comparanda sit,
9 Militum uoluntas, an perpetuò rata.
10 De legato an uectigal soluendum.
11 An liberum sit cuique, de bonis suis disponere.
12 Mulier an possit omnia bona sua in dotem dare.
13 Generalis oratio quando generaliter intelligenda.

1 ORATIONEM vniuersalem eam esse constat, cui vniuersale signum, omnis, vel, nullus praeponitur. In qua si aliquid falsum est, totam orationem falsam efficit: l. si is qui ducenta. §. Vtrùm. de reb. dub. Cùm enim totum dicimus, nihil excipere videmur:
2 l. Iul. de legat. iij. †Puta, si de omnibus haeredibus mentio fiat, de fideicommissarijs quoque intelligimus: Roma. l. id tempus. in fine. de vsucap.
3 †Praetereà, si indefinita oratio, ppter accidens alicuius particularis, quod in vniuersum comprehenditur, vniuersali aequipollere non possit. Tamen si vniuersalis propositio iungatur, secus est. Puta, si pluribus arbitris causa committatur, vt si quilibet, vel vnus dixisset sententiam, eis standum esset. Absentibus aliquibus, praesentes compromissum definire cogi poterunt. Quòd si ea conditione, vt omnes dicant, singuli cogi nō poterunt: l. nō distinguemus. §. cùm in plures. ff. de arbi.
4 †Tertiò, si omne marmor, vel omnis lana debeatur. Non solùm rude marmor, verùm etiam marmoreae imagines: l. si haeres meus. §. primo. de legat. iij. l. prima. de aur. & argen. lega. Non solùm lana, verùm etiam vestes debebuntur: l. j. l. pediculis. §. Labeo. de aur. & argen. leg. Actio quoque si vniuersali propositioni adiuncta sit, omnes comprehendit: dicto §. Labeo. l. si is qui ducenta. §. Vtrùm. ff. de rebus dubijs. l. omnes. C. de praescrip. xxx. anno. l. prima. §. nunciatio. ff. de oper. no. nuncia. Cùm enim ex vniuerso oratio sumitur, non debet esse aliquid falsum: d. l. si is qui. & sequen.
5 CONTRA. †Si omne marmor legatum sit, & duae duntaxat statuae marmoreae prius fuerint legatae, non omne marmor debetur, sed illae duntaxat duae: l. haeres. §. primo. de lega. tertio. gloss. discrimine. §. penulti. Institu. de liber. l. quaesitum. §. primo. de legat. tertio.
6 †Hinc est, quod generalis clausula post quaedam specificata, ad illa solùm refertur, si vtraque clausula ab eadem dependeat: capitu. cùm dilecti. extrà de donat. Patet in generali transactione, quae ad rem litigiosam referenda est: l. sub praetextu. secunda. l. si de certa. C. de transact. Et, qui ab omni obligatione solutus est, ad eas restringitur, de quibus actū fuisse manifestè constat: l. emptor. §. Lucius. ff. de pact. l. cùm Aquiliana. ff. de transact. Et qui pro omnibus obligationibus reum in iudicium vocat, de his intelli-

gendum est, quæ apparent: l.finali.C. de anna.exceptio. Et qui promittit non litigare, indebiti condictio non tollitur: l. fina.§.idem.ff. de condiction.indebi. Si testator liberat curatores, non tamen à dolo: l. Aurelio.§.fina.ff. de liber.legat. Si filijs institutis & inuicem substitutis, filiam exhæredat: ab vtroque gradu exhæredatam intelligimus: l.prima.C.de liberis præter. Quia generalis clausula determinatur per præcedentem specialem: l.quoties.famil.hærcisc. vt si quibusdam nominatim legata relicta sunt, postea codicillos ad omnes hæredes scribat. Quia nominatim scriptum est, à quibus legata præstanda essent, ab ipsis tantùm erunt exigenda. Ex quibus probabilis elicitur conclusio, nullam propositionem adeò vniuersalem esse, quæ restrictionem non recipiat.

7 †Puta, lex ait, in omnibus furiosum, loco absentis esse: l. secunda.§.furiosus.ff. de iur.codicill. Et tamen indistinctè verum non est. Nam licet filia furiosa patri consentire videatur, si tamen absens fuerit, secus est: l.secunda.in fin.cum glo: Sed si.ff.solu.matrimo.

8 †Sic in lege dicitur, donationes mortis causa, legatis comparatas: l.illud. de do. causa mortis.§.primo.Institu. de donat. Et tamen filiusfami.qui etiam patre volente testamentum facere non potest, mortis causa donare, patre permittente poterit: gloss.fina.§.fina.l.Marcellus. & tam is.§.primo.ff.de donat. causa mor.

9 †Sic in omnibus ratam esse militum voluntatem lex ait: l. Antoninus.ff. de fideicommiss.liber.l.prima. ff. de militari testamen. At contra ius naturæ non valet. Nam legata vltra patrimonij vires naturali ciuilíq; iure, indebita dicuntur.

10 †Si de omni negotiatione vectigal soluendum sit, de re tamen legata non soluitur: Barto.l.cætera.§.sed & si quis.de lega.primo. Prohibita alienatione quorumcunque bonorum mobilium & immobilium, iura & actiones continentur. Tametsi aliud dicendum, si magna improprietas fieret.

11 †Vnicuiq; permissum est, de bonis suis disponere: l.prima.C.de sacrosanctis ecclesijs. Et tamen pluribus testamenti factio prohibita est. Puta, filiofamil. & famoso crimine damnatis.

12 Mulieri cùm permissum sit, vniuersa bona in dotem marito dare: l. nulla.C.de iure dot. Si dederit, futura non comprehenduntur: l.fina.C. quæ res obligari possunt.l.si tibi mandauero.§.is cuius bona.ff.mand.l.nam ad ea.ff.de condit.& demonst.l.fina.C.de pact.

13 CONCLVSIO. †Hunc articulum ita paucis absoluemus, Dictiones vniuersales, ad omnia etiam remota, si rationis paritas suadeat, referuntur. Nisi ratio reddi possit, quapropter ad omnia non sit referenda: Bartol. consilio liiij. Aut si ex proferentis mente, interpretationē recipiant, si legum correctionem non inducant, si fauor publicus suadeat, idem obseruabimus.

CAP. II.

VERBA INDEFINITA AEQVIPOLLENT VNIUERSALI.

EPITOME.

1 ☞ *Heredis appellatio, omnes comprehendit. & numero. 10.& 13.*
2 *Argenti appellatione quid ueniat.& nu.17.18.*
3 *Filij app.omnes intelligimus.& nu.11.*
4 *Seruitutis uel hypothecæ app.quæ debeantur.*
5 *Instrumento quæ tacitè insunt.*
6 *Canonici, uel medici app.generalis est.*
7 *Verba indefinita, non æquipollent uniuersali.*
8 *Marmore legato, non omne marmor debetur.17.*
9 *Lana legata, tinctа non nocet.*
10 *Distributiuæ dictionis natura.& nu.10.*
11 *In odiosis indefinita non æquipollent uniuersali., & numero 20.*
12 *Statutum strictè interpretandum. & nume.18.19.*
13 *In probationibus uerbum indefinitum non æquipollet uniuersali.*
14 *Indefinita loquutio, speciali consuetudini non derogat.*
15 *Verbum indefinitum quid sit.*
16 *indefinita oratio, quando uniuersali æquipolleat, & quando non.*
18 *Heres an possit uendicare fundum à testatore alienatum,*

1 SI testator hæredē ad aliquid faciendum, vel dandum onerauerit. Ad omnes quotquot instituti reperientur, referendum est: l. secūda. cum gloss. penulti. de bon. vacanti. libro decimo C. l. si ita. in princip. & l. seq. de legat. secundo. l. si plures. de leg. tertio. l. secunda. in fin. de verborum obligatio. l. in vsu. de verbo. signific.

2 †Præterea argenti appellatione, etiam factum argentum comprehendimus: l. quæsitum. §. illud. de legat. tertio. Tertiò, Cùm bonorum alicuius mentionem facimus, de obligationibus quoq; intelligendum est: l. princeps bona. de verborum significationib.

3 †Quarto, legatum filiæ relictum, si quæ nascatur. Pluribus natis, totidem singulis legasse videtur: l. qui filiabus. §. 4. de leg. 1. Quintò, si quis filio tutorem dederit, & plures filios habeat, omnibus datum videri debet: l. si quis ita. §. primo. de testamen. tuto. Aut si quis filium naturalem legitimauerit, omnes censentur natalibus restituti: §. ad hoc autem. auth. vt liceat. matri.

4 †Sextò, si seruitutem luminis habeam, etiam ad futura lumina trahitur: l. si seruus. ff. de seruit. vrban. prædiorum. Septimo, qui hypothecam habet in bonis alicuius, etiam ad futura habere creditur: l. fina. C. quæ res pig. oblig. poss.

5 †Octauò, qui fundum legat cum instrumento, etiam instrumentum quod colonus in eo habuit, legato cedit: l. fundus qui. ff. de fun. instruct.

6 †Postremò canonici, vel medici appellatio vniuersalis est. Indefinitum enim verbum, Canonicus, vniuersum capitulum continet: capitu. cùm omnes. capitu. cum accessissent. capitu. cum Marti. extrà de constitu. Et lex quæ medicum à Republi. reprobat, ad omnes referenda est: l. vt gradatim. §. reprobari. de mune. & honor. Ex quibus manifestè constat, verba indefinita æquipollere vniuersali.

7 CONTRA. †Si actionis meminerimus, nō magis omnes actiones cōplectimur, quàm si hominem currere dicemus, quia non sequitur omnem hominem currere.

8 †Præterea, si marmor legauero, quod per accidens mutatum est, puta, ex marmore imago facta, non debetur: l. quæsitum. §. illud. de legat. tertio. Nam inter rude marmor, & marmoreas imagines, manifesta est differentia. Et ideò cùm non subsit eadem ratio, vniuersali æquipollere non potest.

9 †Tertiò, si cui lana legetur, tincta non cedit: l. si cui. secunda. de legat. tertio. l. secunda. de liber. & posthu.

10 Quartò, si quilibet hæres quinque dare teneatur, insolidum vnusquisque quinq; dare tenebitur: l. non distinguemus. §. cū in plures. ff. de arbit.

11 †Quintò, si fuerit exhæredatus filius, & plures sint, nemo exhæredatus censetur: l. ij. de liber. & posthum.

12 †Sextò, si statuto prohibitum sit, ne frumentum extra territorium deducatur. Nihilominus sui vsus causa extrahere permissum erit: l. cætera. §. item quæri potest. de legat. ij. De Curte, in l. admonendi. collatio. lxiij. versicu. inde prohibitus. de iniur. Verba enim statutorum indefinite prolata, limitantur secundum ius commune: l. vt gradatim. §. etsi lege. ff. de muneri. & honorib. l. secunda. in fin. C. de noxa. actione. l. prima. cum gloss. ſ. C. de sacrosanct. eccles. capitu. generali. extrà de regul. iur. Nec vltra propriam significationem, extensionem patiuntur: l. non aliter. de legat. iij. l. si verò. §. de viro. soluto matrimo. l. prima. §. si is qui nauē. ff. de exerci. actio. Vt absurditas euitetur. Et propterea interpretatione indigent: l. liberti. ff. de offi. assesso. l. scire oportet. §. aliud. ff. de excusat. tuto. l. aliud. §. absurdum. de regu. iur. l. repetita. C. de episco. & cleric. l. consulta. de testamen.

13 †Septimò, indefinitum verbum in probationibus, non æquipollet vniuersali. Puta, si proponatur quippiam Parisiensibus relictum: Cùm probatio necessariò concludere debeat: capitu. in præsentia. de probationibus. l. neque natales. C. eodem. Et pluralis ille numerus, Pari-

sien.in duobus verificari posit:l.inter illam.de verborum significationib. Non probatur maiori parti Parisiensium relictum esse. Octauò,ad probādum quem hæredem, non satis est probare ipsum hærditaria bona posidere:l.penultima. C.vnde legitimi.Pluralis enim illa locutio, duorum numero contenta est :l. vbi numerus.ff.de testib.

14 †Postremò, idem in stipulatione indefinita,in qua liberorum mentio facta nō est,sed ita verba concepta sunt,Quā dotem,in omnem casum & euentum restituere promisit. Ista indefinita locutio,nō derogat speciali consuetudini, fauore liberorum introductæ:l quod si nolit.§.qui asiduá.ff.de ædilic.edict.

15 SOLVTIO. †Indefinitum verbum quid sit, prius videndum est.Quādo apponitur terminus communis sine aliquo signo,aut cùm plura per singularem numerum significare volumus, indefinitum verbum est. Vt si dicamus hominem esse animal, nullum hominem à lege defecisse, aut piscem esse carisimum.Non de vno duntaxat homine, non de vno tantùm pisce intelligimus,sed de pluribus :l.in vsu. ff. de verborum & rer.significatio.

16 †Et ideò quoties indefinita oratio à lege ea mente profertur,vt regulam tradere intendat,vniuersali æquipollet:l.iura nō. de legib. Vnde iura quæ de emptore, vel de delinquente mentionem faciunt,ad omnes referenda sunt,non necessariò, sed iuris interpretatione. Idem dicendum quoties vrget necesitas, vel particulariū eadem est ratio,& per accidens nihil mutatur. Vt quando dicimus hominem esse animal, obligationem esse vinculum iuris,actionem esse ius. Cuilibet enim necessariò congruit definitio. In materia verò contingenti, secus est,vt in contrarijs. Idq; propter aliquod accidens particulare, quod in vniuersum comprehendi nequaquàm potest. Vt cùm dico hominem currere.

17 Itaque quod dictum est,argenti appellatione factum argentum comprehendi, & tamen in marmoris appellatio. secus sit. Hoc ideò, nam quæ ad sua initia redigi possunt,sicuti est aurum,eadem esse dicuntur: l.quæsitum.§.illud.de legat. iij.

18 †Hinc quæritur, statuto, hæredi iniunctum est,ne contra defuncti instrumentum veniat. Alienauit testator fundum hæredis. An eundem vendicare poterit. Cùm illa statuti indefinita oratio, secundum communes iuris regulas interpretanda sit. Deficiente ratione vniuersali æquipollere non poterit. Non enim æquum est, vt hæres ex facto testatoris damnum sentiat. Cont. Per aditionem hæreditatis consentire videtur:l.si duo. ff.de acquirenda hæredita. Sed eatenus consensum accommodasse videri debet, dum sibi damnosus non sit, modò inuentarium confecerit:l. fina.§.etsi præfatam.C.de iur.deliber.

19 Alio statuto cauetur,vt confesi crimina mitius, negantes grauius puniantur. Reus factum confitetur, qualitatem tamen negat, postea conuincitur. Quæritur an vt confessus condemnandus sit,an vt negans? Cùm simplex & indefinita locutio,vniuersali æquipolleat:l.si pluribus.de legat.secundo. Et is qui qualitatem negauerit,non omnia videatur esse confessus, ideò grauius puniendus. Contrà, eodem argumento. Indefinita loquutio æquipollet vniuersali. Statutum disponit,vt negans grauius puniat. Quæ indefinita oratio de eo intelligenda est,qui omnia negat. Sed hîc tantùm negat qualitatem. Non igitur vt negans condemnandus est,minus quoque vt confessus. Satius tamē est, vt tanquā cōfessus

20 cōdemnetur, † quòd pœnæ sint leniendæ: l.eum qui.ff. de iureiur. In odiosis enim indefinita oratio non æquipollet vniuersali. Sicut & in distributiuis: l.non distinguemus. §. cùm in plures.ff.de arbit.

CAP.

CAP. III.

ACTIO PERSONALIS, AN CVM persona extingatur.

EPITOME.

1. Personalis actio quid sit.
2. Personalis actio heredem sequitur.
3. Pupillus an hereditate adita obligetur.
4. Portio deficiens, cum onere accrescit.
5. Quod contrahentibus obstat, etiam successoribus eorum.
6. Successorum priuilegium.
7. Vsusfructus heredem non sequitur.
8. Actio que in exactores, uel magistratus competit, aduersus heredem non datur.
9. Actio in corrumpentem delatorem, morte extinguitur.
10. Personalis actio quando cum persona extinguatur.

CTIO personalis est, quæ simul cum persona extinguitur: l.qui in futurum.§.primo.C. de pact. Et aduersus eũ dumtaxat cõpetit, qui se quid daturum, facturúmve promittit: l.actionum genera.§.in personam.de act. & obliga.l.inter.de sol. Puta, permutaui sacerdotium meum cum tuo, sub hac cõditione, vt annis singulis mihi des censum. Post mortem tuam, successor non tenebitur: l.prouidẽdum.de decur.libro decimo C. Nam ista personalis obligatio, vnà cum persona extinguitur: l.fina. §.fina. de contrahen. emptio.l. nullus.de decurio.libro decimo C.l.si quis.de mu rileg.libro xj.C.

CONTRA. †Personalis actio, hæredem sequitur: l.antepenulti. & sequen.C.de actio.& obligatio.l.prima.§. si hæres.ff.ad Treb.l.verùm.§.in hæredem. pro socio.l.prima.C.commu.de legat. Patet in legatis & fideicomissis, pro quibus in personam ex testamento agitur: l. prima.C.commu.de lega. Hæres enim adeundo, cùm omnibus creditoribus contraxisse videtur: l. apud.§. fina.ff.ex quibus caus. Et legatarijs tam actio in rem, quã in personam hæredis competit: l.Titia.ff. de furt.l.prima.C.commu.de lega. Quia hæres, defuncti personam repræsentat: l. mortuo.ff.de fideiusso. In particularem autem successionem secus est. Adeò vt in dubio onus potius hæredi iniunctum, quàm legatario, aliòve particulari successori existimemus: l.si seruus legatus.§. Margueritam.de lega.primo.

3 †Igitur personalis actio in hæredem, adita hæreditate locum habet, etiam in pupillum: l.more.& sequen.ff.de acquiren. hæred.l.iij.§.fina.ex quibus causis. Licet sine tutoris autoritate possidere nõ possit: l.prima.§.sed si furiosus.de acquiren. possessione. Et ideò hæres ex quasi contractu obligatur: §.hæres.institu.de obli. quæ ex contractu.l. ex maleficijs.§. hæres.ff.de actionib.& obligatio.

4 †Idem dicendum, cum per ius accrescẽdi succeditur. Portio enim deficiens, cum onere accrescit: l.prima.§.pro secundò. C.de caduc.tollen. Siue sit legatarij, siue hæredis: l.si quis legata.§.duobus. de conditio.& demonstratio.l. prima.§.in his. C.de caduc.tollen. Cùm enim vniuersalis sit successor hæres, vti debet accessione cũ sua causa, suisq; vitijs: l.non solùm. de in integrum restitu.l.vitia.C.de acquirenda possessio. Hinc est, quòd hæredes scripti, etiam pro minus idoneis prædijs, onus fiscale agnoscere coguntur: l. hæredes.de om.arg. des.libro decimo C. Eò quòd defuncti possessio, hęredi cũ onere maneat.

5 †Idem in contractibus: l. Caius.ff.de manumiss. Quod enim ipsis qui contraxerunt obstat, & successoribus eorum obstabit: l.quod ipsis.ff.de regul.iur. Ideò cùm adminiculo ex persona autoris vtatur, vti debet cum sua causa, suisq; vitijs: l.Pomponius.§. cùm quis.ff.de acquiren. possessio.vt in vsucapione: l.cùm sit.C.de vsuca.pro emp.l.si abducta.C. de fur.l.fi.

6 C.cõ.de vsuc. †Successor tamen eius, qui in mala fide esse dicebatur, fructus perceptos non restituit: l.si partem.C.de vsucapio.pro emp. Cessat ergo longi temporis præscriptio, cùm malæfidei possessor alienat; authen.malæfidei.C.de præscrip. long.tempo.

7 CONTRA. † Vsufructus est ius personale.l. vsus aquæ. ff. de vsu & habit. Et tamen vsufructuarij morte finitur: instit.de vsufruct. Nec hæredem sequitur: l.stipulatio ista.§.si quis ita.de verborum obligationib. Nec hæres tenetur

præstare vsumfructum à testatore relictum: l.si quis domum.§.j.ff.loca.

9 Præterea exactores tributorū, insolidū inuicem obligantur: l.prima.quo quis ordi.conue.libr.xj.C.In hæredem tamen actio nō competit: dicta l.j. Nisi officium exerceat: l.curatores.C.de negot.gest. Aut doli particeps sit. l. cùm ostendimus.de hære.tuto.l.non similiter.de magist.conue.

10 Tertiò,qui delatorē corrupit, pro victo habetur: l.eius.ff.de iur.fisc.Tamē aduersus hæredem eius,actio non datur: d.l. eius. Quintò,in æstimatione perempti corporis,quanti res anno proximo valere posset, spectandum est: Lanfranc. capitu.quoniam nume. viij. de probatio. In hæredem autem actio non datur: §. his autem.Institu.de lege Aquil.Postremò, exercitor nauis tenetur de furto in naui commisso: §. fina.Institu.de obli.quæ quasi ex delic. Et tamen in hæredem cessat actio: dicto §.fina.

11 CONCLVSIO. †Personalis actio in hæredem non datur, quando locupletior nō efficitur, vel hæredis persona comprehensa non est: Puta,ne vis per me,aut hæredem meum fiat: l. si sic stipulatus sum.de verbo.oblig. Nisi in crimine lesæ maiestatis: l. quisquis.§.filij.C. ad leg.Iul. maiest. Substitutus quoque si desiquerit,etiam in hæredem suum actio competit: l.si quis §.ita tamen. de murile. libro xj.C. Excipitur quoque casus, qui etiam si hærede non existente,in aliquo euenire potest. Puta, Si aliquid deiectū sit, constat in omnes cohabitatores actionem dari: l.j.in fin.ff.de his qui deiece.

CAP. IIII.

ACTIONES REALES ADVERSVS quos transeant.

EPITOME.

1 Actio realis aduersus possidentem datur.
2 Pactum contra actionem realem interpositum,non valet. & numero 3.
4 Possessione diuisa,an seruitus diuidatur.

1 ACTIO realis semper aduersus eum est, qui possidet: l.actionū genera.§.in rem.ff. de act. & obliga.l.officium.in fine.& l. qui petitorio. §.primo ff.de rei vendic.l.si bona fide.de noc.actio.l prima.C.de alien.iudi. Barto. l.placet.C.de sacr. sanct.eccle.l.Imperatores.ff.de public.licet dictum non fuerit.l. iij.de agrico.& censi.l.via.§.penultima.de seruit.rustico.l.secunda.de fun. rei priua. lib.xj.C.§.filius.de capitauco, qui curiam vendidit.in vsib.feud.Nec pacto tolli potest: l.ius.de fun.patri.lib.xj.C.Puta,constat tributa & vectigalia,rerum non personarum onera esse: l. Imperatores.ff.de pub.

2 †Et ideò si prædium quod censum annis singulis deberet,ea cōditione emerim,vt hoc onere solutus sim, emptio valebit: l.siue generalis.ff. de iur.dot. Tamen pretium amittet venditor: l.fina. de fun.rei priua.libro xj.C.Et conditio, aut pactum rumpitur: l.si quis.de diuer.præ. eodem lib.l.fin.C.sine censu.l. inter.ff.de pact.l.nec ex prætorio.ff.de regu.iur. Et ideò censum præstare cogitur: l.prima.de præd. & omn.rebus,libro xj.C. Census enim non propter personam , sed propter rem exigitur: l.ij.eodem. Hinc est, quod cùm legatus Aueni.rescripto Pontificis,omnibus presbyteris decedētibus succedat(tametsi adhuc sub iudice lis sit) Census tamē vel ius patronatus quod ipsi relinquūt,domini directi nō amittunt: l.si quis presbyte.C.de episc. & cler.l.fina.de hæred.decu.Adeò quidē vt si eadem prædia possidens non recognoscat, publicantur: l.fin.de exact. tribu.lib.x.C.

3 CONTRA. †Contractus & pacta in præiudicium actionis realis non valent: l. prædia.C.de præd.mi. Pretium autem restituendum est: l.j.nō lice.habit. metrop.lib.xj.C. Roma.sing.cccccccxliiij.

4 SOLVTIO.†Cùm hoc dubium non sit,quòd quilibet acquirat possessionem cum suo onere: l.j. de fun.patri.lib.xj.C.l. j.de anno.libro decimo C.Si quis hac cōditione emerit,ne ad onus rei impositum teneatur, in pœnam incidit. Quæ diuer

diuersis modis sancita est. Quandoque
precium amittitur, emptione remanen-
te: vt suprà, numero secundo. Quan-
doque & pretium restituitur & contra-
ctus non valet: vt suprà. nume. proximo.
Quandoq; & precium & res amittitur:
l. j. de præd. decu. lib. x. C. Quæ pœnalia
cùm sint iuris positiui, sufficit pro ratio-
ne voluntas. Proinde cùm dubium non
sit, quòd actio realis, rem ipsam comite-
5 tur, † Dubium est, si rei dimidium vni,
altera pars alteri adiudicata sit, quomo-
dò ius quod rem ipsam sequitur, diui-
dendum erit? Aequaliter, si æqualiter di
uisa fuerit: l. ij. de anno. & trib. lib. x. C. l.
ij. & seq. de præd. & om. reb. libr. xj. Imò
fundum diuisum, omnes partes seruitus
sequitur. l. via. §. fin. ff. de ser. rusti. præd.
Qua de re cap. vij. pluribus.

CAP. V.

DISPOSITVM IN SENSV DIRE- cto, an oppositum arguat à con-trario.

EPITOME.

1 Contraria contrariorum sunt consequentia.
2 Qui iurisdictionem habet, an mandare poßit.
3 Legatum, aut dos sub conditione data, sub contraria conditione aufertur.
4 Onera hereditaria quis subire cogatur.
5 Fideiussor liberatus, si iterum soluerit, an mandati agat.
6 Per quos nobis acquiritur.
7 Mulier an testis esse poßit.
8 Argumentum à contrario sensu, etiam in odiosis locum habet.
9 Periculum rei legatæ cuius erit.
10 Accusare, vel iudicare qui non possunt.
11 Malefidei possessor quis sit.
12 Probata mala fide actoris, non sequitur reum esse in bona fide numero 17. & 20.
13 Soror exclusa ab hereditate fratris, non tamen frater ab hereditate sororis.
14 An sicut mater succedit filijs, ita econtrà.
15 Bono. posses. quæ filijsfa. competit, patri non competit.
16 Patronus liberto succedit, non econtrà.
17 Iudiciorum natura quæ sit. 19.
18 Rei iudicata quantum tribuatur.
22 Argumentum quid sit.
23 Argumentum à contrario sensu, in affirmatiuis tantum locum habet.
24 Poßeßio, facti est.
25 Conditio an scindi poßit.
26 Emphyteuta partem alienans, ab ea tantùm cadit.

1 CICERO † Quinta
Tusculana ex vi & na-
tura contrariorum di-
sputans, Quid, inquit,
cùm fatentur satis ma-
gnam vim esse in vir-
tute ad miseram vitam: non ne fatendũ
est, eandem in virtute esse beatã. Contra-
ria enim contrariorum sunt consequen-
tia Argumento contrariorum Cic. pro-
bat, beatam vitam esse in virtute, quia
misera esset in vitijs. Hinc si iudicemus,
optimum Regem, omnium mortalium
esse felicem. Econtra tyrannus, omnium
mortalium infelicissimus iudicabitur.
Dispositum enim in sensu directo, oppo
situm arguit à contrario: vt cùm quædã
personæ, sui iuris sint, quędam alieno iu-
ri subiectæ: si eas cognouerimus, quæ
alieno iuri subiectæ sunt: simul intellige-
mus, quę sui iuris sunt; §. j. Inst. de his qui
sunt sui. glo. fin. ibi, itẽ. c. nonne. extra de
præsump. las. l. pecuniã. nu. j. si cert. peta.
2 † vt in eo qui iurisdictionẽ lege vel sena-
tuscõsulto mandatã habet, eã enim trãs-
ferre non poterit: l. j. in prin. de offi. eius.
Si iure magistratus competat: mandari
3 poterit; d. l. j. † Præterea legatũ sub con-
ditione datum, sub contraria cõditione
ademptum censetur. l. aliquãdo. de con-
di. & demõ. Aut si Titio sub conditione
legatum relictũ sit, & antequàm existat
conditio moriatur, ad hęredem suum le-
gatum non pertinebit: l. si legatum purè.
de adimen. lega. Si is qui dotem promi-
sit, pactus sit, vt sine liberis defuncta fi-
lia, dos ad hæredem suum pertineat. Su-
sceptis & institutis liberis, hęres exclusus
censetur: l. tale. §. cùm inter. ff. de pact. Et
debitores sub conditione facti, sub con-
traria conditione liberãtur; l. pecuniam.
ff. si certũ peta. Et onus sub pœna appo-
situm, sub contraria conditione adem-
ptum censetur: l. j. §. item si ita. ad Tre-
bellia. Puta, si prædium Tusculanum
Titio testator legauit, & si hæres non de-
disset, daret centũ. Prædiũ legatũ in decẽ
translatum est, si noluerit hæres præ-
diũ dare. Probabilis coniectura sumitur
in hac specie, Testator seruo suo liberta-

tem legaui, si rationes reddidisset, et si hæredibus centum soluisset: legatū peculium videtur: l. denique. §. interdum. ff. de pec. leg. Cùm enim plerunque peculium, seruū sequatur: l. j. C. de pecul. eius. Si ex eo sola centum hæredi dari iusserit, ergo reliquum seruo remanere voluit: Ias. l. Centurio. de vulga. Alexand. consil. xxiiij. volumine iij.

4 † Tertio, onera hæreditaria is subire cōpellitur, in quem ius fructusque, hoc est, vtilitas commoditasque eorum bonorum trāsfertur: l. j. ibi, Cum autem. ff. ad Trebel. Ergo quandiu facta non est fideicōmissi restitutio, hæreditaria honera hæres subire non cogitur, sed is cuius fideicommissum est. Patet, Actiones in hæredem qui hæreditatē non restituit, transeunt: l. j. in princip. ibi, vt actiones. ff. ad Treb. Ergo si restituerit, nō transeunt. Si igitur hæres integram hæreditatem restituerit, ad onera hæreditaria non tenebitur. l. ita tamē. §. qui ex Treb. eod. Tāetsi glo. fin. §. fin. d. l. j. & Bart. q. v. xiiij. eod. in fin. aliter sentiant.

5 † Quarto, si fideiussor siue pacto, siue acceptilatione à debitore inscius liberatus soluerit, mādati agere potest: l. si procuratorem. §. si ignorātes. ff. mand. Ergo à contrario si sciuisset, condicere nō poterit: d. §. si ignorantes.

6 † Quintò, per eos quos in potestate habemus, nobis acquiritur: §. non solum. Inst. per quas perso. Ergo per eos quos nostro iuri subiectos nō habemus, nulla ex causa nobis acquiri potest: l. ex his. eo.

7 † Sexto, mulier in testamento testis esse non potest: §. mulier. l. qui. ff. de testa. Ergo in cæteris rebus testis esse poterit.

8 † Septimò, etiā in odiosis, arg. à cōtrario sensu defenditur, maximè dū dispositio in sensu directo nihil operaretur: A Ripa, interp. libr. secundo. de rescrip. capit. primo. nume. lxvij. vt si legatum pium per duos testes probari posit: c. relatū. de testa. Etiam coram duobus testibus reuocari poterit. Partim quòd res eodem iure dissolui debeat, quo soluta fuit: ca. omnis res. de reg. iur. Partim etiam quod contrariorum eadem sit disciplina. Hinc est, quod sicut miles nuda voluntate hæreditatem dare potest, eodem modo adimere poterit, Similiter lucrū & damnum sunt opposita: l. manifestissimi. §. sed cū in secundam. C. de furt. Quorū alterum ampliandum est, alterum restringendū: l. finali. §. si quis. C. de codicil. Quo casu rationis similitudinem ita attēdimus, vt sicut alterū propter fauorē ampliamus, ita alterum propter odiū restringimus.

9 † Octauo, si partem fundi legati testator alienauit, reliqua dūtaxat pars debetur: l. si ex toto. ff. de leg. j. A contrario si huic fundo aliquid adijciatur, augmentum legato cedit. Nam quicquid peculio accedit, vel decedit viuo testatore: legatarij lucro, vel damno est: §. si ex peculio. Insti. de lega. Sicut post venditionem perfectam, omne cōmodum & incōmodum rei vēditæ emptoris est: l. post perfectam. C. de peric. & com. l. id quod post. ff. co. Et sicut diminuta parte hæredis scripti, per querelam inofficiosi, diminuitur & legatorum onus: Ita aucta parte hæredis scripti, legata augentur: l. et si contra. de vulg. in fine.

10 † Nono, mulieres, pupilli, stipendiarij, infames, qui turpiter quæstū faciunt, filij & libertini accusare non possunt: l. qui accusare. ff. de accus. Ergo alij poterunt: Roma. sing. ccccvij. l. cū pretor. ff. de iud.

11 † Decimo, malæfidei possessor is est, qui sciens contra legum interdicta aliquid possidet: puta, quia emit scienter à non domino: c. qui cōtra. de reg. iur. vel à pupillo sine tutoris autoritate, vel falso tutore autore, quem scit tutorem non esse: l. qui á quolibet. ff. de contrahen. emp. vel domino inuito: vt si dominus denūtiauerit, ne quis emat: cōstituit emptorē malæfidei possessorem, si spreta nuntiatione emerit: l. si fundum. C. de rei vendic. l. ait prætor. §. si quis particeps. ff. de his quæ in fraudem credi. facta. l. virilis. §. si adierit. de leg. præstā. Vel qui à prælato: c. sine exceptione. xij. q. ij. Is vsu capiendi cōditionē nullā habet: l. cū qui. de auto. prçstā. l. si. de vsu. pro emp. l. qui à quolibet. ff. de contrah. emp. Cùm ergo intelligimus, quis malç fidei possessor sit: intel

intelligimus quoq; quis bonę fidei possessor esse dicatur. Nā qui fraude caret, eum in bona fide esse dicimus. Vt qui ab illo emerit, quem credebat dominū esse, vel vēdendi ius habere. vt qui existimat vēditorem esse tutorē vel procuratorem domini: l. bonæ fidei. de verb. sig. Cæterū bona fides semper præsumitur, nisi contrarium appareat. l. pe. C. de præsc. long. temp. l. pe. l. si enim. §. ex iusta. de fideicō. liber. l. hoc autē. de administr. tuto. l. verius. de probat. l. si cùm ita legatū. §. species. de leg. ij. Si quidem facti ignorantia allegetur: c. præsumitur. de reg. iur. Sin iuris, mala fides præsumitur: c. ignorantia. eo. l. ij. §. si à pupil. §. si à furioso. ff. pro empt. l. leges sacratissimæ. C. de legib. l. constitutiones. de iur. & fact. ign.

12 CONTRA †. Fieri potest, vt actor malam fidem habeat, quia dominus non sit. Et tamen reus, dominus non erit. Puta, cùm duo essent hæreditatis possessores. Si vnius nō esse iudicatū sit, non tamen ad alterum pertinere sequitur. Quia poterit nec tua hæreditas esse, nec alterius: l. si inter me. in fin. ff. de except. rei iudi. Hinc est, quòd sententia contra vnum lata, cæteris non præiudicat: l. denunciasse. §. si condemnatus. ff. de adulter. vbi sententia lata contra adulterum, adulteræ non nocet, tametsi vnum non possit esse sine altero: vt à simili de partu mulieris dicimus. l. iij. in fine. ff. de inreiurand. l. j. C. quib. res iudica. & toto titu. C. res inter alios acta. Hinc dicimus quòd quando lex inducit correctionem in vno casu, non trahitur ad aliū casum sibi similē, licet sit eadē ratio. authē. quas actiones. C. de sacr. san. eccle. & ff. de do. causa mort. l. tam is. §. filius. & l. præcipimus. de appel. l. si verò. §. de viro. sol. ma. Hinc quoq; traditum est, quod si possessor iurauerit, possessionem petentis non esse, non tamen ad se pertinere sequitur: l. sed et si. ff. de iureiurand. l. ij. C. de 'condictio. incerti.

13 † Præterea, si statutum, sororem ab hæreditate fratris excludat: non tamen frater ab hęreditate sororis excluditur: Bal. l. lege. in fine. C. de legit. hæredib. Quia dato vno inconuenienti, non debet dari maius: Paulus consilio. cxl.

14 † Tertiò, licet mater ex testamēto succedat filio. §. sed nos. Instit. de senat. Tertul. Non tamen filius matri, nisi post senatusconsultum orficianum. §. j. institut. de senatuscon. orfician.

15 † Quartò, filiusfamil. emancipatus, bono. posses. contra tab. patris, prætoris edicto obtinet: l. j. in princip. ff. si à parente. Quod tamen remedium vice mutua patri non conceditur: §. si parens. dicta l. j. Nam filius ipso iure patri est hæres: §. sui. Instit. de hæred. qualita. Et filio legitima iure naturæ in patris bonis debetur: cap. Rainucius. §. quicunque. ext. de testamen. Bald. l. j. §. ius naturale. nume. viij. de iustitia & iure. At parentibus in bonis filiorum, iure duntaxat cōmentitio, seu (vt vocant) positiuo. Bald. eo. nu. vj. Econtra pater qui contracta fiduciæ emancipasset, filio succedebat: §. fina. instit. de leg. agn. succ. Et tamen non filius patri iure ciuili: §. emancipati. instit. de hæred. quæ ab intest. Sed prætor naturali æquitate motus, dat ei bono. possessionem. d. §. emancipati.

16 † Quintò patronus liberto succedit: §. qua de causa. insti. de success. liber. Non econtrà. Postremò ingenuus est, qui ex matre libera nascitur, licet ancilla conceperit: l. & seruorum. §. ingenui. ff. de sta. ho. Non tamen sequitur arg. à contrario sensu, vt is ingenuus non sit, qui natus nō est ex libera, licet à libera fuerit conceptus. Nam licet mater partus tempore non fuerit libera, modò tempore quo concipit, ingenuus nihilominus dicetur: dicto. §. ingenui.

17 CONTRA †. Hæc natura iudiciorum est, vt si actor post legitimas dilationes probare nequiuerit, reus absoluatur. Adeò vt etiam superuenientibus probationibus, referre amplius dominij quęstionem necesse non sit: lege si quis rem. ff. de exceptio. rei iudi. Fulg. legem Iulian. de conditione indebi. Nam propter rei iudicatę autoritatem, etiamsi actor ipse dominus esset, censetur non esse dominus, sed reus qui obtinuit. Pu-

quis iuret prædium non esse. Nam tamen probat ipsius, vel alterius esse. Quia hoc argumen. in negatiuis nō procedit. Hoc ideò, quia cùm negatiua particula neque affirmet, neque probet. Et hoc argumentum à contrario sensu verificetur altero contrariorum cognito, non aliter. Ergo in negatiuis locum non habebit. Quia ex negatiua particula nullum contrarium cognoscimus.

24 † Aliter quoque ad contraria responderi potest. Constat possessionem esse facti: Alciat. l. prima. numero xxviij. de vulga. Ad ea quæ facti sunt, ius non respondet: l. duo sunt Titij. de testamen. tuto. hoc est, in meris terminis naturalibus relinquit: Alciat. l. si is qui. nu. 50. de vsucapio. Iure verò naturali nihil peculiare cuiquam relinquitur, sed omnia sunt omnibus communia: glos. l. prima. de verborum obligationib. Ergo quandiu possessio nullius esse probatur, communis erit omnibus. l. si fuerit. ff. de rebus dub. At vbi cuius sit, probatum est. Tunc is legis autoritate iuuatur, vt alterius non esse credendum sit. Tunc enim tacitus ille sensus ex litera desumitur, licet non sit in litera. Et cum his absoluta quæstio nostra sit. Tantùm hoc restat quærendum.

25 † Testator instituto hærede addidit, se ea conditione facere, ne hæreditatem alienet. Et si fecerit, sit priuatus. Alienauit hæres certam partem, an cadat in totum? Et Angel. consilio. clxviij. Iason. l. si ita quis promiserit. §. ea lege. in fine. de verborum obligationib. cadere respondent. Quia ademptum sub conditione, videtur sub contraria conditione datum. Conditio autem scindi non potest. Quę opinio certa est, si scriptum proponatur, Ne quid alienet: l. si is qui ducenta. §. vtrùm. ff. de rebus dub. Aliàs cùm prohibitio de tota re non loquatur, non videtur partem alienando, in totum puniendus: l. Titia. §. primo. de lega. secūdo. Sed pro ea parte tantùm: Iason. l. ait prætor. in principio. de iureiuran. l. Lucius Titius. vbi Bald. de legat. primo. Traditum enim est, cum qui pro parte aduersus legis præcepta facit, in totum non puniri: l. in deposito. ff. deposi. Castren. Aret. §. Cato. quinta opposit.

26 † Vnde emphyteuta partem inconsulto domino alienans, ab ea tantùm cadit: Ias. l. fina. chart. penulti. versicu. xiij. de iur. emphyteuti. Quod & in diente fiduciario certum est: capitu. primo. de vasal. qui contra. constit. Lotha. Idemq; in vno ex pluribus emphyteutæ hæredibus, qui in re malè versatur: authenti. qui rem. C. de sacro sanct. ecclesi. Solus enim cadit: Bald. l. ædem. colum. vltima. C. loca. Quia conditiones legales scinduntur, ne quis supra delictum plectatur: l. rescriptum. ff. de his quibus, vt indig. Baldus consil. cccxxxvij. in primo. Quòd si in totum peccauerit, secus est: l. quidam. §. donationem. de donat. Nec obst. quòd conditio scindi non debeat, quia cùm conditio & dispositio de eadem re concepta sit, sicut dispositio ad partem refertur, ita in contrarium eius casum regit.

CAP. VI.

ALEAE LVSVS CVR PROHIBITVS.

EPITOME.

1 *Alearum lusus cur prohibitus. & nume. 4.*
2 *Quatenus voluptate capiendum.*
3 *De ludo pilæ palmariæ.*
5 *Quæ exercitatio honestior.*

I. C. IACOBO MARIAE SALAE vice legato.

NON fueram ausus, tibi à me in prandio quęstionem poscenti, sicuti voluissem respondere. Partim vt senibus cederem, partim etiā q meditari expenderemq; mecū cœpi, quo cā mihi animo pponeres, qui cū vrbanus quidē sis, & aliàs laudatus, ita alioꝝ salsè dictis, stylo lasciuentibus, verbis affectatis & cōpositiōi insolēti frequēter indulges, & scōmatibus delectaris, morsis scilicet figuratis, q sępè fraude & vrbanitate tegunt. vt aliud sonēt, aliud intelligāt, sed nōnunquā huic ī quo iacit, dulce est. Quo gñe, vel ars vrbanus vtit, in qbus etiā pter

vrbanitatem, nihil est quod nõ etiam ad
bonos mores conducat. Noui quosdam
non infacundos, sed illud ditionem illo-
rum vitiat, quòd nihil dicant absq; scom
mate. Nusquam autem minus locus est
scõmati, quàm in quotidiana vulgariq;
salutatione. Quòd ad me attinet, licet ver
bum insolens, quasi scopulũ, semper mi-
hi fugiendum, semperq; sermonem pu-
rum & elegantem, vt sententiam quam
apertissimè declaret, amare institui. Ta-
men qui iocis liberalibus in me delecta-
bitur: in se iactos ac retortos patiẽter fer-
re debebit. vt Marrus auditor tuus, qui
libellos meos lucernam olere mihi obij-
cit, quòd ita primitiæ quædam nostræ
inscriberentur. Sed non eodem pretio si-
bi & mihi constat lucerna. Quod ad me
attinet, nisi de scripto & ad lucernã elu-
cubrata dico. Qđ excusabit me si plura
à me poscenti cõticuerim, maximè quòd
quo animo faceres, nõ ignorarem. Nunc
igitur tantùm rationem eorum reddam,
1 quæ postulas. † Quæris igitur cur alea-
rum ludus prohibitus sit. Scio me loqui
peritiori: tamen quando ita vis, faciam.
Huius rei consideratio innumera est. Ex-
pediam paucis scopũ, quæ totus hic ser-
mo consertur. Ex me quidem quid affer-
rem non habebam: nisi quòd ab Imper.
auth. alearum lusus. C. de relig. rescriptũ
est. Dicam explanatè, & exponam pro
mea diuinatione. Scio aleã ludere & per-
niciosum & à præstantia hominis alie-
nũ. Aleator enim omnis semper anxius,
semper querulus, iracundus, morosus,
difficilis, insatiabilis. Diuitias optat, non
vt illis perfruatur, sed vt illas cum collu-
soribus, effundat. Spe futuri lucri, pro-
prias opes prodigit. Nunquàm conten-
tus est eo, quod in alea vicerit. Sed quæ-
cunque colluforibus supersunt, magna
auiditate capit. Non igitur ludendum.
2 † Vincat tamen aliquando cupiditas
voluptasq; rationem: vt animus curis fa-
tigatus relaxetur. Quod non mediocri-
ter facit ad vitæ cõmoditatem & ad ora-
tionis iucunditatem. Omnes enim virtu-
tes cùm mediocritate quadam temperen-
tur, à præstantia hominis alienũ non est,
voluptatibus capi. Cùm tamen parueri-
mus voluptatibus, reuocemus nos ad fo-
rensia negotia. Non enim in rebus gerẽ-
dis ita nos offerre cõuenit, vt otium non
prospiciamus. Nec ita amplexandum
est, vt abhorreat à dignitate, & mode-
stia carere videatur. Cicero. Pro mure-
na, Nos qui negotijs impedimur, & oc-
cupationes alias multas habemus, ludis
tamẽ oblectamur ac ducimur: Nec sem-
per, subsecina enim quædam tempora
quæ incurrunt, perire non patiebatur.
3 † Ludo palmario P. Sceuola vir gra-
uissimus & iuriscons. omnium disertissi-
mus, pila sæpè & libenter lusit. Dyoni-
sius quoq; Syracusanus pila summope-
re delectabatur. Sed homo ad seuitiam
natus, inter ludendum Pusionem quem
vnicè adamabat, interemit. Cuius facti
adeò eum pœnituit, vt vix à seipso ma-
nus cohibuerit. Lusit etiã Alexander pi-
la, cùm à militia & rebus serijs vacuum
aliquod tempus dabatur: & inter lu-
dendum collusores petentes, muneribus
donabat. Octauius Augustus omnium
Cæsarum fortunatissimus, ludere non
erubuit. Ludus igitur pilæ, à præstantia
hominis alienus nõ est. Nihil fictum ni-
hil simulatum in se habet. Principes re-
rum publicarum ludos populis præbe-
re consueuerunt. Non modò vt victorias
& rerum gestarum gloriam diutius ce-
lebrarent: verùm etiam vt ludis peractis,
quisque lubentius muneri inuigilaret.
4 † Alcæ autem lusus semper & vbique
prohibitus est. Pyrohũ Molosonorũ re-
gẽ scriptores summis laudibus euehunt.
Verũ parum stabilem cõsilioq; firmum
testãtur. In acquirendo, strenuè vigilans:
in cõseruando, negligentissimus. Noua
enim semper bella abnectens, quæcunq;
quæsierat, spe eorum quæ nondum pos-
sidebat, amiserat, Quem meritò Anti-
5 gonus cũ aleatoribus conferebat. † Pro-
inde ego nullam magis honestam exerci-
tationem esse puto, quàm illa quæ cre-
bris sermonibus quotidie cum optimis
atque eruditis viris agitur. Cum quibus
honestè iucundeq; viuere possumus. Igi-
tur & censeo, & in me statuo, vt cum à
negotijs

negotijs publicis vacuũ tẽpus datur aut ipsa res postulat hilaritatem, vt ad omnẽ hominum consuetudinem festini, vt ad omnes reip. curas vegetiores, vt animus curis fatigatus relaxetur, non omnia voluptati deneganda, si cum virtute honestateq́; coniuncta sit. Non enim iucundè viuere possumus, nisi sapienter, honestè, iusteq́;: honestè, instè, nisi iucundè. Mihi autem nulla maior potuit voluptas contingere, quàm quòd in sindicatu meo nemo de me conquestus sit. Hæc nec temere, nec extra rem dico. Sunt enim aliqui apertè mihi, nescio quare, nõ amici, quibus in aliquo magistratus gradu me cõstitutum displicet. Hoc neminem latere velim, prouinciam mihi commissam ac traditam non petijsse (Aliò enim Reipu. inseruire in animo est) Fuit enim Andreas Recuperatus præses, qui vltro pro me petijt & obtinuit. Tãdem Antonius Vacca præses, quàm mihi aliam prouinciam delegare vellet, tametsi instanter recusassem, mihiq́; aliò proficiscendum ostenderem absente, & inscio me, diploma mihi obtinuit. Te cum cõsentiebam, qui alium ex tua gente, sufficere velles, Ipse verò multò commodius ac liberius, extra hæc munera, in quibus plus est dispendij, quàm emolumenti. Adeò vt hic vitam priuatam certis adductus argumentis & pluribus experimentis, potius suscipiẽdam putarem, quàm eorum qui imperia & magistratus obtinent.

CAP. VII.

SERVITVTES VTRVM DIVIDVAE, vel indiuiduæ.

EPITOME.

1 Seruitutes conditionem non recipiunt. 4. 9. 10. 13.
2 Seruitutes non diuiduntur. 5. 9. 11. 20.
3 Factum an diuiduum, vel indiuiduum. 6. 8. 13 21.
7 Vsusfructus, voluntate partium, diuisionem recipit. 12.
14 L. actus de reg. iur. interpretata.
15 Actus legitimi quatenus recipiant conditionem.
16 Hereditatis aditio, conditionem recipit.
17 Tutoris datio an conditionem recipiat.
19 Conditio expressa quando prosit,
19 Expressa nocent, non expressa non nocent.
22 Falc. quo iure competat.
23 Falc. quando cesset.

ÇAELIVS AMASEVS IAC. CONCENATIO.

RELATVM est mihi, te paucis ante diebus ad vrbem hanc aduenisse. Quòd si ego rescissem, egissem hæc tecũ libentissimè. Quamuis vtrũq; libens faciã, beneuolentia nostra fretus, & acumen ingenij tui doctrinãq́; quam semper plurimi feci, iamdudum expertus. Itaque in re vehementer ardua te obsecro, vt opera non desit tua. Ego vt ingenuè fatear, plures in hoc anfractu opinionum consulendos putaui. Sed te potissimũ delegi, vti acutissimi ingenij virum. Sic igitur habeto, me valde hesitare, quænam potissimum fuerit ratio, cur seruitutes indiuiduæ esse dicantur. Et quare ex certo tempore & ad certum tempus & ad certam conditionem isto iure constitui non possunt. Et (quod me potissimùm excrutiat) quænam sit verior in iure opinio, an hæres ob non confectionem inuentarij amittat Trebel. In his ego hoc tempore quamplurimùm laboro, quòd magna in academia ista super his cõtrouersia sit. Effice igitur quæso, vt quid de his sentias intelligam. Interim quicquid pro te possum, tibi addictum obnoxiumq́; esse velis. Aueñ. viij. Calendas Augusti.

L. C. CAELIO AMASEO.

GRATAE mihi fuerunt tuæ laudibus vndiq; refertæ literæ. Prætermitto salutationis officia, quibus meum demulces caput. Proinde licet laudem non affectem, tamen ingerentem se non repello. Proderit enim in hoc partim vt prospiciã, qualis esse debeam, partim vt efficiam te verã prędicare. Curare enim debemus esse, quod audimus. Carmẽ Oratij sic habet, Tu rectè viuis, si curas esse quod audis. Non tamen à quouis laudari ferendum est. Non à dissimulatore, à quo cùm meleus laqueus sit, oratio blãda, non ex animo proficiscens, sed ad gratiam composita, laudari turpe est, quòd blandè am-

plectens, iuguletl hominem. Cæsar Augustus indignè ferebat se laudari, nisi à præstantißimis. Quibus turpe est secus dicere, quàm viuant. Si enim turpis vita est, refellunt: si proba est, laudant. Iucundũ igitur mihi semper fuit, laudari ab his qui non verentur & vituperare, si quid displicuisset. Tales enim qui laudant, iudicio laudant, non metu, aut adulatione. vt si quid dixerint in me, meritò reprehendendũ. Admonitus corrigar, & proficiam. Sed vt paulatim ad tuam epistolam veniam, Quod doctrinam acumenq́ ingenij mei non parui facias, facis amice. Magis enim mihi tribuis quam ego nec agnosco, nec postulo. Vtinam tamen verùm esset, quod annuntias. At vereor ne me conijcias in falsum gaudiũ. Quare M. Ciceronem, Annibalem, vel alterius egregij ducis vitam quæso laudes. Meas enim hactenus res gestas, ne verbo quidem cum his quæ summi viri attigerunt, arbitror conferendas. Nullum ego sum numen, quid me immortalibus æquas? Tibi tamẽ laudãti ostium nõ claudam, sed aperiam, Quòd soleant docti (qualem tibi libet me habere) seruare & diligere doctos. Simile enim simili amicum. Etenim quis te in docendis interpretandisq́ legibus scitior? Lectiones enim tuæ ex Paladino domicilio ad terrenas gentes prodire mihi videntur. Adeò vt satius sit te legentem, quam Apollinem lira agẽtem audire. Ex ipso voluptatem tantum auribus capimus, lectiones verò tuæ ornatißimæ, tantam voluptatem, vtilitatemq́ studiosis adferunt, vt te omnes cęteris omnibus anteponant. Quia omnium vigilantißimus, publicæ vtilitatis studiosißimus & amantißimus es. Alia quoq; plurima & clarißima virtutum tuarum argumenta essent dicenda, quæ grandis charta non caperẽt. Tamen quia nos nostro pede metimur, mittamus inuicem laudes, & iam mutuas desinamus tradere operas. vera enim tua virtus, non eget alienis præconijs. vino vendibili suspenso ligno nihil opus est. Itaque semel statueram, quæstionibus propositis non respondendum. Et ni poposcisses, ego me tibi nõ efferebam. Partim quod tu instar Dasypi carnes desiderãtis mihi videaris, qui eas requiras ab alijs, quæ tibi affatim tecũ sunt. Partim quòd familiaribus publicisque negotijs adeò essem occupatus, & distentus: vt vix satis otium studio suppetat. Et idipsum quod datur otij, libentius in foro consumimus. Proinde omissis nugis, rẽ experti sumus. Tua enim nos voluntas commouit, vt illis responderem: ne tua causa noluisse, aut fugisse nos laborem putares. Sed interim præstat pugnam committere cominus. Lumen soli mutuo, & Ranæ aquam ministro. Desiderabam vt glaciem scindere, vt scilicet viam aperires, & incipiendo negotio prior esses, quòd in manibus tuis sit. verùm si nihil responderem, verebar ne impudentißimè existimarer. Quare licet magnum videam portentũ, video enim fontes ipsos sitire. cùm petas à me, quod tibi affatim abundat. Tamen eò studiosius hoc negotium suscepi, quod te non sine causa has iuris quæstiones velle cognoscere intelleximus. A fronte igitur atque à tergo omnia diligenter collata, atq; ab extremo initio vsq; ad supremum finem perspecta & cognita tibi accipe.

1 SERVITVTES † neq; ex tem-
pore, neq; ad tempus, neq; sub con-
ditione, neq; ad certam conditionẽ; ver-
bi gratia, quandiu volam, constitui pos-
2 sunt: l. iiij. ff. de seruitu. † Sed nec diui-
sionem recipere manifestum est. Seruitu-
tes enim viæ, itineris & actus, natura di-
uisionem non admittũt: l. ij. §. j. l. eadem.
§. j. l. stipulationes non diuiduntur. l. vbi
autem. §. qui id. l. si sub vna. de verborũ
oblig. l. pro parte. de seruitut. l. arbor. §.
fina. ff. commu. diuidun. Qui enim pati-
tur quid fieri, ipsemet facere videtur: l.
qui fide. l. qui remunerandi. §. si passus.
ff. mand. l. qui patitur. eod. l. si fideiussor.
C. eod. l. cum in plures. §. locator. ff. loca.
c. ij. de accusatio. in vj. l. semper qui non
prohibet. de reg. iur. c. error. dist. lij.
3 † Idem in seruitute dicendum est. Qui
enim patitur, vt alius re sua vtatur, facit:
l. mutuũ. ff. de ser. vrb. præd. glo. viam.
§. j.

§.j.l.ij. de verb.ob. Factum autem sui natura indiuiduum est: d. glos. viam.l. stipulationes non diuiduntur.ij.respon. de verb obli. Ergo seruitutes indiuiduæ sunt. Hinc est, quòd via pro parte adimi, aut seruus pro parte liber effici non potest: l. pro parte. §. pro parte. ff. de seruit. l. duobus. de lib. causa. & ff. de excep. rei iud. in principio.

4 CONTRA. † Si volūtate partium, cōditio seruituti apponatur, seruāda est: §. sed tamē. l. iiij. ff. de seruit.

5 † Præterea, Seruitus itineris, viæ, actus, pluribus cedi & diuidi, vel simul, vel separatim potest: l. qui per certum. ff. com. præd. l. Lucio. de aq. plu. Et diuisio seruitutis aquæ, pro modo agri detēti & alienati fit: l. si partem. ff. de ser. rust. præd.

6 † Tertiò, Qui seruitutem patitur, non facit: glo. fin. l. quotiēs nec. ff. de ser. facta autem tantum sunt indiuidua: l. stipulationes non diuiduntur. de verb. oblig. Ergo seruitus diuisionem recipit.

7 † Quartò, vsusfructus, qui nimirum pars seruitutis dicitur, diuisionē volūtate partiū recipit: l. v. ff. de vsuf. §. si vsusfructū. l. j. ff. ad le. fal. Ergo seruitutes diuisibiles.

8 † Postremo, Si conuinceremur seruitutē facti esse, etiam multò minus diuisionē recipere desineret. Cùm enim facta diuidi possint: l. eadem. §. Cato. versi. at si. de verb. obl. Ergo à principio seruitutis constitutæ, tandem diuidere poterimus.

CONCLVSIO. † Seruitutes conditionem non recipiunt, & ipso iure indiuiduæ sunt. Quòd insecabiles prorsus & indiuisibiles sint, et difficulter sub sectionē veniant, & quòd certā quandā demonstrationē præse ferāt.

10 SOLVTIO. † Legis autoritate, seruitus cōditionem non recipit; voluntate partium recipit.

11 † Præterea qui passus est seruitutem itineris in fundo suo, licet eandem seruitutem alteri cedere possit: d. l. qui per cer. com. præd. Non tamen desinit esse indiuidua, respectu vtriusque. Cùm enim alter seruitute itineris vtitur; nō pro parte, sed insolidum vtitur. Alioqui seruitutem non habet. Ideoq; seruitus non diuiditur, sed commoditas itineris. Seruitus enim pro parte qua ego fruor, dici non potest indiuidua. Similiter & qua vicinus vtitur, indiuidua est. Et tamen inter vtrumq; diuisa est. Quatenus igitur aquæ cōmoditas diuidua est, eatenus seruitus aquæ ducēdæ diuidua est: l. via. §. j. ff. de seruit. Seruitus tamē fundi, qui aquæ seruit, vel dominantis, indiuidua est. Licet igitur aqua commodè possit diuidi, tamen ipsum ius seruitutis omni-

12 no est indiuiduū. † Itaque vsusfructus qui est iuris: l. j. ff. de vsuf. voluntate partium diuisionem recipit. Seruitus autem vtpote facti, nec natura, nec effectu di-

13 uisionem recipit. † Et licet facta diuisionem recipiāt, tamen seruitutes excipiuntur: Bar. l. stipulationes nō diuiduntur. col. ij. in iij. opp. de verb. obl.

14 INTERPRETATIO. † Pap. ait. l. actus. de reg. iur. Actus legitimi, qui non recipiunt diem vel cōditionem, veluti emancipatio, hæreditatis aditio, serui optio, datio tutoris, in totū vitiantur, per temporis, vel conditionis adiectionem. Nonnunquam tamen actus supra scripti tacitè accipiunt, quæ apertè comprehensa, vitium afferunt.

15 CONDITIONEM. † Ea quæ sunt facti cùm aliqua legis interpretatione non iuuentur, à lege conditionem expressam, vel tacitam nō recipiunt: l. iij. de leg. ij. annot. in §. cum autē. nu. iij. Inst. de adop. Voluntate tamen partium recipere poterunt: §. seruus autem alienus. Inst. qui testamen. tut. da. Ea verò quæ sunt iuris, quatenus legis interpretatione iuuantur, conditionem recipiūt. Et hæc dicitur tacita conditio, quæ legis autoritate actui inest.

16 HAEREDITATIS aditio. † Aditio hæreditatis, expressam cōditionē recipere potest: §. hæreditatis, & seq. & ibi Bal. inst. de hæred. inst. Et multùm operatur. Institutus enim si posthumus natus non fuerit, matri præfertur: l. fin. C de hæred. instit.

17 DATIO tutoris. † Tutoris datio licet tacitam conditionem nō recipiat, expressām tamen admittit: §. sed si in testa-

ctus parere deberent:l.si idem. de condi. Cessat falc.si legata præstanda non fuerint:l.j.§.pen.ff.ad Treb.Pactionibus & stipulationibus,Falc. ab hærede remitti potest:l.potest.ff.ad leg.Fal.Bar.l.pactũ inter hæredem.vbi glo.ff.de pac. In relictis ad pias causas:§.sinautẽ.de elec.auth. similiter.C.ad leg.Falc.Trebell.olim nõ cessabat.l.j.§.mancipium.ff. ad leg.falci. Sed hodie quoties falc. in testamẽtis cessat,etiã Treb.l.Marcel.ff.ad Treb.§.fin. autem.de hæred.& falc.Quæ etiam falc. appellatur:l.pater filiam.ff. ad leg. falc. Et vbi falcid.resecat legata particularia, etiam Treb.vniuersalia:§.restituta.insti. ad Trebel.Sed legata ad pias causas per falc.non resecantur, nec vniuersalia per Trebel. glo.olim.l.Marcel.ff.ad Trebel. Tametsi Specu. in tit. de vsufruc. edic.§. compendiose.versi.sed cùm deduco.Dy. & Io.And.c.si pater.de testa. in.vj. aliter sentiant.Si testator rem legatam alienari prohibuerit,cessat falc. & Treb.authen. de spõs.largi.§.pe. Si hęres in testatorem insidias struxerit:§. huic nobis. auth. de hæred.& fal.Si coactus adiuerit:l. quia poterat.ff.ad Trebel. Proinde in quibus falc.amittitur,in eisdem cessabit Trebel. nisi probabilis diuersitatis ratio adferatur:l.Marcellus.ff.eodem.

CAP. VIII.

SERVITVS LVMINIS QVEMADMOdum acquiratur.

EPITOME.

1 ☞ *Aedificare in suo cuilibet permissum est.*
2 *Seruitus luminum quando acquiratur.*
3 *Temporis uetustas,quomodo probanda.*
4 *In præscriptione seruitutis realis,an tit.requiratur.*

1 DOMVM † suam vnicuique reficere licet:l. domum suam.ff. de reg.iur. Etiam in vicini præiudicium concessum est. Debetq; id vicinus ab alio pati, compensaríq; cum alio commodo: l.j.C. de cad.tol.l. secundum nat.ff.de regu.iur.

2 CONTRA † Si iuri vicini præiudicet,ędificare permissum nõ est: l.sicuti.§.Aristo.ff.si serui.vend. Domus enim quæ à fundamentis, vsq; ad extremam contignationem, luminũ seruitutem,à tanto tempore,cuius initij memoria non extat, centum videlicet annis:§. vbi tempus.in tit.de seruitu. habet: hoc nobis natura præscribit, vt pro legibus vetustas(quæ optima legũ interpres est: l.cùm interpres.de consuet.)seruetur:l.j. §.fin.ibi,si tamẽ agri.l.hoc iure.§. ductus aquæ.ff.de aqua plu.arcen. † Cuius rei 3 probatio non directè, sed præsumptiuè fit:l.quæ ex literis.de vulg.Guid.Pap.q. cccl vij. In factis enim antiquis,multùm operatur fama: c.veniens. de verb.signi. Proinde si mihi debeatur seruitus, ne tibi liceat altius ædificare,& ædificaueris, longæq; possessionis præscriptio acquisita fuerit, sublata erit seruitus; l.sequi-

4 tur.ff.de vsucap. † In qua titulus nõ requiritur:l.si quis diuturno.ff.si seru.vendi. Tametsi in cæteris sit necessarius; l. nullo.C.de rei vendi. Factũ autem vtẽtis in præscribenda libertate necessariũ est: l.hæc autem.C.de seruit.Et tunc demum præscriptioni locus est,cùm alioqui possessionis ius incertũ est: l.minus.de lega. iij.Quarũ alia continua est,alia discontinua. Continua longo tempore acquiritur:l.ij.C. de seruitu.Hoc est spatio decẽ annorũ,inter præsentes:l.pen.C.de præscri.xxx.ann.Et viginti,inter absentes:§. j.insti.de vsucap. Incorporalia verò quæ non habent causam continuã,non vsucapiuntur:l.seruitutes prædiorũ.ff.de seruitu. Quod verò de cœlo cadit,causam continuam habere creditur.Nam etsi nõ assiduè fiat,ex naturali tamen causa fit. Et ideò perpetuò fieri intelligitur: l.foramen.ff.de serui.vrb.præd.Et ideò aquã quotidianam appellamus, quæ semel in anno ducitur:l.j.§.ij.et iij.ff.de aq.quoti. & æsti. Idem dicendum est, si trabem in pariet.m tuum posui, statim enim mihi seruitutem acquiro:l. seruitutes quæ in superficie.ff.de seruit.vrba.præd. Ideoq; tueri debeo in illa quasi possessione: c.j. & ij.vt lit. pen. & xvj.q.iiij.c. volumus.

Nisi me vi, clam, vel precario possidere probatum fuerit: ar.c. quorundam. de excep. præla. Idemq; receptum est, in mixtione seruitutis tigni iniuncti: d.l. seruitutes quæ in superficie. In seruitute igitur quæ non habet causam continuam, tantum temporis requiritur, cuius initij memoria non extat in contrarium: l. hoc iure. §. ductus aquæ. ff. de aq. quoti. & æsti. Mōta. §. postremò seruitus. & §. seruitus discontinua. instit. de seruit. Guid. Pap. deci. lxxij.

47 Glo. l. thesauros. ad exhib. reprobata.
Glo. l. item. fa. hercisc. reprobata.
47 Christophorus Porc. §. thesauros. addi. iij. de rer. diui. licet reprobatus, tamen defensus.

CAP. IX.

EAQVAE VI FLVMINIS FVNDO vsufructuarij accreuerunt, ad quem pertineant.

EPITOME.

I. C. IO. BAPTISTAE CENTENARIO iudici.

MITTO ad te ea, quæ de lapidibus vi fluminis fundo vsufructuarij accrescentibus, sentiam. Si iniquus es in me iudex, cōdemnabo ego eodem te crimine: sin me id facere noles, te mihi æquum præbere debebis. Lapides qui vi fluminis, fundo vsufructuarij accreuerūt, ad ipsum non ad proprietarium pertinere mihi videtur.
1 †Cùm enim riparum proprietas sit eorum, quorum prædijs adhærent: non tantum eos fructus qui diligētia & opera bo. fi. emptoris peruenerunt, verum etiam quicquid percipi poterit, consequitur: l. bonæfidei. ff. de acqu. re. do. Et ideò quicquid à tempore cōtractus vsusfructus nascitur, quicquid inde percipi potest, ipsius fructus est: l. item si fundi. in prin. ff. de vsufruc. omnes autem fructus & redditus, ad fructuarium pertinent. l. vsufructu legato. e. l. qui scit. §. præterea. ff. de vsur. Ergo vsumfructum, seu dominium & proprietatem istorum lapidum, qui vi fluminis in ripa fundi accreuerunt, fructuarius consequetur: §. & si lapides. §. & si metalla. d. l. item. Adeò vt & eosdem liberè vendere possit, quia qui vendit, vtitur: l. arbori-
2 bus. §. vsufructuarius. de vsuf. †Præterea, omne augmentum contingens in re emphiteutica siue latens siue patens: semper cedit emphiteutæ, nec propterea pensio augeri potest: vt contrariorum eadem sit disciplina. Nam quemadmodum omne damnum, nisi sit totius, semper ad emphiteutam pertinet, ita etiam debet commodum: Iason l. j. numero septuagesimonono. C. de iure emphiteutico. Ita etiam post contractum emptionis vsusfructus, damnum & incommodum non solùm fundi, verùm

etiam

etiam riparũ, ipso iure transit in emptorem usufructus: Ias. l. quominus. nu. lxiij. ff. de flu. Adeò vt ꝓpter sterilitatẽ superuenientẽ, nihil de precio cõuento remittat: Cæpola de serui. urb. præd. ca. iiij. col. iij. uersi. & est. Ias. d. l. quo minus. nu. cxliiij. & seq. de flu. Acquisimũ est, ut etiã sentiat cõmodum istorũ lapidum: l. secundũ naturam. de regu. iur. Ias. l. iij. nu. cvj. C. de iure emphyteu. l. j. nume. v. ad Trebel. d. l. quo minus. numero lxiiij.

3 Tertio, thesauros quos quis inuenit, ad se pertinẽt: l. nõnunquàm. §. thesaurus. de acq. re. do. Sed ita demũ, si in suo inuenerit: §. thesauros. Instit. de re. di. In suo autẽ inuenisse dicitur, siue sit dñs directus, siue utilis: ut feudatarius, siue emphyteuticarius: l. possessores. in fi. l. fi. de fun. patri. libro xj. Ias. l. j. num. lxxx. C. de iur. emphy. vel quis alius usufructuarius: gl. suo. d. §. thesauros. Quia qui habet utile dominiũ, habet etiã utilem actionẽ ad rẽ in eodem fundo inuentã. Vt qui agrũ vectigalem tenet, ei in rem actio aduersus quẽuis possessorẽ cõpetit: l. j. in fi. ff. si ager vectiga. Sed si habet actionem & vendicationem, ergo fundus dicitur esse suus: l. quintus. §. argento. §. cui legatũ. de aur. & arg.

4 lega. † Igitur cùm meũ id dicat, cuiusvẽdicandi ius habeã: l. solũ. ff. de rei vendi. Et vsufructuarius ius habeat vendicandi possessionem, cuius vsumfructum tenet: meritò quẽ thesaurum in suo inuenerit, cùm ad se pertineat. Dicẽdum erit, vt ea quæ vi fluminis in fundum vsufructuarij illata sunt, ad se pertineãt: l. hoc amplius. §. de his. ff. de dam. infec. Nec immeritò, Cũ enim thesaurus & ea quæ vi fluminis illata sunt, donũ fortunæ sit: l. si is qui. §. j. ff. de acq. re. do. Damnũ autẽ fortunæ ad vsufructuarium spectet: l. j. in fi. C. de iure emphyt. ergo etiã cõmodum: Reg. secundum nat. l. eũ qui. de iureiur. Eadẽ erunt dicenda, si quis in sacro, vel religioso loco, casu quid inuenerit: dicto §. thesauros. Quòd si fuerit pecunia perdita, secus est, semper enim ad suũ dominum pertinet: l. à tutore. ff. de rei vẽdic. Si igitur thesaurus in fundo inuentus, efficiatur suus. Et qui in fundo, cuius vsumfructũ tenet, thesaurũ inuenit, in suo inuenisse dicĩ, & cõsequenter ad se pertinet. Eodẽ modo dicendũ erit, ꝗ lapides in litore fluminis seu torrentis, à Blasio Petiti vsufructuario inuẽti, ad ipsum pertinebũt, & eosdẽ extra fundũ exportare poterit: §. & si fortè. l. æquisimũ. de vsufr. Cũ etiã possit instituere lapidicinã in eodẽ fundo: §. inde. dictæ l. æquisimum.

6 † Quartò, si alluuio fundo accresceret, vsufructuario debetur: Bar. in trac. de flumi. ver. nostro. Cur & lapides qui fundo accreuerunt, ad eundem non pertinebunt.

7 † Quintò, si nuda ꝓprietas pignori data sit, vsusfructus, siue alluuio quæ posteà accreuit, pignori cedat: l. si conuenerit. §. j. ff. de pign. actio. Etiam lapides qui posteà vi fluminis fundo accreuerunt, vsufructui cedunt.

8 † Sextò, accessiones quæ fataliter contingunt, nullo hominis facto interueniente, eiusdẽ naturæ sunt, cuius est fundus: Azo in summa Insti. de re. di. Bart. in tract. de flu. §. flumẽ. §. istæ accessiones. Adeò vt illud incremẽtũ quod qñꝙ ripa naturaliter excrescẽte cõtigit, dici possit alluuio, quia latens incrementũ est: Bar. e. versic. istud. Sed vsusfructus fundi ad Blasium Petiti pertinet, vtiꝙ & ea quæ nullo hoĩs facto ꝓuenerũt, scilicet lapides, sibi debebũtur.

9 † Septimò, licet ripæ fluminis sint eorum, quorũ prædijs adhærent. Tamen riparũ vsus ꝑpetuò est cõmunis & publicus de iuregẽ. Ias. l. quo minus. nu. lxxj. de flumi. §. riparũ. Inst. de re. di. Ergo quos lapides aquæ inundatio in ripa fundi vsufructuarij ducit, ad Blasiũ Petiti non solũ tanquã vsufructuariũ, verũ etiã tanquã primo occupantem pertinẽt. Nã quod in ripa fluminis, quæ iuregen. cõmunis est, pro derelicto habeẽ (alioqui secus est: l. hoc amplius. §. de his. de dam. infec.) efficiĩ occupãtis: l. quæ leuandæ. ff. ad leg. Rhod. §. penulti. Instit. de rerum di. Patet in apibus & fauo mellis ab apibus facto: l. naturalem. §. apium. ff. de acquirẽ. re. domi. §. apium. de rer. diui. Patet & in thesauro: l. iij. §. Neratius. ff. de acquirenda possessione.

10 † Postremò, quod quis in loco sacro, vel religio

religioso, qui nullius esse dicuntur: §. nul-
lius. Insti. de re. di. fortuito casu inuenit,
ipsius est: d. §. thesauros. Ergo lapides ca-
su fortuito in ripa fluminis à Blasio Peti-
ti inuenti, ipsius erūt, Non eò tantū q̄ sit
vsufructuarius eiusdem ripæ, propter
ius vsusfructus quod habet in prato, sed
quia primò occupauit.

11 CONTRA. †Ex definitione vsusfru-
ctus, qui est ius alienis rebus vtendi
fruendi, salua rerū substātia: l. j. ff. de vsu-
fruc. Sed lapides, fructus non sunt: l. si ex
lapidicinis. ff. de iu. dot. Ergo vsufructua-
rius vti frui huiuscemodi lapidibus non
12 poterit. †Præterea, si proprietarius amit-
tat partē illā fundi, quę vi fluminis assum-
pta est ac deperit, æquū videri debet, vt
lucrum sentiat aliunde, nempe ex lapidi-
bus qui fundo per aquæ inundationem
accreuerunt: reg. secundum natu.

13 †Tertiò, in cōtractu emptionis vsusfru-
ctus, noïatim cautum fuit, vt suo periculo
& fortuna vsufructuarius fundū accipe-
ret. Quòd autem ea quæ accrescerent per
aquæ inundationē ad se pertinerent, nullū
verbū, & meritò cùm haberi non debeat
pro expresso, sed p̄ omisso: l. item. §. sed si.
ff. de vsufr. ad fructuarium non pertine-
bunt, sed ad proprietarium.

14 †Quartò, cū arena, cuius partes inuicē
nō cohærēt, cuius sit nō appareat, cū ipso
fundo confundatur. Sic omnia incremen-
ta fluminū, quæ fiunt per alluuionem, tā-
quā additamenta arenosa, fundo accre-
scunt: Bart. in trac. de flu. §. adiecerit. in fi.

15 †Quintò, vsufructuarius qui aliquid in-
uenit in fundo, cuius usufructus ad se ptì-
net, nō dicit̄ īuenisse in suo: Ang. §. thesau-
rus. Insti. de re. diui. Ergo ad se nō ptinēt.

16 Sextò, si seruus meus, cuius usumfructū
Titius possidet, in fundo meo aliquid in-
uenerit: id nō dicitur esse usufructuarij,
sed ad me proprietariū serui pertinet: l. si
is. §. q̄ si. de acq. re. do. Ergo eodē modo
dicendū erit, q̄ lapides qui ui fluminis
fundo accreuerūt, nō ad usufructuariū,
sed ad proprietarium pertinebunt.

17 †Septimò, licet thesaurus in fundo inuē-
tus, efficiatur inuentoris: tamē iure nō est
cautū, ut emendo usufructus fundi, the-
saurus in eodē fundo inuentus, efficiatur
usufruarij. Ergo ad p̄prietariū remanere
debet. ut in simili uidetur annotasse Ias. l.
quo minus. nu. lxiiij. uer. quarto. ff. de flu.

18 †Si enim inter domū in feudū datā, &
domum propriā domini, fuerit puteus,
& aqua nō possit sufficere pro vtroque,
præfertur dominus directus.

19 †Octauò, cedit solo quicquid superim-
ponitur, vel iuxta eundē accrescit: l. adeò.
§. quod si. de acquir. re. do.

20 †Nono, si dn̄s directus inuenerit thesau
rum in fundo, cuius vsusfructus alienus
est: habēs vtile, dimidiū cōsequetur: An-
gel. §. thesauros. ver. Quæro quid si. Insti.
de re. di. Ita dicendū est, vt inuēta ab vsu-
fructuario, inter ipsum & proprietariū
æqualiter diuidant̄: l. j. versi. q̄ si fortè. de
thesau. lib. x. C.

21 †Decimo, lapides non sunt de fructu: l.
diuortio. §. si vir. ff. sol. mat. Ergo ad vsu-
fructuarium non pertinebunt.

22 †Postremo, posito ita esse, q̄ ad Blasiū
Petiti vtpote vsufructuariū pertinere de-
berent, tamē Blasius nihil consequeretur:
Quia vsumfructū eiusdē prati, Petro &
Ioanni Lantemio patri & filio vendidit.
Sed ad eosdē hæredes Barri pertinebūt,
partim q̄ sint p̄prietarij, partim etiam q̄
emerint ius à Ioanne Lantemio filio, q̄
super eisdē lapidibus tanquā vsufructua
rius habere poterat. Ex quibus apparet,
q̄ inuēta & illata in ripa fluminis, nō ad
Blasiū Petiti, sed ad hr̄des Barri ptinebūt.

23 CONTRA. †quod ad neutrū perti-
neant. Cū enim aqua, vtpote res in-
animata, nemini acquirat: Ias. l. quo mi-
nus. nu. clxxj. ff. de flu. Neq; p̄prietario,
neq; vsufructuario isti lapides acqrunt.

24 †Præterea, thesaurus inuētus neq; ad p̄-
prietariū, neq; ad vsufructuariū, sed ad
fiscū pertinet: l. j. in prin. ff. de iur. fis. Et la-
pides in ripa fluminis inuenti, ad fiscum
25 tantūmodo pertinebūt. †Postremo, per
eū seruū quē creditori pignori dedimus,
nobis possesionē acqrere nō possumus.
Sed nec creditori p̄ stipulationē, vel vllo
alio modo acqrit, quāuis eū possideat: l. j.
§. p̄ seruū corporal. ff. de acqr. pos. Ita etiā
nec p̄prietario, nec usufructuario acqrūt.

CONC

26 CONCLVSIO. †Licet diu nutauerit animus ambigeritq; vtrã in partem se deflecteret, rationibus hinc velut ex æquo adhortantibus atque deterrentibus. In posterum tamen hæc sententia fixo talo perpetuò stetit, vt quæ vi fluminis in fundo vsufructuarij importata & illata sunt, ad Blasium Petiti nõ solùm tanquàm vsufructuarium, verùm etiam tanquàm primò occupantem pertineant, licet iudex Centenarius cuilibet partem adiudicauerit. Et ne fortè temerarius videar, quòd etiam post sententiam latam pertinax sim. Habeo & aliam sententiam ab alio iudice in simili causa latam, qua collono omnia vi fluminis in fundum conductum illata, eidem collono, non proprietario fundi adiudicata fuerant. Quod autem exemplo sit, id iure fieri Mar. Cic. ad Sulpitium, libro quarto. epist. xlv. putat. Cum tamẽ non exemplis, sed legibus sit iudicãdum, quibus rationibus contraria refellamus, videndum est.

27 SOLVTIO. †Ad numer. xj. Verùm est, quòd vsufructuarius vtitur salua substantia rei nempe, fundi, cuius vsufructus venditus est. Est enim substantia, quæ per se subsistit, alio neutiquam indigens: vt fundus. At lapides qui fundo per aquæ inundationem accreuerunt, tantummodò sunt de subiecto fundi. Igitur modò maneat fundus, qui dicitur substantia vsufructus: permissum est vsufructuario & lapides & quicquid aliunde in fundo à tempore contractus vsufructus prouenerit, sibi vendicare.

28 †Ad nume. xij. Proprietarius nullum damnum sentit, quia non obstante inundatione aquæ, totidem consequitur ex fructibus fundi, ac si nihil fuisset vi fluminis assumptum. Verùm si opponat, quòd sentiet aliquando, finito contractu usufructus. Nihil ad vsufructuariũ. Satis est quòd iacturam ex inundatione aquæ, quæ à contractus tempore obuenit sentiat. Cùm autem in dolo, vel culpa vsufructuarius non sit: quare partem, vel totum proprietarius vsurpabit, Quòd si per negligentiam, dolum, vel culpam vsufructuarij, fundus fuisset deterioratus: veris vincerer, vt partem, vel totum etiam eorum quæ accreuerunt, sibi vendicet.

29 †Ad nume. xiij. Pugnat ex diametro contra legem naturæ. Est enim æquissimum, vt qui in vno grauatur, alleuietur & commodum sentiat in alio. Non obdict. §. Sed si. Verum enim est, quòd si insula in flumine nata sit, non efficitur vsufructuarij: quia non censetur cogitasse, quòd mensura fundi accresceret. Et est tantummodò debita latitudo & longitudo fundi, quæ tempore contractus vsusfructus erat, nisi per alluuionem. Nam illud augmentum quod paulatim accreuit, etiam vsufructuario debetur.

30 †Ad nume. xiiij. Verum est quòd fundo accrescunt, tamen sese non explicat, cui debeantur proprietario vel vsufructuario. Sed nos vsufructuario deberi, secundũ priorem sentẽtiam probauimus.

31 †Ad numer. xv. vsusfructuarius qui aliquid inuenit in fundo, in suo inuenisse non dicitur. Ergo ad se non pertinet, nõ sequitur. Ideò autem in suo inuenisse dici non potest, quòd non possideat. Non enim id possidetur, quod ex alterius arbitrio pendet: Ias. l. petens. numero ix. C. de pact. intelligimus ipsum ciuiliter non possidere: l. acquisitus. §. fina. de acquire. rerum domi. naturaliter vtique: l. naturaliter. de acqui. pos. Et meritò quicquid in fundo prouenit, suũ facit, nõ eò q; possideat, sed ꝓpter ius percipiendi quod habet iure vsusfructus, non possesionis.

32 †Ad nume. xvj. Seruus meus qui aliquid in fundo meo inuenit, licet Titius vsumfructum eiusdem serui habeat, ad me tamen inuentum pertinebit, partim quòd quicquid acquirit seruus, acquirit domino, partim etiã quòd in fundo proprietarij rem à seruo inuentam proponamus. At non valet consequentia, cùm per aquam, vtpote rem inanimatam nihil nobis acquiratur: vt supra nume. xxiiij.

33 †Ad nume. xvij. Cùm commodum & incommodum transeat in vsufructuariũ, ad se quoque thesaurum quem inuenes

rit,pertinere dicemus, cùm alioqui ſuus ſit,quia inuenit.

34 Ad nu.xix. Verum eſt,quòd ſolo cèdit, quicquid ſuperimponitur. Sed interim Caius non aufert dubitationem,cui accreſcat,domino,vel vſufructuario,cũ tamen vſufructuario accreſcere non dubitemus.

35 †Quia quando directum dominum cõcurrit cum vtili: habens vtile,præfertur habenti directum:l. in cauſæ. §. finali.ff. de procurat. Et ideò quod fundo accreſcit,accreſcit habenti vtile.

36 †Ad nume.xx. In caſu noſtro dominus directus non inuenit,ſed vſufructuarius præoccupauit. Non obſt. dicta l.prima. Loquitur enim in eo qui operas ſuas ad certum vſum locauerat. Is tenebitur domino theſauri partem diſtribuere. Specialia enim derogant generalibus.

37 †Ad nume.xxj. Lapides qui ſunt tempore contractus vſusfructus,crediderim non eſſe de fructu, vt non poſsit vſufructuarius illos extra fundum exportare, niſi ex parte illorum,fundum locupletiorem effecerit.

38 †Ad nume.xxij. Non valuit ceſsio à Ioanne Lantemio in poteſtate patris exiſtenti,eiſdem hæredibus facta. Sed potior fuit illa,quam Petrus Lantemius pater, reuocando ceſsionem factam à filio, vterque eidem Blaſio fecit.

39 †Ad nume.xxiij. Poſito ita eſſe, quòd aqua, vt pote res inanimata, nemini acquirat. Interim quod vi fluminis fuerit allatum, cùm primo occupanti efficiatur, ad Blaſium pertinebit, quem primò occupaſſe legitimè conſtat.

40 †Ad nume.xxiiij. Quando in loco publico,vel fiſcali theſaurus inuentus eſt, ad fiſcum pertinet. Adeò vt qui in loco fiſci theſaurum inuenerit, & partem ad fiſcũ pertinentem ſuppreſſerit,duplum ſoluere cogitur:l.non tantùm.in fin. ff.de iure fiſ. Si in loco priuato,ſecus eſt. Qui enim theſaurum inuenit, nuntiare fiſco non cogitur, niſi ex eo theſauro pars fiſco debeatur: d.l.in tantùm.in fin.

41 †Ad nume.xxv. Si ſeruus proprius debitoris,creditori pignori datus ſit, verũ eſt ꝙ poſſeſsionem non acquirit ſi tñ aliqd inuenerit in fundo dñi ſui,qui alioqui debitor dicit̃,ad ipſum pertinebit. Creditori verò nec per ſtipulationem,nec vllo alio modo acquirit. Ratio eſt, quia naturalis poſſeſsio ſola,vel ciuilis poſſeſsio ſola, eſt inefficax ad acquirendum. Sed eſt ciuilis & naturalis ſimul, quæ iuſtam acquirendi dominij cauſam adfert: vt aliàs annotauimus,in l.ex hoc.numero v. ff.de iuſtitia & iure.

42 Et cum his firma maneat concluſio noſtra, quòd lapides qui vi fluminis in ripa fundi,cuius vſumfructum Blaſius Periti habebat,importata fuerũt,ad ſe pertinẽt.

43 †Vſufructuarius enim dominus fundi eſſe dicitur: glo.vſusfructus.§. etſi.l. item. ff.de vſufructu. Iaſon.l.traditionibus.numero x.C.de pact. Alcia.l.is poteſt.nume. xxv.ff.de acquiren. hæreditate. l. prima. numero 55.l.planè.§.ſi ita.numero quinto & ſexto. de legat. primo. Qui tamen in hoc diſcrepant, quòd aliús formalem, alius cauſalem appellet. Sed hanc differentiam confundit Ferretus: l. re coniuncti. numero xxv. de legat. tertio. Sed & qui uſumfructum habet, eundem & proprietarium appellabimus: Alciat. l.rectè.uerſicu.cùm ergo.de uerborum ſignifi. Diuerſum in eo,qui tantùm utitur.

44 †Verbum enim uti, eſt quid ſeparatum ab eo, qui utitur & fruitur. Nam qui utitur,frui non poteſt: l.ſecunda.ff.de uſu & habi. l.uti frui.ſi uſusfruct.pet. Eſt enim ſolus uſusfructuarius, cui utifrui conceditur,quando cum domino concurrit. Et ideò uſusfructus cùm plenior ſit ipſo uſu: Inſtitu.de vſu & habi.in princ. Ad uſufructuarium quicquid in fundo per aquæ inundationem accreuit, pertinet: l.uſufructu legato. de uſufruc. Nec refert, vi fluminis vel torrẽtis accreſcat: cùm enim utrũq; ſit publicũ: l.j.§.torrẽs. de flu. tametſi nomẽ diuerſum, idem ius ſtatuemus: l.j.§.ſi inſula.in ſi.de flu.l.adeò. §. inſula.uerſic. nouus autem. de acquir. rer.domi.§.inſula. Inſti.de rerum diui.

45 INTERPRETATIO. †Imper. ait, In alienis terrulis nemo audeat; inuitis,imò nec uolẽtibus ignorantibus dñis opes abditas(de theſauris loquit̃)ſuo noie

persc

perſcrutari: l.prima. de theſaur. lib.x. C. Crediderim legēdum, Nemo audeat inuitis, vel ignorãtibus dominis. Alioquí ſenſus nullus eſt.

Imperator ait, Theſaurus eſt vetus quædam depoſitio pecuniæ, cuius non extat memoria: dicto §. theſaurus l. nunquàm §. f. de theſauris. lib.x. C. Memoriam intelligo, nõ loci, quo theſaurus eſt, ſed numeri pecuniarum, Tametſi noſtri communiter aliter ſentiãt. Adſtipulatur huic ſententiæ, quod in veteri teſtamento ſcriptum eſt, Cùm Holofernes iuſſerat, vt Iudith in eo duceretur loco, in quo ſui theſauri repoſiti erant: Iudith capitu. xiij. Eundem ſenſum & Pompo. approbaſſe viſus eſt: l. theſauros. ff. ad exhiben. Theſaurus, inquit, meus, in tuo fundo eſt, nec eum pateris me effodere: furti & ad exhibendum agi poteſt.

46 †Imperator ait, omnes ſcire debent, quod ſuum non eſt, hoc ad alios modis omnibus pertinere: l. cùm quærebatur. §. omnes. C. vnde vi. Suum eſſe dicitur, quãdo quis actionem & vendicationem habet. Cic. lib. vij. Epiſt. famil. ad Curionẽ, id, inquit, cuiuſque propriũ eſt, quo quiſque fruitur atque vtitur.

47 ANIMADVERSIO. †Accurſi. gloſſ. l. theſauros. ad exhiben. glo. l. item. famil. hærciſcun. Vlpianus reſpõ. dicta l. item. cùm de theſauro loquitur, impropriè accipi exiſtimat. Cui tamen theſauri propria ſignificatio magis conuenit.

48 †Chriſtophorus Porcius ſentit theſaurum in fundo vſusfructus inuentum, ad vſufructuarium non pertinere: §. theſauros. additio. ſecunda, verſicu. gloſſ. Inſtitu. de rerum diu. ſuo ſemet gladio (vt dicitur) iugulat. Mouetur l. diuortio. §. ſi vir. ſoluto matrimonio. vbi lapides ex fundo dotali non renaſcentes, tametſi in fructu non ſint, ad maritum pertinent. Maritus autem inſtar habet rerum dotalium vxoris vſufructuarius. Ergo contra eundem theſaurus in fundo dotali inuentus, efficitur ſuus. Sed ita demum efficitur ſuus, ſi fundum locupletiorem reddiderit: d. §. ſi vir.

CAP. X.

CREDITOR REM SIBI HYpothecatam emens, an iuri pignoris renuntiaſſe videatur.

EPITOME.

1. Ex pacto inutili, pignus non remittitur.
2. Creditor heres inſtitutus à debitore, quatenus actio confuſa dicatur & nu. 15. 19.
3. Hypotheca catenus tacitè durat, dum pecunia ſolum ſit. & numero. 16.
4. Licet obligatio commutata fuerit, pignus tamen manet.
5. Pignoris venditio quando debitorem non liberet. & nu. 18. 20.
6. Traditione dominium acquiritur.
7. Datio in ſolutum, ad tempus obligationis referenda eſt. & numero. 11. 18.
8. Alienatio in præiudicium creditorum, quando valeat.
9. Leſo ſuccurrendum eſt.
10. Venditio pignoris, prioris creditoris ius non tollit.
11. Contractus tempus ſpectandum.
13. Dominio acquiſito, ius pignoris extinguitur.
14. In contractibus nulla tacita conditio ineſt.
17. Nouatione tollitur obligatio.
20. Creditor quando rem & pretium amittat.
21. Debitor per ceßionem alterius debiti liberatur.
22. Creditor qui emit rem ſibi hypothecatam, ſi euincatur, quãdo ius pignoris dicatur peremptum, & quando non.
23. Inuitus non contrahit.

CREDITOR habens generalẽ hypothecam ſuper vniuerſis bonis debitoris, quædã eiuſdem prædia in ſolutũ accipiẽs, iuri hypothecæ ſibi cõpetenti renuntiauit, poſtea alia bona ſua, idem debitor alienauit. Superuenit deinde alius creditor, qui ſimiliter expreſsè habẽs generalẽ hypothecam, ſuper bonis eiuſdẽ debitoris, petijt prædia in ſolutũ data. Habebat enim electionem actionis perſonalis, & hypothecariæ: l. diſtractis. C. de pig. Quòd ſi hypothecariã tacitè tantũ haberet, pſonali actiõe prius ſibi agendũ fuiſſet: l. mochis. de iur. fiſ. l. j. C. de alie. iud. Sed hodie indiſtinctè perſonali actione prius agendũ eſt: auth. ſed hodie. C. de act. & ob. Et quia dominium cum ſua cauſa ad emptorẽ transfertur: l. ſi debitor. C. de diſtra. pig. l. ſi conuenerit. ij. §. ſi fundus. de pig. act. l. alienatio. ff. de cõt. emp. obtinuit. Debitor enim ſine creditoris cõſenſu, id alienare nõ poterat: l. debitorẽ. C. de pig. l. iij. de rem. pig. l. ſi debitor. §. j. ff. qb. mo. pigno. auth. hoc. C. de pign. Et ita fuit ſolutus debitor priore

illa obligatione:l.rescriptum.§.primo.ff. de distract.pigno.l.eleganter. de pigno. act.Quæritur nunc vtrùm eiusdem credi toris,qui in solutum acceperat, generalis hypotheca perempta sit,vt possit contra eundem debitorem hypothecaria,vel cõtra alios possessores agere? Videtur q̃ nõ.
1 †Nam sicut remissio debiti per pacti conuentionem inutiliter factam non valet:l. debitum. C. de remissio.pigno. Ita etiam ista datio in solutũ, quæ nulla est, generalem hypothecam non perimit: l. Paul.de verbo.signifi.Et toto titu.C. si ex fal.instrumẽ.& l.quingentis.ff.de except. Non enim impedimento est, quod iure non sortitur effectum: l.quod pupill. ff.quando dies leg.ced.l.hæc conditio.§.de condit.& demonstrat.l.non potest.& ibi Dyn.de regu.iur.in vj. Et ideò cùm inutilis stipulatio non impediat actionem nasci ex numeratione vtili:l.certi.§.quoniã. ff.cert.peta.l si ita stipulatus.§.Chrisogonus.de verborum obligatio.Nihil impedit,quo minus idem creditor iterum eligat:l.ij.cum seq.de op.leg.& vtili actione debitor teneatur.Alioqui ex aliena iactura locupletior fieret:l.rescriptũ. §.j.ff.de distract.pigno.
2 †Præterea creditor hæres à debitore institutus,si hæreditatem repudiet,aut succumbat,aduersus possessorẽ hæreditatis hypothecariam actionẽ habet: l.debitori tuo.C.de pac.l.debitor.ad Treb. Nõ enim pignoris obligatio extinguitur,debitori succedẽs:l.cùm quis.§.qui pro te.ff.de so lu.Alexan.d.l.debitori. nume. vij. Patet in fideiussore,qui pignus dederat,et debitores hæredẽ instituit.Quamuis ex fideiussoria causa non teneatur debitor,tamẽ pignus obligatum manebit:l.cùm quis.
3 §.hrìa.ff.de sol. †Habet enim suas actiones hypothecaria,vt duret donec debitũ solutum sit.Quæ conditio tacite inest,vt ita demum soluatur hypothecaria, si solutum sit: l.grege.§.etiam.ff.de pign. Cũ igitur venditio rei hypothecatæ non teneat,adhuc manet ius pignoris.
4 †Tertiò,si aduersus reum, vel fideiussorem,seu mandatorem creditor actionem expertus fuisset, vel debitor condemnatus,aut cum ipso lis contestata sit,seu fideiussor côueniatur, adhuc ius pignoris remanet: l.quamuis. la ij.C. de pign.l. solutum ff.de pigno.actio. Quia nondum pecunia soluta est: l.aliquando.§.q. ff. ad Velleyanum.
5 †Quartò distractio pignoris ex causa necessaria non liberat debitorem, Puta, Creditor si sibi non satisfiat,etiam prohibente debitore pignus autoritate & decreto iudicis vendere potest: l.prima. & seq.C.deb.vend.pig.l. debitoribus.C.de admini.tuto.l.si in hoc.de distrac. pig. l.j. C.de litig.l.ij.C.de distract.pig.nisi debitum offerat.d.l.ij. Soluto enim debito pignus restitui debere non dubitamus:l. pignoris.C.de pigno, act.l.cum te.C.de pig.Cũ igitur creditor,ab emptore precium pignoris quod distraxerat, cõsequi non põt,debitor adhuc obligatus manet. l.si mandato.ij.§.creditor. ff.mã.Et quãdiu eidẽ creditori pecunia soluta non est, doli mali exceptionẽ obijcere poterit:l.sicut.§.superuacuũ.ff.quib.mo. pig.glo.& Barto.l.fin.C.de remis. pign. Quia venditio non liberat debitorem, nisi pecunia percepta:l.quæsitum.ff. de dist. pign.
6 †Quintò, contractus emptionis, traditione confirmatur; l.traditionibus.C.de pact.Hic autem emptor candẽ rem restituere cogitur, nõ valet igitur emptionis contractus:l.non videtur.ff. de regu.iur. Similiter nec vẽditor dare videtur,quia quo tempore dat,accipientis non fit:l.nõ videtur data.ff.de regu.iur.
7 †Sextò,hæc prædia data fuerant in solutum. Et ideò retro contractus trahitur, nempe ad tempus obligationis:l.cũ quis. ff.de solu.Et interim datio in solutũ eatenus valebit, dum posterior contractus sustinetur.
8 Septimò,si quis bona fide rem quam putabat suam, in præiudicium creditorum distraxerit,alienatio valet:§.in fraudem. §.præualuisset.Instit.quib.ex caus.ma. lic. Ergo cùm suam non putaret, quia anteriores habebat creditores,hypothecã prętendẽtes, non valebit alienatio. Quòd si non valeat,manet ius pignoris.
9 Octauò,non tantùm minori læso succurritur

ritur:l.j.C.si aduer.vend. Verùm etiã maiori, si vltra dimidium lædatur: l.ij.C.de rescin.vend. Ergo isti creditori, qui omni no læditur, succurrendũ est, vt pignoris ius integrum maneat.

10 †Postremò debitor qui pignus vendidit, prioris creditoris ius non aufert: l.j. C.si antiq.cred. Quam sententiam in minore tantùm quidam approbant: argu.l. cùm te.C.de transac. Cum igitur duo hîc sint creditores, tandem hypothecam prætendentes, si posteriori vendatur, cùm nõ auferat ius prioris: l.j.ff.qui po.in pigno. Nisi consensu ipsius: l.sicut.C. de actio.& oblig. Minus quoque emptione soluta, posterioris ius soluetur.

11 CONTRA. †Quantùm ad acquisitionem attinet, contractus tempus spectandum est: l.si filiusfam.ff. de verb. oblig. Meritò non habẽda ratio est prioritatis temporis hypothecæ, sed acquisitionis dominij.

12 †Præterea, omnis obligatio, solutione eius quod debetur, tollitur: §.j. Insti. qui. mod. tol.ob.ar.c.quod semel.ext. de reg. iur. Cùm igitur pignus datum fuerit in solutum, pignoris ius extinguitur: l. Titius Sempronio.ff.quib.mod. pig.l.j. §.si minor.ff.de reb.co. Tametsi vniuersam hypothecã sup vniuersis bonis haberet: l. qui.C.de remis.pig.nõ enim semel extincta actio reuiuiscit: l.si prædiũ.C. de euict. Nec rei suæ pignus poterit consistere: l. neque pignus.ff.de regul.iuris. Et quod semel acquisitum est, repudiari non potest: l.j.§. secretalis.ff. de succes. edic.§.semel.instit.quib.ex caus.ma.non lic. Cum igitur creditor rem hypothecariam emerit, ac iuri hypothecæ renuntiauerit, non facilè quicquam ex solennibus immutandum est. Et ideò renuntiatio valet & tenet. Etiamsi noĩatim dictum non fuisset.

13 Nam dñio acquisito, ius pignoris extinguitur: d.l. neq.l.si.C.de remis.pig.l.pe.§. fin.ff.de excep.rei iud. Tertiò, in disiunctiuis, altero electo, alterũ perimit: l.si.ff. de eo quod cer.loco. Ita etiã creditor à pignoris obligatione discesit, vbi idipsum emerit: l.quod in hæredẽ.§.j.ff. de tributa.glo.l.qui restituere.ff.de rei vendica.

14 †Nec refert si dicatur, catenus à iure pignoris discesse, dum emptio valebit. Nõ enim subintelligitur, si nominatim dictũ nõ sit: l.solutũ.in prin.ff. de pig.l.duo.de testa.tu.l.quicquid.ff.de ver.ob.l.si ita scriptũ fuisset.de leg.ij.l.actus.de reg.iu. Tãtùmodo qđ ĩ obligatiõe est, spectamus: l.qui ex pluribus.c.l.sic vt.C.de ac.et obli.

15 †Quartò, aditio hæreditatis confundit obligationẽ: l.ex sextante.§.Latinus.glos. constituto.ff. de exec.rei iud.l.debitor. in princ.ad l reb. Intelligas, p ea parte, pro qua heres extiterit: l.debitori.ff.de fideius sol.l.si vxor.C.de bo.auto.iud. poss.l fin.§. in cõputatione.ff.de iur.fis. Veluti si creditor debitoris, vel debitor creditoris hæres existat: l. Stichum.§.additio.ff.de sol.l. debitori tuo.C.de pac.Bart. & alij rub.ff. de acqui.hær.l.cũ hæredes.in prin.de acq. poss. Ideò in illo cessat hypotheca: l. neq; pignus.de reg.iu.l. ex sextãte.§.latinus.ff. de exec.rei iud. Actio enim & passio non possunt esse in eodẽ subiecto simul & semel: l.si vxor.C. de bo. aut.iud. poss. Cùm igitur cõfusione perinde tollatur obligatio, ac si solutũ esset: l.si id quod.ff.de lib. lega.l.vranius.ff.de fideiussori.l.generaliter.ff.de fideius.l. si rem.ij.ff. de pig.act. Creditor emẽs rẽ sibi hypothecatã, hypothecã tollit: l.Titius.l.Lucius.ff.qui.mod. hyp.sol. Tollit enim obligatio, per alteram: l.si reus.ff.de duob.reis.

16 †Quintò, hipothecaria actio suas habet conditiones, si soluta pecunia fuerit, aut quomodocũq; satisfactũ: l.grege.§.etiam. ff.de pig. Ergo & hîc cessabit, sequuta dátione in solutũ.

17 †Sextò, pignus extinguitur, si voluntaria nouatione facta, in aliũ, obligationis ius transferat: l.j.C. etiã ob chirogra. Ergo nouata debiti obligatio, pignus perimit, cũ non conuenerit, vt pignus repetat: l.solutũ.in prin.ff.de pig.ac. Nouatione enĩ obligatio tollit: §. pterea. qui.mod.tol.ob. Adeò, vt licet posterior inutilis sit, tñ prima tollit: d.§.præterea.

18 Septimò, vbi creditor pignus distraxerit, & pecuniã percepit, omnino liberatus est debitor: l.quæsitũ.ff.de distr.pign. Pecuniã autẽ accipere videt, qui aliquid pro pecunia acceperit. Ergo cũ pignus in

solutũ datum sit, frustra deinde creditor excipit. Octauò, quod hodie valere incipit, retro nõ trahitur: vt sup. lib. ij. cap. xij. nu. v. Ergo contractus emptionis, ad tempus contractus retro non trahitur.

19 † Nono, creditor nõ potest prædia iure pignoris & emptionis retinere. Cũ enim discessum sit à pignore, & eadem met res empta sit, ius pignoris amisit. Ex pluribus enim causis, idem nostrũ esse non potest: l. non vt ubi Dy. ff. de reg. iur.

20 † Decimò, creditor qui emit rẽ alienari phibitã, nõ solũ rẽ ipsam amittit, verùm etiã pciũ: l. queadmodũ de agri. & cen. li. xj. l. si debitor. ff. quæ in frau. Ergo creditor qui emit rem alteri hypothecatã, non tantũ rem amittit, verum etiã precium.

21 † Postremò, si debitor creditori suo aliud debitũ cesserit, eidemq; alter debitor promiserit, & creditor ratũ habuit: cedit periculo creditoris, & liberatus est prior debitor: Bal. l. si pro debito. C. de bo. auto. iudi. poss. l. j. l. nec creditoris. de nouat. Ita etiã cùm debitor rem hypothecatã creditori dederit, eius periculo cedit.

22 CONCLVSIO. † Creditor si ignorans emat rem alteri hypothecatã, qui quia alienationi nõ cõsensit, prætendentẽ obligationẽ debitor nõ dissoluit: l. si quidẽ. C. de don. inter vir. l. sicut. §. nõ videtur. quib. mo. pig. l. res. C. de remis. pig. Et meritò saluum ius est ipsi creditori, pignus nõ remittenti, ac eundẽ psequi poterit: l. j. C. de precar. Quòd si euincat, ius hypothecæ quod anterior habebat nõ cẽsetur fuisse peremptũ. Et ideò contra debitorem hæredemue suum hipothecaria, vel personali agere poterit: arg. c. cum te. C. de transact. l. distractis. C. de pig. l. ij. ff. de reb. eo. l. eleganter. ff. de pig. act. l. si consensit. ff. quib. mo. pig. l. j. C. si aduers. pign. vend. l. fin. C. de epis. audien.

23 SOLVTIO. † Præsciendũ est, quãdo cõtractus dicatur esse inutilis. Et primò cõtractus vi factus, dicitur inutilis: l. ij. ff. de iud. l. j. de aut. tut. Alci. l. iij. nu. xvj. de le. j. Anno. i. l. illicitas. nu. iiij. de off. psi. Volentes enim cõtrahunt, non inuiti: l. si mãdato meo. §. j. ff. mand. Cõditio alicuius, ipso inuito deterior nõ fit: l. aliã. ff. de nouat. deniq; quicqd extra iudiciũ, inuito eo cuius interest fit, inutile est: l. j. in fi. ff. de auto. tut. vt in cõtractibus: d. l. j. in fi. In iudicio verò tametsi parte inuita quid decernatur, nihilominus valet: xj. q. iij. ca. quatuor. l. j. C. de sent. ex peric. Bar. l. j. eo. Nisi propter metũ violentũ: l. ij. ff. de iud. l. eũ qui iudicare. de iur. om. iudic. l. si rem. ff. de pig. act. Aliqñ contractus dicit inutilis, eo q res vendita esset alterius. Quo casu si res empta euincitur, ius quod priùs emptor habebat, nõ amittit. Et cũ his quę præfati sumus, conclusione addita, facilimum erit, ad oĩa contraria respondere.

CAP. XI.

NOVATIO AN TACITE PRIOREM obligationem tollat.

EPITOME.

1 Per nouationem, prior obligatio non tollitur. & nu. 8. 11.
2 Qui reprobos nummos, uel fideiussorem non idoneum dedit, non liberatur.
3 Depositarius quatenus teneatur. & nu. 6.
4 Imputet sibi, qui socium parùm deligentem acquirit.
5 Mala electio est in culpa. & nu. 9.
7 Emptori quid præstandum.
10 Delegatio non fraudulenta, non nocet deleganti.
11 Nouatio quando fieri dicatur, & quando non.

1 PER nouationẽ, priorem obligationem nõ tolli certũ est. Nã si mulier. debitorẽ inopem ignorãter, animo nouãdi accipiat, actio nihilominus de dote manet: l. si cũ dotẽ. §. si mulier. ff. sol. mal. Hip. rub. C. de fideiuss. nu. lxxiiij. & seq. Si debitor mulieris, secutis nuptijs & dote cõstituta, pecuniã iussu eiusdẽ mulieris, viro suo expromisit, deinde vir acceptã eã iussu mulieris fecit, ac res mulieris deperit, periculũ erit mariti: l. vir ab ea. l. si extraneus. ff. de iur. do.

2 † Præterea, qui reprobos nummos soluerit, nõ liberat: l. elegãter. §. j. ff. de pig. Nõ magis quã si satisdare pmisisset, cũ actionis loco dederit, qui obligari ac cõuenini nõ põt: l. iij. ff. de fideius. l. quoties. ff. q satisda. cog. l. etiã. de sol. l. iij. de fideius. l. j. §. si quis simpliciter. de verb. obligationib.

3 † Tertiò, qui alteri pecuniã tradit, vt eam alibi recipere possit. Si receptor pecuniæ, hoĩem sibi sociũ & debitorem designauerit, à quo pecunia sua, in loco constituto possit

posſit obtinere. Et interim, deſignatus ille bonis ceſſerit. Per hãc nouationem, prior obligatio nõ tollitur. Traditio eñ cenſet̃ eſſe facta, cauſa implendæ ſtipulationis: Bar. l. ſingularia. col. iiij. ibi, Si enim. ff. ſi cert. pet. Et ideò à tẽpore pecuniæ depoſitæ contra eũ actio depoſiti cõpetit: §. prætereà. inſtit. qb. mo. re cõtrahi. ob. l. q mutuam. §. fideiuſſor. ff. mãd. Nec in aliquo de caſu fortuito tenebit̃: l. inter. §. nõ oĩa. ff. mand. l. ij. de peric. nomi. libr. xj. C. Sed tantũ is qui pecuniã receperat: l. ſi. quo qs ord. lib. xj. C. Qui tacitè eſt creditori obligatus: l. ſi quis. de inſti. ac.

4 †Qui imputet ſibi, quod ſociũ parùm idoneũ elegerit: l. ſocius ſocio. ff. ꝓ ſoc. vt in magiſtratibus ſuſtitutis dicimus: l. quid ergo. ff. ad municip. l. ſi quis. de murileg. libro xj. C. l. nullus. de decur. lib. x. C. l. j. de præpo. agẽ. in reb. lib. xj. C. l. quiſqs. l. ad ſimilitudinẽ. C. de epiſc. & der. vt in tutore qui ſi ſociũ ſibi adiungat, ſuo periculo eſt: l. ſolet. ff. de tutel. Cũ igitur is qui pecuniã recepit, hoĩem noĩauerit ac deſignauerit, qui pecuniã deponẽti reſtituturus ſit, ipſe ſolus q noĩauerit tenebit̃: Corſiing. ſup ver. Collecta. l. j. l. filios. de decur. lib. x. C. l. ij. §. ſed etſi. ff. ad municip. l. ſi. de filiſa. lib. x. C. l. ex actores. de ſuſcep. præp. lib. x. C. Nõ autem pecuniã depoſuerat: l. ꝓ his. de naufr. libro xj. C.

5 †Poſtremò, mala electio ipſi apud quẽ depoſita pecuniæ eſt nocebit: l. j. §. hæc actio. ff. ſi menſ. fal. mo. l. cũ mãdato. ff. de mino. Quaſi mala electio ſit i culpa: glo. aucta. l. non ob eã rem. ff. pro ſoc. gloſ. aut caſum. ibi, inuitũ. l. j. de poſtul. §. ſed ſi l. eũ qui. cõmoda. Iſte autẽ creditor duas habẽs vias, meliorẽ potuit eligere: l. idem reſp. l. ſi fratres. ff. pro ſocio. Aret. l. Meuia. ſoluto matrimo.

6 CONTRA. †Cùm depoſitarius in fauorem creditoris noĩationẽ feciſſet. periculo creditoris, non debitoris cedere debet: l. ſi quis nec cauſam. ff. ſi cer. pet. Ad exemplũ legatarij, qui debitore hæredis cõtẽtus fuit. Nã licet nulla delegatio fiat, nullaq; deliberatio ſequatur, tñ nois periculum ad legatariũ pertinet: l. pupilli. §. ſoror. ff. de ſolu.

7 †Prætereà, iure aliquo empto, ſatis eſt p̃ſtare, quod illius iuris ſit, nec curandũ, quid ex illo iure percipiat̃: l. ſi nomẽ. l. cũ hæreditatẽ. ff. de hær. vel act. vendi. Ita etiã hîc nõ curandũ eſt, quantũ percepturus ſit creditor, poſtquã delegationem acceptauit: l. mortis cã capimus. §. j. de don. cã mor. Soluit enim qui debitorem delegat: l. delegare. ff. de nouat. l. quãuis. §. interdũ. ff. ad Velley. l. ij. C. de cond. indeb. l. inter. §. abeſſe. ff. manda. Et creditor quod ſuũ eſt, conſequutus videt̃: l. purè. §. cum qui. ff. de exceptio.

8 †Tertiò, ſi maritus anteq; dotem petere poſſet, debitor ſoluẽdo eſſe deſierit, periculũ ad mulierẽ pertinet: l. ꝓmittendo. §. ſi à debitore. ff. de iur. dot. l. ſanè. de iure dot. l. debitor. l. licet. §. ſi à debitore. codẽ.

9 †Quartò, qui tpe electionis idoneus eſt, elector non tenet̃: l. j. de peric. nomi. lib. xj. C. Si igit̃ depoſitarius idoneũ noĩauerit, licet poſteà lapſus facultatibus ſit liberat⁹ eſt: Bar. l. cũ fundũ. §. ſeruũ tuũ. co. ſi. ibi, tertio. & l. eũ qui. §. ſed. cõmoda. Bar. l. argẽtum. e. l. planum. §. æquiti. de vſu & habi. Roma. cõſil. cccxxxviij. Iaſ. l. age. nu. iij. C. de tranſac. Ang. l. j. C. ſi rec. prouinc. l. ſed

10 ades. ff. loca. †Poſtremò, ſi tutor delegauit debitorẽ pupilli creditori ſuo, tutor liberatur, modò fraudulẽter factũ nõ ſit: l. pupilli. ff. de ſol. Ita hîc dicendũ eſt: Angel. §. item ſi. col. xij. circa med. inſti. de exceptio. & l. iij. ff. de fideiuſſo.

11 SOLVTIO. †Primò videndum eſt, qñ nouatio facta eſſe dicatur. Dicit̃ nouatio, ſi hoc noĩatim agatur, vt nouet̃ obligatio: Bar. l. ſingularia. co. iiij. in prin. de vi. ibi, ſi verò. Si certũ peta. Ferret. l. ſi unus. §. pactus. nu. xxv. ver. vna. de pac. Et ideò ſi hoc ipſum inter cõtrahẽtes expreſſum ſit, vt ꝓpter nouationẽ debiti, prior obligatio extinguatur. Tũc nulla creditori, cõtra depoſitariũ actio cõpetit, tametſi in quẽ nouatio facta eſt, facultatibus lapſus ſit: l. fin. in fin. C. de nouat. l. pupilli. §. ſoror. ff. de ſol. Et ideò confeſtim depoſitarius liberatus eſt. Quia ſatisfactũ creditori videt̃, ex quo aliũ debitorẽ acceptauit: l. inter. §. abeſſe. ff. mand. l. ſi probatũ. ff. de tut. & rat. diſt. l. mortis cã capitur. §. ſi. de do. cã mor. l. iij. §. planè. ff. de fideiuſ. Quòd ſi noĩatim actũ nõ ſit, duæ erũt ob-

ligatiões.l.fi.C.de nou.l.ij. §.qđ'aūt.Inst. quib.mo.tol.obli. Nec aliquid innouatū censebit:l.si nō debitorē.ff.de nouat. Et ita depositarius eatenus manet debitor, dum creditori satisfactum sit:l.si debitorem.ff.de nouat.Bal.l.pro debito.C.de bon. autorit.iudic. posśid.l.Iul.§.primo. de verborum obligat.l.etiam.de so.Efficiat igitur creditor, vt in oēm euen tū,cōuentione tutū se reddat: vt admonet Petrus de Vbal.in tractatu,de duobus fratribus,in viij parte,q.xxxij.Quod fiet,si chirographā à debitore acceperit,q̄ etiā si subscripta nō fuerit, valebit:de Curte,l. admonēdi.col.xxxiij.ibi, Addo q̄ si debitor.ff.de iureiuran.l. cū antiquitus.& ibi Ang.C.de testa.Quā sententiā ita demū approbarim, si in singrapha nomen suū scripserit.Et nihilominus cōtra depositariū primo agendū non est, sed contra eū cui debitū delegatū fuerat,experiri oportet: l.fi.quo quis ord.conuenia.lib.xj.C.

12 †De debito vxoris nouato,ita subdistinguendum est,si debitor mulieris, pecuniam iussu eiusdem mulieris, viro suo expromisit.Deinde vir acceptā eam iussu mulieris fecit,res mulieris deperit.Si hæc acceptilatio secutis nuptijs & dote cōstituta facta sit,mariti accepto ferendo periculo est:l.debitor.ff.de iur.dot. Si autē antequā nuptiæ sequerentur, nihil videt̃ doti constitutum:d.l.debitor.Et ita periculo vxoris cedit:l.sanè.l. licet.§.si à debitore.eodem.

CAP. XII.

AN POENITERE POSSIT, QVI semel in pœnam inciderit.

EPITOME.

1 Rei probibitæ alienatio quando ualeat.
2 Alienatione semel sequuta,pœna committitur,& nu.12.15.
3 Emphyteuta feudum alienare probibetur. & nu.9.
4 Depositarius quando etiam re perempta teneatur. & nu.13.
5 Stipulatio dotis reddendæ,facto diuortio committitur.
6 Stipulatio causa dotis,tacitum babet conditionem, si nuptiæ subsequantur.
7 Sufficit quod conditio semel extiterit.
8 Qui incidit in pœnam,electionem babet,an rem, uel pœnam præstare malit.
9 Emphyteuta quando inconsulto domino alienare poßit.
10 Alienatio rei probibitæ quatenus ualeat,& fructus quomodò computentur.
11 Alienatio rei probibitæ quando ualeat,& quando fructus non computentur.& nume.16.
12 Vbi non ualet alienatio,nulla pœna est.
13 Creditor qui consentit alienationi pignoris, quando ad suum pristinum ius restituatur.
14 Alienatio rei probibitæ quando ualeat, & quando non.
16 Alienatio rei probibitæ,ex causa dotis ualet. & nu.11.

PROHIBITVS extra familiam alienare, sub pœna, lege cōmuni addicta,l.j.§.cùm scimus.C.de sen.quæ pro eo.Puta,dupli: l.fin.C. de spō.& arris.vel quadrupli: §.quadrupli.e.vel quatenus interest: l.seruus.ff.de seruit.expor.l.fi.C.de pac.int.emp. Vel vt res alienata, cæteris alienare ꝓhibitis acquiratur:l. cum pater.§.libertis.de lega.ij. Nihilominus extra familiā & ea inscia alienauit. Deinde pœnitentia ductus,euixit,An nihilominus in pœnā incidisse dicatur?

1 †Si hi qui sunt de familia, mutuā alienandi licentiā dedissent, planū esset, nō incidisse.Dubiū enim nō est,eos posse eidem prohibitioni,mutuo cōsensu renūtiare:l.nihil.§.j.de leg.j. Cū non subsit deinde persona,quæ reuocare posśit: l.qui solidū.§.j.de leg.ij.l.quoties.C. de fideicō. Ideoq; crediderim emptorē, qui fiducia talis cōuentionis emerit,securū esse:c.j.§. Titius.Si de feud.fue.contro.Dominiúq; in eū trāslatū cēseri.Licet salua posśit esse fideicōmissarijs actio ad preciū aduersus venditorem:l.si fundū per fideicō.de le.j.

2 †Proinde quia hîc alienauit inscia familia,in pœnā incidit:l.si venditor.§.j.ff. de ser.expor.l.stipulatio ista.§.alteri.de ver. obliga.l.si pacto.C.de pac.§.alteri.Instit. de inuti.stipu.& familiæ acquiritur:l.ea lege.C.de cōd.ob.cām.Et ideò licet actus improbetur,pœnæ tamen obligatio manet:l.stipulatio ista.§.alteri.de verb.obli.

3 †Vt in emphyteuta,qui cū feudū alienare non posśit:l. iubemus nulli.C.de sacro sanc.eccl.c.j. in princ. qualiter olim poterat feud.alien. Alc.l.filiusfa.§.diui.nu.xj. versi.Sed nunquid.de leg.j. Si cōtra legis prohibitionē donauerit, vel in dotē pro filia incōsulto dn̄o dederit,eamq; posteà recup

recuperet, tñ in pœnā incidisse dicit̃ quia nō amplius rem habet tanq̃ emphyteuta, sed tanq̃ quilibet emptor: c. j. quid iuris sit, si post alie. in vsib. feud. †Præterea,
4 si rē depositā vendidero, eāq; posteà redemero: licet sine dolo malo perierit depositū, tenebor depositi: l. j. §. si rē. ff. deposi. Idē in eo q alienare, ꝓhibitus est, cōfestim eũ sequuta alienatione, tametsi eā posteà reuocet, tenebitur. l. quidē. de fid. lib. Nō enim à volūtate testatoris, quæ verbis expressa est, temere recedimus.
5 †Tertiò, qđ semel esse desinit, rursus cōualescere non pōt. Patet in eo, qui soluto matrimonio, dotem sibi reddi stipulatus est. Nā facto diuortio statim cōmittitur stipulatio: l. stipulatio de dote. ff. de iur. dot. Quòd si reconciliati fuerint, actio ex stipulatu quæsita nō reuiuiscit: d. l. stip.
6 †Quartò, stipulatio quæ ꝓpter causam dotis fit, tacitā habet conditionē, si nuptiæ subsequātur: l. stipulatio quæ. eo. Quæ si subsequutæ nō fuerint, conditio stipulationis deficit. Et licet eidem posteà nupserit, nō cōualescit stipulatio: d. l. stip. quæ.
7 & l. seq. †Postremò, sufficit conditionem semel extitisse. Vt si testator Titio centũ legauerit, si filiā suā in vxorē ducat: sufficit hunc semel impleuisse conditionē, vt legatum consequatur: l. hæc condit. j. ff. condit. & demonst.
8 CONTRA. †Qui alienauit, electionem habet, vtrum malit pœnā præstare, an verò rē ipsam. Sicuti de muliere dicimus, quæ pœnam stipulata est, si amplius quā pars dotis peteret, altera enim cōtenta esse debet: l. si pater. §. si mulier. ff.
9 de pac. dot. †Præterea, vbi ꝑmissum est, emphyteutæ alienare, intelligit̃ simpliciter, etiā inconsulto dño: Dec. c. quæ in ecclesiarũ. col. pe. de constit. & consil. cccxcij. Vt cùm necessitate cogente, domino nescio vel inuito, feudi partem vendere potest: cap. primo. circa princ. qualiter olim pote. feud. alien. Dummodò censum solitum præstare nō desinat: l. prima. de fun. pat. lib. xj. C.
10 †Tertiò, si fundus qui alienari prohibitus est, creditori alienatus sit, viuente hærede creditor retinet: l. peto. §. prædium. de lega. secundo. Nam à morte hæredis, familiæ deberi incipit, & fructus percepti creditori computantur: l. mulier. §. cùm proponeretur. ad Trebellia. l. Caius. ff. de pigno. actio.
11 Quartò, non tantùm fructus, verùm etiā prædij pro ære alieno dissoluendo alienatio valet: l. peto. §. prædium. de legat. secundo. l. iubemus. C. ad Trebel. l. prima. §. diui. de legat. primo. l. pater filiũ. in prin. de lega. tertio. Si quidem creditoribus aliunde satisfieri non poßit, aut fundus creditori obligatus sit: l. lex quæ tutores. C. de adm. tu. l. j. C. deb. vē. pig. īpe. īnō poß. Puta, Alienare ꝓhibitus, tñ ex causa dotis, Bar. l. quæsitum. §. si sponsa. §. de priu. cred. l. his solis. §. cæterùm. C. de reuocan. donatio. nisi id dictum sit, vt nullo modo alienet: §. sanctißimas. authen. de alienat. emphy. argumē. l. mulier. §. cum proponeretur. ad Trebel. Quæ clausula, in causa existentium filiorum, alienationem nō impedit: l. qui liberis. ff. de ritu nupt. l. peto. §. prædium. de legat. secundo. Seu captiuorum redemptionis: Bart. l. quemadmodùm. de agrico. & censi. libro xj. C. Vel si non habeat, vnde faciat expensas, alienare potest: authē. contra. ad Trebel. authen. res quæ. C. commu. de legat. l. prædium. de præd. mino. l. siue generalis. ff. de iur. dot. Et res minorum cùm sint alienari prohibitæ, tamē vt creditoribus exoluatur, distrahi permissum est: l. prima. l. ob æs. de præd. mino. vel si minor propter nuptias donationem fecerit, obtentu ætatis non reuocatur: l. prima. C. si aduers. donat. Modò donatio modum non excesserit: l. præd. de præd. mino.
12 †Quintò, vbi non valet alienatio, dicendum videtur in pœnam non incidisse: l. ea quidem. C. si mancip. ita fuerit aliena.
13 †Sextò, creditor qui debitori promisit, vt pignus venderet, tandem ab emptione discessum sit, creditor in suo pristino pignoris iure restituitur: l. voluntate. ff. quib. mod. pig. l. creditor. ij. §. fin. ff. qui potio. in pigno. Ita etiam si alienare prohibitus distraxerit, deinde rem alienatam vendicauerit: nulla pœna est, sed ad suũ pristinum ius restituitur.

14 CONCLVSIO. † Posterior sententia locum habet, vbi vrget necessitas. In alienatione verò voluntaria, secus est. Quod tam pro conclusione, quàm pro
15 solutione sufficere poterit. † Tantùm ad vnum respondendum est, dum diximus, quòd licet actus non probetur, nihilominus pœnæ obligatio manet: sup. nume. ij. Multũ interest, vtrũ actus iure ciuili, an partium volũtate fuerint improbatus. Si iure ciuili, pœnę obligatio manet: d. §. alteri. Ferret. l. j. §. secundo capite. nu. ij. ff. ad leg. falc. Si verò partium voluntate actus fuerit improbatus, nulla pœna est. d. l. ea.
16 ANIMADVERSIO. † Cùm quęritur, an res alienari prohibita, nihilominus ex causa dotis permissum esse dicatur. Ias. l. quæ de legato. nume. ix. de legat. primo. approbat in prohibitione alienationis, quæ in vltima voluntate fit. Qui tamen sibi non constat: eodem. numero. x. Ait ipse fortiorem esse alienationis prohibitionẽ quæ fit in vltima voluntate, quã illa quæ fit inter viuos. Quia prima, inquit, impedit translationem dominij. Quod tamen omnino falsum est: authen. contra. ad Trebel.

CAP. XIII.

AN PROPTER CASVM FORTVItum, annua præstatio remittenda sit.

EPITOME.

1 *Fructibus uẽditis, si nulli extãt, non cõtrahitur emptio.*
2 *Propter casum fortuitum, quatenus precium rei conductæ remittendum. & nume. 4.*
3 *Contractus emptionis natura. & nu. 6.*
5 *Locatio quando esse dicatur.*
7 *Venditionis uerbum, pro locatione plerunque sumitur.*
8 *Dominus quatenus ad interesse conductori non teneatur.*

COMMVNITAS quibusdã vectigalia vini cæterorumq; merciũ, in certũ tempus, precio conuẽto vẽdidit. Quæsitum est, † an propter
1 bellũ, vel pestẽ, de precio pro rata tẽporis detrahendum sit? Remittendum videtur. Nam fructibus in rerum natura nõ existentibus, non contrahitur emptio: l. interdum. ff. de verborum obl. l. j. in fine. de condi. & demon. Idem in re locata, in qua propter casum fortuitũ, annuæ præstationis remissio fit: l. licet. C. loca. glo. l. si vno. ff. eo. Bartolus l. quotem. §. finali. ibi, quæro. de pub. & vecti. vt propter sterilitatem: l. si debitori. §. cum quidam. de iudi. vt si frumenta quæ in herbis erant, niues, aut vermes corruperint: l. fistulas. §. fin. ff. de cont. emp. l. exceptio. C. eo. Deniq; omnem vim cui resisti non potest, dominus colono præstare tenetur: l. si merces. §. vis maior. ff. loca. de vi fatali intelligimus: l. damnum. C. loca. Sequentis tamen anni vbertas compensatur: l. licet. C. loc. l. si vno. l. dãnũ. ff. de dã. infec. l. si stipulatus. de vsu. Adeò vt tacitè cõductor vel colonus stipulatus esse videatur, eatenus se pensionem præstaturum, dum fructus percipere poterit: l. inter stip. §. pro quo. de verb. ob. Nisi modicum damnũ esset, quẽ ferre colonus cogitur: l. si debitori. ff. de iudi. l. si merces. §. vis maior. ff. loca. Modicum autem pro qualitate rei discitur: l. illud. ff. de in integ. rest. l. si superstite. in fin. C. de dolo ma. Quæ omnia communi æstimatione, non ex affectu singulari facienda sunt: l. precia. ff. ad legem falcidiam.
3 CONTRA. † Post contractũ emptionis, id quod accedit per alluuionem, vel perit, ad emptoris commodum incõmodúmque pertinet: l. necessario. ff. de contr. emp. l. j. C. eo. §. cùm autem. Instituta eodem. Cynus l. legem. C. locat. l. secundum naturam. ff. de regulis iuris. l. id quod. ff. de pericu. & commo. Ergo idem in casu quæstionis proponitæ dicendum est.
4 Præterea præsupposito quod sit locatio, idem statuendum erit. Nam si decimam partem fructuum plus solito perciperent: non tamen plus communitati præstarent. Ita etiam perinde locatori tenebuntur, ác si vitium ex re ipsa oriretur, quod periculo coloni est: Lex cõducto. §. si vis. ff. loca.
5 SOLVTIO † Prius videndum est, quando emptio, vel locatio esse dicatur. Si obligatio ad certum tempus fiat, locatio est: l. necessario. §. quod si. ff. de peric. l. quod sæpè. §. in his. de contrah. emp. Et tunc si conductor magno afficiatur

tur incommodo, precium rei conductæ moderatur:l.ex cõducto.§.si vis.ff.locat. Itaque si dominiũ non trãsferatur, idem dicendum:l.j.ff.de superfic.§.j.glo.agendi. Sed & locator certat de lucro. In locatione debetur patiẽtia, quę est de futuro.
6 † Contrà verò quando dominiũ transfertur, emptio est:l.conuenit.de contrahenda emptione.§.Item quæritur. inst.locat. Venditor de damno certat. Nam si precium rei suæ non consequeretur, damnum pateretur. Sed et res vendita debetur, sicut species:l. nec emptio. ff.de cont.empt. Ideoq; eius interitu debitor liberatur. Quibus diligenter perpensis, dicemus contractum de quo hîc agitur, magis locationis, quàm venditionis cõtractus instar habere. Nam quæ in certũ tempus vectigalia vendi solent, in emptorem non transfertur dominiũ, sed remanet penes cõmunitatem, quæ de lucro certare dicitur. Non refert, quòd in cõtractu locationis, vẽditionis verbo vsi
7 fuerint. Venditionis enim verbũ, pro locatione: Bar.l. eotem.§. qui maxi.ff. de pub. Vel permutatione: Bal.l.j.C.de rer. permu. interpretamur. Quod plerumq; euenit, cùm pingui Minerua, & impropriè à contrahẽtibus proferuntur. Quæ improprietas, & vt ita dicam grocities, nocere non debet. Bal.l. si cum ante.C. de donat. ante nupt. Magis enim contrahentium mens, quàm verborum improprietas attendenda est.
8 Proinde licet conductori succurratur, vt propter casum fortuitum, pensionis diminutio fiat. Tamẽ ad interesse propter casum colonus agere non poterit, nisi locatoris culpa & factum intercessisset:l.si vno anno.ff.loca.

CAP. XIIII.

PROHIBITA VENDITIONE, an omnis alienatio prohibita censeatur.

EPITOME.

1 *Prohibita uenditione, censetur prohibita donatio, & hæredis institutio nu.97.*
2 *Prohibita uenditione, datio in solutum & locatio perpetua censetur prohibita.*
3 *Statutum prohibens uenditionẽ, etiã donationẽ cõprehendit.*
4 *Prohibita donatione, censetur prohibita uenditio.9.*
5 *Qui donare potest, uendere potest.9.*
6 *Odia restringenda.*
7 *Vasallus feudũ irrequisito domino uẽdere nõ põt donare potest.*
8 *Statutum uel decretum iudicis, uel alia hominis dispositio non plus disponit, quàm loquatur.*
9 *Filiusfa.in quibus potest donare, testari non poterit.*
10 *Venditione prohibita, quando donatio prohibita censeatur & quando non.*

1 VI † vendere prohibitus est, donare nõ poterit:l. si pupillorum.§. si prætor.ff. de rebus. co.l.sicut.§. sed & si.ff.quibus. mo. pign. Emptionis enim verbo, omnem alienationem complectimur:l. statuliberi à cæteris.ff. de statulib. Ergo neque legatum, neque donatio, neque hæredis institutio valebit: l.pater.§.fundum.de leg.iij.l. illud.ff ad le.aquil. §.vẽditionis.d.l. sicut. d.§.sed & si.& l.voluntas.C.de fideicom. Ale.l.diui.nu.xxxv.de le.j. Partim quòd verba generaliter accepta, ex veterum more hoc significant. Tum quia mens contrahentis, hæc verisimiliter esse præsumitur. Qui si noluit, vt etiam accepto precio alienaret: multò magis id noluit, eo non accepto:l. voluntas.C.de fideic. Idẽ dicendũ, si natura rei hoc suadeat. Puta, Si non liceat alicui prædium sine
2 colonis vendere, donare non poterit:l.ij. de agric. & cen.lib.xj.C. † Ergo etiam locatio in longũ tempus, vel datio in solutũ censetur prohibita, propter identitatem rationis: Alex.cõsi.j.col.iij.nu.iij. & lxxvj.nu.vj.Are.cõsi.cxxv.c.nulli.ext.
3 de reb.eccle.nõ alie. † Idẽ in statutis, quibus si caueatur, ne agri territorij alienigenis vendi possint: neque dari poterũt.
4 † Sicut econtrà, qui donare nõ possunt, vendere nõ poterũt: vt filij familias:l.j.de
5 tutelis.l. contra.§.fi.ff.de pac. † Et qui donare potest, vẽdere potest:reg.cui ius. l.sicut.§.in contrariũ.ff.quib.mod.pign. Ale.l.diui.nu.xxxvij.de le.j.l.cui ius est. de reg.iur.c.nulli.de reb. eccle. non alie. Plenior enim videtur alienatio quæ fit per donationẽ, quia illa absolutè facta videtur, neq; cum alia re compensatur. Sicut in venditione contingit, vbi precium

venditori offerendum est.

6 CONTRA. † Cum odia restrin-
genda sint:l.cùm quidam.ff.de lib.
& posth. Prohibitio in vno facta, in alio
permissa esse censetur: l. cum prætor. ff.
de iudi. Ergo prohibitus vendere, non
cẽsetur prohibitus donare, ac multò mi-
nus hæredem instituere. Testamentum
enim nõ est cõtractus:l.verba gesserunt.
7 de verbo.signi. † Præterea vasallus sine
consensu domini, feudum vendere pro-
hibetur:l. fin.C.de iur. emphi. Donare
tamẽ vel pignorari poterit:l.fin.de pred.
decu.lib.xj.C.Alex.cõsi.cxx.lib.iij.l.ij.C.
ne rei domini. Ias.l.fin.nu.lxxij.lxxv.C.
de iur.emphy.§.siue autem.auth.de non
alie.l.j.de fun. pat.lib.xj.C.§. alteri. Inst.
loca.l.tutor.§. fin.ff. de pig. act.l.lex. de
8 pig. † Tertiò, Si lex municipij, vectigali
non soluto contractum rumpat, non ta-
men testamentum: Bal.l. testamentum.
in fine.C.de testa.l.pater. de leg.iij. Quia
statuta nõ plus disponũt, quàm loquun-
tur.vt in decreto prætoris, qui si tutori
permiserit, vt agrũ pupilli vendat, obli-
gare tamen non poterit, quia forma de-
creti prætoris seruanda est:l. si pupillo-
rum.§.si prætor.ff. de reb.dub. vt si te-
stator donationẽ prohibuerit, ius ven-
dendi habere censetur. Cum in hominis
dispositione, stricta fiat interpretatio:c.
fin.de accu. Et ideò qui prohibetur eme-
re, pignori accedere poterit. Quia dispo-
sitio limitata est:l. in quorũ.ff. de pigno-
ribus & inter contrahentes, verba con-
tractus non debent extendi:l. quicquid.
de verb. obl.

9 Quartò, filiusfa. vendere prohibitus, ex
iusta causa donare potest:l. filiusfa. de
donatio Puta, magistro:l.cum plures.§.
cum tutor. de administrat. tuto. Proin-
de licet patre consentiente donare etiam
mortis causa possit, testari tamen nõ po-
terit:l.tam is.§.j.de do.cã. mor:l. filiusfa.
§.fin. de donat.l.ij.C. de dot. promiss.
Mortis enim causa donatio, magis con-
tractus est, quàm vltima voluntas:l.ij.C.
de dot.promiss. Quæ ex alieno arbitrio
pendere non debet: §. illa institutio. de
hære instit.

10 CONCLVSIO. Quando certus
et determinatus alienationis modus
siue à lege, siue ab homine præscriptus
est eo excepto permissa alienatio cẽsetur:
l.in quorum.C. de pig.sup.ca. vij. Idem
si de venditione, quæ iusto precio fiat, di-
ctum sit. Precij enim mentio indicat ex
vi verbi, de stricta significatione agi: gl.
l.j.§.j.vers.agendo.de superficie. Faciunt
ea quæ sup.nu.vij.anno.auimus. Porrò
in actu fauorabili & necessario, secus est:
d.l.pater. Quæ pro solu.contrariorũ suf-
ficere poterunt.

CAP. XVI.

PRECIVM REI EVICTAE, CVIVS periculo cedat.

EPITOME.

1 Emptori re euicta precium restituendum. 4.
2 Emptor re euicta etiam quanti sua interest consequitur.
3 Minor si precium non offerat, rem suam euincere non potest.
4 Qui rem mala fide emit, precium sibi non restituitur.
5 Emptor malefidei quando & rem & preciũ & fructus amit-
tat, & quando etiã in duplum condẽnetur, & quãdo uenditor.
6 Emptor quando omnia, & quando nihil amittat.
7 Contractus quando non tenet, nec ea que insunt.
8 Ignorantem, quem intelligamus.

1 VI † rẽ alienari pro-
hibitam emit, restituto
sibi precio, & constito
de venditore:l.ciuile.C.
de fur.res resti-
tuitur:l.j.ne lic.
hab.metro. Ro
ma.sing. Dccxliij.l.j.C.si aduer. ven.l.si
consensit.ff.quib.mo.pig. Nã licet pro-
hibita venditione, emptio quoq; prohi-
bita cẽseatur:l.iij.C.de sac.sanc.eccle. Ta-
men emptor non aliter domino restitue-
re cogitur, quàm si pecuniã venditori so-
lutam receperit:l.emptor.ff.de rei vend.
Idem dicendũ, si vi vel metu fundus ven
ditus, ab emptore alteri traditus sit. Nã
nisi precio reddito, fundũ restituere non
cogitur:l.emptor.C.quod me.cau. Cùm
enim non tam turpis, quàm nulla causa
sit, equũ est vt repetat:l.fin.ff.de cõd.sine
2 caus.l.fin.de cond.ob turp.cau. † Et nõ
tantùm preciũ, verum etiam quanti sua
interest consequi debebit:l.empti.C. de
euic.

euic.vt si creditor habēs ius pignora distrahendi, dolo malo vendiderit:l.j.C.si vendi.pig.aga. † Idē in pupillo dicendum est, qui si prediū propter debitum suum vendicare velit: nisi precium offerat, consequi fundum non poterit:l. vtere.C.de præd.& alijs reb.mi.

4 CONTRA. † Si quis rem mala fide emerit, precium ei restituendum nō est, vt si prædia absentis, pro vectigali vendita sunt:l.j.C.de præsc.xxx.ann. Si maritus fundum vxoris, ipsa inuita, vel ignorante vendiderit: Ipsa etiam precio non restituto, eundem vendicabit:l. iij.l.si mancipium.C.de rei vendic.l. mater.ff.e.Bal.de dote.xj.parte. col.xlij.nu. xvj.versi. duodecimo quæritur.l. qui si sciens. C. ad vellia. Qui enim rem à non domino emit, etiam precio sibi nō restituto, cogitur rem ipsam restituere l.ij.C. de fur.

5 † Præterea, qui res decurionū sine iudicis autoritate emit, preciū amittit, & fructus cogitur restituere:l.j.de pręd. decur.lib.x.C.l.aufertur.§.quod à præside.ff.de iur.fis.& venditor in duplū cōdemnatur:l.aufertur.ff.de iur.fisc. Nam fisco dānosum esse nō oportet:l.iij.C.de præcib. imp.off. Aliquando emptor in duplū condemnatur, vt si domū emerit, vt illam cōtra edictū diuideret:l.senatus. ff.de.cōtra.emp. Et ita preciū quod debetur venditori, fisco acquiritur:l.fin.ff.de dam.infect. Si quis prædium sine colonis vendi prohibitum emerit: precium amittit, & eundem restituere cogitur:l. quemadmodùm. de agric. & censi. Aut si quis prædium dempto vectigali emerit, & precium & prædium amittit:l.nemo.de fun.rei priua.lib.xj.C. Si debitor in fraudem creditorum, fundum minoris scienti emptori vendiderit, etiam sine precio fundus restituitur:l. si debitor.ff. quæ in frau.cred. Qui non obstante denunciatione sibi facta, fundum emit, & precium & fructus amittit:l. si fundum. ff.de rei vendic. Quæ omnia secundum po.Ro. sententiam rescripta sunt:d.l. si debitor.

6 CONCLVSIO. † Si emptor sciat rem alienam, & rem & precium, & fructus amittit:l. si fundum.C. de euict.l.pe. de rescin.vend. Si iustam causam ignorandi habuerit, precio reddito, rē restituere tenetur:l. Nensennius. C.de litig.l. si ignorans.ff. loca. Vel saltem iustū precium supplebit:l.j.§.si quis in fraudem.ff.si quid in frau.pat.

7 SOLVTIO. † vbi non tenet principalis contractus, neque pacta quæ in eodem insunt, valebūt:l.j.C.de cond. ob causam.dat.l.j.& seq.ff.de cōd. caus. dat. Idem dicendū, si ob turpem causam aliquid datū est, vt repetitioni locus esse dicatur l.fin.ff.de cond. ob turpem causam. Si quidem eam ignorauerit.

8 † Vtrùm autē eum ignorare putemus, qui factum ignorat, an is qui in iure errauit. Qui in iure errat, in culpa non est:l.sed et si.§.scire.ff.de pet.hæred. Cæterùm si de fraude constet, venditor tenebitur:l. pupilli.ff.de sol. glo.l.j.C. si vēdi.pig.ag.l.iij.in fin.de fun.limit.lib. xj.C. Ne dolo & culpa sua locupletior effectus videatur:l.Lucius Titius.in fin. de iure.fisci.

CAP. XVII.

EXCEPTIO VENDITORIS, AN prosit emptori.

EPITOME.

1 ☞ *Iudicis & arbitri differentia.*
2 *Emptor utitur priuilegio uenditoris.4.7.*
3 *Fideiussor utitur priuilegio rei.*
5 *Venditor emptoris iudicem sequitur.8.*
6 *Statutum quomodo interpretandum.*

1 MVNICIPALIS lex est, quæ iubet consanguineorū lites, cōpromisso dirimendas. Quæ in facti quæstione, nō iuris intelligenda est: Bal.l. ancillæ.col.j.C. de fur. Solent enim iudices secundū iuris rigorem sentētiā ferre, à quibus appellare fas est. Arbiter autem de plano, bono & æquo: ar.§. quidam.l. si fideiussor. ff. mand. A quibus non appellatur. Cùm igitur quidam rem venditā vendicare volens, emptor exceperit, ac priuilegio venditoris

vti voluerit, quæsitum est num possit.

2 † Posse videtur, siue beneficio rei procedat, siue beneficio personæ: l. ait prætor. cũ seq. ff. de iniur. l. j. §. si petitor. ff. quar. re. act. l. idemq́; §. fin. pro soc. l. in hoc iudiciorũ. §. fin. com. di. Dy. reg. cùm quis in ius vocatus. l. fluminũ. §. adijcitur. ff. de dam. infec. l. si tibi decem. §. pactũ conuentum. ff. de pac. Quia venditor tenetur propter euictionem, emptorem defendere. Ergo euincere volens, ad compromittendum cogitur: l. procurator. §. j. ff. ad exhib. l. idẽq;. §. generaliter. ff. mãd. l. procuratore. de procur.

3 † Præterea, sicut venditor facta condemnatione fideiussori tenetur: l. Lucius Titius. ff. mãd. l. si pro ea. C. c. l. fideiussor pro venditore. ff. de fideius. Cuius cohærentes exceptiones euã fideiussori competunt: l. exceptiones. §. rei. l. omnes. ff. de excep. l. ex persona. ff. de fideiuss. l. tam mandatori. C. de nõ nume. pecu. Venditori quoque competent. l. si parẽtes. C. de euic. d. §. generaliter.

4 † Tertiò, qui fundum à fisco emit, fisci priuilegio vtitur: tot. tit. C. vbi causæ fis. l. iij. ff. de eod. cũ glo. magna, ibi, Sin autem emptorẽ. Idẽ in casu nostro dicendũ est: ar. l. iij. §. nũc de officio. ff. de lib. leg. Maximè quòd hoc priuilegiũ intelligatur cõcessum, siue suo, siue defensorio nomine conueniatur: l. licet. in fin. de obseq. à lib. præstan.

5 CONTRA. † Vẽditor emptoris iudicem sequitur: l. venditor. ff. de iud. Emptor autem suo iure id nõ habet, ergo cõpromisso locus nõ erit. Nam quotiens alicui concessum est, si succedit non priuilegiatus, eo priuilegio non vtitur: l. maritum. ff. sol. mat. In isto emptore est huiusmodi, ergo &c. l. hæres absens. ff. de iud.

6 † Præterea, statutũ, secundũ propriã significationẽ interpretandum est: l. quicquid. ff. de verb. obl. l. j. §. si is qui. ff. de exerc. act. l. quod constitutũ. de mil. test. Et restrictionem interpretationẽq;, à iure cõi recipiunt. Quod est, vt si specialiter in iudicio alicui sãuẽdũ sit, intelligamus, Si ipse agat, vel cõueniatur: l. quæsitũ. ff. de in ius vocã. l. is nulla. de iud. cũ gl. ibi, Nisi hoc faciat alieno nomine. l. furti. §. si quis. c. l. seruus. de his qui not. infa. Sed hic venditor neq; agit, neque cõuenitur, nõ igitur compromisso locus erit: l. inter stipulantem. in princ. de verb. obli.

7 CONCLVSIO. † Si venditor, qui de euictione tametsi nõ promisit, tenetur: l. nõ dubitatur. C. de euict. l. qui stipendia. C. de procur. l. j. §. in propria. ff. quãdo app. sit. l. nullus. ff. de testi. l. omnibus. C. co. adiungat se liti: dubiũ nõ est, quin emptor priuilegio venditoris vtatur: l. si tibi decẽ. §. pactum cõuẽtum. ff. de pac. l. non dubitatur. C. de euic. l. vtique: ff. de rei vendic. l. atque is natura. §. cum me absente. ff. de neg. gest. l. antepe. §. mota. de euic. l. si rem. de euic. l. emptori. C. eodem.

8 SOLVTIO. † Venditor emptoris iudicem sequitur, vbi inter ipsos tãtum cõtrouersia est. Sed hîc est ipse venditor, qui cum sua intersit, aduersus eum qui vẽdicare vult, agit. Et cũ hac solutione, asi omnia contraria respondebimus.

CAP. XVIII

ACTVS VTRVM PERPETVO voluntarius.

EPITOME.

1 *Matrimonium coactum, nullum est. 7.*
2 *Patris consensus in contrahendo matrimonio quatenus necessarius. nu. 25.*
3 *Inuitus nemo cogitur res suas uendere. nu. 8. uel locare, donatum assequi uel hereditatem damnosam adire.*
4 *Agere, uel accusare nemo cogitur, ut pupillus, uel eiusdem debitor creditor, uel adultus.*
5 *Ac mandati, uel negotiorũ gestorum contra inuitum nulla est.*
6 *Inuitus nemo in ius uocatur, uel testimonium deferre cogitur.*
7 *Filiusfa. an uxorem ducere cogatur.*
8 *Vendere uel emere quando quis inuitus cogatur.*
9 *Rem uenditam quando accepto precio cõpellamur restituere.*
10 *Debitor etiam inuitus liberatur. 20.*
11 *Iudicium etiam in inuitum ferendum est.*
12 *Iudex, uel arbiter sententiam ferre cogit*
13 *Heredi quæ necessariò præstanda.*
14 *Negotiorum gestor agere compellitur.*
15 *Curator inuito datur, q sicuti tutor de malè gestis tenebitur.*
16 *Pecuniam corrumpentem, accusare cogimur.*
17 *Contractus quatenus uoluntarij.*
18 *Ius pignoris dominio acquisito amittitur.*
19 *Contractus à principio fiunt uoluntarij, deinde necessarij.*
20 *Quando possim pro altero etiam inuito me soluturum constituere, & quando non.*
21 *Filiusfa. sine patris consensu uxorem ducere potest.*

Obligatio

BLIGATIONES à principio voluntariæ sunt, posteà partium consensu, necessariæ efficiuntur: annot. in l. sæpè. nu. j. & ij. ff. de offic. præsid. Bal. l. filiusfa. §. inuitus. ff. de procur. l. sicut. C. de act. & oblig.

1 † Patet, liberam enim facultatem contrahendi, atque distrahendi matrimonij, cùm ad necessitatem non transferamus: l. neque ab initio. ff. de sponf. & mat. Filiusfa. inuitus vxorem ducere nō cogitur: l. nec filium. C. de nup. l. ij. l. non cogitur. ff. de ritu nup. Quia nemo inuitus ab initio matrimonium contrahere, neque dissociatum reconciliare cogi potest: c. cùm locum. ext. de sponf. & mat. Hinc est, quòd si pater filium, vxorem ducere coegerit, matrimonium ipso iure nullum est: c. j. de sponsal. impub. & consensus est inutilis: d. c. cùm locum. & omnia gesta infirmantur. xxvij. q. ij. c. iij. Solus enim metus, impedit nuptias cōtrahere: l. similiter. §. si dos. ff. quod met. cau. Sufficit igitur solus eorū consensus, quorum interest nempe, viri & mulieris: l. sciendum. in fin. ff. de ritu nup.

2 Sed nec filiusfa. sine patris consensu vxorem ducere poterit: l. nec filium. in fin. C. de nup. §. ij. Insti. eo. Dummodò in patris potestate existat: l. ij. ff. de ritu nup. Et adeò necessarius est patris consensus, vt si per adoptionem quæsita sit fraternitas, nisi parentibus consentientibus, nequaquàm iustæ nuptiæ contrahantur: l. per adoptionem. & seq. ff. de ritu nup.

3 † Contractis verò nuptijs, si maritus dolo malo fecerit, quo minus dotem restitueret: in quantū mulier iurauerit, damnabitur: l. si filiusfa. §. j. ff. sol. mat. Aut si mulier quas res amouerit, non reddat: æstimari debet quanti in litem vir iurasset: l. si tutor. ff. de in lit. iur. Non enim æquum est, vt inuitus, tametsi iudæus: l. nemo exterus. C. de iudæ. res suas vendere: l. non enim. ff. re. amot. l. pe. C. de cont. emp. vel quicquam emere: l. inuitum. C. de contr. emp. l. inuitus. ff. de reg. iur. l. nec emere. C. de iur. delib. vel locare, vel conducere cogatur. Inuiti enim conductores, seu hæredes eorum, post tempora locationis impleta, retinendi non sunt: l. inuitos. C. loca. Sed nec donatum assequi, vel hæreditatē damnosam adire quisquā compellitur: d. l. nec emere. Nō enim potest liberalitas volenti acquiri: l. hoc iure. §. non potest. ff. de donat.

4 † Hinc est, quòd cùm nemo inuitus agere, vel accusare cogatur: l. j. C. vt nemo inuitus. Consequens est, quòd pupillus, actione tutelæ experiri: l. fin. C. de vsur. pup. l. j. ff. de vsur. pup. Vel debitor pupilli, ipsi soluere non cogitur: l. ait prætor. §. & ideò. ff. de minor. Sed nec creditor ad suum consequendum: l. creditor. de pig. Vel ad pignus vendendū: l. quāuis. ff. de pig. act. Cui aliud pro alio inuito solui non pōt: l. mutuū. §. mutui. si certperat. Inuito adulto, curator non datur: Alex. l. j. nu. v. ff. de iur. om. ind. Nā quæ in fauorē priuati introducta sunt, nemo super illis contrahere cogitur, neque iudex irrequisitus supplet: l. iiij. §. hoc autē. de dam. infec. Et nemo inuitus procurator fit: l. inuitus. ff. de procur.

5 † Prætereà, si pro aliquo præsente & vetante fideiusserim: nec mandati, nec negotiorum gestorū actio est: l. si pro te. ff. mand. Si nominatim domino prohibēte negotia gesserim: nec directa, nec vtilis actio cōpetit: l. fin. C. de neg. gest. Si pro inuito, vel ignorāte, alterius mandatū secutus fideiussero: is solus conuenitur, qui mādauit: l. qui hominē. §. si debitorē. ff. de sol. Aut si quis sub vsuris creditā pecuniā fideiussisset, & reus in iudicio conuentus recusasset, sub vsuris creditā esse: & fideiussor eas soluendo, potestatē recusandi reo substulisset: ab eo pecuniā illam repetere non poterit. l. Quintius. ff. manda. Cōsequens est, quòd si quis pro inuito nō intercesserit, erit mādati actio: l. si remunerādi. §. si passus. ff. māda. vt si pro aliquo præsente & nō recusantē fideiussero: ipsum obligatum habeo, iure mādati: l. qui de sol. l. semper. de reg. iur. Ac si nō prohibuisset, & ratū habuisset: l. inuito. C. de sol. Nō igitur mihi aliqua actio cōpetit, si pro inuito me soluturum

constituam:l.nec creditoris.C.de nouat. Sin sua voluntate, tūc videbitur ipsi creditori solutum:l.nihil.C.de solut. Solutam autem pecuniam accipimus, non solum si ipsi cui oblata res est, verùm etiam si alteri soluta sit voluntate eius:l. solutum.§.solutam.ff.de pig.act.

† Postremò lege Papia & Iulia iudiciorum publicorum cauetur, ne quis de domo sua inuitus in ius vocari possit:l. plerique.ff. de in ius vocan. Sed & aduersus socerum, generum, vitricum, priuignum, sobrinum, patruum, amittam, auunculum, materteram testimonium deferre nemo cogitur. Similiter nec libertus aduersus patronum, vel vxorem eius, cùm ipsis reuerentiam debeat: l j.C. de in ius vocan. Nec libertus aduersus libertum eiusdem familiæ:l. lege.ff. de testib. Nec senes septuagenarij:l.j. qui æta.lib.x.C. Cum etiam à tutilis & muneribus vacent:l.iij. de iur. immu. Nec morbo grauati:l.inuiti.ff. de testib. Nec milites: ar.§. testes.l.iij.ff. de testib. Nec hi qui cum magistratu, reip. causa absunt, nec hi qui liberè venire non audent: l.in eandem.in fin.ff.ex quib.caus.maio. vt qui à militia, cum infamia mittuntur: l.ij.§.ignominiæ.ff.qui not.in fa. Sed nec pater, tutor, vel dominus:l. qui iurisdictioni.ff.de iur.om.iud.l.senatusconsf. de offi.præsid.

7 CONTRA. † Si patre cogente, filius vxorem ducat, quam non duceret, si sui iuris esset: contraxit tamen matrimonium, quod inter inuitos non cōtrahitur: maluisse tamen hoc videtur, quàm odium patris incurrere. Et ideò licet filiusfa. inuitus vxorem ducere non cogatur, debet tamen patri volenti consentire nisi indigna & turpis vxor esset:l. sed ea.ff.de sponsal.

8 † Præterea, si nimiùm seueri sint domini, coguntur seruos suos, bonis conditionibus vēdere:§.sed & maior.cum glo. vtatur.Inst. de his qui sunt sui. Idem dicendum, si seruus duorum ab altero fuerit manumissus. Nam si partem æstimationis serui, consocio obtulerit: cogitur accipere & manumittere:§. erat olim. Inst. de donat. l.j.§. & si plures.C. cō.ser. ma. Hinc est, quòd si seruis cōmunibus siue inter viuos, siue in vltima voluntate libertatem dare quis voluerit, potest, & socius autoritate prætoris cogetur partem serui vendere:l.j.C. com. ser. manumiss.l.si quis sepulchrum.ff.de relig. Sed & si fundus commodè diuidi non possit, vni adiudicabitur, pro rata condemnatus:§.pe. Inst. de offi. iud. Aut si vinum tuum cum meo miscuero, vinum erit meum:l.idem.§.j.ff. de rei vendic. Tibi tamen vini tui æstimatione præstita. Idem dicentum, si coactus alienauero, puta, Distraxi fructus, ne corrumperentur, precium duntaxat præstabo:l.j.§.j. ff.de rei vendi. Similiter si vni ex heredibus mandauero, vt integram hæreditatem mihi emeret: emptis aliorum partibus, cogitur hæres partem quoq; suam præstare:l.si mandauero.§.Iul. scribit.ff. manda. Hinc seruanda erit ea testatoris voluntas, vt hæres cogatur legatario, iusto pretio fundum Tusculanum vendere:l.etsi æquo.ff.de lega.j. Res enim aliena legari potest, quam hæres redimere tenetur:§.nō solum.insti.de lega. Potest & dominus cogi, vt alteri domū vendat, si eam reficere non possit: ar.l. in lege.ad Syla. Spec. tit. de satisda.§.hic quoque. Roma. sing. ccexxxvj. Sed & plerumq; euenit, vt quis rē alterius emere cogatur. Puta, si de vna re, veluti de homine, diuisio fiat. Qui cum cōmodè diuisionem non recipiat, alteri insolidùm adiudicabitur, partis æstimatione cęteris reseruata:§.j.Instit.de offi.iud. Hinc est quòd si partem fundi, qui erat pro indiuiso, emerim: deinde iudicio cōmuni diuidundo insolidum adiudicetur, ex vendito emptor conueniri poterit, vt integrū emat: l.cōmuni.§.fin.ff.com. diui. Quia illud accipere tenetur, quod ex diuisione ad venditorem peruenerit.l.Iul.§.idem Cel. ff.de act.empt.

9 † Quandoq; tamen cogimur, rem venditam, precium accipiendo restituere: annot.in §.si aduersus.nu. viij.cum seq.insti.de nupt. Vt si pater filium vendiderit, si postcà precium offerat, aut mancipium pro ipso præstet, ad ingenui

ingenuitatẽ restituitur: l. j. C. de pat. qui fil. dist. Aut si quis rem ex necessitate distraxerit, eidem officio iudicis succurritur, vt pretium restituendo, rem venditam cõsequatur. Aliquando tamen precium amittit: vt si contra legis prohibitionem, quis emerit: l. quemadmodum. de agri. & censi.

10 † Tertiò, debitor etiã inuitus liberatur: vt si creditori suo soluerim, tollitur enim obligatio, solutione eius quod debetur: §. j. Inst. quib. mo. tol. oblig. Etiam inuito, vel ignorante debitore. l. soluendo. ff. de neg. gest: l. solutione. ff. de solut. Solutionis enim verbum, ad liberationem quoquo modo factam pertinet. Magisq́ ad substantiam obligationis refertur, quàm ad pecuniarum solutionem: l. solutionis. eo. Igitur pro debitore absente, vel præsente, vel inuito, ignoranteq́ aut mortuo, cõstituere licet: l. vtrũ. de const. pecul. l. solutionem. l. si debitor. ij. de sol ut. l. de qua re. §. fina. de iudic. l. si fine. §. Lucius. de administ. tuto. Roma. singu. Dcccviij. Bal. de sindico, ext. in authent. & c. fin. nu. xviij. de consuetu. Aduersus quem, actione neg. gest. aut contra hæredem suum, quia vtiliter factum sit, agã: l. si is qui. mand. Patet in generali procuratore, qui creditoribus domini soluere potest, nec alia eiusdem ratihabitio exigitur: Cast. l. quodlibet. de solut. Actionem tamen auferre non potero: l. in Stichum. §. fin. de nouat.

11 † Quartò, Si nemo inuitus agere, vel accusare cogeretur, qui actionem intentarunt, iudicium persequi nõ cogerentur, quòd nemo inuitus actiones suas exercere cogatur; rubri. C. vt nemo inuitus. Et tamen qui aduersus alium, suas actiones proposuerit, eas necesse habet persequi: lege, qui non cogitur. ff. de iudi. authen. qui semel. C. quomodo & quando iudex. Iniustè enim agere recusat, qui paratus ad iudicium, aduersarium suum vocauit: cum hæc excusatio, pulsato magis quàm actori conueniat: §. omnem. auth. de litig. col. vij.

12 † Quintò licet nemo cogatur arbitrium suscipere, quia liberum & absolutum & extra necessitatem iurisdictionis positum est. Tamen vbi semel quis recepit in se arbitrium, ad curam & solicitudinem suam pertinet: l. Labeo. §. j. ff. de arbit. De iudice idem traditur, qui de qua re cognouerit, de eadem pronuntiare cogendus est: l. de qua re. ff. de iudi. Ei enim qui onus suscipit, iudicandi necessitas incumbit: l. munerum. §. iudicandi. ff. de muner. & honor. Nec aliter quisquam iudicialem calculũ accipere potest, quàm sacramentum præstet, sese omnino litibus finem impositurum: l. rem non nouam. C. de iudic. Tametsi Accurs. in arbitrio iudicantis reliquerit: glos. obseruatione. dictæ legis rem.

13 † Sextò, cogitur quis respondere, ex testamento hæres sit, & vtrùm suo nomine ei acquisita fuerit hæreditas, an per eos quos suo iuri subiectos habet, vel per eum cui hæres extiterit: l. si defensor. §. illud. ff. de interrog. action. Aut si necem testatoris inultam hæres omiserit, fructus integros restituere cogitur: lege prima. C. de his quibus, vt indign. Qui ad pupilli successionem vocantur, si defuncto eius patre, tutores ei infra annum nõ petierint: omnem eius successionem, si moriatur, amittunt: l. sciant. C. de legitimis hæredib. Quod & in matre, quæ secundò nupsit, non prius tutorem petens, potest contingere: l. ij. C. de secundis nuptijs.

14 † Septimo, negotiorum gestor, velit, nolit, quandiu negotium in manu habet, agere compellitur: l. tutori. C. de negotijs gestis. l. sin autem. ff. eodem. Patet in administratore ciuitatis, & alio quouis procuratore, qui in actionibus, interdictis, stipulationibus & interrogationibus debet dominum defendere: l. ij. §. si eo. ff. de administratione rerum, ad ciuitatem pertinent. l. non solùm. ff. de procurat. Iudicium quoque suscipere cogitur: l. à procuratore. C. mandat. Qui omnem dolum & culpam præstare tenetur: l. à procuratore. C. manda.

15 † Octauò, adultus ex principum constitutione, à debitore compelli potest, vt sibi curatorem petat: l. ait prætor. §. per-

mittitur.ff. de minor. Aretinus consilio vigesimoquarto.in fin. colum. Porrò curatoribus necessitas imponitur, bonorum possessio. pro furioso agnoscere, si hoc furioso expedire agnouerit.leg. cùm furiosus.§. nos itaque.C.de curat. furio. Qui si negligentes fuerint, tenebuntur, sicuti tutores in exigendis debitis pupilli negligentes, quod enim amissum est, præstabunt:l.ij. C.arbit.tute. lege debitoribus, & lege tutores. C. de administratione tutorum.

16 † Postremò, pecuniam corrumpentem quilibet accusare cogitur: gloss. defraudata.capitu.quantò.extra de iureiurand. Qui autem pecuniam principis corruperit, viuus comburitur:lege ij.C. de fal. moneta. Sin ciuitatis tantum, capite punitur: l.j.eod. Quòd si nummos raddit, vel tingit, feris animantibus traditur: l. quicunque.C.ad leg.Cor.de fal.

17 CONCLVSIO. † Cuilibet permissum est contrahere, quia cõtractus dum cõcipiuntur, sunt facti; lege consilio.de curato.furio. Proinde semel causa approbata, siue vera, siue falsa, reprobari non potest: Puta, alij placet sacerdotium, alij respub. alij coelibatus. vtrumque tamen aggressi fuerimus, integrum non est mutare cõsilium, etiam si poeniteat instituti:l. sicut.C.de act.& oblig.Si enim vxorem duxeris, tui iuris nõ eris.Si semel ad.Remp.accesseris, seruiendum est.Et vt cupias,tutum non est ad priuatã redire vitam. Et ideò sicut ab initio libera est potestas habẽdi, vel non habendi contractus:ita etiam renuntiare semel cõstitutæ obligationi, aduersario non consentiente, minime potest:d.l. sicut.§. sicut.Inst. quib. ex caus.auth. qui semel. quõ & quando iudex.l.iij.ff. de arbitris.Secus si consentiat:lege finali.ff. familiæ hæreiscundæ.

18 † Patet in iure pignoris, quod dominio acquisito amittitur:l. finali. C.de remis. pign.l.neque pignus.ff.de regulis iuris. Si enim à posteriore contractu, nemini recedere liceat: l.j.§. decretalis. ff. de successio.edict. Maximè quòd priori renuntiatum censeatur: non potest pignus perseuerare, creditori domino constituto:lege penultima.§.fina.ff. de exceptione rei iudicatæ.

19 SOLVTIO. † Licet nemo inuitus contrahere, agere, vel accusare cogatur. Qui tamen semel se obstrinxit, sine consensu partis non soluitur. Sunt enim contractus à principio voluntarij, deinde partium consensu necessarij: dicta lege, sicut.authenti.qui semel.C.quomodo & quando iudex.

20 † Pro inuito solui non posse probauimus.numero.v. Deinde contrà: numero decimo. Omissis his quæ frustra à Bald. tradita sunt:§.j.numero secundo. institutio.quibus modis tollitur obligatio. nos ita respond. Vbi quis obligatus non est, non potest alius pro alio se soluturũ constituere. quod si fecerit, suo periculo cedit:l.si pro te.ff. mandat. Posterior verò sententia locum habet, cum quis obligatus est: Barto. lege, non solum.§. morte. ibi, His præmissis.ff.de noui operis nuntiatione. Certam enim habet causam stipulatio, quam stipulator mutare non potest:l.vero.de procurat.

21 † Dictum est, filiumfam. sine patris consensu, vxorem ducere non posse, numero secundo. Excipiuntur emancipati, qui sine patris consensu, vxorem ducere poterunt:l.filius.ff.de ritu nupt.

CAP. XVIII.

TACITI ET EXPRESSI VTRVM par virtus.

EPITOME.

1 *Quilibet fideiussorum tacite insolidum conueniri potest.*
2 *Precarium siue tacitum, siue expressum, morte reuocatur. numero.36.*
3 *Iusta hæreditas quæ sit.*
4 *In quantitate & die, & conditione stipulationis, par tacita & expressi virtus est.*
5 *In seruitutibus aquæ ducendæ, quid tacitè insit.*
6 *Donatio tacitè præsumitur, quando mandamus, ut quis rem nostram alteri restituat, 14.18.44. quando alienationi consentimus, quando diu negleximus debitum petere, quando mulier post diuortium diu in possessione prædiorũ domitum est, quando indebitum soluitur. 17.33. & per actum retro similem, & qui ære suo pro alio emit. 25.44.*
7 *Hypotheca tacita & expressa eadem. 25 ibi, & in pignore.*
8 *Voluntas tacita & expressa idem operatur.*

Tempus

9 *Tempus quatenus contractibus tacite inest.*
10 *Qui minores usuras recipit, tacite maiores remisisse uidetur. numero. 16.*
11 *In mutuo quid tacite insit.*
12 *Tacita uel expressa prohibitionis causa idem operatur. numero. 19. & 45.*
13 *Substitutio tacita & expressa eadem. 11. 12. 31. 32. 37.*
14 *In legatis, par taciti & expressi uirtus est.*
15 *Expressum facit cessare tacitum. 40.*
16 *Sublato expresso, uitiatur tacitum.*
17 *Multa expressè remittuntur & nocent quae tacite non possunt.*
18 *Conditio in legato tacite uel expresse apposita differt.*
19 *In testamentis non par uirtus taciti & expressi.*
20 *Maior taciti quàm expressi uirtus est, & poena diuortium facientibus.*
21 *Pater an filij hereditatem adire possit. 31. 32.*
23 *In substitutione, nulla tacita inest conditio.*
24 *Qui deponit, non donat.*
26 *Alimenta praeterita repetuntur.*
27 *Indebitum soluens, an donare uideatur.*
28 *Tacitum quando dicatur, & quando expressum. 29.*
30 *Qui stipulatur dotem sibi reddi finito matrimonio: si nõ subsequatur, an dos restituenda sit.*
34 *Tacitum quando non habeatur pro expresso.*
35 *Conditio an tacita contraria reuocetur.*
45 *Qui testamentum inofficiosum improbè dixit, relicta in testamento amittit.*

1 TANTA † est taciti & expressi affinitas, vt expressio eorũ quae tacitè insunt, nihil operetur. Patet in duobus fideiussoribus datis, quorum singulos tacitè insolidum teneri cõstat: l. nam rectè. C. de fideius. Quod meritò frustra exprimeretur. Aut si esset expressum, eo modo censetur expressum, quo tacitè inest: Alciat. lege iij. numero nono. de legat. j. In haeredis institutione idem obseruandum est. Vt si Titium & Meuium, vter haeres esse voluerit, haeredem instituam: vterque haeres institutus censetur, neuter tamen haereditatem adire cogitur. Et ideò nihil operatur, quod à testatore dictum est: vt vter voluerit, sit haeres, vterque enim hęres erit. Et conditio quae tacitè inerat, nempe vt haereditatem adire, vel repudiare possint, tametsi expressa sit, institutionẽ non vitiabit: lege Cornel. ff. de haeredibus instituendis.

2 † Praetereà, precarium cùm duret, donec reuocetur per concedentem: l. j. ff. de procurator. Eo mortuo reuocabitur ab eius haerede: lege quaesitum. §. j. eodem. Idem si concessero quãdiu voluero, morte reuocabitur, quia voluntas morte finitur: l. iiij. ff. loca.

3 † Tertiò, Si inter socios actum sit, vt si iusta haereditas alteri socio obueniret, communis esset: etiam communicanda illa est, quam quis proximus ex testamento consequitur: Bartol. lege tertia. de legatis primo. Iason eodem, numero quadragesimo octauo. Alciatus eodem, nume. vigesimo primo. Haereditas enim ex testamento proueniens, non impropriè legitima dicitur. Nam sicut iusta haereditas est, quae ab intestato defertur: lege iij. §. primo. de legatis primo. Quo casu ex tacita defuncti voluntate dicitur prouenire: l. conficiuntur. ff. de iure codicilli. Ita etiam ex testamento si expressum sit.

4 † Quartò, in stipulationibus cùm quãtitatem expressam esse oporteat: lege triticum. de verborum obligationi. Nihil interest expressàne sit, an tacitè insit stipulationi: vt si id mihi dare spondeas, quod Calend. Februar. te dare oportet. Non incerta est stipulatio, si prior expressam habeat quantitatem. Et ideo quantitas quae tacitè inest priori stipulationi, tantùm operatur, quantum si fuisset expressa: lege qui sic stipulatus. de verborum obligatio. Si dies in stipulationibus apposita non sit, tacitè actum videri debet, vt ex die quo stipulatio facta sit, initium capiat: lege, si ita quis promiserit. de verborum obligationi. Et ideò perinde haberi debet: ac si nominatim & expressè esset dictum, vt praesenti die solueretur. Quae stipulatio in haeredem transit: lege, si decem. de verborum obligationi. In puris stipulationibus, facti necessitate, tacitae quaedam conditiones insunt, tametsi non exprimantur. Veluti, Si id quod in vtero ancillae tuae erit, abs te stipulatus sim. Tunc enim actio incipit, cùm nascetur: lege, interdũ. lege inter stipulantem. §. pro quo. ff. de verborum obligationibus. Et ideo nihil refert, vtrùm fuerit expressa conditio necne. Semper enim tacitè inerit, vt tempus partus spectemus. Quia conditio eo mo-

do censetur expressa, quo tacitè inest: Alciatus lege iij. numero ix. de legatis primo. Idem dicendum, si fructus futuros stipulatus sum. Tacita nanque inerit conditio, vt catenus spectemus, dum fructus percepti fuerint. Et meritò vtroque casu perinde erit, ac si fuisset expressa: dicta lege, interdum. Loca etiam inseri stipulationi solent, veluti, Carpentaracte dare spondes. Quæ stipulatio licet purè facta videatur, tamen re ipsa habet tempus adiectum, quo promissor vtatur, ad pecuniam Carpentoracte dandam: §. loca. institu. de verborum obligationibus. Quæ de stipulationibus tradita sunt, eadem in emptionis contractu obseruabimus. Si enim fructus, vt partus ancillæ aut seruus qui apud hostes est, ematur: tacitè inest tempus, vt cùm ancilla pepererit, aut cùm seruus ab hostibus reuersus fuerit, venditio facta intelligatur: l. j. in fine. ff. de conditioni. & demonstrationi. l. fina. de actionib. empt. l. nec emptio. de contrahen. emptio. Eadem pignori dari poterunt. Ea enim quæ nondum sunt, futura tamen sunt, hypothecæ dari permittitur: vt fructus pendentes, partus ancillæ, fetus pecorum: l. & quæ. ff. de pig. Quibus omnibus tacita inest conditio, Si nascantur: d. l. j. in fin. Quæ licet non exprimatur, tamen necessitate facti perinde habenda erit, ac si expressa esset.

5 † Quintò, in seruitutibus aquæ ducendæ, hoc tacitè inest, vt reficere mihi riuum liceat: l. refectionis. §. si partum. ff. com. præd. Meritò qui ius habet ducēdi aquam, eidem permittitur & purgare & reficere riuum: l. j. §. aquæ. ff. de riuis. Imò qui seruitutem asserit, non cuius res seruit riuū purgare cogitur: l. & si forte. §. nam. ff. si ser. vendi.

6 † Sextò, qui rē suam alteri restitui mandat, donare videtur. patet in matre, quæ rem suam apud maritū suū depositam, filio restitui postulat: sibi enim donare creditur: l. pub. ff. depo. Sicut qui alienationi vsusfructus cōsentit: l. apud. §. quæsitum. ff. de doli exce. Qui enim sciens patitur rem suam alteri distrahi, donare censetur, maxime inter coniunctas personas. vt si seruus plurimum fratrum, alteri puerum scientibus & tacentibus cæteris dederit, collata donatio est: l. si seruus. ff. de donation. inter virum. Aut qui diu neglexerit debitum petere, nam propter temporis diuturnitatem, tacite quis donare videtur: lege Procula. ff. de probationibus. Vt si post diuortium, longo tempore sciente & patiente viro, mulier in possessione prædiorum dotalium fuerit: conuenisse tacite videtur, ne dos quæ promissa fuerat, petatur: l. cùm post. ff. de iure dotium. Aut qui indebitum soluit, tacite donare creditur. Sed & actus retro similis, donationem inducit. vt si prædium, cuius precij partem exolueram, Titio ea conditione dedero, vt residuum solueret. Deinde soluto, & altera cum fundum venderem, Titius consentiret: Titius quod exoluit, tacite donasse creditur: lege, si verò. §. Pap. ff. manda. Septimò, qui rem alienam pro alio ære suo emit, donare videtur. vt si pater filijs in potestate existentibus prædium emerit, & eisdem emancipatis tradiderit, vel voluntate sua in possessionem missi fuerint, dominium acquisierunt: lege ij. C. si quis alteri, vel sibi. infra. numero vigesimoquinto. Quæ sententia vera est, quando pater res ad militarem, vel legalem militiam pertinentes, emerit, & filio tradiderit, ea enim donata præsumuntur: lege prima. §. nec. ff. de collat. bonorum. Alexander, consilio quadragesimoquarto, libro. j. Roman. consilio. cccxlviij. Eademq; cum ad bonorū diuisionem ventum erit, filius peculiariter habebit. Cùm enim ea tantùm, quæ pater inter filios non diuisit, pro hæreditaria portione inter filios diuidenda sint: lege, quæ pater. ff. familiæ herciscundæ. lege ea quæ. C. eodem. Non igitur ea quæ diuiserit, in collationem venient, sed ad filium peculiariter pertinebunt: lege filiæ. C. familiæ herciscundæ. Et ideò iudex animaduertere debet, vt cùm ad bonorum diuisionem ventum fuerit, ea quæ pater nominatim filio contulerit, non diuidat: lege si cognatione. C. fa. hercis.

7 † Octauò, hypotheca quando tacite contrahitur, etiam tacite dissolui poterit. Tacite autem contrahitur hypotheca, in administratione rerum pupillariũ. Si enim tutor, vel curator, reddita ratione administrationis bonorum pupilli, eidem debitor existat: pupillus omnia bona tutoris, vtpote sibi tacite hypothecata, vendicare poterit: l. pro officio. C. de administratione tutorum. l. j. §. & vt plenius. C. de rei vxor. actio. Aut si tutrix secundo nubat, non reddita ratione: omnia bona secundi viri, sunt tacitè pupillo obligata: l. penul. C. in quibus caus. Singu. Masi. cxlviij. Idem in actione rei dotalis. Nam siue vxor dotem vendicare velit, siue maritus ad dotis promissæ præstationem contra vxorem agat, semper tacita omnium bonorum hypotheca competit: dicto §. & vt plenius. Pro censu, tacite omnia bona obligata sunt: l. j. C. in quibus caus. l. j. in fin. Si prop. pub. pensita. Sicut quando cum fisco quis cõtrahit: l. ij. in quibus causis. Qui primipilus est, hoc est, primipilatum gerit, Lauren. valla, lib. iiij. ca. lxxxiiij. qui decimæ legionis centurio est: Alci. de primipilo. libro. x. C. si à principe defecerit, non sua tantùm, verùm etiam filiorum suorum: lege penult. & fina. de primipi. & vxoris bona: l. iiij. C. in quib. caus. taci. tacite fisco obligata sunt. Legatario & fideicõmissario in rem actio tacite competit: l. j. §. omnibus. l. ij. §. & si quid. C. commu. de lega.

8 Nonò, idem operatur voluntas tacita, ac si expressa esset. Patet in patre furioso, qui tacita voluntate perinde filium in potestate retinet, ac si suæ mentis esset: l. patre. ff. de his qui sunt sui. Et filius si tacita patris voluntate, negotium exercet, in patrem iudicium dabitur: lege prima. §. si is qui nauem. ff. de exercita. action. Et filia quæ tacita voluntate permittit patrem, de dote agere: tantum operatur, ac si esset expressa: lege ij. §. voluntatem. ff. soluto matrimonio.

9 † Decimo, constat non esse commodatum, vel mandatum: nisi habeat vsum determinatum, cum tempore expresso, vel tacito: lege Stichus lib. de legatis. iij. Expressi exemplum est, Commodo tibi ancillam, ad texendum sex mensibus: Taciti, Commodo tibi ancillam, ad texendum libras decem lanæ: hîc tacite tempus inest: lege continuus. §. cum ita. de verborum obligationibus. Vel commodo tibi equum, vt Lutetiam eas: eundi & redeundi tempus inest: l. interdum. ff. de verborum obligationibus. Idem de fideiussore traditur: lege si testamento. §. fina. ff. de fideius. Quam totam rem magis est, vt ad iudicem, hoc est, ad viri boni arbitrium remittamus. qui æstimet, quanto tempore diligens paterfam. efficere posit: l. continuus. §. cum ita. de verborum obligationibus. Qua in re multa spectanda sunt. Cum enim viginti milia passuum in dies singulos computentur: l. iij. de verborum obligationib. Tamen temporis, ætatis, sexus & valetudinis ratio habenda est: dicto §. cum ita. Si quis certo loco domum ædificari stipulatus sit, tatite tempus inest, vt eatenus protrahatur, quatenus diligens artifex in instruenda ædificandaq; domo postularet, & moram faceret: l. ij. §. finali. de eo quod certo loco. l. interdum. de verborũ obligationi. Quod tempus licet non exprimatur, tacite tamẽ cum insit, perinde habendum est, ac si expressum esset. In cõmodato hoc tacite inest, vt is qui rem commodato acceperit, impẽsas victus & valetudinis præstare teneatur: l. in rebus. §. possum. ff. commo. Culpam quoque præstare tenebitur, fatum autem non tenebitur: lege, si vt certo. §. si me rogauerit. eodem.

10 † Vndecimo, licet vsuræ longo tempore præstari solitæ, cogi posint vt soluãtur: l. cum de in rem. ff. de vsuris. Tamen creditor quas longo tempore, hoc est, triennio, vel quadriẽnio: glo. j. §. diuus. l. cum quidam. ff. de vsur. vsuras non petit: tacite remisisse videtur: l. vir. ij. ff. de do. inter vir. & vxo. d. §. diuus. Ang. §. fuerat. col. v. Inst. de act. Idem si multo minores solitis, debitor præstare consue

uerit:l. aduersus.l. quamuis.C. de vsur. Non obstabit exceptio: l. qui semisses. ff. de vsuris. Verùm quantò tempore minores præstitisse conuenit, vt debitor maiores soluere non cogatur? Quidam decennij metam desiderant: Iason.l. quæ. dotis. numero xxj. ff. soluto matrimon. Alij viginti annorum, alij quinquennij, alij biennij duntaxat: Iason dicta l. quæ dotis. nume. xx. Ego formam actionis spectarem: lege, sicut. lege, omnes. C. de præscrip.xxx.annorum.lege, cum sex.de ædil.edic.l.j.de diuers. præscr. Et quantum ad vsurarum præstationem attinet, in odium illarum, biennio minores præstitisse sufficere poterit: glos.j.legis, qui semisses.ff.de vsuris. Licet si maiores debitor præstiterit, residuū in sortem quādocunq; cōputare posit: lege, creditor. §.finali.ff.de solutio. Fauorabilior nanq; est causa soluti, quàm debiti: lege, Arrianus.ff.de actio.& oblig.l.iiij.de solutio. Idem in fideicommisso iamdudum non præstito obseruabimus: lege, Procula. ff.de probationibus.

11 † Duodecimò, mutuo tacitæ quædam conditiones insunt, tametsi non exprimantur. Veluti vt æquè bonum reddatur, non enim licebit deterius reddere: l. cum quid.ff.si cer.peta.

12 † Decimotertiò, idem operatur tacita causa prohibitionis, quod & expressa. Nam vt valeat prohibitio alienationis, causam referre oportet, cur alienationem prohibeat, alioqui non valebit: lege, filiusfamil.§.diuo.de legatis primo. Infra nume. xlv. Proinde si inueniatur persona, cuius respectu prohibuerit alienationem, licet non fuerit expressa, nō minus tamen alienationis prohibitio valebit, quàm si nominatim esset comprehensa. Et ideò adeò efficax est tacita prohibitio, sicut expressa. Verùm multùm scire interest, an purè prohibitio fiat, an sub cōditione. Si purè nunquàm alienare poterit: lege finali.§.sed quia.C.commu. de lega. Sin conditio insit, alienare quidem poterit. Adueniente tamen conditione, in pristinum statum causa restituetur: §. finautem.dictæ legis fina. In fideicōmisso igitur ante euentum conditionis, cum nulla tacita prohibitio sit: alienatio tantisper valebit, dum conditio euenerit: gloss.legis, cùm pater. §.libertis. de legatis secundo. Nam ante euentum conditionis, non est legatario ius vendicandi: lege.seruo legato.§.primo.de legatis primo. At prohibita expresśim & absolutè alienatione: ea sequuta, fideicommissarius ius habet. Qui si ab hærede fideicommissum non petierit, post eius mortem, tacitè fideicōmissum remissum censetur: lege, Procula. ff.de probat.

13 † Decimoquartò, instituo filium meum, qui si viuo me moriatur, instituo ex eo nepotem: quod tametsi expressum non fuisset, subintelligitur: §. quidam rectè. legis, Gallus.de libe. Non enim videtur decessisse sine liberis, qui nepotem habet: lege prima, de conditione inserti. Vt intelligamus, parem esse vim substitutionis expresśæ & tacitæ. Patet in filio hærede instituto, qui tametsi hæreditatem repudiauerit, pater quasi ab initio ei hæres fuisset institutus, succedet: lege finali.§.similique modo.C.de bonis quæ liberis. Idem dicendum, si expresśè hæres institutus fuerit, cum par sit virtus taciti et expresśi. In substitutione igitur tacitè inest conditio, tametsi non fuerit expressa. vt puta, si filio instituto, Titius fuerit substitutus, si filius hæres nō erit. Cui substitutioni etiam tacitè alia inest cōditio, siue hæres extiterit, & impubes decesserit: l. nam hoc. ff.de vulga. infra nu.xxij.& seq.& xxxj.& seq.

14 † Postremò, etiam in legatis, taciti & expresśi par virtus est. Nō enim refert, verū testator centum leget. Aut cum sibi centum debeantur, quod sibi debetur, leget: Vtroq; enim casu legatū debetur: l. legaui Titio.de lib.leg. Tacite quoq; inest cōditio legato, veluti cū ita legamus, Quod ex serua natum fuerit, hęres dato. Aut fructus qui ex eo fundo percepti fuerunt, hæres dato: §.ea quoq; insti.de leg. Aut seruū quem alij non legauero, Seio dato: l.j.in fin.de cond.& demonst.

CON

15 CONTRA.† Expressa potiora sunt tacitis, Expressa enim prouisio testatoris, tacitæ præfertur. Vt cùm testator Titium instituit, substituto præferri nõ ambigimus: l.iij.ff.de acquiren. hæred. Et substituti filio impuberi, præferuntur his qui ab intestato successuri essent: l.cum ex filio.§.filio.de vulga. Non enim dubitamus, coniuncto substitutum præferendum esse, cùm in omnibus substitutionibus, cõiuncto potior sit: l.prima.§.in primo.§.in secundo.C.de cad.tollen. Vocatus enim est, si primus hæres non erit. Si ergo non sit, ipse admitti & coniuncto præferri debet. qui tacitè in eum casum vocatur, quo substitutioni non sit locus. Vt expressa prouisio testatoris, tacitæ præferatur: dicto §.filio. Qua ratione etiã videmus substitutum à testatore, eis præferri, quos lex vocat: l. fina. versic. sin autem casualis. C. de necessar. seruis. Et ius accrescendi, voluntate testatoris confirmatum, efficacius est, quod solo legis adminiculo innittitur: l. quidam. in fin. C.de iure deliberan. Causa enim testamenti, præfertur causæ intestati. Quoniam hæc à lege, illa à testatore potissimùm prouenit. Vnde & consequens est, vt cùm successorium edictum, à mera legis dispositione descendat, iure accrescendi sit posterius, cùm aliquatenus testatoris menti concordet: Alcia.l.re coniuncti.numero xxxix.de lega.tertio. Plus enim operatur expressa testatoris voluntas, quam tacita & incidens. Patet in matre, filio impuberi tacitè succedenti. Nam si alios hæredes substituerit testator, mater excluditur: l. cùm ex filio. §.primo.de vulga.l.fina.C.de institu. Et ita expressum facit cessare tacitum: vt si quis dicat, Cui bis legauero, semel debere volo. Si eidẽ sæpius legauerit, & priorem voluntatem nominatim nõ reuocauerit, semel tãtùm sibi legatum dicemus: l.si quis. de legat.iij. Non enim tacitum, facit cessare expressum. Expressum autem per aliud expressum vtique. Vt si dicat testator, nolle se prius testamentum reuocare. Si deinde aliud condiderit, & nominatim priùs infirmarit, posterius tantùm valebit. Quòd si expressè prius non reuocasset, tacite non censeretur reuocatum. Inter expressam igitur & tacitam testatoris voluntatem, non temere constituenda differẽtia est. Vt puta, in aduentitia filij hæreditate, pater vsumfructum habet, non tanquàm vniuersalis hæres, sed potius vt particularis, beneficio filij successor, Bald.l.si putas. iij. opposi.C.de petitio .hæred. Adeò vt substitutus submouendus sit: l.si paterfamil. de hær. insti. Si tamẽ instituto filio grauatus sit pater, eidem hæreditatem restituere: ex iniuncto patri fideicõmisso arguitur mens testatoris, vt contemplatione filij, fideicommissum faceret. Nec mors patris spectanda est, sed confestim restitutio facienda erit. Adeò quidem vt si quos fructus aduentitiorum pater perceperit, restituere teneatur: Alcia.l.cùm filiusfamil. numero xv. de legat. primo, quasi pater pleno iure hæreditatem restituere grauatns sit, videturq; testator patrem ab vsufructu sumouisse: authen. excipitur.C.de bonis quæ liber. Et ita apparet, expressa potiora esse tacitis. Patet in tutore testamẽtario, quem vtpote expresse nominatum per testatorem, tacitis, hoc est, legitimis præferri non ambigimus: l.si quis sub.ff. de testamen.tut. Et in pignore, multum interest, vtrum fuerit tacitum an expressum. Expressum nanque multò potentius est tacito. Si enim seruus expresse fuerit pignori datus, manumitti non poterit: sin tacite, nihil impedit manumissionem: l.penultima.C.in quibus causis. Et ita apparet, expressa potiora esse tacitis.

16 †Quod adeò verum est. Vt sublato expresso, tacitum vitiatur. Vt si expresse tibi concedam ius hauriendi aquam, in fundo meo, tacite videor tibi iter concedere: l. item. §.qui habet. ff. de seruit. rusticorum prædiorum. Quod si expressum defecerit, hoc est, si amplius aqua nõ sit in fundo meo, tacitum quoque, nempe itineris deficiet: d.§.qui habet.

17 Præterea, multa expresse remitti possunt, quæ tacite nequaquã remitterentur. Vt puta, agrorum fines, nullo vn-

quàm tempore præscribuntur: capitu. super. extrà de paroch. cap. quicunque. xvj. q. iij. Confunduntur tamen cōsensu cōuicinorū. Ita fit, vt quædā expresse partium consensu fiāt, quæ tacitè à lege fieri iustè nequeunt. Fiscus enim antequàm creditoribus fuerit satisfactum, ius non habet petendi pœnam. Si tamen creditores hoc permittant, erit licitum: l. quod placuit. ff. de iure fisci.

Tertiò, multa tacitè nocent, quæ expressè non nocerent. Expressa namq; rei ecclesiasticæ alienatio, ecclesiæ non nocet: c. j. & ij. extra de do. Et tamen tacite nocere poterit, si quadraginta annis ab alio possessa sit: cap. de quarta. extrà de præscrip. Miles procurator alteri, etiam consensu aduersarij esse non potest. At si non obijciatur, valebit iudicium: l. filiusfamil. §. veterani. de procura.

†Quartò, legatum sub conditione, si volet, relictum: non aliter ad hæredes legatarij trāsmittitur, quàm si legatarius se velle, manifeste declarauerit. Si tamen tacita fuerit illa conditio, secus est: l. si ita legatū. §. primo. de lega. primo. Et ideò multùm interest, an conditio tacita fuerit, vel expressa. Expressa nanque conditio vt hic apparet, hæredi legatarij nocet: non expressa, tametsi tacite insit, non nocet hæredi. Aut si testator hęredem grauauerit, Titio dare decem: inest conditio, si hæres fuerit. Quæ tacita conditio, si exprimatur, demonstrationis vim consequitur. Perinde ac si diceret, Quando Caius hæres erit, Titio decem det: l. in conditionibus. §. primo. ff. de condi. & demonstra. Nec aliàs debebuntur, quàm si hæres fuerit. Si non exprimatur, secus est.

19 †Quintò, quædam in testamentis si exprimantur, nullum effectum habent: quę si verbis tegantur, eandem significationē habent, quam habent expressa. Vt si quis exhæredauerit filium, si Titius hęres erit, valet exhæredatio. Quod si Titium hæredem instituerit, & filium exhæredauerit, cùm Titius fuerit hæres, nullius momēti exhæredatio est: l. si quis. in fin. ff. de hære di. instit. Aut si acceptum feras ei, qui sub conditione promisit: ita demum egisse aliquid stipulatio intelligitur, si obligationis conditio extiterit: l. actus. de regul. iur. Quòd si nominatim verbis acceptilationis comprehendatur, nullius momenti faciet actum: l. in diem. de acceptilatio. l. expressa. de regu. iur. Ergo maior taciti, quàm expressi virtus est. Expressum enim regulatur secundum naturam taciti, tacitum autem non vtique.

20 Vt puta, scimus expressas esse in iure pœnas, diuortium abs re facientibus: l. consensu. C. de repud. Similiter vir si sine culpa vxorē dimittat, compellitur quartam partem propriæ substantiæ relinquere: l. iubemus. §. si verò. C. de repud. Nunc præsuponamus inter virū & vxorem, aliam stipulatam esse pœnam, quàm lege comprehensum sit, stipulatio non valet: l. si ita stipulatio facta. de verborum obligatio. Quòd si stipulati fuerint pœnam, quæ tacite in eos, qui sine culpa diuortium faciunt, statuitur, stipulatio valebit: d. l. si ita.

21 †Sextò, si testator filio suo impuberi extraneum substituerit: non tamen matrem quæ tacite filio erat substituta, excludet: l. Lucius. de vulgari. l. finali. de institu.

22 Septimò, si quis filium in patris potestate existentem, & eiusdem emancipatum hæredes instituerit, & filiusfamil. ante testatorem moriatur: eodem testatore mortuo, nihil patri quæritur: l. secunda. C. ad Orfici. Non ergo pater tacite censebitur vnà cum filiofamil. hæres institutus. Vt eam mortuo prius filiofami. deinde ipso testatore adire possit. Hic taciti & expressi nulla est æqualitas. Si enim expresse pater vnà cum filio fuisset hæres institutus, tametsi filiusfamil. morte præuentus, hæreditatem pro parte adiuisset. Et tamen cùm tacite veniat, integram hæreditatem amittit.

Præterea si expresse fuisset hæres institutus pater, vnà cum duobus filijs hæreditas in tres vncias diuidetur. Vbi autem tacite censetur hæres institutus, pater non facit partem in hæreditate, sed filio duntaxat succedens in parte eiusdem, pro hærede habetur.

Sed

23 †Sed & in substitutione, nulla tacita inest conditio. Si enim quis vxorē & posthumum hęredem instituat, & posthumo nō nato alium substituat. Si posthumus natus impubes decedat, substitutus non aliter admittitur, quàm si mater prius decesserit: l. cùm quidam. C. de instit.

24 †Octauò, qui ea conditione deposuit, vt nemo præter seipsum, aut Titium, huiuscemodi depositum tolleret: nō tamen ob id donatio censebitur: l. donationes in concubinam. §. pe. ff. de dona. Aut si quis nomine alterius rem suā deponat, proprietas nihilominus nō mutabit: l. etiā si. C. de donat. inter vir. Iaso l. quæ dotis. numero. l v. ff. sol. matri.

25 Nonò, qui rē alteri ex sua pecunia emit, sibi actione negotiorum gestorū succurritur. Donasse autē verisimile videri non debet, cùm neminem velle iactare suum præsumamus. Hinc est, ꝙ si filius sua pecunia rem matri emerit & tradiderit: licet traditione mater domina efficiatur: l. traditionibus. C. de pact. Tamen precium petenti restituere tenebitur: l. j. C. si quis alteri vel sibi.

26 †Decimò, licet alimenta debita iamdudum præstita non sint, nunquam tamen à petitione repellitur: l. libertis. §. primò. de alim. lega.

27 Vndecimò, impuberes sine tutoris autoritate, quicquam agere non possunt: l. fin. C. de iur. & fact. igno. Sed furiosus, nec is cui bonis interdictum est, sine curatoris autoritate, quod ab ipsis gestum est, ratū haberi non debet: l. is cui bonis. de verb. oblig. Ideoq; si ipsi aliquid soluerint, condicetur: l. interdum. de condictio. indeb. Donatio autem nusquam subsequuta videri debet, tametsi indebitum soluerit.

28 CONCLVSIO. †Omnis nostra quęstio, ex casu dubitabili pendet: in casu verò dubio, pręsumptio inducitur: annota. in §. primo. numero vij. instit. de adoptio. Quod autē ex pręsumptiōe fit, tacitè consensum inducit. Vt in eo qui vsucapere patitur, alienat: l. alienationis, de verb. signific. Tacitum autem præsumptum est, quod veritatem inducat: vt cū filium ex literis ad vxorem missis, tacitè præsumimus: l. fin. de probat.

29 †Expressum autem illud dicitur, quod licet non exprimatur verbis specificis: tamen tacitè ex mente, vel ratione legis colligitur. Quod enim ex legis mente colligitur, expressum est: l. nominis. §. verbū. de verbo. signific.

30 †Exempli gratia, in eo qui stipulatus est dotem sibi reddi, quomodocunque matrimonium soluatur. Tametsi nuptiæ subsequutæ non fuerint, tacitè ex legis dispositione hoc inest, vt etiam eo casu dotem restituere debeat: l. si extraneus. ff. de conditio. causa da. Secus est, si quando quis in vno casu pepigerit: in alio enim casu, mulieri actio est: l. si cum dotem. ff. soluto matrimonio. Ex mente quoque & ratione legis colligitur, vt si uenditor fundo dolia accessura dixerit: non cassata, sed integra dare debeat: l. quicquid uenditor. ff. de actio. empti. Quod pro expresso habet. Quod enim non satis liquide expressum est, in dispositione iuris communis manet. Non enim aliter tacitum subintelligitur, quàm lex, aut communis usus disponit: expressum autem ex ipsa scriptura perficitur: A Ripa interpr. lib. primo. rub. de constit. numer. xxx. uersic. Respon.

31 SOLVTIO. †Probauimus in substitutione tacite conditionem inesse, tametsi non exprimatur: nume. xiij. uersicu. in substitu. Deinde nullam tacitè substitutioni conditionem inesse: nume. xxj. xxiij. Respon. Substitutio uulgaris expressa, continet tacitam pupillarem: et econtrà, pupillaris expressa, continet tacitam uulgarem: l. non hoc. ff. de uulga. Alciat. l. hæredes. numero octauo. uersic. & ad hunc. eodem. Vt uulgaris pupillaris que substitutio coniungantur: l. iiij. ff. de uulga. Quod fauorabili quadam interpretatione uidetur inductū, propter uerisimilem mentem testatoris; & pupillaris, paternię; testamenti coniunctionē: l. patris. ff. de uulg. Nisi quando mater succedere potest: l. quum quidam. C. de insti.

32 Dictū est, patrē filio hærede instituto succedere. Deinde nihil patri acquiri posse ex hęreditate, filio, præmortuo testatore,

Hoc ideò, quod hæredis institutio, à morte
tantùm testatoris, vires habere incipiat.
Cùm autem filiusfam. morte præuentus,
(prædecessit ipso testatore) hæreditatem
adire non potuerit, & nullo iure pro hæ-
rede haberi posset, nec pater pro hærede
se gerere poterit. Dictum est eum videri
donasse, qui indebitum soluit, nume. vj.
Deinde contrà, nume. xxvij. Re spõ. per-
sona locum facit beneficio: l. interdum. ff.
de condict. indeb. Sed & maior restituit,
si anceps pecuniam soluerit: l. fin. C. de con
dictione indebi. Quòd si sciret non debe-
ri, & soluerit: non repetit, & consequen-
ter donare videtur.
34 EXCEPTIO. †Communis hæc fuit
sententia, vt tacitum pro expresso ha-
beatur, quod tamen in formis deficit.
Nam quando pro forma requiritur ex-
pressio verborum, taciturnitas non suffi-
cit. Vt in stipulationibus, quæ cùm inter-
rogatione & responsione constent: l. pri-
ma. de verbo. obligatio. Tacitum non ha
betur pro expresso: l. quicquid. eodẽ. Vt
inuitus, tametsi annuat, & sic tacitè con-
sentire videatur, stipulari non poterit: di
cta l. prima. Quia interrogatio & respon
sio est de essentia stipulationis. Vt in insti
tutione hæredis, quem cùm voce nuncu-
pare oporteat: l. iubemus. C. de testamẽ.
Tacitum pro expresso non habetur. Vbi
enim præsumptioni locus est, nequaquã
is intellectus subintelligitur, qui actum
35 vitiaret. † Patet. in conditionibus, quæ
licet contraria tacita conditione reuocen-
tur: l. fina. in princ. de leg. secundo. Non
tamen perpetuò verum est. Si enim testa
tor, fidei hæredum cõmiserit, vt cùm ad
pubertatem peruenerit, Stichum manu-
mittant. Si ante pubertatem decedant hæ
redes, nihilominus statim libertas com-
petet: l. si. in fin. ff. de fide. liber. Non enim
tacita inest contraria conditio, vt si ante
pubertatem decedant, libertatem non cõ
sequantur. Aut si testator Titio centum
legauerit, à filio impubere præstanda: si
filius impubes moriatur, substitutus ni-
hilominus legatum præstare tenebitur.
Non enim censetur repetita conditio,
quę actũ vitiaret: l. seruo alieno. §. si ab im-
pubere. de legat. primo.
36 ANIMADVERSIO. †Alcia. l. iij.
nu. xiij. de leg. j. multũ interesse pu-
tat, vtrùm alicui concedam, quandiu vo-
luero, vel tacitè insit, Nisi voluero. Sed cũ
nulla diuersitatis ratio insit, cur diuersum
37 ius statuemus. † Idem cùm probat d. nu-
me. xvij. & seq. substitutionẽ expressam
pupillarem, matrẽ excludere, & substitu
tum quibuslibet cõiunctis præferri, vin-
cor veris: l. Lucius. de vulga. l. fin. C. de in-
stit. Expressè enim alteri vel institutus,
vel substitutus, cõiunctis præferť. In illis
verò qui tacitè vel instituti, vel substituti
cẽsentur, secus est: Falsus est Alci. l. re cõ-
iuncti. nume. xxxix. versicu. constat. de le-
gat. iij. Censet enim eos, qui legis autori-
tate, hoc est, qui tacite substituti sunt, con
iunctis potiores esse. Ipsum suo (quẽad-
modum dicitur) gladio, iugulabimus.
Mouetur l. fin. C. de hæred. instit. Quidã
institutionem ita fecit, Sempronius Plo-
cij hæres esto. Hãc ambiguam voluntatẽ
interpretatur, vt si Plocius hæres nõ fue-
rit, Sempronium substituat. Quæ cense-
tur expressa mens testatoris. Non ergo le-
gis autoritate erit substitutus, sed testato
ris: vt coniunctis præferatur.
38 †Paul. Cast. l. quæ dotis, nume. x. ff. solu.
matri. Ias. eo. nume. lv. aiunt, eum qui rẽ
suam alteri restitui mandat, ita demum
videri donasse, quando ascẽdens stipula-
tur descendenti rem suam. Cùm tamen
donatio nõ sit, nisi alia extrinsecus, puta,
successionis causa: argumen. l. debitor. in
fin. ad Trebel. Huius erroris autor est
Accur. glo. donationem. §. penul. l. in con-
cubinam. ff. de don. Qui etiã putat, ex re-
stitutione depositi filio facienda, tacitam
donationem subsequutã videri, cũ nõ sit.
39 †Alcia. ait, l. filiusfamil. §. diui. de lega. j.
Si Titius ipso viuente, bona alienare
prohibeatur; fisci erunt, si deliquerit, si-
cut si simpliciter fideicommisso subijce
rentur. Ego censeo dum simpliciter ali-
cui fideicommissum factum est, ad fi-
scum pertinere, si fiscus ius in bonis
ipsius habeat: l. Papinianus. §. meminisse.
ff. de inofficioso testamento. Vbi verò res
sibi relicta, alteri fideicommisso subiecta
est.

est ipso delinquente, non ad fiscum, sed ad fideicommissarium res pertinebit.

40 †Barto.ait,l.si fideiussor. de lega.j.vitiato expresso, non vitiatur tacitum aequè principale. Falsus est Bart. Nam fideiussor legans debitum creditori, debitor liberatur:d.l.si fideiussor.

41 INTERPRETATIO.†Papin.ait,l. donationes in concubinam.§.penulti. ff.de donatio. Qui ea conditione deposuit, vt nemo praeter seipsum, aut Titiũ, huiusmodi depositum tolleret, nulla censetur subsequuta donatio. Pap.cautè restitutionis verbo vsus non est, quod magis sapiat naturam transferendi dominij, maximè dotis & affectione personę:l.bonis. in fin.ff.solu.matr. Cum enim patri pro filio stipulari permissum sit: l.cum qui.§. qui sibi.de verbo.obligatio. Si pater filio restitui stipuletur, vtilis erit stipulatio:l. si ita.ff.de pac.dot. Inter extraneos verò secus est:l.stipulatio ista.§.alteri. de verbo. obligatio. Et ideò qui stipulatur rem extraneo restitui:ĝbi actio vtpote inutilis nõ quaeritur: l.si mihi & Titio.de verbo. obligat. Proinde qui dicit, Tolle istã pecuniam: nulla videri debet subsequuta donatio.

42 †Clerico iurisdictionem laici adire, sine iudicis sui autoritate non permittitur.c. significasti.extra de foro competen. Non enim foro suo renuntiare potest, quia omnibus clericis beneficium illud datum est:cap.si diligenti.eodem. Et tamen contrahendo, vel delinquendo possunt. Sed receptior est sententia, vt coram suo iudice conueniantur.

43 †Constitutio illa, quae testamentum militiae tempore factum, etiam intra annum post missionem valere vult: tantùm ad eos qui mitti solent, referenda est. In caeteris verò qui militare desinunt, nequaquã intelligenda:l.quod constitutum.de mili. testamento. Et ita tacitum nihil operabitur, sed expressum dumtaxat.

44 Vlpia.ait,l.pub.ff.depo.rem depositam, filio restituendam: non autem dicit, censeri donatam. Non igitur constat, filij fieri quò minus eãdem cum caeteris matris bonis conferat. Patet in donatione filiofamil.à patre facta. Quam cum caeteris fratribus succedens, praecipuam habere non poterit, sed eam cõferre tenebitur:l.si donatione.C.de collatio. Secus si rem donatam filio in potestate existenti tradiderit: l.secũda.C.si quis alteri. Sufficit autem si patre sciente vtatur:l.ij.C. de acquir.poss. Quòd si emancipatus fuerit filius, traditio non requiritur, sed sufficit rem à patre donatam esse:l.si pater.ff.de dona. Tametsi Bald. Salic.l.filiae.C.famil. haerci sc.& Imo.l.continuus.§.fina.de verborum obligationi. sentiant, non praesuponendam rem traditã fuisse, quos Ias. sequutus est: l.quae dotis.nume.l viij.solu.matr. Prinde licet factum non praesupponamus, ius tamen potest factum, hoc est, traditionem exigere. Et ita l.si donatione.& l. filiae.C. famil.haercisc.l.j.§.nec.ff.de collatio. bon. l.quae dotis.& ibi Ias.numr.l vj.solu.mat. interpretanda est. Quae sententia inter patrem & filium, vel libertum & haeredem, in re sibi donata seruanda est: adeò vt neque rem, neque precium vẽdicare possint:l.codicillis.§.primo.de legat.ij.l.si verò.§.idem.ff. manda. In caeteris verò precium dumtaxat vendicabitur. Patet in re à filio matri, vel à marito vxori empta. Licet enim dominium rei, vel in matrẽ, vel in vxorem transferatur: pecuniae tamen persecutio competit: l.j.C. si quis alteri.l.si filij.C.de donatio.inter vir.& vxo. Vlpia.ait,l. Papinia.§. meminisse.ff.de inoffic.testamen. Qui testamẽtum inofficiosum improbè dixit, & non obtinuit: id quod in testamẽto accepit, perdere debet: Accepit, inquàm, absolutè. Non autem intelligas eandem rem fideicommisso subiectam. Cùm enim quam rem testator Titio reliquerat, eandem velit ab eodem Caio post mortẽ suam, hoc est, Titij, praestari. Verisimile est voluisse, vt si eadem ab ipso, vtpote ab indigno auferatur: nõ applicetur fisco, sed fideicommissario:l.liberto.§.fin.ff.de ann.lega.

CAP. XIX.

QVI TACET VTRVM CONsentire videatur.

EPITOME.

1 Creditor qui pignus alienare permittit, remittere censetur.
2 Decima, taciturnitate inducitur.
3 Marito tacente, quatenus deferatur vxori successio, & taciturnitas filij, vel filiæ, quatenus consensum operetur. & taciturnitas monasterij, quatenus sibi noceat,
4 In adoptione, vel tutela, taciturnitas pro consensu est.
5 Contractus puta locationis, quando tacito consensu perficiatur.
6 In mandato, furto & usura, quid tacitè insit.,
7 Fideiussor tacens, consentit.
8 Tacens, electionem confirmat.
9 Taciturnitate dominium amittitur.
10 Seruitus quando permissa censeatur.
11 Taciturnitas debitoris, utrum consensum operetur. & nu.14.
12 Creditoris taciturnitas sibi non nocet.
13 Subscriptio non inducit obligationem nec dominij traditionẽ.
15 Subscriptio quando obliget & quando non.
16 Vbi necessarius est consensus, taciturnitas æquipollet.
17 Pignoris alienatio, quatenus sciente creditore ualeat.
18 Creditor utitur accessione sui autoris.
19 Pignus consensu creditoris soluitur, inuito autem nequaquam.

1 S qui tacet, consentire videtur.†Patet in creditore, qui cum debitor pignus distrahit, non solùm tacet, verũ etiã se alienationi subscribit, non enim amplus creditor pignus retinere poterit: l.Titius Sempronio.§. primo.ff.quib.mod. pign. Quia cum se subscripsit creditor, pignoris alienationẽ approbasse videtur: l.sicut.§.non videtur. & l.sequen.ff.quibus mod.pig. Ias.l. quæ dotis.nume.xciij.& seq.soluto matrimo. Tametsi aliter inuito creditore, pignoris alienatio nõ valeret: l.quamuis.ff. de pig. actio. Apparet igitur quòd debitor se subscribens alienationi pignoris, tacitè id ipsum remisisse videtur. Idem dicẽdum, si pater filio emãcipato persuaserit, vt creditori singrapham manu sua propria faceret, simulq; domum ad filium pertinẽtem pignori daret, & ita se subscripsit pater: hanc patris domum filius iure possidebit: l.fideiussor.ij.§.pater.ff. de pigno. Qua in re sufficit solus parentis consensus. Patet in auia, quæ nomine neptis sui pecuniam dederat, perfectæ namq; donationis vim habet: l.fin.§.fina.ff.de donat. Denique qui pignus distrahi, & Reipu. cedere patitur: idipsum amittit, quasi alienationi cõsentire videatur. Idem si seruum alienum pignoratum teneam, eundemq; dominus sciente me manumittat, aut clericũ faciat, pignus remisisse videor: l.4.& l.iij.C.de remis. pigno.l. si seruus.C. de episco.& cleric. Idem dicendum, si fiscus hypothecas tacente creditore distraxerit, eum enim actionem suam amisisse palã est: l.si hypothecas.C. de remis. pig.

2 †Deinde, si hyconomus, presbyteris sciẽtibus & non contradicentibus decimam faciat: perinde valet, acsi specialiter & expressè consensum accommodassent: c.ij. extr.de his quæ fiunt à præla.

3 †Tertiò, ius ab intestato inuicẽ defert successionẽ cõiugibus, deficientibus agnatis & cognatis: l.ij.C.vnde vir & vxor. Ideòq; licet nullũ testamentum condiderit maritus, taciturnitas tamen pro cõsensu est: vt vxori successio deficientibus liberis, et alijs propinquis deferatur: lege, post diuortium.l.cùm post.ff. de iure dot.Ias.l. quæ dotis.nu.c.& sequen.eod. Sine quibus, si mulier testamenti factionem non habeat, præsentia ipsorum non contradicentium, consensum operabit: Bal.l.secũda.§.voluntatem.in prin.ff.sol.mat.arg.l. j.in fin.ff.de auto.tuto. Sed & pater dotẽ nisi voluntate filiæ, petere non potest: §. denique.l.ij.soluto matrimo.cùm mulieri solui debeat: d.l.ij. Voluntatem autem & consensum filiæ tum demum intercedere dicimus, cùm filia non euidenter cõtradicit patri: §. volũtatem.l.ij.l.dotem.e. l.in spõsalibus.l.sed ea quæ.ff.de sponsa. Filiumfami.si pater monachum faciat, filio tacente consentire, & habitum acceptare uidetur: Bald.l.fina C.de adoptio. Quòd si idem filiusfamil.monachus, sciẽtibus & tacentibus collegiatis, aliud ingrediatur monasterium: etiam ius quod in bonis suis habebant, amittunt: Bald. l.si ut propouis.C. de adop.cueniens.ext. de fil.presby. Et posteriori collegio acquiritur. Secus est, si quis sui iuris monasteriũ ingrediatur, non enim sua monasterio dicare uisus est: Bald.l.si pater.ij.et iij.lectu.ff.de adopt.

4 †Quartò, inuitis & impuberibus etiam tacentibus, tutor dari potest: l.muto.ff.de tuto. Quòd si plures tutores dati fuerint, etiam vni dumtaxat rectè solui potest: l.

consilio

cõsilio. §.quæsitum. ff. de cur. furio. Alioqui ita demum consentire intelligitur, si expresse non dissentiat: §. ideoq; eodem. Nepos cùm nisi consensu suo, in adoptionem auo dari nequeat: annot. in §. minorem. nu. x. de adoptio. Tum demum consensum accommodare videbitur, si non contradicat: anot. in §. sed & si. nume. iij. et sequen. insti. quib. mod. ius pat. l. nam ita. ff. de adopt. Roma. singu. Dlxxxviij. l. in adop. ff. de adoptioni.

5 † Quintò, contractus qui consensu fiunt, sola patientia & vsu perficiuntur: Patet in locatione & conductione. Nam qui impleto tempore conductionis, remansit in conductione: non solùm reconduxisse videtur: l. secunda. de venden. rebus ciuit. lib. xj. C. Verùm etiam pignorum videtur durare obligatio: l. itẽ quæritur. §. qui impleto. ff. locat. Et ita tacens videtur consentire priori obligationi conductionis: l. legem. C. loca. l. ad certum. ff. eodem.

6 † Sextò, mandati actio tum demum constituitur, cùm aliquem pro me fideiubere, l. qui fide. ff. manda. l. si fideiussor. C. eodem. vel alias interuenire patior: l. si remunerandi. §. si passus. ff. manda. Et ideò qui patitur ab alio mandari, vt sibi credatur, mandare intelligitur: l. qui patitur. eodẽ. Septimò, furtum non nisi in inuitum cõmittitur. Meritò si à sciente & non prohibente surripiam, furtum non videor cõmittere: l. penul. ff. de furt. Quia sciente et patiente, & propterea consentiente domino vtor. Qua in re bonam fidem possessoris exigimus. Alioqui non nisi xxx. ann. spatio præscribitur: l. si quis emptionis. C. de præscr. xxx. ann. Quo casu aduersus petẽtem, exceptione tutus erit: l. sicut. l. omnes. l. fina. in fin. C. vnde vi. Nisi seruus fuerit, cuius possessio semper retinetur: l. rem quæ. ff. de acquir. pos. Et meritò non currit vsucapio possidenti: l. j. C. commu. de vsucap. l. malè. C. de vsucap. xxx. ann. Quæ sententia, iure Pontificio approbata, vt res malè parta, nunquàm vsucapiatur: cap. ius dictum. de verb. sig. c. fin. de præscrip. Vtpote probabilior & verior, Dyn. reg. possessio. numero v. Ne malæfidei possessoribus faueamus: reg. quæ contra. sequẽda est: l. si abducta. C. de fur. Deniq; qui furtum alteri fieri patitur, fur est, quia consensum accommodasse videtur: l. cùm in plures. §. locator. ff. locati.

Octauò, qui vsuras accipit, tacitè pactus videtur, ne interim sortem petat: l. qui in futurum. ff. de pac.

7 Nonò, fideiussor tametsi taceat, consentire obligationi videtur: Patet in filiofam. consule, vel præfecto: pater enim tacitè pro eo fideiubere creditur: l. ij. ad munic. l. cùm filiusfam. in princ. de verb. obliga. Et fideiussores à tutoribus noiati si præsentes fuerint, & nõ cõtradixerint: æquũ est, perinde teneri, ac si stipulatio interposita fuisset: l. iiij. in fine. ff. de fideius. tut.

8 † Decimo, tacens electionem confirmat: c. fin. l. xv. distinct. vt si electus tacuerit, cõfirmasse electionem videtur: argu. c. iij. distinctio. lxxiiij. & cap. ij. distinct. xxvij. & cap. diaconi. distinct. xxviij. & c. cùm in iure. de electio.

9 † Vndecimo, dominium tacendo amittitur: l. si seruus. ff. de interro. act. Campes. de dote, q. lxxix. In prima parte. l. Pub. §. fin. ff. depo. Bart. & Castr. l. si filiusfamil. nume. j. ff. ad Maced. Hypo. sing. cccxliiij. l. Titius. ij. Vbi Barto. ff. de constitu. pec. Ias. §. in personam. col. x. de act.

10 † Duodecimo, in concedẽdo iure aquæ, non tantùm eorum, in quorum locò ducitur, voluntas exquirẽda est: verùm etiã eorum, ad quos eius aquæ vsus pertinet: l. in concedendo. ff. de aqua plu. arc. Qui si me vtente taceant, consentire videntur: l. inuitum. ff. de ser. vrb. præd.

11 Postremò, priuata scriptura vsq; ad quinquaginta libras auri tantùm fidem facit: l. scripturas. C. qui potio. in pig. l. fina. C. si cert. peta. l. cùm tabernam. §. idem quæsijt. ff. de pig. Quam debitor tacens acceptare videtur: l. contra. C. de non nume. pec.

12 CONTRA. † Creditor qui tacet & patitur pignus à debitore distrahi, ius pignoris non amittit: l. sicut. §. non videtur. ff. quib. mod. pig. Cùm sciat suũ ius durare: l. sicut. §. non videtur. ff. quib. mod. pig. Bar. l. quæ dotis. uersicu. quid si

consentio alienationi, col. iij. sol. mat. l. fin. de remissio. pigno.

13 Idem dicẽdum, si seipsum subscripserit: l. Caius. ff. de pigno. act. l. si. C. plus valere. Non enim subscriptio, dominij traditionem adfert: l. j. §. si dolium. ff. de peric. & commo. rei vend. l. Titia cum testamẽto. §. Lucia Titia. de leg. ij.

14 Præterea, si chirographa excedat summam quinquaginta librarum, non nisi tribus testibus præsentibus valet: l. fina. C. si cerum petatur. Minus quoque taciturnitate confirmabitur: d. l. fi. & ibi Bal. versic. cùm autem. Hostien. But. c. quoniã contra. extrà de probatio.

15 SOLVTIO. †Quando quis se vt testis subscripsit, officiũ suũ sibi damnosum esse non debet: l. sed si. ff. quemad. testa. ape. l. Titia. §. Luciæ. de leg. ij. Et merito nulla prorsus oritur obligatio: l. sine precio. de contra. emp. l. hac. §. s. ibi, Sciat, C. de testa. l. Titius. quib. mod. pig. Si rem alienam distraho tanquàm meam, nõ valet alienatio: l. Caius. de pig. act. Si sciente domino, secus est: l. fideiussori. ij. §. pater. ff. de pig. Sicq; consensu domini, pignus alienari potest, non tamen debitum amissum est: Bar. l. quæ dotis. ver. quid si cõsentio alienationi. col. ij. ff. so. ma. Quia nõ aliter liberaṫ debitor, quàm si hypothecæ alienationi cõsentierit: l. si cõsensit. ff. qui pot. in pign. l. Titius. eo. Res enim eodẽ iure dissolui debet, quo soluta fuit: c. omnis res. extrà de reg. iur. Sed pignus aut traditione, aut nuda cõuentione perficitur: l. j. de pig. act. Non igitur sola taciturnitate, sed traditione, aut nuda conuentione dissoluitur.

16 †Quidam tamen sunt actus, in quibus tenetur consentire, & tunc scientia & patientia habetur pro cõsensu: Alex. l. sæpè. de re iud. vt cùm pater sciente filia, de dote agit, consentire filia videtur: §. voluntatem. l. ij. sol. mat. Vt cum procurator, ipso inscio reuocatus, quid in domini vtilitatem gessit, consentire dominus visus est: cap. ex parte decani. in fi. ex. de rescript. Tametsi alioqui ignorans consentire nõ videatur: d. §. vetare.

17 INTERPRETATIO. † Imper. l. j. C. de remiss. pig. ait, pignoris alienationem, sciente & consentiente creditore, valere. Nam obligatio pignoris cõsensu & contrahitur, l. j. ff. de pig. act. l. j. C. quando res pig. & dissoluitur. Verùm quærentibus, vtrùm expressus, an tacitus consensus requiratur? Nos respondebimus, expressum tantùm creditoris consensum exigẽdum, qui nudo pacto perficitur. l. maior.

18 C. de pig. †Modest. l. Titius Sẽpronio. §. Titio. ff. quib. mod. pig. ait, Titio, legas, Titius, Seio pecuniam sub pignore fundi dederat. Qui fundus cùm esset Reipu. ante obligatus, secundus creditor pecuniam Reip. exoluit. Sed Meuius extitit, qui dicebat, ante Remp. sibi fundum obligatum fuisse. Inueniebatur autem Meuius in instrumento cautionis cum Rep. facta, legas, facto, à Seio, interfuisse, & subscripsisse. Quo cauerat Seius, fundũ nulli alij esse obligatum. Quero an actio aliqua in rem Meuio competere potest? Modest. respõ. pignus cui is de quo quæritur consensit, minimè eum retinere posse. In hoc Modest. respon. præsupponendum est, tres esse creditores, Meuius, Respub. & Titius. Meuius primus creditor, Seio centum crediderat. Eidemq; Meuio dictus debitor pignus prædium Tusculanum dederat. Deinde Respu. (quæ dicitur esse secundò creditrix) eidem Seio debitori centum mutuo dederat. Et eundem prædium Tusculanũ in pignus acceperat, Meuio primo creditore in testem adhibito, et seipso subscribẽte, Et cõsequẽter alienationi pignoris consentiente: l. plus. quib. mod. pig. Quò fit, vt prior creditor pignus amittat. l. creditor. ij. §. fina.

19 sup. qui pot. in pig. †Nam, quoties primus creditor consentit, vt debitor idem pignus alteri creditori obliget, ius pignoris amittit: lege Paulus. ff. quibus modis pigno. Postremò Titius eidem debitori Seio, centum similiter mutuò dederat. Eidemq; Titio idem debitor Sestus idem Tusculanum prædium pignori dederat. Posterior creditor cùm sciuisset prædium esse Reip. obligatum, pecuniam Reip. soluit. Nam iste tertius creditor non poterat pignus Reip. aliter impedire

dire, quàm si debitum offerret.l.ij.in fine. & l.fin.C.si antiq.cred. Et ita Respub. vniuersum ius, ipsi tertio creditori cessit. Qui tertius creditor existimās se absolutum ius in pignore habere, opponit Meuius primus creditor, Dicens huiuscemodi prædium fuisse antequàm reipub. sibi obligatū. Et ita videbatur, quòd iste terius creditor, à primo conueniri posset: l.j.C.si antiq.cred. Titius tertius creditor ex aduerso ait, Meuium primum creditorem consentijsse pignori reip. factæ, & cōsequenter amisisse ius pignoris. Quòd si inuito & ignorante priore creditore, respub.in pignus huiuscemodi prædium Tusculanum accepisset: semper saluum esset ius priori creditori: l.iij.C.de remiss. pig. verùm quia prior creditor, alienationi pignoris consensit: integrum ius pignoris, penes tertium creditorem remansit: quòd succedat in locum reip. Hæc videtur fuisse mens & intentio Modestini, dicto §. Titio.

CAP. XX.

QVI SENTIT ONVS AN COMmodum percipere debeat.

EPITOME.

1 Heres, fideicommissarius, substitutus & legatarius quatenus damnum & lucrum percipiant. & nu, 6.9.
2 Emptoris, socij, commodatarij commodū & incommodum est.
3 Maritus uel institor, quatenus ad lucrum participent,
4 Quando quis plus damno lucrum sentiat. & nu.10.14.
5 Absens lucrum sentit, non damnum. & nu.8.11.
6 Legatarius an damnum & lucrum sentiat. & nu.1.
7 Fructuarius meliorem proprietatem facere potest, deteriorem non utique.
8 Ignorantis meliorem conditionē facere possum, non deteriorē.
12 Damnum quando quis sentiat, & quando lucrum.
13 Fœmina, uel minor licet alteri succedant nō tamen tutelæ onus possunt suscipere.
14 Socius quando lucrum consequatur & quando damnum.
15 Negotiorum gestor quando damnum & non lucrum sentiat.

D quem oneris aduersi periculum pertinet, ad eundem commodum & lucrum spectare oportere æquū est.
1 † Et ideò hæres quod sua diligentia acquisiuit, sibi duntaxat vtile, non autem cæteris prodesse credendū est: l.si vnus.§.ante omnia.ff. de pac. Vt si sibi centum dari stipulatus fuerit, cæteris non proderit: Ias.l.in actione. nu.ij.C. de pac. Ita etiam si transigat, vel paciscatur cum alio, ipse duntaxat obligabitur: l.cōtrouersia.de transac.l.cui duobus.§.dāna. ff.pro socio. Idem dicendum, si res hæreditarias perperā administrauerit: suum enim tantummodò detrimentum erit. Vt intelligamus eius debere damnū esse, cuius est cōmodum. Hinc est, quòd hæres de restituendo grauatus, si res hæreditarias bene administrauerit, fideicōmissarij cōmodū nō est. Ita etiā eidem fideicōmissario damnum esse nō debet, si hæres malè se gesserit: l.si hęres institutus.ad le. falc. Ad fideicommissariū igitur damnū non pertinebit, qui lucrum non consequitur: l.si is qui.ad Treb.c.qui sentit. de reg.iur.in vj. Sed & substitutus qui quodammodò hæredis instar habet, caduca cū onere suo capit: l.j.§.pro secūdo. C. de cad.tollen. Non enim ferendus is est, qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum cōtemnat. Diminutio quoque seu detractio debitorū hæreditatis, cum non noceat legatarijs: verisimile non est, vt ipsis prosit: l.in ratione legis Fal-
2 cid.ff.ad leg.falc. † Idem in contractibus. Res enim empta, emptoris periculo cedit: §.cum autem.infra de emp.l.j.C.de peric.l.id quod.& seq.ff.eod. Aut si societate innitate, aliquid naufragio pereat, ambo damnū sentirēt: l. cum duobus.§. perinde.ff.pro socio. Sin alter rem furtiuam miscuerit, is tantummodò tenetur. Cæteri autē non aliter, quàm si sciuerint: l.si igitur.eo. Is quoque qui furti agit, pœnā tantummodò consequetur. Si enim quis à fure commodatam rem habuerit, deinde commodatarius postquàm cum furti accusasset, furti pœnæque condemnatus fur fuisset: si dominus rei & commodatæ omnem condemnationem accipere desideret, vt pote ex suæ rei occasione orta condemnatio: tamen lucrum ad dominum 7
rei pertinere non debet: l.fi.§.sed cum in
3 secūdam.C.de fur. Idem in marito, vel institore approbabimus. Maritus enim vsuras non consequitur, si vxorem nō alat:

l.in insula.§.vsuras.ff.solu. matr. Et institor sicut negotiatorũ commodum sentit, ita etiam ex ipsorum contractibus obligatur & conuenitur:l.j.ff.de insti. act. Ex quibus manifestè apparet, ad eum damnum pertinere, qui lucrum consequitur, Insti.de legi.patro.tut.in fin.

4 CONTRA. † Probanda huiuscemodi conuentio est, vt duplum lucri aliquis consequatur, & reliquum ad
5 consocium perueniat. Deinde, † Si absentis & ignorãtis negotium geras, damnũ quod ex ea re sequitur, tuo periculo cedit, lucrum verò erit absentis.l.si negotia. ff.de nego.gest.
6 † Tertiò, diminutio, seu detractio debibitorum hæreditatis, quæ post mortẽ debitoris õtigit, nõ nocet legatario, sed hæredibus: melioratio verò seu augmentũ facultatum hæreditarij debitoris, vtique legatarijs prodest:l.cum quo de peculio. ff.ad legem falc.
7 † Quartò, Fructuarius causam proprietatis deteriorem facere non potest, meliorem verò vtique.l.æquissimum.ff.de vsu
8 fruct. † Postremò, ignorantis conditionẽ meliorem facere possum, deteriorem verò minimè. Bal.l.j.C. com.di.l.j.ff.de trãsactio. Quòd fit vt res absentis ita demum facto meo vel confirmetur:l.si fundus.§.j. ff.de pig.act.vel infirmetur:l.lex vectigalia.de pig.vel immutetur:l.Iul.§.idẽ Cel. de act.emp.vel nõ:l.si is qui.de vsufr. legasi sibi expedire & vtile esse animaduertat.

9 SOLVTIO. † Quòd ad damnum et commodum legatariorum attinet, verisimile videri debet, vt cùm legatarijs augmentum hæreditatis non prosit, neq; diminutio noceat:l.in duplicibus.ff.ad legem falc.sup.nu.j.Marcia. autem respõ. d.l.cũ quo. supra.nu.vj. intelligemus, vt æs alienum hæreditatis, non noceat legatario: augmentum verò rei legatæ, à morte testatoris sibi debeat:l.à filio.ff.de fur.
10 † Præterea quod de socijs dictum est, supra nume.iiij.vt vnus plus altero consequatur. Hoc fit voluntate contrahẽtium. Aliter enim si nihil expressum fit, æqualiter damnum & commodum diuidetur:
11 l.j.de societa. † Additur quoque gestum negotium absentis, vel ignorantis, periculo gestoris cædere: sup.nu.v.& num. viij. In causa est, q; se immisceat rei alienę
12 ad se non pertinenti † Deniq; hæc regula, vt qui damnũ sentit, percipere debeat cõmodum: procedit in facto proprio, nõ alieno. Nam licet quilibet mihi beneface re possit, nemo tamen nocere mihi inscio poterit. Quòd si sciẽte me mihi prosit, factũ quoq; aduersum nocebit. Qui enim sentit commodum, onus quoq; percipere debet.

13 EXCEPTIO. † Fœmina licet liberto succedat, & sic sentiat cõmodum: ipsi tamen tutrix esse non poterit, & merito onus non sentiet.§.ideoq;.insti. de legi.patro.tut. Idem de minoribus traditur:§.j.nu. ij.instit.de auto.tut. Adgnata quoque pupillo succedet, ad agnatum autem tutela pertinebit:§.interdum.l.j. Præterea frater fratri succedere poterit, minor tamen tutelæ onus suscipere non cogitur:§.fina.insti.de legi.paren.tut. Et tamen successionis emolumentum non amittit:l.fin.in fin.C.de legi.tut. Quomodo enim minor viginti quinque annori idoneus defensor existet, cùm & ipse & fideiussores ipsius, in integrum restitui possint:l.minor.ff.de procurato.
14 † Prætereà socius qui culpa sua damnum cõmisit, aliunde autem fuit strenuẽ diligens: consocius lucrum consequitur, damnum verò non sentiet:l.de illo.§.j.ff. pro soc. Instar habens eius, qui ignorãtis negotia gerit. Si enim indebitum soluerit, sibi imputare debet. Si vtiliter gesserit, domino prodest.l.si quis negotia. ff. de nego.gest.

CAP. XXI.

VSVCAPIO VTRVM IVRE permissa.

EPITOME.

1 ☞ Vsucapio cur permissa. & nume. 5.
2 Vsucapio impium iuris ciuilis remedium. & nu. 5.
3 Publica utilitas, priuatum commodum non potest lædere.
4 Qui bona fide usucepit, si cognouerit ad se non pertinere, an restituere teneatur.

Fruct

5 *Fructuarius usucapere non poterit. & nu. 23.*
6 *Vsufructuarius in libello proprietatem petens, an succumbat.*
7 *Conductor, vel colonus usucapere non poterit.*
8 *Precarium, commodatum, depositum, hypotheca, non praescribitur.*
9 *Emphyteuticarius non praescribit.*
10 *Vectigal, vel publicae, seu principis functiones usucapi prohibentur.*
11 *Fundi limitanei non praescribuntur.*
12 *Recusationes & contractus, nunquam prae[...]untur.*
13 *Vsucapio naturalem & ciuilem possessionem exigit. & nu. 25.*
14 *Possessio naturalis quando cum ciuili coniungatur.*
16 *Vsucapio quando non permissa.*
17 *Possessio quando dicatur naturalis & quando ciuilis.*
18 *Facti quae dicantur.*
19 *Possess. naturalem ius ciuile immutare non potest.*
20 *Possessio in dubio naturalis seu facti censetur.*

1 VSVCAPIO propter multa & grauia introducta est. Propter publicam vtilitatem permissa vsucapio dicitur: l. j. ff. de vsucapio. Propter quam vtilitatem publicam, a cōmunibus iuris regulis plerunque recedimus: Alcia. l. j. nume. xliij. fol. mat. Praeterea, in odi[...] negligentium, introducta vsucapio est: l. pupill. ff. de quae in fraud. cred. Quae quidem negligentia corrumpit animum, & tamē dum ita viuit, neminem prae se ducit hominem, diligētia verò cōparat diuitias: ar. l. j. C. de usucap. trāsfor. Latissima igitur est inter desides & vigilantes differentia: l. vt perfectius. de anna. excep. Hinc est, quod si haeres de restituendo grauatus, fundum sua diligentia meliorem cultoremque effecerit: Propter exactam suam diligentiā, ei pro sua quarta assignabitur: l. fi. C. de aluuio. l. quicunque. ubi Bart. de om. ag. des. lib. xj. C. Tametsi alioqui permissum non sit, super vna re quartam deducere: l. Plautius. l. lineam. ad Trebel.
Tertio, etiam aduersus eum praescribitur, qui negligentia non notatur: l. fin. C. de praescri. lon. temp. veluti contra ignorantem: cap. qui diuer. de conces. praeben. Is enim non rectè dici potest neglexisse. Quartò, ne lites essent infinitae, introducta vsucapio est: l. fina. ff. pro suo. Quintò, cū vsucapio tam lege ciuili, quā pontificia approbetur, & pro legitimo titulo habeatur: qui vsucepit, verus dominus censebitur.

Sextò, ne domina diutius dolo negligētium incerta essent, instituta vsucapio est: glos. l. cum res. C. de prob. l. j. ff. de vsuc. Si igitur singulas circūstātias perpēdamus, quae plurimū ad rerū cognitionem conferunt: c. si quando. ext. de rescrip. c. si quaestio. ext. de simo. Alcia. l. Centurio. nu. xj. de vulg. Vsucapionem aduersus naturalem aequitatem non esse dicemus: gloss. c. ius generale. j. distinctio.

2 CONTRA. † Cùm lege naturae, qua omnes cōseruamur ac regimur, praeceptum sit: vt vnicuique quod suum est tribuamus: §. iuris praecepta. sup. de iur. nat. Vsucapio quae dominium adfert, ne dicā quod suum est, alteri tribuere, impium remedium esse videbitur. §. habeat. auth. vt ecclesia Roma. Neminem enim decet, cum damno & iniuria alterius locupletari: reg. locupletari. in vj. Iustum nō est, vt factum alicuius, alteri noxium sit: l. factum. de reg. iur. Hinc praetor omnibus modis id agit, ne deterior alicuius causa fiat, ex alieno facto: l. j. ff. de alie. iud. Hinc edictum, de negotijs gestis receptum est, ne absentes indefensi, rerum possessionē amittant: l. j. ff. de nego. gest. Aut si rem meam, existimans tibi legatam fuisse, vēdideris, & posteà perierit: nihilominus precium cōdicere potero: cùm ex re mea, quae nullo iure tibi competebat, locupletior factus fueris: l. si eum seruum. ff. si cer. peta. Ergo hoc apparet, vsucapionem vt pote contra iuris & naturalis & ciuilis regulas, omnino explodendam & reijciendam. Quia cum damno & iniuria, alterū locupletatur.

3 † Praeterea, cū nulla publica vtilitas, priuatum cōmodum laedere possit: l. venditor. §. si constat. ff. cōm. praed. l. quominus. nume. cij. dxxj. de flumi. Cui per appellationem, quomodocunque sese grauatū senserit, officio iudicis, vel doli exceptione succurritur: l. j. nume. iij. iiij. ff. de legi. l. j. §. solent. ff. quādo app. l. j. l. qui grauatos. de censibus. lib. x. C. d. l. qui. d. §. solent. l. fina. §. fin. de doli excep. Detrahere enim alteri, & alterius incommodo consulere, magis est contra naturā, quàm mors: A ripa de legib. cap. xj. nu. xlj. & cap. xxij. nu. vij.

Non igitur propter huiuſcemodi publi-
cam vtilitatem, iure uſcapio concedi po-
teri. Prætereà cùm quilibet Christo initia
tus, bonã fidem agnoſcere, & vltro rem
ad dominũ defere teneat: nemo vſucapio
ne, tametſi iure ciuili permiſſa, niti debet.
Quibus enim verbis lex loquatur, iu-
beat, fingat, præſumat: nunquam natu-
ralem illam iuſtitiã abolere poteſt, Bald.
authen. ad hæc. C. de vſur. In qua cardo o-
mnis fundamẽtumq́ euãgelicæ veritatis
reſidet. Igitur qui ſola præſcriptionis ex-
ceptione eſt tutus, in foro cõſcientiæ tutus
4 non cenſebitur. †Hinc eſt, ꝙ is qui bona
fide rem vſucepit, ſi deinde cognouerit
ad quem dominiũ pertineat: in foro cõ-
ſcientiæ (vt vocant) reſtituere tenebitur.
Nam ſi neſciat rem ad alium pertinere,
præſumptioníque adhæreat, quam lex
ex temporis lapſu induxit: is non ſola
præſcriptione eſt tutus, ſed ignorantia
quæ apud Deum veniam meretur: xj.
quæſtione tertia. ex cell. & ſequen. Quòd
cùm ſciuerit ad alium pertinere, rem ad
dominum deferre tenebitur: tametſi qui-
dam aliter ſentiant dicendum.
5 †Tertio, etiam iure ciuili prohibitam
vſucapionem probabimus. Fructuarius
enim proprietatem earum rerum, qua-
rum vſumfructum habet, nulla præſcri-
ptione ſibi acquirere poterit: l. neque. de
vſu & habita. Partim quòd ſciat rem
alienam, vel ſaltem communem eſſe. In
ſtar habẽs eorum quæ naturali iure com-
munia ſunt omnium. Quæ longę poſſeſ-
ſionis præſcriptione in priuatum vſum
non redigũtur. Vt An. vacca: l. ſecunda.
colum. vj. verſic. & vſum quidem. ff. de re.
diui. l. fina. de vſucap. annotauit. Partim
etiam quòd non poſsideat. Non enim id
poſsidetur, quod ex alterius arbitrio pẽ-
det: Iaſon, l. petens. numero nono. C. de
pact. Sine poſſeſsione autem præſcriptio
non currit. Regu. ſine poſſeſsio. in vj. niſi
triginta, vel quadraginta annorum fini-
bus lapſis: l. omnes. l. ſicut. C. de præſcripti.
triginta annorum. Intelligimus ipſum ci-
uiliter non poſsidere: l. acquiſitus. §. fina.
de acquiren. rerum domi. naturaliter vti-
que: l. naturaliter. de acquirenda poſſeſ-
ſione. Quæ interpretatio non immeritò
ad Paul. Reſponſ. l. cuiuſcunque. de vſu-
fruct. adhibẽda eſt. Cùm probat fructua-
rium interim in poſſeſsione eſſe, ſi de
fundi proprietate inter duos quæſtio mo
ueatur. In poſſeſsione inquàm, naturali
tantùm, non ciuili: l. communi. §. neque.
ff. communi diuidun. Et ideò quoties lex
fructuarium poſsidere dicit: vtitur ver-
bo improprietatis, quod ad detẽtionem
refertur. Nam dominus ſemper retinet
ius prohibendi fructuario, ne poſsideat:
l. vti. ſi vſufructus peta. Per quem etiam
poſsidere poteſt: l. prima. §. per eum. de
acquirenda poſſeſsione. Quò fit vt fru-
ctuarius nouum opus nunciare non poſ-
ſit, niſi procuratorio nomine: l. prima. in
fin. de noui operis nunciatione. l. prima. §.
per procurato. de acquiren. poſſeſsione.
Quia tantùm re aliena vtitur, ſubſtantia
rei ſalua domino: l. j. de vſufruct. Et meri-
tò fructus ſuos duntaxat facit, non eò
quòd poſsideat, ſed propter ius perci-
piendi quod habet iure vſusfructus, non
poſſeſsionis. Quem dediſſe videtur, qui
patitur, utifrui: ut l. quarta. §. dediſſe. de
uſufruct. l. penultima. de ſeruitu. Ergo
proprietarius, ciuiliter tantùm poſsidet:
l. ſciendum. §. primo. qui ſatiſda. cogan.
Cui ius inſiſtẽdi eſt, & per fructuarium,
poſſeſsionem retinet, quaſi in rem domi-
ni procurator datus: l. prima. in fin. de no-
ui operis nuncia. l. quod meo. §. procura-
tor. de acquirend. poſſeſsio.
Ferretus tamen cõtrà, quod magis ab eo
diſputatum, quam probatum puto. Exi-
ſtimat enim proprietariũ & ciuilẽ & na-
turalem poſſeſsionẽ retinere: l. iij. §. ex cõ-
trario. nu. xiij. ff. de. acq. poſ. Tametſi *fru-
ctuarius* naturalẽ retineat. Sed more ſuo,
M. Ciceronẽ ac Diogenẽ imitatus: Ci. ad
Ap. Puchrũ, diſputabãt, inquit, ego cõtrà
diſſerebã; dicebãt, ego negabã. Diogenes
quoque ſentiebat, hoc eſſe philoſophari,
in omnibus actionibus quàm maximè à
multitudine diſcedere, & contra omnes
diſcerere. Et tamen negatur ſummo pe-
de in omnibus attigiſſe diſciplinam. Hîc
locus teſtis erit, Proinde hãc adfert ratio-
nem, Quia, inquit, qui nõ inſiſtit rei, aut
retinet

retinet, aut possessionem non amittit. Sed nonne dicitur possessionem non amittere, qui eam retinet? Nihilo ergo hæc conferunt. Sed nec quibus ipse iurisconsultum respon. mouetur, autoritas sua defenditur. Absens possessionem ciuilem retinet: l. dam. §. j. ff. de acquirend. possess. Et, non videtur possessionem nactus, qui eam retinere non possit: l. nō videtur. eo. Et, Animo solo possessio retinetur: l. peregrè. in fin. de acquir. possess. Et, Possessio per furorem superuenientem, dici non potest, desinere possidere: l. si is qui. eod. Et, Duplex est possessio, alia quæ iure consistit, alia quæ corpore: l. nemo. C. de acquir. poss. Ergo fructuarius naturaliter possidendo, proprietarius & naturalem & ciuilem possessionem retinet, Non sequitur.

6 † Vtrum autem si vsufructuarius in libello proprietatē petierit, obtinere possit? Si verba ambigua sint, possitq́ ex aliquibus coniecturis per subauditionē intelligi, quòd proprietatem ad fruendum petierit, defendi poterit: arg. legis iubemus. C. de sacrosanctis ecclesijs. Maior est dubitatio, cùm se dominiū dixerit, aut petierit declarari, dominiū ad se pertinere. Si ad dominium iuris vtēdi fruendi referri possit, libellus erit vtilis: l. iij. si vsusfr. pet. l. in vēditione. vbi Bar. de bon. aut. iud. possi. Quod si appareat, non confessoriam, sed rei vendicationem intendisse, secus est: l. habeat. de institut. Bar. l. minor. §. j. de euic. Idem si dixerit, Dominium fundi, Non enim commodè possunt appella. fundi, fructus intelligi. Tum quia appellatio totius, impropriè ad partem refertur: l. appell. de verb. sig. Tum quia vsusfructus formalis, pars dominij in fundo non est, sed causalis tantùm: l. rectè. de ver. sig. Bar. l. qui vsumfr. de ver. ob. Fructus enim pars fundi sunt, & proprietario acquiruntur: nisi dum eos à solo fructuarius separauerit: l. si fur. de vsufruct. vbi Barto. Quo casu obtinere fructuarius nō poterit: tametsi adiecta fuerit vulgaris illa clausula, omni meliori modo: l. ex ea. §. primo. de testamentis. Vel illa, Petens ius & iustitiam administrari. Non enim huiusmodi clausulæ, circa inuicem pugnantia: Alex. consilio. xcvj. cx. In vj. aut circa ea quæ narrata non fuerunt, Aretin. consilio decimoseptimo. colum. iij. Alexand. cxxj. in primo. Corne. viij. num. j. Aut quæ ad rem propositam non faciūt, operantur: Cast. clxv. primo quæritur. in primo.

7 † Quartò, conductor, vtpote vsufructuarius duntaxat, vsucapere non poterit: Tametsi corporaliter, hoc est, naturaliter possideat: l. quisquis. de omni agro deser. lib. xi. C. Nam domino tantùm creditur possidere. Ideoq́ conductori longæ possessionis præscriptio non acquiritur: l. j. C. commu. de vsucap. Quintò, in prædiorum colono idem obseruandū est: d. l. j. Qui cùm nec viuo, nec mortuo domino vllam possessionem retineat: lege, non solum. §. j. in princi. ff. de vsuca. vsucapere ne longissimo quidem tēpore poterit: l. ij. §. quod vulgo. ff. pro hæred. l. litibus. de agricol. & censi. Sibi tamen sicuti conductori: l. si de fundo. C. loca. interdictum vnde vi competit: l. j. §. deijcitur. ff. de vi & vi armata. Quidam tamen officio iudicis ipsis succurrendum existimant: Socin. consilio decimo septimo. in iij. Quod ita demum credendum est, si is qui agit, possessionem aliquam ciuilem, vel naturalem prætendat. Puta, si sibi vsum domus donatum prætendat, in quo molestiam pateretur, Fructuario enim interdictum datur. l. Aquilius. in fin. de donationi. Bartol. l. vsu. de varijs cogn. Non tamen communi diuidundo iudicium ipsis colonis dabitur: l. communi. §. neque. ff. communi diuidundo. Igitur licet colonus, vel inquilinus naturaliter insistant rei: vt crassa Minerua possint possidere: lege prima. § ducitur. dictæ l. naturaliter. l. iiij. ad exhibend. Tamen quia nomine domini possident, is iuris interpretatione verus possessor est, non fructuarij.

8 † Sextò, qui precario possidet, vsucapere non poterit: l. Pomp. §. j. de acquir. pos. Quia naturaliter tantùm possidere dicitur: l. & habet. §. eum qui. de precar. Et meritò possessionem rei, quam preca-

rio quis tenet, transferre in alterum non poterit: l. quamuis. §. j. de acquiren. poss. Quia is qui precario rogat, nō possidet: sed possessio apud eum qui concessit, remanet: l. certè. de precar.
Septimo, commodatum non præscribitur. Cùm enim possessio apud eum qui concessit maneat: probabile non est, vt vsucapi possit: l. ij. §. quod vulgo. ff. pro hærede.
Octauò, Idē in deposito obseruabimus: d. §. quod vulgo. l. acquiritur. in fine. de acqui. rerum domi. l. licet. depo.
Nonò, non minus in hypotheca statuēdum est, quam nullo tempore creditor potest amittere: l. vsucapio. C. de pig.
9 Decimò, † Emphyteuticarius licet possessor dicatur: l. sciēdum. §. j. ff. qui satis. cog. In eodem tamen statu semper datas manere iure emphyteutico res oportet: l. cùm antiquissimi. §. fi. C. de præsc. xxx. anno. Qui tamen cùm non solum vtile dominiū, verum etiam proprietatem: l. locorum. de om. ag. des. lib. xj. C. l. j. C. de offi. com sac. pal. secundum partium cōuentionem habere videatur: l. fundi. de fund. pat. lib. xj. C. Possessionem etiā inconsulto domino conferre poterit: ar. l. j. de acqui. pos. Ius enim emphyteutæ perpetuum est: l. j. de offi. comi. sac. pal. fin. de loca. præd. ciui. lib. xj. C. Ideoq; subtinetur libellus, si proprietatem suā petierit: Alex. l. si filiusfa. §. si de vectigalibus. col. ij. de dam. infect. In libellis enim constat verba latius secūdum mentem actoris accipi: l. si quis intentionem. de iudic. l. sed & si possessuri. §. item si iurauero. de iureiur. Et proprietatis appel. simplex possessio continetur, dum tamen causam perpetuam habeat: l. iubemus. in fine. C. de sac. sanct. eccle. Ergo possessionis proprietas, ad emphyteutam pertinet: d. l. iubemus. l. locorū. de om. agr. des. lib. xj. C. Tametsi Bald. & Decis. contradicant. Bald. de cond. instit. l. ij. Dec. c. cæterum. col. pe. de iudi. Quorū sententia eo tantum casu defendi potest, quo pertitiustet actor in iuris directi petitione: l. ij. C. de bo. pos. secun. tab. vbi Aret. Cum igitur emphyteuta, proprietarius censeatur: si bi permissum erit, fructus etiam in longissimū tempus, absq; domini consensu alienare: Barto. l. vsufructu. sol. mat. fructuariumq; in re emphyteutica cōstituere: l. j. §. j. vbi Bal. quib. mod. vsusfr. amit. & meliorationes suas pignori dare: l. ex vectigali. de pign. & possessionē meliorationum vendere, confirmato sibi vtili dominio: l. necessario. in fine. de pericul. Transferre autem ius reale non potest. Vnde aliū emphyteutam non cōstituit, quia emphyteuta vtile dominiū habet. Præterea ne ius directi dominij imminuatur, emphyteutæ prohibitū est alienare, l. fina. C. de iure emphyt. Quò fit, vt nec ad longissimū tempus locare possit, quia vtile ius in reū transiret: Bart. l. pen. §. instituto. de leg. ij. Nisi idipsum nominatim excipiat. Feli. c. quæ in eccle. versi. sexta. char. fin. de cōstit. Denique licet possit ius emphyteuticariū alteri remittere: glo. l. j. in fin. C. vti poss. l. emptor. in fin. C. de hære. vel act. ven. in glo. fin. in fine. neq; fiat iniuria domino: l. necessario. §. fi. C. de peri. & com. Bar. l. vsufr. sol. mat. vsucapere tamen non poterit. Quia licet naturaliter insistat rei, nomine tamen domini possidet.
10 Vndecimò, † Si quis à vectigalibus, vel alijs publicis functionibus diu immunis fuerit, sese præscriptione iuuare nō poterit: l. comperit. in h. C. de præscr. xxx. ann. Nisi nominatim à principe obtinuerit: tunc quadraginta annis præscribet: l. fin. de fun. pat. li. xj. C. Si à priuato, secus est: l. fi. de fun. patrimo. lib. xj. C. Imò si rescriptū impetrauerit, idipsum vtpote fraudulentū & surreptitium, nullas prorsus vires habet: l. in fraudem. de anno. lib. x. C. Cùm omnes ad tributariā functionem teneantur: l. illud. §. fina. de trib. ac. l. j. de immu. nemi. conce. libr. x. C. l. neminē. C. de sac. sanct. eccle. Nisi à principio obtinuerint: l. grāmaticos. de profes. & med. lib. x. C. lege fina. de meta. lib. xj. C. Hinc est, quòd à militia reuersus, nulla temporis præscriptione, à publicis muneribus immunis efficitur: l. præscriptionē. C. de præscriptio. xxx. ann. l. si quis decurio. ij. de decur. lib. x. C. Quidam tamen cum

cum probāt, militem spatio triginta annorum, immunitatem consequutum, nequaquam cogendum: l. si cohartalis. de cohartali. lib. xj. C. Vera illa sentētia est, si per illa temporis interualla, ab omnibus muneribus absolutus, atq; immunis fuerit: dicta l. si cohartalis. Non dissimile est, quod de Metalarijs: l. fina. de metala. lib. xj. C. fabricensibus, l. iiij. de fabricen. libr. xj. C. de seruis atq; libertis, de ascriptitijs: l. cum satis. de agri. & censi. lib. xj. C. de colonis rerum principis: lege j. C. ne rei dominicæ, traditur. Qui si offugerint, & in militiam sese cōtulerint: omni temporis diffinitione summata, & sine vlla temporis præscriptione, principis patrimonio redduntur, & ad propriæ originis stirpem restituūtur. Aquæ præterea quæ prædijs principum seruiunt, si à priuatis vsurpentur vsucapi non potuerunt: lege, vsus. de fund. rei priuat. lib. xj. C. l. omnis. de aquæ ductu.

† Duodecimò, Limitanei fundi, quos milites tenent, nunquam præscribi potuerunt. l. iij. de fund. limitro. lib. xj. C. Lege enim xij. tab. cauebatur, vt inter vicinorum prædia, constitutis finibus, quinq; pedum spatium relinqueretur: quò ire, agere liberum esset. Imper. tamen, l. meniana. C. de ædif. priu. alios quinq; pedes addidit. Quæ sententia in finibus fluminis vera est: lege omnes. §. super. de aquæ duc. lib. xj. C. Prohibetur enim iuxta decem eius pedes aliquid plantare: dicto §. super. Qui fines quia à Manilio originem ceperunt (Is enim quinq; pedum latitudinem in finibus possessionū præscripserat) Menia appellantur: l. malū. §. j. de verb. signifi. Quòd si quippiam in meniano apponatur, vtile interdictum competit: lege ij. §. cùm quidam. ff. ne quid in flumi. publi. Eademq; lege duodecim tabul. id spatium vsucapi prohibetur. Patet in finibus parrochiarum: ca. super. extra de parroc. qui nequaquā vsucapi poterunt: c. quicunq;. xvi. qō. iij. Patet in cōfinibus regni, in quibus præscriptioni locus non est. Hinc M. Cic. lib. j. de legib. cum docuisset Peripateticos ab Academicis, nō rebus, sed verbis dissentire, Controuersia, inquit, de finibus nata est, in qua quoniam vsucapionem xij. tabulę inter quinq; pedes esse noluerunt, depasci veterem possessionem academiæ ab acuto homine non sinemus. Igitur hæc latitudo, quam iter ad culturas accedens, occupat, vsucapi nō potest. Iter enim quà ad culturas peruenitur, vsu non capitur. Rejicitur vsucapio, seu præscriptio, quæ ex finium possessione diutina vicino acquisita diceretur. Cont. Qui enim constituto tempore cessat vti via sibi debita, non vtendo amittit seruitutem, sicut & ea vtendo sibi vsurpat: l. nam. quemad. ser. amittit. Aliud est, cùm de finibus agrorum agitur, aliud cum de via. via enim non vtendo amittitur: fines autem prædiorum nunquàm, tametsi: illis non vtamur.

12 Postremò, † Quædam sunt accusationes, quæ n ullo tempore præscribi poterunt. vt puta, accusatio supplicij partus, nulla temporis pręscriptione depellitur: l. qui falsum. ff. de fal. Ius enim declarandi, ne mille quidem annis præscribi potest. las. l. petens. nu. v. C. de pac. Instar habens contractuum, qui, vt pote facti, nūquam præscribuntur. Patet in hypotheca creditori data, quā nullo tempore potest amittere. not. supra. nu. viij.

SOLVTIO. Cùm vsucapio tam lege ciuili quam Pōtificia approbetur, & pro legitimo titulo habeatur: tāetsi secundū superiorem sententiam omnino improbanda videretur, seruāda est. Ita tamen vt ea quæ sunt vsucapioni necessaria, intersint. §. j. numero xix. institu. eodem. Si enim singula perpenderimus, animaduertemus aut bonā fidem abesse, aut rem non traditam, aut nullum titu-
13 lum, aut nullam possessionem. † Patet in fructuario, not. supra. nume. v. Qui licet bonam fidem habeat, & res tradita sit, & verum habeat titulum: lege secunda, et tertia. pro legato. Tamen quia corpore hoc est, naturaliter tantùm possidet: lege, & habet. §. eum qui. de precar. l. iij. ad exhibend. Et à ciuili possessione dominus nō differerit: d. §. eū qui. qui verè & propriè possidere dicitur: l.

certè. de precar. l. licet. depo. ne quidem post quadraginta annorum spatia fructuarius dominium sibi acquirere poterit: l. ij. C. de prese. xxx. ann. Quia licet in prædio sit, tamen non possidet. l. certa. §. is qui. ff. de precar. Ideoque non videtur possessionem adeptus, qui eam iure proprio retinere non potest: l. non videtur. de acqu. pos. licet naturaliter possi..eat: l.
14 communi. §. neque. com. di. † Quæ naturalis possessio, toties cùm ciuili cõiungitur, quotiens lex ciuilis non improbat. vt cùm causam possessionis reijcit: l. j. §. vir. de acq. pos. vel cùm persona inhabilis existimatur. Idem si ex re ipsa vitium oriri contingat: l. cùm hæredes. §. item quero. de acqui. poss. Quæ tamen naturalis, effectum iuris non habet, cùm lex ei resistat: l. si eum qui. de donat. inter virũ. Ideoq; qui aliquo contradicente, pr. cario, vi, clam possidet: iniustam possessionem habet. Respectu verò aliorũ verè dicitur possidere: lege ij. l. si duo. vti pos.
15 † Receptissima igitur hæc sit sententia, vt ex sola naturali possessione, non inducatur vsucapio: doct. l. j. de a. quir. pos. l. iij. §. ex pluribus. eo. Meritò qui naturaliter possidet, non prius incipit præscribere, quàm ciuilis possessor suam amiserit. Quod obliuione fit, idq; decemnali: glo. l. j. C. de ser. fugit. vbi lat. Qua amissa, naturali iungitur, & vsucapionis effectum parere incipit: Alexand. l. si dedo. §. fin forte. de acquirend. possess. Felin. ca. vigilanti. de præscriptionibus. Proinde hæc naturalis possessio in vsucapione præcedit: lege prima. §. per seruum. l. iij. §. Neratius. §. Nerua. lege, rem. l. si rem. de acquirenda possessione. Deinde eam ciuilis sequitur: Non enim ciuilis tantũ, verum etiam naturalis possessio in vsucapione necessaria est: l. secunda. §. pri-
16 mo. pro hærede. † Quò fit, vt licet per recentiorum Cæsarum leges generaliter fuisset constitutum: vt omnis actio, omnis res, spatio decem, vel viginti, vel triginta, vel quadraginta annorum acquireretur: non tamen ad eos casus trahitur, in quibus specialiter, lege veteri prouisum erat. Vt cùm agrorum fines vsucapi prohibentur: sup numero. xi. Quia quicquid vltra possessum est, iure vicinitatis & amicitiæ videtur potius vsurpatum: l. qui iure. de acquirenda possessio. Procedit igitur vsucapio, quando suadet humanitas. Alioquin enim qui vsucapioni, vel præscriptioni innititur, impio remedio vti videtur: §. habeat. authenti. vt ecclesia Roma. Quò fit vt plerumque in iurgijs inter vicinos videamus, vt qui humanior & melior est, necesse habeat succumbere. Qui verò deterior est, lucrum faciat: lege, tertia. de donatio. inter virũ & vxorem. vnde & arbitri, in quos hac lege compromissum est, vt secundũ æquitatem ius dicant: præscriptionis exceptionem non admittunt. Quod à plerisque traditum in præsentia subuertere non attinet. Felin. rubrica. de præscript. Proinde cum omnis quæstio nostra, ex possessione facti & iuris pendet: vim naturamq; vtriusque paucis doceamus.
† Naturalis possessio, facti est: quia apprehenditur: lege prima. de obsequijs lege prima. §. j. de acquirenda possessione. Dicitur enim possidere, qui rem apprehendit: & ea propter apprehensionem, & animum simul vtitur. Hanc naturalem possessionem, lex intra meri facti cancellos relinquit. Non enim autoritate legis iuuatur: l. si eum. de donatio. inter virum & vxorem. vt si clam possessionem meam apprehendas, naturalem possessionem consequeris: l. iij. §. econtra. de acquirenda possessione. Quia tamen iniuste possides, lex hanc naturalem possessionem reprobat, quia iniusta: §. qui ad nundinas. Et hinc est, quòd lex possessionem naturalem, iniustam vocat: l. si duo. vbi possid. Et per approbationem, eam qualitatem sumit, vt ciuilis, hoc est, iusta dicatur. Non enim ciuilis à naturali in substantia differt, sed eiusdẽ est generis: l. iij. §. genera. de acqu. pos. Non diuersæ omnino species sunt, sed qualitas ciuilis interpretationis, ipsi naturali accedẽs, facit vt ciuilis nomẽ accipiat. Nam quoties lex naturalẽ possessionem, sua interpretatione extra veteres terminos porrigit, vel noua forma fulsit, iuris efficitur.

Nec